

సవ్యాఖ్యాన శతక సాహిత్య పరంపర - 5

శ్రీ శేషప్పకవి ప్రణీతము

శ్రీ నరసింహ శతకము

జనప్రియ వ్యాఖ్యాసహితం

వ్యాఖ్యాత

విద్వాన్, శ్రీ కసిరెడ్డి వెంకటపతిరెడ్డి

సంపాదకులు

శ్రీ చల్లా సాంబిరెడ్డి, బి.ఎ.,ఎల్.ఎల్.బి.



ప్రచురణ

శ్రీ పావని సేవాసమితి

‘శ్రీ సాయి నిలయము’ - యస్.ఆర్.టి. 270 సనత్ నగర్

హైదరాబాద్ - 500 018. ఫోన్ : 3702898

శ్రీ పావని సేవా సమితి ప్రచురణ నెం. 6

సవ్యాఖ్యాన శతక సాహిత్య పరంపర - 5

ప్రథమ ముద్రణము - 2001 డిసెంబరు

ప్రతులు 1000

SRI NARASIMHA SATAKAMU - By SRI SESHAPPA KAVI

With commentary by - VIDWAN, KASIREDDY
VENKATAPATHI REDDY

Divine Blessings by - H.H. THE 45TH JEER OF
AHOBILAMUTH, SRIVAN SATAKOPA
SRI NARAYANA YATEENDRA
MAHADESIKA SWAMIJI.

Edited by - Sri CHALLA SAMBI REDDY, B.A., LL.B.

Published & Rights reserved by - Sri Pavani Seva Samithi (Reg) Sri Sai
Nilayam - S.R.T. 270 Sanath nagar -
Hyderabad - 500 018, Phone. 3702898.

Title Page drawing - Gangadhar

Price - **Rs. 50/-**

Type setting at - Fontline Graphics, Baglingampally,
Hyderabad - 500 044, Phone. 7660000.

Printed at - Sri Sai Ram Printers,
Hyderabad - 500 004, Phone. 3232316.



శ్రీ అహోబిలమఠం 45వ పీఠాధిపతులు, శ్రీవణ్ శతకోప శ్రీనారాయణ యతీంద్ర మహాదేశిక స్వామి వారి

ఆశీస్సులు

ఈ కాలంలో భగవంతుణ్ణి స్మరింపజేసేవారే ధన్యులు, పుణ్యులు.

భగవంతుని పట్ల విశ్వాసం ఉంచి, ఆయన ప్రీతికోసం ధర్మాచరణ చేసేవాడు నిర్భయుడవుతాడు. అలాంటి వానినే భగవంతుడు తన సేవకు స్వీకరిస్తాడు. నిర్మల భక్తి, పూర్ణమనస్కుడైన చల్లా సాంబిరెడ్డి అలాంటి వాడే.

లక్షలాది బాలకుల చేత శ్రీకృష్ణశతకాన్ని పఠింప జేస్తూ, శ్రీనరసింహ శతకం వంటి భక్తి శతకాలకు సుబోధకమైన వ్యాఖ్యలు వ్రాయించి, ప్రచురించి, ప్రజలలో ధృఢమైన భక్తి బీజాలను నాటుతున్న వీరి ధర్మాచరణను విని నేనెంతో ఆనందిస్తున్నాను. ఇతడిట్టి సద్విచార పరాయణుడు కావడమే భగవత్కృపకు చిహ్నం.

శ్రీ అహోబిల లక్ష్మీ నరసింహస్వామి వీరికి సమస్త సన్మంగళములను కలిగించుగాక అని ఆశీర్వాదిస్తున్నాను.

ధర్మపురి లక్ష్మీనరసింహ స్వామికి అంకితమైన, ప్రాచీనమైన శ్రీ నరసింహశతకానికి చక్కని వ్యాఖ్య వ్రాసిన కసిరెడ్డి వెంకటపతిరెడ్డిని అభినందిస్తున్నాను.

ఇట్టి ఉత్తమ సాహిత్యాన్ని ప్రచురించి, ప్రచారించి, కలికాలదోషాలను పరిహరిస్తున్న శ్రీ సావని సేవా సమితి సర్వదా వర్దిల్లాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాను.

ఒక మొక్క వృక్షమైనదంటే
 స్థలము, నీరు, వాతావరణము, ఆలన, పాలన
 - ఎన్ని కారణాల్లో
 ఒక జీవి పెరిగి పెద్ద అయి ఏమయినా చేయగలగాలంటే
 ఒకరా ఇద్దరా బంధువులా మిత్రులా గురువులా సహచరులా
 ఎందరో ఎన్నాళ్ళో, మనసా వాచా కర్మణా
 ఎంత శ్రేయస్సు కాంక్షిస్తేనో - ఎంత దోహదం చేస్తేనో
 నా జీవితంలో కనులు తెరిచినది మొదలు
 నాకు అకాల బాంధవులయి నన్ను
 తీర్చిదిద్ది వెన్నుతట్టి
 తేట మనస్సుతో ముందుకు నెట్టిన వారెందరో
 ఎన్ని హృదయాలు ఎన్ని పలుకులు ఎన్ని చేతులు
 ఎందరిని పేర్కొనగలను
 ఎన్ని ఋణాలు తీర్చుకోగలను?
 ఇన్నింటికీ ఇందరికీ ఇదే

- చల్లా సాంబిరెడ్డి

‘లోనారసి’

నా హృదయాంతరాలలో నేనేమేమి భావించి యీ నరసింహ శతక వ్యాఖ్యవ్రాశానో చెప్పాలనిపించింది. నా చదువు బాల్యంలో ఈ శతకంలోని సీసపద్యాల్ని కంఠస్థం చేయటంతోనే ఆరంభమైంది. కడపజిల్లా - ప్రొద్దుటూరి దగ్గర ‘పల్లపాడు’ మా గ్రామం. ఈ వూళ్లో సుప్రసిద్ధ కవి పండితులు, కవిరత్న బిరుదాంకితులు కీ.శే. చెమికెల చెన్నారెడ్డి మా బాల్య గురువులు. వారి అధీనంలోనే సంస్కృతాంధ్రభాషలు నేర్చుకోవటం జరిగింది. నరసింహశతకాన్ని, సుమతి శతకాన్ని ఆయన మా చేత బాగా కంఠగతం చేయించారు.

దాని ఫలితమేమో ఆ లేతవయస్సులో బోధపడలేదు. పెరిగి పెద్దవారమై, ఉన్నత విద్యాభ్యాసం చేసి, ఉద్యోగాలు నిర్వహించేటప్పుడు అంతర్మథనమైంది. ‘లోనారసి’ అంటే అదేమరి! నేను చందోబద్ధమైన పద్యాలు వ్రాయటం మొదలుపెట్టాక నా మిత్రులు, ‘నీ సీసపద్యాల నడక చాల జోరుగా ధారగా సాగుతుంది’ అనేవారు. వారలా అనటానికి కారణం లేక పోలేదు. బాల్యంలో నరసింహశతకం గళగ్రంది కావటమే అని ఘంటాపథంగా చెప్పగలను.

ఈ శతకంలోని ‘అనన్యభక్తి’ ఎంత విశిష్టమైందో అప్పుడు బోధ పడలేదు. బాగా జ్ఞానం వికసించి, ఆధ్యాత్మిక చింతన మొదలైన తర్వాత నరసింహశతకంలో శేషప్పకవి ‘సగుణనిర్గుణ పరబ్రహ్మతత్వాన్ని’ తన సీసపద్యాల్లో ఎంత చక్కగా పొదిగాడా! అని ఆశ్చర్యం కలిగింది. “భూషణ విశాస! శ్రీ ధర్మపురనివాస! దుష్ట సంహార! నరసింహ! దురితదూర!” ఇలా అయిదు విశేషణ గర్భిత నరసింహ నామాలతో ఏర్పడ్డ మకుటం నూరు పద్యాల్లో ఆవృత్తి అవుతుంది. ఈ మకుటం శేషప్పకవిగారి భగవచ్చరణాగతికి కలికితురాయి.

ఈస్తుతి కావ్య మందంతట విశిష్టాద్వైతుల శరణాగతి తత్త్వమే ప్రకాశితమైంది. భగవత్ప్రాప్తికి శరణాగతి వినా వేరే దారిలేదు. శరణాగతికి భగవన్నామస్మరణ సర్వోత్తమ సాధన. శరణాగతి అంటే ‘నేను కర్త’ అనే భావం లేదా అభిమానం వీడి ‘భగవంతుడే సర్వకర్త’ అనే భావం బలపడటం. నామస్మరణలో మాత్రమే ‘నేను కర్తని గాను’ అనే భావం కల్గుతుంది. అన్యసాధనాల్లో ఎందులోను అది కల్గదు. శరణాగతి అంటే మనోవాక్కాయ కర్మల్ని నిలిపి వేయటం. కర్మల్ని చేయటానికంటే నిలిపి వేయటం చాలా సులభం. అందుకే శరణాగతి సులభమంటారు. అయితే లోకంలో అనుభవం ఇందుకు విరుద్ధంగా ఉంది. ఏ విషయం సాధించటానికి సులభమో అదే కష్టమనిపిస్తుంది. చూడండి. ఒక డ్రైవరు మోటారు సాధనాన్ని అతివేగంగా నడపటానికి అలవాటుపడి

వుంటాడు. నెమ్మదిగా నడవమని చెప్పితే అది అతనికి కష్టమనిపిస్తుంది. అందుకే త్రికరణాలక్రియలు నిలిపివేయటం చాలా కష్టం. దేహాత్మబుద్ధి తొలగే వరకు శరణాగతి సాధ్యం గాదు. భోగభాగ్యాలు కోరేవారికి భగవత్ప్రాప్తి కలుగదు. అందుకు హరిచింతన మొక్కటే సాధనమని విశిష్టాద్వైతులు బల్లగుద్ది చెప్పారు.

జీవితంలో అతిద్వైతస్థితి, పేదరికాలతో మ్రగ్గిన శేషప్పకవి త్రికరణాల్ని అదుపులో ఉంచి భవసాగరాన్ని తరించి 66వ పద్యంలో

“దాత, దైవంబు, తల్లియుఁ, దండ్రీ వీవె

నమ్మియున్నాను నీ పాదనశినములను” అంటూ శ్రీహరికి దాసానుదాసుణ్ణి అని నివేదించుకున్నాడు. ఇలాగా తన సర్వస్వాన్ని భగవద్విధేయం చేస్తూ శతకం ముగించాడు. తనహృదయమందు పరమాత్మభక్తి తప్ప అన్యమేదీ అతనికి లేదు.

శేషప్ప తానేమీ గొప్ప పండితుణ్ణి గానని రెండో పద్యంలోనే చెప్పుకున్నాడు. పరమాత్మ ఎప్పుడూ భక్తికి వశుడవుతాడేగాని పాండిత్యానికి భాషకు వశుడుగాడు. “భగవంతుణ్ణి శబ్దాతిగః” అని కీర్తించటమందుకే - అంటే శబ్దానికి పాండిత్యానికి ఆయన అతీతుడని అర్థం. అంతేగాదు భగవంతుణ్ణి ‘శబ్దసహః’ అని కూడ అంటారు. ఈ రెండు శబ్దాలు పరస్పర విరుద్ధంగా ఉన్నా అర్థంలో తేడా లేదు.

‘స్వామి’ భక్తజన సులభుడు. ఆయనకి వర్ణ లింగ వివక్షత లేదు. ఎవరైనా భక్తి గల్గి పిలిస్తే పల్కుతాడు. గజేంద్రుడు మొరపెట్టుకుంటే పరగెత్తిపోయి చక్రంతో మొసలిని ఖండించి రక్షించాడు గదా! భగవంతునికి భక్తునికి గల సంబంధం పితృపుత్రబంధం లాంటిది. ఏ బిడ్డ కూడా తల్లిదండ్రుల్ని యాచించడు. అధికారికంగా తనకు కావలసిన వాటిని సాధించుకుంటాడు. భక్తుడూ అంతే - ఈ శతకంలో 70 వ పద్యం చదవండి.

“కూర్పుండఁబెట్టి నీ కొంగు గట్టిగఁ బట్టి

పుచ్చుకొందును చూడు భోగశయన!”

అంటాడు కవి. అంటే భక్తునికి భగవంతుణ్ణి యాచించేపనిలేదు. ఇదే భక్తిలోని మర్మం. ఈ మర్మం ఉట్టిపడేలా శేషప్ప నరసింహ శతకాన్ని రచించి ‘శరణాగతి’కి నిలుపుటద్దంగా భాసించేలా చేశాడు.

శేషప్ప సంస్కృతాంధ్రభాషల్ని ఆపోశనం బట్టిన కవి అయితే శ్రీ నరసింహశతకంలో సంస్కృత సమాసాల ధాటి కన్పించదే అని కొందరికి సందేహం. దీనికి ప్రధాన కారణం లేకపోలేదు. శ్రీమద్భాగవతం, దేవీభాగవతం, శ్రీ లక్ష్మీవృషింహ స్తోత్రాలు, శ్రీ విష్ణు సహస్రనామావళి మొదలైన కృతులు, ముక్తకాలు జటిల సంస్కృత భాషతో కూడినవి. వీటిలో నిక్షిప్తమైన విష్ణుతత్వాన్ని అందరికీ తెలిసే సులభ శైలిలో చెప్పాలని ఆశించిన తెలుగు కవుల్లో శేషప్ప కూడ ఒకడు. అందుకే ఆయన అసమాన పాండిత్యంతో

తెలుగువారి తల బద్దలు కొట్టే రచన పొంత పోకుండ, అలతి అలతి తేటతెనుగు పదాలతో సీసపద్యాలి తెలుగు గుండెలపై రాజ్యమేలాడు. “రమణీయార్థప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యం” అనే ఆలంకారిక సూక్తిని ప్రామాణికంగా గ్రహిస్తే, అందుకు సినలైన ఉదాహరణ శేషప్ప రచించిన శ్రీ నరసింహశతకమే.

“నృసింహ రామకృష్ణేషు షాడ్గుణ్యం పరిపూరితం” అనేది ఆగమోక్తి. శ్రీ నృసింహునిలో ఐశ్వర్యం, శ్రీరామునిలో మాధుర్య, ఐశ్వర్యాలు, శ్రీ కృష్ణునిలో ఐశ్వర్య వీర్య మాధుర్యాలు పరిపూర్ణతని చెందాయి. ఈ ముగ్గురి అవతార పురుషుల బిరుదాలతో మూడు శతకాలు తెలుగు భాషలో కన్పిస్తాయి. 1. శ్రీ నరసింహ శతకం 2. శ్రీరామనామంతో దాశరథిశతకం 3. శ్రీ కృష్ణ శతకం. శ్రీ మహావిష్ణువెత్తిన 23 అవతారాల్లో పై మూడింటికి తప్ప తక్కిన వేటికి ముందు ‘శ్రీ’ శబ్దం కన్పించదు. ఈ మూడవతారాల్లో విష్ణుంశ సాకారంగా ఉంది. “శ్రీరామరామరామేతి రమే రామే మనోరమే! సహస్రనామతస్తుల్యం రామనామ వరాననే!” అంటారు. ఒక్క రామనామం “విష్ణు సహస్ర నామాల”తో తుల్యమట. అందుకే రామపదం శ్రీ పూర్వకమైంది. నరసింహస్వామి నిరంతరం లక్ష్మీ సమంచితృడై ఉంటాడు. ఆయన శ్రీ నరసింహ స్వామి అయ్యాడు. ఇక ‘కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయం’ కాబట్టి ఆయన శ్రీ కృష్ణుడయ్యాడు. ఇలా శ్రీ శబ్ద పూర్వనాములైన మువ్వురిలో ఒక్కరైన శ్రీ లక్ష్మీ నరసింహస్వామిపై శతకాన్ని రచించి శేషప్పకవి పునర్భవ రహితమైన పరమ పదసాయుజ్యాన్ని పొందాడు. అంత గొప్పకృతికి వ్యాఖ్యాత గావటం నా అదృష్టం.

బమ్మెరపోతన గారి ఆంధ్రభాగవతాన్ని శేషప్ప లోతుగా తరచి చూచాడనటానికి శతకంలోని ప్రతిపద్యం సాక్ష్యమిస్తుంది. ‘74’వ పద్యం గమనిస్తే ఇది స్పష్టమౌతుంది. “శ్రీహరి కృపాపాత్రులకు జాతినీతులేల!” అని ప్రశ్నిస్తూ వ్యాస, వాల్మీకి, విదురాదుల పేర్లలో ‘శ్రీశుకుని’ పేర్కోవటం గమనార్హం. శుకున్ని శ్రీశుకుడని పేర్కొంది మొదట పోతన - తర్వాత శేషప్ప. ఇక్కడ ఒక విశేషాన్ని గుర్తించాలి - హంస - పరమహంస - శ్రీ పరమహంస అనేవి మూడు పదాలు - బ్రహ్మ వాచ్యుడు హంస (సోఽహం), జడచైతన్య విలసితుడైన దైవం పరమహంస, కాగా జడత్వరహితమైన కేవల చైతన్య స్వరూపుడు శ్రీ పరమ హంస. శ్రీ శుకున్ని శ్రీ పరమహంసయని తాత్త్వికులంటారు. అందుకే ఆయన మామూలు శుకుడుగాడు. శ్రీశుకుడు. ఈ పరమార్థాన్ని చక్కగా తెలిసిన వాడు శేషప్ప. శతకంలో శ్రీశుకుడని ప్రయోగించటంలో గల ఔచిత్యమిదే. “నాకు మోక్షంబివ్వ నలిననేత్ర!” అని శ్రీహరిని ప్రార్థించాడు. శేషప్ప చరితార్థుడు.

నేను ‘లోనారసి మేలు’ అనుకుందిదే. యుక్త వయస్సు దాటిన తర్వాత నాలో కల్గిన భావమిది. వైష్ణవభక్తిని ప్రతిపాదించే శతకాలన్నింట అత్యుత్తమ శతకంగా దీన్ని నేను భావించాను. దీనికి వ్యాఖ్యానం వ్రాయాలనే తపన నాకుండేది. ఈ కాలంలో అసలు

పుస్తకాలే చదవటం లేదు. శతక వ్యాఖ్యానా లెవరు చదువుతారా? అనుకునేవాణ్ణి. అంతేగాక కృష్ణ సుమతి, నరసింహ శతకాలు అర్థసౌలభ్యం గలవి గదా! వాటికి వ్యాఖ్యానాలేమవసరం అనే అభిప్రాయం కూడ నాకుండేది. ఏక పక్షమైన ఈ భావన సరికాదనిపించింది. ఎందుకంటే ఈ భాగ్య నగరంలో శ్రీపావని సేవాసమితి అధ్యక్షులు, సాహితీజిజ్ఞాసువులు శ్రీ చల్లా సాంబిరెడ్డిగారు వ్యాఖ్యతో పది శతకాలు ముద్రించాలని సంకల్పించారు. ఇప్పటికే సుగృహీతనామధేయులచేత శ్రీకృష్ణ శతకం, సర్వేశ్వర శతకం, దాశరథిశతకం, సుమతి శతకం - నాల్గింటికి వ్యాఖ్య వ్రాయించి వెలుగులోకి తెచ్చారు. శ్రీ పావని సేవా సమితి అధ్యక్షులు సంస్థ కార్యదర్శి శ్రీ జి.సిహెచ్. రామారావు గారిని వెంటబెట్టుకుని ఒకరోజు అనుకోకుండా నా యింటికి వచ్చారు. మిగిలిపోయిన శతకాల్లో ఒక్క దానికి వ్యాఖ్యానం వ్రాయండని నన్ను కోరారు. శ్రీ నరసింహశతకం వ్రాస్తానన్నాను. వ్రాయండి అన్నారు.

ఈ పవిత్ర కార్యానికి నన్ను ప్రోత్సహించిన ఆర్షసంస్కృతి ప్రత్యభిజ్ఞులు శ్రీచల్లా సాంబిరెడ్డిగారికి, సంస్థ కార్యదర్శి శ్రీ జి. సిహెచ్. రామారావుగారికి కృతజ్ఞతాభివందనాలు -

పోతే, వ్యాఖ్యాన సరణిని గూర్చి ఒక్క మాట. ఇందులో వ్యాఖ్యాన విస్తృతిని బుద్ధి పూర్వకంగానే కొంత కుదించాను. ఎందుకంటే నరసింహ శతకంలోని పద్యాలు భావార్థసౌలభ్యం గలవి. విస్తార వ్యాఖ్యాన అనవసరతలు. చాల నిడివైన వ్యాఖ్యాన రచన వల్ల పాఠకుడు గందరగోళానికి గురియౌతాడేమో అనిపించింది. ఈ వ్యాఖ్యానానికి ప్రధానంగా సంస్కృతాంధ్ర భాగవతాలు, భగవద్గీత, విష్ణుసహస్ర నామ స్తోత్రం, భారతం, క్వాచిత్యంగా కొన్ని ఉపనిషత్తులు, నారదభక్తి సూత్రాలు, మనుస్మృతి వంటి కొన్నింటిని మాత్రమే ఉపయుక్త గ్రంథావళిగా గ్రహించాను.

ఈ శతకంలో మొత్తం 197 శ్రీహరినామ సంబోధనలున్నాయి. వీటిలో కొన్ని పునశ్చరితాలున్నాయి. వాటిని పరిహరించి అకారానుక్రమణికతో అనుబంధంలో పొందుపరిచాను. సామెతలు, నీతులు ఏరి పద్యసూచికతో ప్రకటించడం జరిగింది. ఈ వ్యాఖ్యానంలోని గుణాగుణ నిర్ణయం సహృదయులైన పాఠకులదే -

ఇట్లు
విద్యాన్ కపిరెడ్డి

శేషప్పకవి జీవిత విశేషాలు

శ్రీ నరసింహస్వామిపై నేటిదాక వెలువడ్డ శతకాలు సుమారు 21 గా ఉన్నాయి. వీటిలో అఖిలాంధ్ర దేశమంతట బహుళ ప్రచారం పొందినవి ధర్మపురి శేషప్ప రచించిన శతకాలు. తెలంగాణంలో గోదావరి తీర స్థిత పుణ్యక్షేత్రాల్లో ధర్మపురి ప్రసిద్ధి గాంచింది. శేషప్ప మహాభక్తుడు. శ్రీనరసింహస్వామికి తన జీవితాన్ని అంకితం చేసిన సత్కవి. ఇతడు కీ.శ. 1800 ప్రాంతాన జీవించినట్లాధారాలున్నాయి.

ఇతడు రచించిన రెండు శతకాలలో మొదటిది నృకేసరిశతకం. రెండవది శ్రీనరసింహశతకం. శేషప్ప సామాన్య భాషాజ్ఞానం కలవాడనని చెప్పుకున్నాడు. ప్రాచీన భక్తి శతకాలలో గాఢమైన పరిచయమున్నవాడు. అతని భాషాజ్ఞానానికి భక్తి తోడ్పడింది. భాగవతభక్తితో పాటు శతకసామాన్యలక్షణాలన్నీ ఇతని శతకాలలో సమన్వితమయ్యాయి. ఆర్థహృదయంతో ఈకవి నరసింహస్వామిని ప్రార్థించిన పద్యాలు రసవంతాలై ఒప్పారుతున్నాయి. నృకేసరి శతకంలో “ఓ నరకేసరి! యనగ నోయని పల్కవదేమి? వంటి పద్యాలే ఇందుకు సాక్ష్యాలు. ఆయన మానవాధముల్ని సేవించటానికొల్లక, అభిమాన ధనుడై శ్రీ నరసింహస్వామినే నమ్మికొల్పాడని విదితమౌతుంది. దుర్భరదారిద్ర్యాన్ని అనుభవించాడని కూడా ఈ శతకపద్యాలవల్ల స్పష్టమౌతుంది. అభిమానంవీడి నీచుల్నికొల్పాననీ, పాటకూటికై ఎన్నోపాట్లు పడ్డాననీ స్వయంగా ఈ శతకాల్లో ఆయన ఆవేదనని వెలిబుచ్చాడు. నరసింహునితప్ప అన్యదేవతల్ని ఆరాధించటం వల్ల ప్రయోజనం లేదనే నిశ్చయానికి వచ్చి, ఆయన ఈ శతకాల్ని రచించినట్లు గోచరిస్తుంది.

శేషప్పకవి తనకూ, సామాన్యభాషాజ్ఞానం కలవారికీ అర్థమయ్యే సుపరిచితమైన భాషలో శతక రచన చేశాడని తెలుస్తుంది. నృకేసరి శతకంలో తిప్పలు పెట్టుట, ఆసరపడుట, పర్లగపర్లగ, వంటి కొన్ని తెలంగాణా మాండలిక ప్రయోగాలు కన్పిస్తాయి. అనుకరణ ప్రాయమైన లోకోక్తులు, ఉపమానాలు ఈ శతకంలో ఎక్కువగా కన్పిస్తాయి.

ఇక రెండవ శతకమే శ్రీనరసింహశతకం. ఈ శతకరచనకాలానికే శ్రీశేషప్పకవికి పరిపూర్ణభక్తి తాత్పర్యమేర్పడింది. లౌకికానుభవం, ఆధ్యాత్మిక చింతనాసక్తి ఆయనలో పెనవేసుకున్నాయి. ఈ గుణాలే అతని రచనకు జీవం పోశాయి. గతంలో కంటే ఈ శతకంలో పద్యాలకు ధారాశుద్ధి అలవడింది. మొదటి శతకానికంటే, రెండవదైన ‘నరసింహ’ శతకానికి తెలుగునాట బహుళప్రచారం లభించింది. మాబాల్యంలో ఈ శతకం వీధిబళ్ళల్లో

పాఠ్యగ్రంథంగా ఉండేది. ఆ విధంగా పండితపామరులెల్లరికి సుపరిచితమైంది. వస్తుదృష్టితో పరిశీలిస్తే, శేషప్ప శతకంలో పూర్వశతక కర్తల భావానుకరణమే ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. అతని హృదయాన్ని ఆవరించిన భక్తిపారమ్యం, అత్యంతసహజశైలిని, ధారాశుద్ధిని ప్రసాదించింది. భాగవతభక్తి పరిణతి దశనందుకొన్న తరుణంలో శేషప్ప పరవశించి

“నరసింహ! నీ దివ్యనామ మంత్రముచేత

దురిత జాలములన్ని తోలవచ్చు

నరసింహ! నీ దివ్య నామమంత్రము చేత

బలుపైన రోగముల్ బాపవచ్చు”

అని నామకీర్తనం చేశాడు. నరసింహశతక రచనాకాలం నాటికి కూడ ఇతన్ని దుర్బరదారిద్ర్యం చుట్టుముట్టి వున్నట్లే తోస్తుంది. ఇందులోని 85 వ పద్యాన్ని బట్టి, తిరుపతి, శ్రీరంగం వంటి ప్రసిద్ధక్షేత్రాలకు వెళ్ళి ఆ దైవాల్ని సేవించినా గ్రాసం లభించేది’ అనే భావాన్ని వెల్లరించినట్లు వెల్లడి అయింది. అదే పద్యాన్ని బట్టి అసలీకవి ‘తిరుపతి’ వాసియనీ, అందుచేత రాయలసీమవాడనీ పరిశోధకుల్లో ఒక వర్గం భావించింది. అనంతపురం జిల్లాలోను, చిత్తూరుజిల్లా వాయల్పాడు, మదనపల్లి ప్రాంతాల్లోను నామాంతంలో ‘అప్ప’ అనే పదముంటుంది కాబట్టి ఈ కవి రాయలసీమ వాడై వుండవచ్చుని వారి ఊహ. ఏమైనా ధర్మపురి నృసింహస్వామిపై అతనికిగల అపారభక్తి పారమ్యాన్నిబట్టి తెలంగాణా కవియే యై వుంటాడని పలువురి అభిప్రాయం.

ఉదరపోషణార్థం ఎవ్వరి నాశ్రయించననీ, తన కన్నం పెట్ట మనీ ఆయన ఎన్నో రకాల ధర్మపురి స్వామిని బ్రతిమాలాడు. లక్ష్మీనరసింహుని అనుగ్రహం లభించని సమయంలో పట్టు పడలనీక, పూర్వ వ్యాజస్తుతి శతకకర్తల ధోరణిలో, భక్తుల ఒరవడిలోనే స్వామిని తూలనాడడానికి ఉద్యమించాడు. దీనుణ్ణి కాపాడటానికి ధనంలేకపోతే, ‘తలకిరీటం, పైడిగొలుసులు, కుండలాలు’ అమ్మికాని, కుదవబెట్టుకొని కాని గ్రాసమిమ్మని నిర్బంధించాడు. తనమొర ఆలకించకపోతే, చిన్నపెద్దల్లోకి తగవుకీడుస్తానని బెదిరించాడు. కరుణించకపోతే జగదానికి తెగబడ్డాననీ, కూర్చుండబెట్టి కొంగుగట్టిగా బట్టి పుచ్చుకుంటాననీ దృఢసంకల్పాన్ని వ్యక్తీకరించాడు. అలనాడు ప్రహ్లాదుని రక్షించి తనవంటి అనాథుణ్ణి ఉపేక్షించటం పాడిగాదని విన్నవించాడు. గొప్పగా సిరిసంపదల్ని ఆశించలేదనీ, కేవలం పాట్లకు మాత్రమే పోయమనీ పద్యాల్లో విన్నవించటం వల్ల అతని దీనావస్థ, దుర్బరదారిద్ర్యం కళ్ళకు కట్టినట్లు తోస్తాయి.

అడిదం రామలింగకవి రామలింగేశ శతకం లోని పద్యాలు కొన్ని శేషప్ప కవిగారి ‘నరసింహశతకం’లో తారసపడ్డాయి. ఈ శతాబ్దికి చెందిన శతకపద్యాల్లో కొన్ని సూరకవి

పద్యాలు చేరటం గమనించదగ్గ విషయం. కుక్కుటేశ్వరశతకంలో కూడ సూరకవి పద్యాలు చేరాయి.

1. పసరంబు పంజైన పసుల కాపరితప్పు

ప్రజలు దుర్జనులైన ప్రభునితప్పు

2. మాన్యంబు లీయ సమర్థుడొక్కఁడు లేఁడు

మాన్యముల్ చెరువ సమర్థులంత

మొదలైన పద్యాలిలాంటివే. ప్రజాబాహుళ్యంలో ఈ శతకం అధిక ప్రచారం పొందింది. ప్రజామోదం బడసింది. ఇవన్నీ సీసపద్య శతకాలు కాబట్టి పాఠకుల వల్లగాని, లేఖకుల వల్లగాని ఒక శతకంలోని పద్యాలు వేరొక శతకంలోకి ఎక్కివుండవచ్చు.

శేషప్ప తనకు సుపరిచితమైన సజీవభాషలో శతక రచన చేశాడు. నుడికారాలు, లోకోక్తులు, పదబంధాలు అన్నీ వ్యవహారంలో బాగానలిగినవి. చాడీలు చెప్పుట, ముల్లెపోయినట్లు, మిడుకుచుండుట, కడుపు నిండుట, తేపతేపకు వగైరాలు ఇలాంటివే. శతకంలో అడుగుడుగునా అనేకనీతులు, సామెతలు రాశిభూతమై అలరారుతున్నాయి.

ఈ శతకంలోని రెండవ పద్యంలో తాను గణయతిప్రాస లక్షణాలు చూడలేదనీ, పంచకావ్యశ్లోకాల్ని పఠించలేదనీ, అమరకాండత్రయ మరసిచూడలేదనీ, శాస్త్రీయ గ్రంథాలు చదువలేదనీ ముక్తకంఠంగా చెప్పాడు. అయితే శతకాంతర్గత పద్యాల్ని బట్టి నిశితంగా పరిశీలిస్తే ఈకవి 'భగవద్గీత, భాగవతం, విష్ణుసహస్రనామావళి' క్షుణ్ణంగా అధ్యయనంచేసి విష్ణుపారమ్యాన్ని జీర్ణించుకున్నాడని విశదం కాకమానదు. ఒక్కొక్క సీసపాదంలో పురాణాంతర్గత కథాంశాల్ని పౌరాణిక పాత్రల్ని జోడించి పద్యరచన చేయటాన్ని బట్టి వైష్ణవమత ప్రబోధాత్మక కావ్యాల్ని తాను బాగా తరచి చూచాడని విశ్వసీంపవలసివుంది.

ఇట్లు

విద్యాన్ కపిరెడ్డి

వ్యాఖ్యాత

కృతి స్వీకర్త శ్రీ చల్లా సాంబిరెడ్డిగారికి విద్వాన్, కసిరెడ్డి వెంకటపతి
రెడ్డి సమర్పించిన

అభినందనమందారమాల

1

పని వడి పూనినావు నిజ 'పాపని పేవ' సమాజసేవగా,
మన ఋషిసంప్రదాయ మహిమమ్ము నొకింత సముద్ధరింపగా
నెనరున ధర్మకంకణము నేర్పుగ దాల్చిన సాంబిరెడ్డి - నీ
యనఘచరిత్ర రంజిలు నహర్నిశమున్ విభవాభిరామమై ॥

2

ఎందరు లేరు దాతలు? మరెందరు లేరు కుబేరు భ్రాతలున్
అందరిలోన దొడ్డ మహిమాన్వితఁడైతివి జ్ఞాతవౌట, నీ
చందము తెల్గు భారతికి శాశ్వతతేజముఁ గూర్చునట్టి వా
రెందరు తెల్గునాట? భవదీప్తితముల్ నెరవేరు ధీనిధీ॥

3

మాన్యులు సత్కవీశ్వరు, లమర్త్యగురు ప్రతిభుల్, మహాయశో
గణ్యులు, పండితోత్తములు, కార్యధురంధరులొక్క బాసటై
పుణ్యధనుండ వీవు పనిబూనిన కార్యముఁ దీర్చి దిద్దఁగా,
ధన్యుఁడనైతిగాదె! బహుధా, గణనీయములయ్యె పూనికల్॥

4

శతకకృతిం గ్రహించిన ప్రజాపతి లేఁడు తెనుంగుసీమ, నీ
కృతికుసుమాలు దేవతల కీర్తికిఁ గట్టిన తోరణంబులై
గతమున వెల్లె, నేడవి వికాసముగా నవగంధబంధురో
ద్ధతగతి వచ్చి నీ గళముఁ దాకె గదన్న, అదెంత భాగ్యమో!

5

తల్లి పెట్టెలో ననువుగ దాచినట్టి
మంచి రత్నాల కంటిన మసక దులిపి
అమల మణిమయహేమహారాలిఁ దొడిగి
తెలుగు కలికికి సొంపులు తీర్చి తొర!

6

పరువంబు సెడని వాడని
పరిమళ భరితంబులైన పదిశతకములన్
కరమరుదుగ వ్యాఖ్యలతో
విరియింపఁగ నెంచి నావు విద్వద్వంద్యా!

7

నరసింహ శతక కృతికిన్
నరహరి రూపమున వచ్చి నన్నీ వ్యాఖ్యా
భరణముఁ గూర్పు మటంచున్
గరమరుదుగ నప్పగింపఁ గల్గితిగాదే!

8

గాయత్రీ మంత్రంబునఁ
గాయమనః క్లేశములను గాల్చిన రెడ్డి!
మాయామేయజగంబున
ధ్యేయముఁగనుగొంటివయ్య! ధీశక్తిమెయిన్

9

సుత్రామసన్నిభా! గా
యత్రీప్రియ! సాంబిరెడ్డి! అమలిన చరితా!
ధాత్రీసురవినుతా! మ
న్మిత్రా! యీ కృతిని గొమ్మ! మించిన వేడ్కన్

మా మాట

శ్రీ పావని సేవాసమితి చేపట్టిన సవ్యాఖ్యాన శతక సాహిత్య ప్రచురణ పరంపరలో ఈ శ్రీ నరసింహ శతకము ఐదవది.

గతంలో మా ప్రచురణలు - శ్రీ కృష్ణశతకము - గోపీ నయనోత్పలార్చిత వ్యాఖ్య 'మహాకవి' శ్రీ ఉత్పల సత్యనారాయణాచార్య వారి వ్యాఖ్యతో వెలువడి, ఇప్పుడు ద్వితీయ ముద్రణగా మరికొన్ని విశేషాంశాలతో వెలువడుతోంది.

ఆచార్య యం. కులశేఖరరావు గారి మానసోల్లాస వ్యాఖ్యతో ప్రచురితమైన భక్త రామదాసు ప్రణీతము - దాశరథి శతకము ద్వితీయ ముద్రణ అయినది.

అలానే యథావాక్కుల అన్నమయ్య ప్రణీతము - సర్వేశ్వర శతకము డా॥ ముదిగొండ వీరభద్రయ్య గారి వ్యాఖ్యతో వెలువడి పండిత ప్రశంస లందుకొన్నది. ద్వితీయ ముద్రణ జరుగుతోంది.

'ఆంధ్రవ్యాస' బ్రహ్మ శ్రీ ఏలూరి పాటి అనంతరామయ్యగారి వివేకానందినీ వ్యాఖ్యతో ప్రచురితమైన శ్రీ బద్దెన కవి ప్రణీతము - సుమతి శతకము జనబాహుళ్యము లోనికి చొచ్చుకొని పోవటం వల్ల మా ఈ కార్యక్రమాన్ని అభినందిస్తూ ప్రశంసలు అందుతున్నాయి.

ఇప్పుడు మీ ముందుకు వచ్చిన శ్రీ నరసింహశతకాన్ని, జన ప్రియవ్యాఖ్యా సహితంగా అందించిన విద్వాన్, కసిరెడ్డి వెంకటపతిరెడ్డిగారు సాహిత్య లోకంలో సుపరిచితులు. కవి పండితులూ, విమర్శకులూ. క్రీ.శ. 1800 ప్రాంతాన జీవించిన ధర్మపురి శేషప్ప విరచిత శ్రీ నరసింహ శతకముకు వారిచే వ్యాఖ్య వ్రాయించాలనే మా సంకల్పానికి వారు వెంటనే అంగీకరించి, తమ హృదయంలో నిక్షిప్తముగా ఉన్న ఈ కోరికను శ్రీ నరసింహ స్వామివారే తీర్చిరను సంతోషాన్ని వ్యక్తం చేసి, సకాలంలో మాకు వారి వ్రాతప్రతిని అందించినారు. వారికి శ్రీ పావని సేవాసమితి హృదయ పూర్వక ధన్యవాదములు తెలుపుకొంటున్నది.

మరొక శతకము... బమ్మెర పోతనామాత్య ప్రణీతము, శ్రీనారాయణ శతకము, శ్రీమాన్ కె.వి. రాఘవాచార్య వారి విస్తృత వ్యాఖ్యతో వెలువడుతోంది.

మరికొన్ని ప్రసిద్ధశతకాలు - వేమన, భర్తృహరి (నీతిశతకము) శ్రీ కాళహస్తీశ్వర, భాస్కర శతకాలకు సమర్థులైన పండితులచే వ్యాఖ్యా రచన జరుగుతోంది.

సవ్యాఖ్యాన శతక సాహిత్య ప్రచురణతోపాటు, శ్రీ పావని సేవాసమితి, భాగవతములోని వివిధ ఘట్టాలకు వ్యాఖ్యలు వ్రాయించి ప్రచురణ చేపట్టింది. ఈ దిశలో "శ్రీమద్భాగవత సుధాలహరి" అను పేర ప్రథమముగా బమ్మెర పోతనామాత్య ప్రణీతము - గణేంద్రమోక్షము (సంస్కృతముల సహితము) 'మహాకవి' శ్రీమాన్ ఉత్పల సత్యనారాయణాచార్య వారి గోపీ నయనోత్పలార్చిత వ్యాఖ్యతో ప్రచురించటం జరిగింది. ఈ పుస్తకం పండిత

ప్రశంసలతోపాటు, బహుజనాదరణ పొందటం మాకు మరింత ప్రోత్సాహాన్నిచ్చింది. శ్రీమాన్ ఉత్పల వారి కలంనుండి 'ప్రహ్లాద చరితము'కు వ్యాఖ్య ఆశించుదాం.

'శ్రీ భాగవతసుధాలహరి' పరంపరలో ప్రొఫెసర్ యస్. లక్ష్మణమూర్తిగారి కలంనుండి "రుక్మిణీ కళ్యాణము"కు వ్యాఖ్య వెలువడగలదని తెలియజేసుకొంటున్నాము.

శ్రీపావని సేవాసమితి ప్రచురణలు శ్రీ కృష్ణశతకము, దాశరథి శతకము, గజేంద్రమోక్షము మరియు సుమతి శతకము ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని వివిధ జిల్లా గ్రంథాలయాలకు - మరికొన్ని ముఖ్య గ్రంథాలయాలకు, డైరెక్టర్ ఆఫ్ పబ్లిక్ లైబ్రరీస్, హైదరాబాద్ వారి ఆర్డర్స్ ప్రకారం పంపటము జరిగినది. ఇది మాకెంతో ప్రోత్సాహాన్నిచ్చింది.

బాల బాలికలలో శతక పఠన ప్రోత్సహించటానికి శ్రీ పావని సేవాసమితి ముందుకొచ్చింది. వేలకొలది పుస్తకాలు - శ్రీకృష్ణశతకం, సుమతి శతకం, వేమన శతకం ముద్రణ చేసి ఉచితంగా విద్యార్థులకు అందిస్తోంది. జంటనగరాలతోపాటు, వివిధ జిల్లాలలో పోటీ పఠన పరీక్షలు జరుగుతున్నాయి. బడి - గుడి అనే మా నివాదం సఫలమౌతోంది. శ్రీ కృష్ణశతకము, దాశరథి శతకము నుండి ఎంపిక చేసిన పద్యాలను ఆడియో రికార్డింగ్ చేయించి ప్రజలలో శ్రవణాసక్తిని పెంపొందించాలనే మా ప్రయత్నం కూడ సఫలమైంది. భద్రాచల శ్రీ సీతారామ చంద్ర స్వామివారి సన్నిధిలో ఈ రెండు క్యాసెట్స్ సెప్టెంబరు - 2001లో అవిష్కరించబడినవి. ఈ క్యాసెట్స్ ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లోని ముఖ్య దేవాలయాలకు ఉచితంగా ఇవ్వటానికి నిర్ణయించడమైనది.

ఈ శ్రీ నరసింహశతకానికి శ్రీ అహోబిల మఠం పీఠాధిపతులు శ్రీమన్ శరకోప శ్రీనారాయణ యతీంద్ర మహాదేశిక స్వామి వారి ఆశీస్సందేశము మాకు కొండంత శక్తిని ప్రసాదించటముతోపాటు, ధైర్యముతో ముందుకు సాగటానికి బాట చూపింది. వారికి మా సాష్టాంగ నమస్కారములు.

ఈ మా ప్రచురణ కార్యక్రమంలోనూ, ఆడియో రికార్డింగ్ లోనూ, మాకు తగిన సలహాలనిచ్చి, చేదోడు, వాదోడుగా నిల్చిన 'మహాకవి' శ్రీమాన్ ఉత్పల సత్యనారాయణాచార్య వారికి, "ఆంధ్రవ్యాస" శ్రీ ఏలూరిపాటి అనంతరామయ్య గారికి, శ్రీ పావని సేవాసమితి తమ కృతజ్ఞతా పూర్వక వందనములు తెలియజేసుకొంటున్నది.

ఈ పుస్తకానికి ముఖ ప్రతాలంకరణ కావించిన ప్రఖ్యాత చిత్రకారులు శ్రీ గంగాధర్ గారికి, ముచ్చటగా టైప్ చేసిన ఫాంట్ టైప్ గ్రాఫిక్స్ అధినేత్రీ శ్రీమతి నిర్మల గారికి సుందరంగా ముద్రించిన శ్రీ సాయిరాం ప్రింటర్స్ అధినేత శ్రీ నాగేశ్వరరావు గారికి మా కృతజ్ఞతలు.

శ్రీ సాయి నిలయం,

ఎస్.ఆర్.టి. 270, సనత్ నగర్,

హైదరాబాద్ - 500 018. ఫోన్ : 3702898

జి. సిహెచ్. రామారావు

కార్యదర్శి

శ్రీ పావని సేవాసమితి

శ్రీరస్తు

శ్రీలక్ష్మీనరసింహ పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ నరసింహ శతకము

జనప్రియ వ్యాఖ్యా సహితం

సీ॥ శ్రీ మనోహర! సురా - ర్చిత! సింధుగంభీర!

భక్త వత్సల! కోటి - భానుతేజ!

కంజనేత్ర! హిరణ్య - కశ్యపాంతక శూర!

పాథు రక్షణ! శంఖ - చక్రహస్త!

ప్రహ్లాదవరద! పా - పద్మంస! సర్వేశ!

క్షీరసాగరశయన! - కృష్ణ వర్ణ!

సక్షివాహన! నీల - భ్రమరకుంతల జాల!

పల్ల వారుణ పాద - పద్మయుగళ!

తే॥ చారు శ్రీ చందనాగురు - చర్చితాంగ!

కుంద కుటమలదంత! నై కుంత ధాను!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!

దుష్ట సంహార! నరసింహ! దురిత దూర!

1

టీక॥ శ్రీ మనోహర - శ్రీ లక్ష్మీదేవికి భర్త యైన వాడా, సుర+అర్చిత దేవతలచే పూజింపబడువాడా, సింధుగంభీర - సముద్రము వలె గంభీర మైనవాడా, భక్తవత్సల - భక్తుల యందు ప్రేమగలవాడా, కోటి భాను తేజ - కోటి సూర్యుల కాంతి గల వాడా, కంజనేత్ర - తామరల వంటి కన్నులు గలవాడా, హిరణ్యకశ్యప+అంతక శూర - హిరణ్యకశిపుడను రాక్షసుని మట్టుపెట్టినవీరుడా, సాధురక్షణ - సజ్జనులను కాపాడువాడా, శంఖచక్రహస్త - శంఖమును, చక్రమును చేత దాల్చినవాడా, ప్రహ్లాదవరద - భక్తుడైనప్రహ్లాదునికి వరమునిచ్చినవాడా, పాపద్వంస - పాపాలను తుదముట్టించినవాడా, సర్వ+ఈశ - ఈ చరాచరవిశ్వానికి ప్రభువైనవాడా, క్షీరసాగరశయన - పాలసంద్రమున పవ్వళించినవాడా, కృష్ణవర్ణ - నల్లని రంగుగలవాడా, సక్షివాహన - గరుత్మంతుని వాహనముగా గలవాడా, నీలభ్రమర - నల్లని తుమ్మెదల బోలిన, కుంతలజాల - వెంట్రుకల సమూహముగలవాడా, పల్లవ+అరుణ - చిగురుటాకుల వంటి ఎట్టని, పాదపద్మయుగళ - పాదములనెడు పద్మముల జంటగలవాడా, చారు - అందమైన,

శ్రీచందన - మంచిగంధము, అగరు - వాసనాద్రవ్యము, వీటిచే, చర్చిత+అంగ - పూయబడిన శరీరముగలవాడా, కుందకుట్మల దంత - మల్లెమొగ్గల వంటి పండ్లుగలవాడా, వైకుంఠదామ - వైకుంఠమునివాసముగాగలవాడా,

భూషణవికాస - ఆభరణములచే ప్రకాశించు వాడా, శ్రీ ధర్మపుర నివాస - మంగళకరమైన ధర్మపురమందు నివసించువాడా, దుష్టసంహార! - దుర్మార్గులను సంహరించువాడా, దురిత దూర - పాపాలను తొలిగించువాడా, నరసింహ - ఓ నరసింహ స్వామి (నీకు నమస్కారము).

ఈ పద్యం రెండవ పాదంలో కవి హిరణ్యకశ్యపాంతక అని ప్రయోగించాడు. అతడు హిరణ్యకశ్యపుడు కాని హిరణ్యకశ్యపుడు కాడు. సంస్కృతాంధ్రాలలో ప్రామాణిక ప్రయోగాలు కశ్యపుడనే ఉన్నాయి. హిరణ్యకశ్యపుడనగా బంగారు పరుపు కలవాడని అర్థం.

తాత్పర్యం॥ ఆభరణాల కాంతిచే ప్రకాశించువాడవు, ధర్మపురంలో నివసించేవాడివి, దుర్జనుల్ని మట్టుపెట్టేవాడివి, కోటిసూర్యులంత వెలుగు గలవాడివి. ఓ స్వామి! నీకళ్ళు పద్మాల్ని బోలినవి. నీ చేతుల్లో శంఖచక్రాలున్నాయి. నీవు హిరణ్యకశ్యపుడనే రాక్షసుణ్ణి చంపి ప్రహ్లాదుణ్ణి రక్షించావు. సదా సజ్జనుల్ని కాపాడుతావు. ఎల్లప్పుడు పాలసంద్రంలో పవ్వళిస్తావు. నీది నల్లనిదేహకాంతి, గరుత్మంతుడు నీకు వాహనం. నీ కురులు తుమ్మెదల్లాగా నల్లగ నిగనిగలాడుతాయి. నీవి చిగురుటాకులవంటి పాదపద్మాలు. మంచిగంధం, అగరు వంటి పరిమళద్రవ్యాలచే పూయబడ్డ శరీరం నీది. నీవి చిగురుటాకుల్ని పోలిన పాదాలు. నీ పలువరుస మల్లెమొగ్గల్ని పోలుతాయి. నీ నిత్యనివాసం వైకుంఠం.

విశేషం॥ ఆంధ్రప్రదేశ్ - కరీంనగర్ జిల్లాలో 'ధర్మపురం' అనే గ్రామాన శ్రీ నరసింహస్వామివారి ఆలయముంది. ఇక్కడ వేంచేసి వున్న స్వామి నిత్య పూజలందుకుంటున్నాడు. నరసింహశతక కర్త శేషప్ప 'ధర్మపురనివాసి' అని ప్రతీతి. అయితే కొందరు విమర్శకులు ఈ శతకంలోని 85వ పద్యాన్నిబట్టి ఇతన్ని 'తిరుపతి నివాసి' అని అంటారు. 'ధర్మపుర వాస్తవ్యుడ'ని చాలమంది చెబుతారు. 'ధర్మపురి' దగ్గర గోదావరి నది ప్రవహిస్తుంది.

ఈ శతకంలో ప్రతిపద్యాంతంలో మకుటముంది.

“భూషణవికాస, శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!”

శతకాలు స్తుతి కావ్యాలకోవకు చెందినవి. మకుటం వీటికి చిహ్నం. దాశరథీ శతకంలో 'దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ' అనీ, వేమన శతకంలో 'విశ్వదాభిరామ విమరవేమ' అనీ, సుమతి శతకంలో 'సుమతీ' అనీ కృష్ణశతకంలో 'కృష్ణా' అనీ మకుటాలుండటం గమనార్హం. ఇవి ఆయాదేవతల నామసంబోధనాలతో కూడి వుంటాయి. 'నరసింహస్వామి' పైన శతకం వ్రాసిన శేషప్పకవి 'వైష్ణవ కవి' అని విదితమవుతోంది.

‘శతకం’ అంటే సామాన్యంగా నూరు పద్యాలుగల కృతి అంటాము. కాని ఈ పరిమితికి లోబడ్డవి, పైబడ్డవి కూడ శతకాలు లేకపోలేదు. సంస్కృత భాషలో బాణుని చండీశతకంలో 48 శ్లోకాలే వున్నాయి. అమరుకుని అమరుక శతకంలో 115 శ్లోకాలున్నాయి. వేమన శతకంలో వేలకొలది పద్యాలెక్కాయి. అందువల్ల నూరే వుండాలని నియమమేమీ లేదు. శతక సాహిత్యం తెలుగులో విస్తారంగా విరిసింది. కవి అన్నించుకున్న ప్రతివ్యక్తి ఆరంభంలో శతక రచనతోనే కవితా శిక్షణ పొందాడా అనిపిస్తుంది. తిక్కన, పోతన వంటి మహాకవులు పైతం శతకాలు వ్రాశారంటే కావ్యప్రక్రియల్లో శతకానికున్న విశిష్టతని అంచనా వేయవచ్చు. శతకాలు తెలుగులో సహస్రాధికంగా వున్నాయంటారు. దొరికినవి వందలే.

అలాంటి వాటిల్లో నృసింహశతకమొక్కటి. నిజానికి సుమతి, కృష్ణ నృసింహశతకాలు అన్వయకారివ్యతలేని సులభకావ్యాలు. వీటిని రచించిన కవులు దీర్ఘసంస్కృత సమాసధాటి జోలికి పోలేదు. పద్యం చదువగానే భావాన్ని పట్టి యిచ్చేంత సరళశైలితో రచించారు. వీటిని అర్థం చేసుకోవటానికి పాఠకుడు విశేష పరిశ్రమ చేయనక్కరలేదు. నరసింహశతకంలోని శైలి సరళసుబోధం. ప్రసాదగుణశోభితం. ఇందులో కేవలం వందపద్యాలే వున్నాయి. ప్రతి సీసపద్యశైలి తూగుటుయ్యాలని తలపిస్తుంది.

‘మంగళాదీని, మంగళమధ్యాని, మంగళాంతాని చ కావ్యాని (శాస్త్రాని) శోభన్తే’ అనేది ఆలంకారిక శాస్త్ర నియమం. శేషపు ఈ శతకంలో ప్రారంభ పద్యాన్ని శ్రీకారంతో ఆరంభించాడు. శ్రీ పదం మంగళసూచకం. కృతి ప్రారంభం శుభసూచక పదప్రయోగంతో శాస్త్రసమ్మతంగా ఉంది.

ఆరంభ పద్యంలో శ్రీహరి నామ సంబోధనాలు చోటు చేసుకున్నాయి. ఈ విశేషణాలన్నీ మనోజ్ఞభావబంధురాలు. సాభిప్రాయాలు కూడ. “శ్రీ మనోహర, హిరణ్యకశ్యపాంతక, ప్రహ్లాదవరద, క్షీరసాగరశయన, పక్షివాహన” అనే సంబోధనలు విశిష్ట పురాణకథా సమ్మేళనాలు. రాబోవు పద్యాలలో ఈ పురాణ గాథలన్నింటిని వివరించడం జరుగుతుంది.

చందస్సు :- శతకగత పద్యాలన్నీ సీసపద్యాలే. సీసపాదాలు నాలుగు పెద్దవి. ఒక్కొక్క పాదాన్ని రెండు చిన్న పాదాలుగా విభజిస్తాము. పెద్ద పాదాన్ని ప్రమాణంగా తీసుకుని, 6 ఇంద్రగణాలు, 2 సూర్యగణాలు కూర్చటం జరుగుతుంది. ఇంద్రగణాలు, నల, నగ, సల, భ, ర, త లు సూర్యగణాలు - గల, నగణము.

ప్రతి చిన్నపాదంలో ప్రథమాక్షరానికి మూడవ గణం మొదటి యక్షరంతో యతిమైత్రి ఉంటుంది. ప్రాస యతి కూడ చెల్లుతుంది. సీసపద్య పాదాలు ముగిసిన తర్వాత

ఆటవెలది గాని తేటగీతిగాని జోడించటం జరుగుతుంది. ఈ శతకంలో ప్రతి సీపవద్యంతంలో తేటగీతి మాత్రమే ఉంది.

తే.గీ. లక్షణం :- ప్రతిపాదమందు మొదట నొకసూర్యగణం, తర్వాత రెండిండ్రగణాలు, ఆ పై రెండు సూర్యగణాలుంటాయి. పదార్థక్షరానికి మూడవ గణం తొలి అక్షరంతో యతిమైత్రి. ప్రాసనియమం లేదు. కాని ప్రాసయతి చెల్లుతుంది.

సీ॥ పద్మలోచన సీనపద్యముల్ నీమీదఁ

జెప్పఁబూనితినయ్య చిత్తగింపు

గణయతి ప్రాస లక్షణముఁ జూడను లేదు

పంచకావ్యశ్లోక పఠనలేదు

అమరకాండత్రయం బరసి చూడగలేదు

శాస్త్రీయ గ్రంథముల్ చదువలేదు

నీ కటాక్షంబున నే రచించితిఁగాని

ప్రజ్ఞ వాయదిగాదు ప్రస్తుతంప

తే॥ తప్పుపడనేమి పద్భక్తి తక్కువానె!

చెఱకునకు వంక పోనేమి చెడునెఱిపి?

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

2

టీ॥ పద్మలోచన - కమలాలవంటి కన్నులుగలవాడా, నీమీదన్ - నీపైన సీనపద్యముల్ - చెప్పన్ + పూనితిన్ + అయ్య - చెప్పదలంచినాను తండ్రి! చిత్తగింపు - స్వీకరింపుము, గణయతి ప్రాస లక్షణమున్ - గణాలు, యతి, ప్రాస అనే ఛందః పద్ధతులను, చూడను లేదు, పంచకావ్యశ్లోక పఠన లేదు - సంస్కృతమునందు ఐదు ప్రసిద్ధ కావ్యాలలోని శ్లోకముల చదువలేదు, అమరకాండత్రయంబు - మూడు కాండల అమరకోశాన్ని, అరసి చూడగలేదు - పఠశీలించలేదు; శాస్త్రీయ గ్రంథముల్ - వ్యాకరణాది శాస్త్రాల్ని, చదువలేదు, నీ కటాక్షంబునన్ - నీ దయచేతనే ఏన్ - నేను, రచించితిన్ + కాని - వ్రాసినానేగాని, ప్రస్తుతంపన్ - కొనియాడుటకు, ప్రజ్ఞవాయదిగాదు - దీన్ని వ్రాయగల్గిన నేర్పరితనం నాదిగాదు. తప్పుపడన్ - పద్యాలు వ్రాయటంలో ఏదైనా దోషముంటే, సత్ + భక్తి - తక్కువ + అగున్ + ఏ, ఏమి? - నాలోని మంచి భక్తికి లోపమగునా? (కాదు). చెరకునకున్ - చెరకుగడకు, వంకపోన్ - వంకరగల్గితే, తీపి - తియ్యదనం, చెడున్ + ఏ, ఏమి? - పాడవుతుందా? (దాని మాధుర్యం తగ్గదని భావం.)

తా॥ ఓ నరసింహస్వామి! కమలనేత్రా! నేను నీమీద సీసపద్యాలు చెప్పాలనుకున్నాను. దయతో స్వీకరించు. ఛందోనియమాలైన 'గణయతి ప్రాసల్పి' పాటించలేదు. పంచకావ్యాలు, అమరం, శాస్త్రాలు చదువలేదు. నీ దయని ఆసరాగా గ్రహించి ఈ కృతి వ్రాసినాను. అంతేగాని నా తెలివితేటలేవి లేవు. చెరకుగడ వంకరగా పెరిగినా దాని తీపికి లోటేమి కల్గనట్లే, ఈ కృతిలో ఏవైనా తప్పులు దొర్లినా నా భక్తికి లోపమేమీ లేదు సుమా!

వి॥ “నిరంకుశాః కవయః” అనేది లోకంలో నానుడి. కవులు అహంకారులు. ఒకరు చెప్పింది మరొకరు మెచ్చరు. మాటలోనూ, నడక తీరులోనూ గర్వం తొంగిచూస్తుందని లోకప్రతీతి. అయితే శేషప్ప కవికి గర్వంలేదని ఈ పద్యం విశదం చేస్తోంది. ఆయనకి గణయతి ప్రాసలు తెలియవట. తాను పంచకావ్యాలు చదువలేదట. శాస్త్రాలు, అమరకోశం కంఠస్థం చేయలేదట, భగవంతుని అనుగ్రహం వల్లనే ఈ కృతి వ్రాశాడట. కావ్యంలో తప్పులెన్ని దొర్లినా భక్తికేమి కొరతలేదని వినయంగా చెప్పుకున్నాడు.

‘భక్తి’ :- “అనురక్తిః పరే తత్త్వే భక్తి రిత్యభిధీయతే”

“భగవంతునియందు అమితమైన ప్రీతి భక్తి అనబడుతుంది.” శ్రీ శంకరాచార్యులు ‘మోక్షసాధన సామగ్ర్యం భక్తిరేవ గరీయసీ’ అన్నాడు. మోక్షాన్ని పొందడానికి అనువైన పెక్కు సాధనాల్లో భక్తియే శ్రేష్ఠమైందని ఆ వాక్యానికర్థం. మోక్షం తపస్సుచేతగాని యోగసమాధిచేతగాని పొందశక్యం కాకపోయినా, కలియుగంలో దాన్ని విష్ణుస్మరణం ద్వారా సాధించవచ్చని ‘నారదభక్తి సూత్రాలు’ చెపుతున్నాయి.

శేషప్ప కవి కూడ నవవిధ భక్తుల్లో (న సింహ శతకం ద్వారా) ‘నారాయణ స్మరణనే’ నమ్ముకున్న నిగర్వి.

“పంచకావ్యాలు” : ‘శతశ్లోకేన పండితః’ అంటారు. ఈ వాక్యానికి నూరు శ్లోకాలు నేరిస్తే పండితుడవుతాడని ఒక అర్థం - ‘న పండితః’ అనే విరువునల్ల ‘పండితుడు కాదు’ అని మరో అర్థం. ఇదేట్లున్నా, పూర్వం సంస్కృతంలోని ‘కుమారసంభవం, రఘువంశం, మేఘసందేశం, కీరాతార్జునీయం, శిశుపాలవధ’ అనే అయిదు కావ్యాలు నేరిస్తే పండితుడవుతాడనేది వాస్తవం. ఇదేవిధంగా తెలుగులోని ‘శృంగారనైషధం, మనుచరిత్ర, పారిజాతాపహరణం, వసుచరిత్ర, శ్రీకాళహస్తి మహాత్మ్యం లేదా సాండురంగ మాహాత్మ్యం’ వంటి 5 కావ్యాల్ని బాగా సార్థకంగా చదివితే, పండితుడవుతాడని భావించేవారు. శేషప్పకవి సంస్కృతాంధ్ర భాషల్లోని పంచకావ్యాల్ని చదువలేదని చెప్పుకున్నాడు. కనీసం ఒకటి రెండైనా చదివే వుంటాడు. అన్నీ చదివానంటే గర్వరేఖ తొంగిచూస్తుంది. ఆయనలో గర్వం మచ్చునకైనా లేదని విశదమవుతోంది.

అమరకోశం : ఇది మూడు కాండలతో కూడిన సంస్కృత నిఘంటువు
 చందోబద్ధం - దీన్ని 'అమరసింహుడు' అనే కవి వ్రాశాడు. బాల్యంలో నిర్దుష్టమైన
 ఉచ్చారణకొరకు అర్థజ్ఞానం కొరకు గురువులు శిష్యులచేత, 'అమరం,
 ఆంధ్రనామసంగ్రహాల్ని' కంఠస్థం చేయించేవారు. శేషప్ప వీటిని కంఠస్థం చేయలేదట.

'శాస్త్రాలు': 1. శిక్ష, 2. వ్యాకరణం, 3. ఛందస్సు, 4. నిరుక్తం, 5. జ్యోతిషం, 6. కల్పం
 అని శాస్త్రాలు ఆరు. వీటిని చదవటంవల్ల 'ప్రజ్ఞ' కైవసమౌతుంది. శేషప్ప ఈ శాస్త్రాల్లో
 దేన్ని చదువలేదట.

కావ్యాలు, శాస్త్రాలు, అమరం వగైరా ఏవీ చదువకపోయినా, ఒక్క ఒత్తిసాధనవల్లే
 తాను తరించానని కవి సవినయంగా చెప్పుకున్నాడు.

అలంకారం : 'తప్పుపడనేమి సద్భక్తి తక్కువౌనె
 చెరకునకు వంక పోనేమి చెడునె తీపి'

ఈ చరణంలో 'అర్థాంతరన్యాసాలంకార'ముంది.

సూత్రం : 'సామాన్యంచేత విశేషం, విశేషం చేత సామాన్యం సమర్థింపబడితే
 అర్థాంతర న్యాసమవుతుంది.

"తప్పులెన్ని చేసినా, భక్తిసాధనవల్ల అవన్ని మోసిపోతాయి". ఇది విశేష విషయం.
 "చెరకుగడ వంకరపోయినా దానిలో తీపి తగ్గదుగదా" అనేది సామాన్య విషయం. విశేషం
 సామాన్యంచేత సమర్థింపబడింది. కావున అలం. అర్థాంతరన్యాసం.

సీ॥ నరసింహ! నీ దివ్యనామ మంత్రముచేత

దురితజాలము లెల్ల - ద్రోలవచ్చు

నరసింహ! నీ - దివ్యనామ మంత్రముచేత

బలుపైన రోగముల్ - పావవచ్చు

నరసింహ! నీ దివ్య - నామమంత్రముచేత

రిపు సంఘముల సంహరింపవచ్చు

నరసింహ! నీ దివ్య నామమంత్రముచేత

దండహస్తవి బంట్ల - దఱుమవచ్చు

తే॥ భళిలి వేపీ మహామంత్ర - బలముచేత

దివ్యనైకుంతనదవి పా - ధింపవచ్చు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపుర వివాస!

దుష్టసంహారి నరసింహ! దురితదూరి

టీ॥ నరసింహ - మానవుడు, సింహం రూపంగా గల్గిన ఓ స్వామి, నీ దివ్య - నీయొక్క పవిత్రమైన, నామమంత్రముచేతన్ - మంత్రం వంటి నీ పేరును పల్కుటవల్ల దురితజాలములు + ఎల్లన్ - పాపసమూహాల నన్నింటిని, త్రోలవచ్చున్ - పోగొట్టవచ్చును, బలుపు + అయిన - కష్టమైన, రోగముల్ - వ్యాధుల్ని, పావవచ్చు - తొలగించవచ్చును, రిపు సంఘములన్ - శత్రుసమూహాలను, సంహరింప వచ్చున్ - చంపవచ్చును.

- దండహస్తుని - మృత్యుదండాన్ని చేతదాల్చిన యముని యొక్క, బంటన్ - భటుల్ని, తఱుమవచ్చున్ - పారద్రోలవచ్చును.

భభిర - ఆహా!, నేను (కవిని), ఈ మహామంత్రబలముచేతన్ - నీ నామోచ్చారణమనే మహామంత్ర శక్తితో, దివ్య - పరమపవిత్రమైన, వైకుంఠదావన్ - వైకుంఠవాసమనే స్థానాన్ని, సాధింపవచ్చున్ - పొందవచ్చును

తా॥ ఓ నరసింహస్వామి! నీ పవిత్రనామ మంత్రాన్ని జపించడంవల్ల పాపాలన్నింటిని పారద్రోలవచ్చు. కఠినమైన రోగాల్ని తొలగించవచ్చు. శత్రువుల్ని తుదముట్టింపవచ్చు. ప్రాణాల్ని కొనిపోవచ్చిన యమదూతల్ని తరుమవచ్చు. నీ నామమంత్రాన్ని జపించి వైకుంఠదామాన్ని చేరవచ్చు.

వి॥ ఈ పద్యంలో విష్ణునామస్మరణ యొక్క మహిమ అభివర్ణింపబడింది. శ్రీ మహావిష్ణువు యొక్క అపరావతారమే నరసింహమూర్తి. ఆ మూర్తిలో నరుడు, సింహం కలిసి ఉంటాయి. హిరణ్యకశిపుడు తపస్సుచేసి “నాకు మానవులచేగాని, ఇతర జంతువులచేగాని చావులేకుండ వరమిమ్మ”ని బ్రహ్మని కోరాడు. బ్రహ్మ అతని కోర్కెని మన్నించి వరమిచ్చాడు. కృతయుగంలో శ్రీమహావిష్ణువు పురుషసింహాకృతితో ‘నరసింహరూపమేత్రి, కంబం నుండి పుట్టి’ హిరణ్యకశిపుణ్ణి అతని ఇంటి గుమ్మంపై కూర్చోని కడుపు చీల్చి చంపాడు. ప్రహ్లాదుణ్ణి కాపాడినాడు. ఇది భాగవత కథ.

కవి గారికి ‘విష్ణునామం’ ఎంతో ప్రీతిపాత్రమైందని ఈ పద్యంవల్ల తెలుస్తుంది. “శ్రీవిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రం” పరమ పవిత్రమైంది. 108 శ్లోకాలతో వేయినామాలు భారతంలోని ‘అనుశాసనిక’ పర్వంలో ఉన్నాయి. అనాదిగా స్తోత్రం చేయబడుతున్న వీటిని అంశశయ్యపై పరుండి ‘భీష్ముడు’ ధర్మరాజుకు వివరించి చెప్పాడు. అవెంత మహిమగలవో ఈ క్రింది శ్లోకాలవల్ల తెలుస్తుంది.

శ్లో॥ “జగత్ ప్రభుం దేవదేవం అనంతం పురుషోత్తమం

స్తువన్నామ సహస్రేణ పురుషః సతతోద్భితః

అనాది నిధనం విష్ణుం సర్వలోక మహేశ్వరం

లోకార్ధక్షం స్తువన్నిత్యం సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్”

“లోకేశ్వరుడూ, దేవదేవుడూ, అనంతుడూ, పురుషోత్తముడూ ఐన విష్ణుదేవుని వేయినామాల్ని ఎల్లప్పుడూ శ్రద్ధతో స్తుతించే వారికి రక్షణ లభిస్తుంది. తుదీ మొదలు లేనివాడూ, లోకాలన్నింటికి ప్రభువూ, లోకశాసకుడూ ఐన విష్ణుమూర్తిని ప్రతిరోజు స్తోత్రం చేస్తే సమస్త దుఃఖాలు నశిస్తాయి” అని భీష్ముడన్నాడు.

పైపద్యంలో కవి తాను విష్ణునామ స్తోత్రం చేతనే తరించానని చెప్పుకున్నాడు. అతడు నిజంగా ధన్యుడు.

దురితజాలము : పాపాలని అర్థం. 1. బ్రహ్మహత్య, 2. శిశుహత్య, 3. స్త్రీ హత్య, 4. గోహత్య, 5. గురుహత్య మొదలైనవి.

రోగములు : ఇవి రెండురకాలు. 1. ఆధులు, 2. వ్యాధులు

ఆధులనగా మానసిక రోగాలు. వ్యాధులనగా శారీరక రోగాలు.

రిపుసంఘములు : ఇవి కూడ అంతఃశత్రువులని, బహిఃశత్రువులని రెండు విధాలు. కామం, క్రోధం, లోభం, మదం, మోహం, మాత్సర్యం అనేవి జీవుని లోపల దాగిన శత్రువులు. ఇక శరీరాన్ని హింసించే బయటి శక్తులు - బహిఃశత్రువులు.

సీ॥ ఆది నారాయణా! యనుచు నాలుకతోడ

పలుక నేర్చినవారి పాదములకు

సాష్టాంగముగ నమస్కారమర్పణజేసి

ప్రస్తుతించెదనయ్య బహువిధముల

ధరణిలో నరులెంత దండి వారైనను

నిన్ను గానని వారి నే న్మరింప

మేము శ్రేష్ఠులమంచు మిడుకు చుండెడివారి

చెంతజేరగఁబోను శేషశయన

తే॥ పరమసాత్వికులైన నీ భక్తపరుల

దాసులకు దాసుడను సుమీధరణిలోన

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!

దుష్టసంహార! సరసింహ! దురితదూర!

4

టీ॥ ఆదినారాయణా! - విశ్వసృష్టికి మూలపురుషుడవైన ఓ స్వామీ! అనుచున్ - అని, నాలుకతోడన్, పలుకనేర్చిన వారి పాదములకున్ - పలుక గల్గిన పుణ్యాత్ముల కాళ్ళకు, స + అష్ట + అంగముగన్ - 8 అవయవాలు భూమికి సోకునట్లు, నమస్కారము - వందనము, అర్పణ + చేసి - సమర్పించి బహువిధములన్ - పెక్కురీతుల, ప్రస్తుతించెదన్ + అయ్య! - స్తుతింతు

తండ్రి! ధరణిలోన్ - భూమిపై, నరులు - మానవులు, ఎంత దండివారు + ఐనను - ఎంతటి గొప్పవారైనప్పటికీ, నిన్నున్ + కానని వారిన్ - నిన్ను గుర్తించని వారిని, నేన్ - నేను, స్మరింపన్ - తలంచను, మేము శ్రేష్ఠులము + అంచున్ - తామే ఉత్తములమని, మిడుకుచున్ + ఉండెడివారి - గర్వంతో వదిరే వారియొక్క, చెంతన్ - దగ్గర, చేరన్ + పోను - చేరను, శేషశయన - ఆదిశేషునిపై పరుండుస్వామి! ధరణిలోన్ - భూమిలో, పరమసాత్త్వికులు + అయిన - గొప్ప సాత్త్విక గుణాలు గల్గిన, నీ భక్తవరుల - నీ శ్రేష్ఠులైన భక్తుల యొక్క, దాసులకున్ - సేవకులైన వారికి, దాసుడనుసుమి! - సేవకుడను సుమా!

తా॥ స్వామి! నరసింహా! నీవే ఈ విశ్వసృష్టికి మూలపురుషుడవని స్తుతించే వారి పాదపద్మాలకు నేను సాగిలపడి మ్రొక్కుతాను. కాని భూప్రపంచంలో మానవులెంత దొడ్డవారైనా, నిన్ను కనలేని వారైతే వారిని నేను పల్కరించను. అంతేగాదు 'నీకంటే మేమే శ్రేష్ఠుల'మని విజ్ఞప్తిగా వారి చెంత చేరను. ఓ శేషశాయీ! ప్రపంచంలో సత్త్వగుణం గల్గిన నీ భక్తులెల్లరికి దాసానుదాసుడుగా ఉంటాను.

వి॥ శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనమ్

అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనమ్

భక్తి తొమ్మిది విధాలు. 1. శ్రవణం, 2. కీర్తనం, 3. విష్ణుస్మరణ, 4. పాదసేవ, 5. అర్చన, 6. వందనం, 7. దాస్యం (ఊడిగం), 8. సఖ్యం, 9. ఆత్మనివేదన -

ప్రస్తుత పద్యంలో శేషప్పకవి 'దాస్యభక్తి'ని గూర్చి చెప్పుకున్నాడు. పురాణాలలో 'గరుత్మాంతుడు, హనుమంతుడు' మొదలైనవారు 'దాస్యభక్తి'గల భక్తులు. వీరు ఊడిగం చేసి, భగవంతుని అనుగ్రహం పొంది తరించారు. కవికూడ దాస్యభక్తిగల భక్తుడే. భగవంతుని భక్తులకు తాను దాసానుదాసుణ్ణి అని చెప్పుకున్నాడు. అతని వినయానికి ఈ పద్యం అద్దం పడుతుంది. ఈ పద్యంలో భాగవత పురాణాంతర్గతమైన వివిధ భక్తిభావాల్లో దాస్య భక్తిని గూర్చి కవి చెప్పాడు.

సాష్టాంగం :- కండ్లు, శిరస్సు, వాక్కు, రెండు చేతులు, రెండు పాదాలు, టొమ్ము - ఈ ఎనిమిదింటిని అష్టాంగాలంటారు. పెద్దలకు నమస్కారం చేయవలసివస్తే ఈ ఎనిమిది అవయవాలు భూమికి సోకేటట్లు సాగిలవడాలి. అదే సాష్టాంగ నమస్కారమవుతుంది.

సీ॥ ఐశ్వర్యములకు నిన్నునుసరింపఁగ లేదు

ద్రవ్యమిమ్ముని వెంటఁదగుల లేదు

కవచమిమ్ముని చాలఁ గష్టపెట్టఁగలేదు

పల్లకిమ్ముని నోట పలుకలేదు

సాములిమ్మని నిన్ను - నమ్మికొల్పగ లేదు

భూములిమ్మని పేరు పొగడలేదు

బలము నిమ్మని నిన్ను బ్రతిమాలగాలేదు

పసుల నిమ్మని పట్టుపట్టలేదు

తే॥ నేను కోరినదొక్కటే నీల వర్ణ

చయ్యనను మోక్షమిచ్చినజాలు నాకు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మ పురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

5

టీ॥ ఐశ్వర్యములకున్ - సంపదలకొరకై, నిన్ను, అనుసరింపగన్ + లేదు - వెంటబడలేదు, ద్రవ్యము - డబ్బు, ఇమ్ము + అని - ఇవ్వమని, వెంటన్ + తగులలేదు - వెంటబడలేదు, కనకము - బంగారం, ఇమ్ము + అని - ఇవ్వమని, చాలన్ - మిక్కిలి, కష్టపెట్టగన్, లేదు - బాధపెట్టలేదు, పల్లకి + ఇమ్ము + అని - 'సవారి' ఇమ్మని, నోటన్ + పలుకలేదు - నోరార అడుగలేదు; సాములు + ఇమ్ము + అని - ఆభరణాలొసంగుమని, నిన్ను నమ్మి - నీపై ఆశగల్గి, కొల్పగన్ + లేదు - సేవించలేదు, భూములు + ఇమ్ము + అని - పొలాలనిమ్మని, పేరు పొగడలేదు - నీ నామం జపించలేదు; బలమున్ + ఇమ్ము + అని - శక్తినిమ్మని, నిన్ను, బ్రతిమాలగాన్ + లేదు - వేడుకోలేదు, పసులన్ + ఇమ్ము + అని - పాడిపసుల్నిమ్మని, పట్టుపట్టలేదు - ఒత్తిడి చేయలేదు.

నీలవర్ణ - ఓ నల్లని శరీరంగల స్వామీ! నేను - (కవిశేషపు), కోరినది + ఒక్కటే - ఒక్కక్కోర్కాయే, చయ్యనన్ - వేగముగా, మోక్షమున్ - బంధవిముక్తిని, ఇచ్చినన్ - కల్పించినచో నాకున్ + చాలు - నాకంతేచాలు.

తా॥ ఓ నరసింహప్రభూ! సిరిసంపదలు, డబ్బు, బంగారం, పల్లకీలు, నగలు, పొలాలు, బలపరాక్రమాలు, పాడిపశువులు కావాలని నేను నిన్ను కోరలేదు. వాటికొరకై నిన్ను పొగడటం, బ్రతిమాలటం, పేచీపడటంలాంటి పనులేవి చేయలేదు. నేను కైవల్య మొక్కటే నిన్ను కోరుతున్నాను.

వి॥ ఈపద్యంలో తొలుతనే 'ఐశ్వర్యములు' అనే పదం వాడబడింది. ద్రవ్యం, బంగారం, పల్లకి, సాము, భూములు, బలం, పశువులు - ఇవన్నీ ఐశ్వర్యంలోని భాగాలే. పద్యంలో పునరుక్తి దోషముంది. అయినా, ఐశ్వర్యమంటే దాని స్వరూపమేమిటో తర్వాతి పాదాలలో వివరించడమైందనిపిస్తుందికాని వాస్తవమేమిటంటే ఐశ్వర్యమంటే అష్టసిద్ధులని అమరకోశం చెపుతున్నది. విభూతిర్భూతిరైశ్వర్య మణిమాదికమష్టదా - అని. అణిమ, మహిమ, గరిమ, లఘిమ, ప్రాప్తి, ప్రాకామ్యం, ఈశిత్యం, వశిత్యం - ఇవి ఆ అష్టసిద్ధులనీ ఆ నిఘంటువే చెపుతుంది. వీటినిమ్మని కోరను, ధనాదులిమ్మని కోరను అని కవిభావం.

భక్తులకు కావలసినవి ఐశ్వర్య సాధనాలు కావు. అవి భౌతిక సుఖాన్ని మాత్రమే ఇస్తాయి. అశాశ్వతమైనవి. కైవల్య పదవి ఒక్కటే కోరవలసింది. అది శాశ్వతమైంది అని కవి తాత్త్విక సంపదని గుర్తుచేసినాడు.

సీ॥ మందుడ వని నన్ను నిందఁజేసినవేమి ?

నా దీనతను జూచి నవ్వవేమి?

దూరభావములేక - తూలనాడిన వేమి?

ప్రీతిసేయక వంకఁ బెట్టవేమి?

కక్కనంబులు పల్కి వెక్కిరించిన వేమి?

తీవ్రకోపము చేతఁ - దిట్టవేమి?

హెచ్చుమాటల చేత వెమ్మెలాడినవేమి?

చేరిదాపట గేలి - సేయవేమి?

తే॥ కల్పవృక్షమువలె వీవు గల్గనింకఁ

ప్రజల లక్ష్యంబు వాకేల పద్మనాభ!

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపుర వివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

6

టీ॥ పద్మనాభ! - తామరని బొడ్డున దాల్చిన స్వామీ! మందుడన్ + అని - ప్రజ్ఞలేనివానినని, నన్నున్, నిందన్ + చేసినన్ + ఏమి? - దూషించిన ఏమాతుంది?, నా దీనతను - నా దైన్యాన్ని, చూచి - కాంచి, నవ్వున్ + ఏమి? - నవ్వితేనేమి?, దూరభావము లేక - మంచి ఆలోచన లేకుండు, తూలనాడినన్ + ఏమి - చులకన చేసి మాట్లాడిన నేమగును?, ప్రీతి + చేయక - ప్రేమవీడి, వంకన్ + పెట్టన్ + ఏమి! - తప్పుపట్టిన నేమగును?, కక్కనంబులు + పల్కి, కఠినమైన మాటలు మాట్లాడి, వెక్కిరించినన్ + ఏమి? - హేళనచేసిన ఏమాతుంది!, తీవ్రకోపముచేత - ఎక్కువ కోపంతో, దిట్టన్ + ఏమి - నిందించిన ఏమాతుంది?, హెచ్చుమాటలచేతన్ మితిమీరిన పల్కుల చేత, వెమ్మెలు + ఆడినవేమి - ఎకసక్కేలాడితే ఏమాతుంది? దాపటన్ + చేరి - ప్రక్కకుపోయి, గేలి + చేయన్ + ఏమి - పరిహాసీస్తే ఏమాతుంది?

నీవు, (స్వామి) కల్పవృక్షంబువలెన్ - కోర్కెల పండించు చెట్టువలె, కల్గన్ - ఉండగా, ఇంకన్ - ఇకపైన, ప్రజల లక్ష్యంబు - మానవుల్ని గమనించవలసిన పని, నాకున్ + ఏల - నాకెందుకు? (అక్కరలేదు).

తా॥ పద్మనాభా! నరసింహస్వామీ! మందబుద్ధిననీ, దీనుణ్ణనీ నిందించినా కసిరికొట్టినా, తప్పులెంచినా, తూలనాడినా, తిట్టినా, అనదాని మాటలన్నా, గేలిసేసినా, ఈ జనులు నన్నేమన్నా, కోరిన కోర్కెల్ని పండించే కల్పతరువు లాంటి నీవుండగా వీళ్ళని లెక్కచేయవలసిన పనేముంది ?

సీ॥ చిత్తశుద్ధిగ నీకు - సేవ చేసెదఁగాని
 పుడమిలో జనుల మెప్పులకు గాదు
 జన్మపావనతకై స్మరణఁ జేసెదఁగాని
 సరివారిలోఁ బ్రతిష్ఠలకుఁ గాదు
 ముక్తి కోసము నేను మ్రొక్కి వేడెదఁగాని
 దండి భాగ్యము నిమిత్తంబుగాదు
 నిన్ను బొగడు విద్య - నేర్చితినే కాని
 కుక్షినింపెడి కూటికొఱకుఁగాదు

తే॥ పారమార్థికమునకు నేఁ బాటుపడితి
 కీర్తికి నసేక్ష పడలేదు కృష్ణవర్ణ!
 భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!
 దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

7

టీ॥ కృష్ణవర్ణ - నల్లని చాయగలవాడా, నరసింహస్వామీ! చిత్తశుద్ధిగన్ - స్వచ్ఛమైన మనస్సుతో, నీకున్, సేవచేసెదన్ + కాని పూజించగలను కాని, పుడమిలోన్ - భూమిపై, జనుల - ప్రజల యొక్క, మెప్పులకున్ + కాదు - పొగడ్తల కొరకు గాదు, జన్మపావనతకై - జీవితం యొక్క పవిత్రత కొఱకు, స్మరణన్ + చేసెదన్ + కాని - చింతించునే కాని, సరివారిలోన్ - లోటి ప్రజల్లో, ప్రతిష్ఠలకున్ + కాదు - మెప్పుకొరకు కాదు, నేన్ - నేను (కవి) ముక్తి కోసము - మోక్షం కొరకు, మ్రొక్కి - నమస్కరించి, వేడెదన్ + కాని - ప్రార్థనపడతానేగాని, దండిభాగ్యము - మిక్కుటమైన సిరిసింపదల యొక్క, నిమిత్తము + కాదు - కోరికవల్ల గాదు, నిన్నున్ - (నరసింహస్వామిని), పొగడెదు విద్య - స్తుతించు విద్యని, నేర్చితినీ + కాని - అభ్యసించానేగాని, కుక్షినింపెడి - కడుపు నింపేటటువంటి, కూటికొఱకున్ + కాదు - తిండికై కాదు.

ఏన్ - నేను, పారమార్థికమునకున్ - పరమార్థ చింతనకు పలమైన మోక్షమునకు, పాటుపడితిన్ - శ్రమపడ్డాను, కాని - అంతేకాని, కీర్తికిన్ - పేరు ప్రతిష్ఠల కొరకు, అసేక్షపడలేదు. ఆశపడలేదు -

తా॥ 'ఓ నరసింహప్రభూ! నిండు మనస్సుతో నీ సేవ చేస్తాను గాని లోకుల పొగడ్తలాసించి కాదు. నా జీవితాన్ని పవిత్రం చేసుకోవాలని నీ పూజ చేస్తాను గాని సాటివారిలో పేరు గడించాలని కాదు. భవబంధాన్ని విడిపింపమని (మోక్షాన్ని) కోరి నీకు నమస్కరించి ప్రార్థనచేస్తానేగాని భోగభాగ్యాలు ఆసించికాదు. ఎల్లప్పుడు నిన్ను స్తుతించే

విద్యనే నేర్చునుగాని పొట్టకూటి కొఱకు గాదు. పుణ్యపదవి పొందాలని పాటుపడ్డాను. అంతేగాని లోకంలో కీర్తి ప్రతిష్ఠల పెంపొందించుకోవాలని కాదు.

వి॥ ఈ పద్యంలోని మూడవపాదంలో 'ముక్తి'కోసం అనేపదం ఉంది. తేటగీతి ఆరంభంలో 'పారమార్థికం' అనే పదముంది. వస్తుతః ఈ రెండు పదాలు సమానమైన అర్థాన్నే ఇస్తాయి. 'ముక్తి' అనగా సంసారబంధం నుండి విడువడుట. 'పారమార్థికం' అనగా 'పరమార్థ సంబంధమైంది'. భగవంతుణ్ణి పొందాలనే అపేక్ష ఇదికూడ బంధరాహిత్యమే. "ఇదొక అమృతసిద్ధి". ఈ సిద్ధి మానవులకు ఎలా కల్గుతుంది? అనేదిక్కడి ప్రశ్న. "త్యాగేనైవే అమృతత్వ మానశుః" అంటున్నది ఉపనిషత్తు. అన్నింటిని వదులుకొన్నవారికే 'మోక్షం' లేదా అమృతసిద్ధి కైవసమవుతుంది. అన్యచింతనలేవి ఉండకూడదు. భక్తుడు సర్వసంగపరిత్యాగి అవుతేనే భగవంతుని అనుగ్రహానికి పాత్రుడవుతాడు. మనస్సులో ఎడతెగని కోర్కెలు, పలాశ పెట్టుకున్న వారికి ఎప్పటికి మోక్షమబ్బదు.

గీతలో భగవానుడు చిట్టచివర

"సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ

అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచః"

అని అర్జునునికి హితబోధ చేశాడు. ఈ శతక కవికి భగవానుని దివ్యబోధ బాగా ఒంటబట్టినట్లు విశదమవుతుంది. ఎందుకంటే ఆయన మానవుల పాగడ్డలు, సరివారిలో ప్రతిష్ఠలు, సిరిసంపదలు, పొట్టకూటి ఆశలు, కీర్తి - ఇలాంటి బాహ్యసుఖసాధనాల్ని వేటిని ఆశించ లేదు. కేవలం భగవంతుని సాన్నిధ్యాన్ని మాత్రమే అపేక్షించాడు. కవిగారి త్యాగబుద్ధికి ఈ పద్యం నిలువుటద్దంగా భాసిస్తున్నది.

సీ॥ శ్రవణరంధ్రముల నీ - సత్కథల్ సోకంగ

లేశమానందంబు లేనివాఁడు

పుణ్యవంతులు నిన్నుఁ బూజసేయఁగఁ జూచి

భావమందు త్సాహ పడనివాఁడు,

భక్తవర్యులు నీ ప్ర-భావముల్ పొగడంగఁ

దత్తరత్నము లేక తలఁగువాఁడు

తన చిత్తమందు నీ ధ్యానమెన్నడు లేక

కాలమంతయు వృథా - గడుపువాఁడు

తే॥ వసుధలో నెల్ల వ్యర్థుడు - వాడెయగును
మరియుఁజెడుఁగాక యెప్పుడు మమతనొంది
భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!
దుష్టసంహార! పరసింహ! దురితదూర!

8

టీ॥ నీ సత్కథల్ - నరసింహస్వామిని గూర్చిన మంచి కథలు, శ్రవణ రంధ్రములన్ - చెవులందు, సోకగన్ - తగులగా, లేశము - కొంచెమైనా, ఆనందంబులేనివాడు - సంతోషం లేనట్టి వాడునూ, పుణ్యవంతులు - పుణ్యం చేసుకొన్నవారు, నిన్నున్, పూజ + చేయన్ + కన్ - పూజించుట, చూచి - కాంచి, భావమందు - మనస్సులో, ఉత్సాహపడనివాడు - ఆనందించని వాడునూ, భక్తవర్యులు - శ్రేష్ఠులైన భక్తులు, నీ ప్రభావముల్ - నీ మహిమల్ని, పొగడన్ + కన్ - స్తుతించగా, తత్పరత్వము లేక - పరవశం చెందక, తలఁగువాడు - చాటుగావెళ్ళు వాడునూ, తన చిత్తమందున్ - తన భావమందు, నీ ధ్యానము - నీ చింతన, ఎన్నడు లేక - ఎప్పటికి లేకుండ, కాలము + అంతయున్ - తన సమస్తమైన సమయాన్ని, వృధా - ఊరక, గడపువాడు - వెళ్ళబుచ్చేవాడునూ,

వసుధలోన్ + ఎల్లన్ - భూమిపైన ఎక్కడైననూ, వాడె - అతడే, వ్యర్థుడు + అగును - చెల్లనివాడు సుమా!, మరియున్ - అంతేగాదు, ఎప్పుడు - ఏ కాలములోనైనా, మమతన్ + ఒంది - వ్యామోహాన్ని పొంది, చెడున్ + కాక - పాడైపోతాడు.

తా॥ స్వామి! నీ కథలు చెవిసోకితే సంతోషించని వాడు, పుణ్యాత్ములు నీ పూజచేస్తే చూచి ఉత్సాహపడనివాడు, భక్తులు నిన్ను పొగడితే పరవశించనివాడు, అంతరాత్మలో నిన్ను స్మరించక కాలమంతా వ్యర్థపుచ్చేవాడు, ప్రపంచంలో వ్యర్థుడే. వాడు వ్యామోహియై చెడిపోతాడు సుమా!

వి॥ ఈ సీసపద్యం శ్రీమద్భాగవతంలోని 'రుక్మిణీ కళ్యాణాన్ని' గుర్తుచేస్తోంది. రుక్మిణీదేవి అగ్నిద్యోతనుని ద్వార శ్రీకృష్ణునికి తన ప్రేమసందేశాన్ని పంపుతూ ...

సీ॥ ప్రాణేశి నీ మంజుభాషలు వినలేని

కర్ణరంధ్రంబుల కలిమియేల

పురుషరత్నమ! నీవు భోగింపగా లేని

తనులత వలని సౌందర్యమేల?

భువనమోహన! నిన్ను బొడఁగానఁగాలేని

చక్షురింద్రియముల సత్వమేల?

దయిత! నీ యధరామృతం బానఁగాలేని

జిహ్వకు ఫలరససిద్ధి యేల?

తే॥ నీరజాతనయన! నీ వనమాలికా
గంధమబ్బలేని ప్రాణమేల?
ధన్యచరిత! నీకు దాస్యంబు సేయని
జన్మయేల ఎన్ని జన్మములకు ?

భగవంతుని సత్కథలు వింటే పులకించి పోవాలి. భగవత్సుజవల్ల ఉత్సాహం పరుగులెత్తాలి. భగవంతుని స్మరిస్తే వరవశించిపోవాలి. తమ కాలాన్ని భగవద్భావానికే వెచ్చించాలి. ఈ గుణాలు లోపిస్తే వాడు భక్తుడే గాదు. అనన్యచింతతో భగవంతుణ్ణి స్మరించేవారి యోగక్షేమాలు ఆయనే చూచుకుంటాడు. అందుకే గీత భక్తునికి 'ఏకాంతికభక్తి' ఉండాలి' అని ఆదేశించింది. అలాంటి భక్తి భావమున్నందువల్లనే రుక్మిణీదేవి శ్రీకృష్ణపరమాత్ముణ్ణి భర్తగా పొందగలిగింది. "భగవంతుని పట్ల నిత్యోపాసనలేనివాడు చెడిపోతాడు" అని శేషప్పకవి హెచ్చరించాడు. సంసార వ్యామోహంవల్ల అధోగతి పాలౌతాడని కూడ గుర్తుచేశాడు. అలతి, అలతి తేట తెనుగుమాటల్లో వేదాంతసారాన్ని చెప్పే పద్యాల్లో ఇది కూడ ఒకటి. పాఠకుని తలపై పాండిత్యపు బండబరువు మోపటం గాదు కావలసింది - రసార్థభావాలతో 'నీ గుండెపై నా రాజ్యం చూడు' అనటమే కావాలి. పాఠకుల హృదయాల్లో అమృతం చిలికే భావాలు నృసింహశతకంలో ప్రతిపద్యంలో సాక్షాత్కరిస్తాయి -

సీ॥ గౌతమీ స్నానానఁ గడతేరుదా మంటె
మొనసి చప్పీళ్లలో - మునుఁగలేమ
తీర్థయాత్రలచేఁ గృ - తార్థుఁడౌదామంటె
బడలి నే మంబు నే - నడపలేమ
దానధర్మములన - దగ్గిని జెందుదమంటె
ఘనముగా నా నద్ద - ధనములేదు
తనమాచరించి పా - ర్థకత నొందుద మంటె
నిమిషమైన మనసు - నిలువ లేదు
తే॥ కష్టముల కోర్పవా చేతఁ గాదు, నిన్ను
స్మరణ చేసెద నాయథా - శక్తి కొలది
భూషణ వికాస! శ్రీ ధర్మపుర నివాస!
దుష్టనంహార! నరసింహ! దురిత దూర!

టీ॥ గోతమీ స్నానాన - గోదావరిలో స్నానం చేయటం వల్ల, కడతేరుదాము - తరిస్తాము, అంటే - అనుకుంటే, మొనసి - పట్టుదలగ, మునుగలేను - మునకలు వేయజాలను; తీర్థయాత్రల చేతన్ - కాశి, గయా, ప్రయాగవంటి పుణ్యతీర్థాల్ని తిరుగడం చేత, కృత+అర్థుడు - ప్రయోజకుణ్ణి, అవుదాము+అనుకుంటే - కాగలను లెమ్మనుకుంటే, బడలి - కష్టించి, నేమంబున్ - నియమాన్ని, నేన్ - నేను, నడుపలేను - పాలించలేను. దానధర్మములన్ - దానం, ధర్మం అనే మంచి పనులచేత, సత్+గతిని - మంచిగతిని (మోక్షం), చెందుదము+అంటే - పొందుదామనుకుంటే, మనముగాన్ - గొప్పగా, ధనములేదు - డబ్బులేదు, తపము+ఆచరించి - తపస్సు చేసి, సార్థకతన్ - ప్రయోజనాన్ని, ఒందుదము+అంటే - ఒనగూర్చుకుందాములెమ్మనుకుంటే, నిముషము+అయినను - రెప్పపాటు కాలమైనా, మనసు, నిలువలేదు - నిలకడలేదు.

కష్టములకున్ - బాధలకు, ఓర్వన్ - సహించుట, నాచేతన్+కాదు - నాకు సాధ్యంకాదు, నా - నాయొక్క, యథాశక్తి కొలది - శక్తికి దగినట్లు, స్మరణచేసెదన్ - నిన్ను ధ్యానిస్తాను.

తా॥ స్వామి! గోదావరి లో స్నానం చేసి తరిద్దాం లెమ్మనుకుంటే ఆ చన్నీటిలో నేను మునగలేను. పుణ్యతీర్థాలు తిరిగి ప్రయోజకుణ్ణి అవుదామనుకుంటే నియమ నిష్ఠల్ని పాటించలేను. దానధర్మాలు చేద్దాం లెమ్మనుకుంటే నాఒద్ద డబ్బులులేవు. తపస్సు చేద్దామనుకుంటే క్షణకాలం కూడ మనస్సు కుదుటగా ఉండటంలేదు. నేను కష్టాల్ని సహించలేను. నాశక్తికొద్ది నిన్ను ధ్యానిస్తాను.

వి॥ ధర్మాన్ని నిర్వహించాలని వుంది. కాని శరీరం తోడ్పడటం లేదు. కర్మేంద్రియాలు సహకరించకపోతే కర్మ నిర్వహణ అసాధ్యం. శరీరంలో జవసత్త్వాలు లేకున్నా, చేసేపనికి మనస్సు తోడ్పడకపోయినా కర్మ నెరవేరదు. అంతటా వ్యతిరేకతయే ఎదురవుతుంది. వ్యతిరేక లక్షణాల్ని ఎదుర్కొని నిలవాలంటే జీవుడు ద్వంద్వవస్థలకు తట్టుకోవాలి. గీత 'ద్వంద్వతీతుడవుకమ్ము' అని బోధించింది. మానావమానాలు, సుఖదుఃఖాలు, శీతోష్ణాలు ఇవి ద్వంద్వాలు. వీటిని జయించాలి.

తపమాచరించి, సార్థకత నొందుదామనుకుంటే, నిమిషమైనా మనసునిలువలేదు అన్నాడు కవి. మనసులో నిలుకడలేక పోతే తపస్సుచేయటం అసాధ్యం. గీతలో అర్జునుడు 'చంచలం హి మనఃకృష్ణ ప్రమాధి బలవద్వృథమ్' ఓకృష్ణా! మనస్సు నిలుకడ లేంది. అది విక్షోభాన్ని కల్గిస్తుంది. బలవంతమైంది. చాలదృఢమైంది 'అన్నాడు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ సమాధానం చెప్పతూ,

“అనంశయం మహాబాహో! మనోదుర్నిగ్రహమ్ చలమ్

అభ్యాసేనతు కౌంతేయ! వైరాగ్యేణ చ గృహ్యతే”

అయ్య అర్జునా! నీవన్నది నిజమే. మనస్సుని అరికట్టటం తేలికగాదు. అయినా దాన్ని అదుపులో నుంచటానికి, అభ్యాసం, వైరాగ్యం అనే రెండుసాయాలు కావాలి అని నిర్దేశించాడు.

ఆ బోధ ప్రకారమే ఇక్కడ కవి 'తాను శరీరకష్టాల్ని సహించలేను గాని నరసింహప్రభూ! నిన్ను సదా స్మరిస్తూ ఉంటాను' అని వాగ్దానం చేశాడు. ఈ స్మరణయే అభ్యాసం. భగవంతుణ్ణి స్మరిస్తూ ఉంటే అభ్యాసం బలపడి, వైరాగ్యం సిద్ధిస్తుంది. అప్పుడు ముక్తి సులభంగా కైవసమవుతుంది.

కవి తేటగీతి రెండవపాదంలో 'నాయథాశక్తి కొలది' అని ప్రయోగించాడు. యథాశక్తి అంటే శక్తి సమీకృతమించకుండుటం అనగా శక్తికొలది అని అర్థం. యథాశక్తి అనికాని, శక్తికొలది అని కాని అంటేచాలు.

సీ. అర్థివాండ్రకు నీక - హానిచేయుటకంటె

తెంపుతో వసనాభి దినుటమేలు

ఆడుబిడ్డల సొమ్ము - నవహరించుటకంటె

బండగట్టుక నూత - బడుట మేలు

పరులకాంతల బట్టి - బల్మిగూడుట కంటె

బడబాగ్ని కీలల - బడుటమేలు

బ్రతుకఁ జాలక దొంగ - పనులు చేయుటకంటె

కొంగుతో ముప్పైత్తుకొనుట మేలు

తే॥ జలజదలవేత్ర! నీ భక్తజనులతోడ

జగడమాడుటకంటెను - చావుమేలు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

10

టీ॥ అర్థివాండ్రకు - యాచకులకు, ఈక - ఇవ్వకుండ (దానం చేయకుండ), హాని - అపకారం, చేయుటకంటెన్, - చేయడానికంటె, తెంపుతో - త్యాగంతో, వసనాభి - విషం, తినుటమేలు - ఆరగించుట మంచిది, ఆడుబిడ్డల సొమ్ము - కన్నబిడ్డల సొమ్మును, అవహరించుట కంటెన్ - దొంగలించడానికంటె, బండగట్టుక - రాతిని మెడకు బిగించి కట్టుకొని, నూతన్ - బానిలో, పడుటమేలు - దూకటం మంచిది. పరులకాంతలన్ - ఇతరుల బాధల్ని, పట్టి - బంధించి, బల్మిన్ - బలవంతంగా, కూడుటకంటెన్ - రమించడానికంటె, బడబ+అగ్ని కీలన్ - మంటలందు, పడుటమేలు - దూకుటమంచిది, బ్రతుకజాలక -

జీవించలేక, దొంగపనులు - దొంగతనాలు, చేయుట కంటెన్, కొంగుతోన్ - ఒంటిమీది బట్టతో, ముష్టి - భిక్షం, ఎత్తుకొనుటమేలు - ఎత్తటం మంచిది.

జలజదలనేత్ర! - తామరరేకుల వంటి కన్నులుగల ఓ స్వామీ, నీ భక్త జనులతోడన్ - నిన్ను కొల్చేవారితో, జగడము+అడుటకంటెన్ తగవులాడడానికంటె, చావు, మేలు - మంచిది.

తా|| ఓ నరసింహస్వామీ! చేయెత్తి అడుక్కుతినే వారికి పెట్టకుండ వారిని బాధించడానికంటె విషం త్రాగటం మంచిది. కన్నభిడ్డల సొత్తు అసహరించడానికంటె ఉరితాడు బిగించుకుని చావటం మేలు. పరస్మీలని బలవంతంగా అనుభవించడానికంటె అగ్గిలో దూకి చావటం మేలు. జీవించలేక దొంగపనులు చేయడానికంటె కొంగుజూపి ముష్టి ఎత్తుకోవటం ఎంతో మంచిది. ఓ తండ్రీ! నీ భక్తులతో పేచీ పడడానికి బదులు చావేమంచిది.

వి|| యాచన కంటె చావు మేలన్నాడు. అయితే దీనికి ప్రత్యామ్నాయ సూత్రాలు కూడవచ్చాయి. “యాచ్ఛా నౌఘా వరమధిగుణే నాథమే లబ్ధకామో” అంటాడు మేఘసందేశంలో కాళిదాసు. గుణవంతుల్ని యాచించటం మంచిదే. కానీ తనకోర్కె నెరవేరినా అధముణ్ణి యాచించటం మంచిది కాదు’ అని ఆ శ్లోకానికర్త. అనాదిగా ప్రపంచంలో యాచన ఉంది. అదొక వృత్తిగా పరిణమించిందన్నా నిజమే మరి.

రఘువంశంలో కాళిదాసు -

గుర్వర్థమర్థీ శ్రుతపారదృశ్యా
రఘో స్సకాశాదనవాప్యకామం
గతో వదాన్యాంతర మిత్యయం మే
మాభూత్పరీవాద నవావతారః

అని రఘు మహారాజుచే అన్నిస్తాడు. “చదువు చివరికంటా చదువుకొని, గురుదక్షిణకోసం రఘుమహారాజు వద్దకు అడుగవచ్చినవాడు ఆ మహారాజు ఈయలేకపోయినందువల్ల ఆయన వద్దనుంచి తనకోరిక తీరకుండానే మరొక దాతకడకు వెళ్ళాడు అనే క్రొత్త నింద నాకు రాకుండుగాక” అని ఈ శ్లోకానికి భావం. రఘు మహారాజు తన తాత్కాలిక నిర్దన స్థితిలో అన్నమాట యిది. ఇలా పల్కి ఆయన కొంచెం వ్యవధిలోనే వచ్చిన అర్థిని కృతార్థుని చేసి పంపించాడు. యాచకుణ్ణి సంతృప్తి పరచలేకపోతే, విషం తాగినంత వేదనగా మన ప్రాచీనులు భావించేవారు. ఈ పద్యంలో కవి కూడ ‘య చకులకు పెట్టక హింసిస్తే అది విసంప్రతిగా చచ్చినంత, అని సంప్రదాయాన్ని గుర్తుచేశాడు.

యాచన కంటె కూడ హీనమైన పనులున్నాయి కాబట్టే లోకంలో ఒక్కొక్కప్పుడు అంతకంటె అడుక్కుతినీ బ్రతుకు అని శాపవచనాలు పెడుతుంటారు.

ఈ పద్యంలో అతి ముఖ్యమైన రెండవ అంశం- పర స్త్రీ సంభోగవాంఛ - అన్యకాంతాపేక్షకంటే అగ్గిలో దూకి చావటం మేలు అన్నాడు కవి. ఇదే అర్థం శ్రీమద్భాగవతంలోని ప్రహ్లాద చరిత్రలో మనకు స్మరణకు వస్తుంది. పోతన ప్రహ్లాదుని గుణగణాల్ని వర్ణిస్తూ సీసపద్యంలో

“కన్నుదోయికి అన్యకాంతలడ్డంబైన
మాతృభావము సేసి మరలువాడు -”

అని అంటాడు. పరకాంతలు కంటికి తారసపడితే, అతడు తల్లులుగా భావించి ప్రక్కకు తొలిగేవాడట. ఎంత అద్భుతమైన నడవడిక! ఇక్కడ శేషప్పకవి మరొక్క అడుగు ముందుకేసి ‘పరస్త్రీలని బలవంతంగా అనుభవించటానికంటే అగ్గిలో దూకి చావటంమే’ లన్నాడు. పాణిగ్రహణవేళ మూడు ముళ్ళు వేయిస్తూ పురోహితుడు “ధర్మేచ అర్థేచ త్వయైషానాతిచరితవ్యా, ధర్మం విషయంలో కాని, అర్థం విషయంలో కాని, కామం విషయం లోకాని నీవు ఈమెను అతిక్రమించి ప్రవర్తించకూడదు”. అని కన్యాదాతచేత వరునికి చెప్పిస్తాడు. వరుడు ‘నాతిచరామి’ - అతిక్రమించి ప్రవర్తించను అని వాగ్దానం చేస్తాడు. ఆ మాటకి అతడు జీవితాంతం కట్టుబడి వుండాలని వైదిక వాక్కు శాసనోంది.

వ్యాకరణం : ‘బండగట్టుక’ అనేది ఒక ప్రయోగం ఈ సీసపద్యం ద్వితీయ పాదంలో ఉంది. ధాతువునకు ‘కొను’ అను మరొక ధాతువు చేరితే “కట్టుకొను, లోగొను, పెట్టుకొను” మొదలైన క్రియలేర్పడుతాయి. ‘కొను’ ధాతువుకు బదులు ‘క’ చేర్చి క్రియల్ని వాడటం ప్రాచీన కవిత్వలో కన్పిస్తాయి. ‘కట్టు+క- కట్టుక’ అనేది ‘కట్టుకొను’ నర్థంలో ప్రయోగింపబడిన వ్యావహారిక రూపం.

సీ॥ గార్దభంబునకేల కస్తూరిలిలకంబు

మర్కటంబునకేల మలయజంబు

శార్దూలమునకేల శర్కరాఘావంబు

శూకరంబునకేల - చూతఫలము

మార్దాలమునకేల - మల్లెపువ్వులబంతి

గుడ్లగూబకునేల - కుండలములు

మహిషంబునకు నేల - మంచి వస్త్రంబులు

బక సంతతికినేల - పంజరంబు

తే॥ ద్రోహచింతన బేసెడు దుర్జనులకు

మధురమైనట్టి నీనామ - మంత్రమేల?

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

11

టీ॥ గార్హభంబునకున్ - గాడిదకు, కస్తూరి తిలకంబు - కస్తూరి బొట్టు, ఏల - ఎందుకు?, మర్కటంబునకున్ - కోతికి, మలయజంబు - శ్రీగంధము, ఏల - ఎందుకు, శార్దూలమునకున్ - పెద్దపులికి, శర్కర+అపూపంబు - చక్కెరలో చేసిన అప్పము, ఏల, సూకరంబునకున్ - పందికి, చూతఫలము - మామిడిపండు, ఏల, మార్జాలమునకున్ - పిల్లికి, మల్లెపువ్వులబంతి - మల్లెపూల చెండు, ఏల, గుడ్లగూబకున్ కుండలములు - పోగులు, ఏల, మహిషంబునకున్ - దున్నపోతుకు, మంచినస్త్రంబులు - పట్టుపుట్టాలు ఏల, బక సంతతికిన్ - కొంగలగుంపునకు, పంజరంబు - పంజరం, ఏల?

ద్రోహచింతన - చెరుపుచేసి ఆలోచనలు, చేసెడు దుర్జనులకు - చేసే దుర్మార్గులకు, మధురము+అయిన+అట్టి - రుచికరమైనటువంటి, నీనామమంత్రము+ఏల - నీ నామస్మరణమెందులకు?

తా॥ ఓ నరసింహ ప్రభూ! గాడిదకు కస్తూరిబొట్టు, కోతికి గంధం, బెబ్బులికి తీపి అప్పములు, పందికి మామిడిపండు, పిల్లికి మల్లెదండ, గుడ్లగూబకు చెవిపోగులు, దున్నకు పట్టువస్త్రాలు, కొంగకు పంజరం, దుష్టులకు నీనామస్మరణం దేనికి? ఇవన్నీ వ్యర్థం.

సీ॥ పసరంబు బందైన(- బనులకాపరితప్పు

ప్రజలు దుర్జనులైన ప్రభునితప్పు

భార్య గయ్యాలైన(- బ్రాణనాథుని తప్పు

తనయుడు దుష్టైన(- దండ్రీతప్పు

సైన్యంబు చెదరిన - సైన్యనాథుని తప్పు

కూతురు చెడుగైన - మాతతప్పు

అశ్వంబు చెడుగైన - నారోహకుని తప్పు

ఇభిమది చెడ మావ-టీని తప్పు

తే॥ ఇట్టి తప్పు లెఱుంగక యిచ్చవచ్చి

నటుల మెలగుదు రిప్పుడీ, యవని జనులు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

12

టీ॥ పసరంబు - గొడ్డు, బంది+ఐనన్ - దొడ్డిపాలైతే, పనులకాపరితప్పు - పశువుల్ని కాపే కాపరిది తప్పు, ప్రజలు - దుర్జనులు + ఐనన్ - చెడ్డవారైతే, ప్రభునితప్పు - రాజుది తప్పు, భార్య

-ఇల్లాలు, గయ్యాళి+ఐనన్ - దుష్టురాలైతే, ప్రాణనాథునితప్పు - భర్తదితప్పు, తనయుండు - కొడుకు, దుష్టు+ఐనన్ - చెడ్డవాడైతే, తండ్రితప్పు, సైన్యంబు - సేన, చెదరినన్ - చెల్లా చెదరైతే, సైన్యనాథునితప్పు - సేనానాయకునిది తప్పు, కూతురు - బిడ్డ, చెడుగైనన్ - నీతి తప్పితే, మాత తప్పు - తల్లిది తప్పు, అశ్వంబు - గుఱ్ఱము, చెడుగు+ఐనన్ - చెడితే, ఆరోహకుని తప్పు - ఎక్కేవాడిది తప్పు, ఇభము+అదిచెడన్ - ఏన్ను చెడితే, మావటీని తప్పు - మావటి వాడిది తప్పు.

ఇట్టి తప్పులు - ఈ పై చెప్పినట్టి తప్పులు, ఎరుంగక - తెలియక, ఇప్పుడు -ఈనాడు, అవనిజనులు - లోకులు, ఇచ్చవచ్చినటులన్ - ఇష్టం వచ్చినట్లు, మెలగుదురు - నడుచుకొందురు.

తా॥ ఓ నరసింహస్వామీ! గొడ్డు చెడితే పసులకాపరితప్పు. ప్రజలు చెడితే రాజాగారిది తప్పు. ఇల్లాలు చెడితే మగనిదితప్పు. కొడుకు చెడితే తండ్రిది తప్పు. సేన చెల్లాచెదరైతే సేనానాయకునిది తప్పు. కూతురు కాలుజారితే తల్లిది తప్పు. గుఱ్ఱం చెడితే రోతుది తప్పు. ఏన్ను చెడితే మావటి వానిది తప్పు. ఈ తప్పులు తెలిక లోకులీనాడు తమ ఇష్టానుసారంగా నడుచుకుంటున్నారు.

వి॥ సంస్కృతంలో 'జంతు' అనే శబ్దం అర్థవంతమైంది. దానికర్థం ప్రాణంగలదని. మానవులేగాక, మానవేతరాలైన ప్రాణులు కూడ 'జంతు' శబ్దంచేత తెలియబడుతారు. ఈ పద్యంలో ఆపదం ప్రయోగించకపోయినా జంతువులెల్ల తప్పులు చేస్తుంటారని చెప్పబడింది. పశువులు జ్ఞానంలేనివవటం వల్ల సాధారణంగా అవి దారి తప్పుతుంటాయి. అవి అలా ప్రవర్తింపకుండా అదుపులో పెట్టవలసిన వారు వాటి పాలకులు. మానవులు జ్ఞానం గలవారు. అయినా వారు కూడ తప్పు చేస్తూనే వుంటారు. అలా తప్పు చేసే మానవ జాతిని కూడ దారిలో పెట్టే వారున్నారని కవి లోకసామాన్య సత్యాన్ని చాటి చెప్పాడు.

“అహోర నిద్రాభయమైదునంచ సామాన్యమే తత్పశుభిర్నరాణాం

ధర్మోహి తేషామధికోవిశేషో ధర్మేణ హీనాః పశుభిస్సమానాః”

అంటోంది ధర్మశాస్త్రం - అంటే తిండి, నిద్ర, భయం, కామం అనేవి నాల్గు జీవకోటికి సమానమే అయినా, ధర్మమనేది మానవులకు అధికంగా ఉంది. ధర్మం తప్పితే వారు పశుతుల్యులే అని ఆ శ్లోకానికి తాత్పర్యం.

ఈ పద్యంలో గొడ్డు, గుఱ్ఱం, ఏన్ను మూడూ జంతువులు. ప్రజలు, భార్య, కొడుకు, సేన, కూతురు - ఈ ఐదు బుద్ధిజీవులు. వీరెల్లరూ తప్పులు చేసేవాళ్లే. వీరిని సరిదిద్దే పాలకులున్నారకాబట్టి సమాజం కొంత నీతిమార్గంలో నడుస్తోంది. అదుపు చేసేవారే లేకపోతే అదోగతే మరి. ఈ వాస్తవంతెలిక నేడు ప్రజలు ఇష్టారాజ్యంగా నడుచుకుంటున్నారు. వేమన గారిలా అన్నారు చూడండి.

“తప్పులెన్నువారు తండోపతండంబు

లుర్విజనుల కెల్ల నుండుతప్పు

తప్పులెన్నవారు తమతప్పులెరుగరు

విశ్వదాభిరామ వినురవేమ!"

"తప్పులు చేయటం లోకసహజం. అందరూ చేస్తారు. కాని నిజమేమిటంటే తప్పుచేసే వారికి తమ తప్పు తెలీదు. ఎదుటి తప్పు కన్పిస్తుంది. మననీపు మనకి కన్పించదుగదా!" మహాకవులు సంఘాన్ని లోతుగా తరచి చూచి సత్యాన్ని చెబుతారు.

శతక పద్యంలో శేషప్పకూడ సామాజిక సత్యాల్ని చక్కగా అచ్చుగుద్దినట్లు చెప్పాడు.

సీ॥ కోతికి జలతారు కుళ్ళాయి యేటికి?

విరజాజి పూదండ విధవకేల?

ముక్కిడి తొత్తుకు ముత్తెంపు నత్తేల?

అద్దమేమిటికి జాత్యంధునకును!

మాచకమ్మకు నేల - మౌక్తిక హారముల్?

క్రూరచిత్తునకు స-దోష్ఠలేల?

ఊంకుబోతుకునేల - బింకంపు నిష్ఠలు

వావియేటికి దుష్టవర్తనునకు?

తే॥ మాట నిలకడ సుంకరి మోటుకేల?

చెవిటి వానికి సత్కథా శ్రవణమేల?

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

13

టీ॥ కోతికిన్ జలతారు - జరీతో నేయబడ్డ, కుళ్ళాయి - తలపాగ, ఏటికి - ఎందుకు?, విధవకున్ - భర్తవిహీనకు, విరజాజిపూదండ - జాజిపూలతో అల్లిన దండ, ఏల - ఎందుకు?, ముక్కిడి తొత్తుకున్ - చప్పడిముక్కుగల, తొత్తుకున్ - అదనకు, ముత్తెము+నత్తు - ముత్యాలు తాపిన ముక్కున పెట్టుకునే నగ, ఏల - ఎందుకు?, జాతి+అంధునకును - పుట్టు గ్రుడ్డికి, అద్దము + ఏమిటికి - అద్దమెందుకు? మాచకమ్మకున్ - స్త్రీత్వంలేనిదానికి (అనగా పుష్పవతి కాని దానికి అని అర్థం) మౌక్తిక హారముల్ - ముత్యాల దండలు, ఏల - ఎందులకు, క్రూరచిత్తునకున్ - చెడ్డమనోవృత్తి గలవానికి, సత్ + గోష్ఠలు + ఏల - మంచివారితో ప్రసంగాలెందుకు? ఊంకుబోతుకున్ - వ్యభిచారికి, బింకము+ నిష్ఠలు - పట్టుదలతో చేసే ఆచారాలు, ఏల - ఎందుకు? దుష్టవర్తనునకున్ - అడ్డదారుల్లో నడిచే దుర్జనునకు, వావి + ఏటికి - చుట్టరికాలెందుకు?

మాటనిలకడ - మాట తప్పకుండుట, సుంకరి మోటుకు + ఏల - మొరటు జూదరికెందుకు? చెవిటివానికిన్ - చెప్పడు గలవానికి (బధిరునికి), సత్ + కథాశ్రవణము + ఏల - మంచి కథలు వినటమెందుకు? (వృథా అని భావం.)

తా॥ ఓ స్వామీ, కోతికి జలతారుటోపి, విధవకి జాజిపూలదండ, చప్పిడిముక్కుకు సత్తు, గుడ్డికి అద్దం, మాచకమ్మకి ముత్యాల హారం, దుర్మార్గునికి మంచి వారితో కలయిక, వ్యభిచారికి నియమనిష్ఠలు, చెడ్డవారికి వావివరుసలు, జూదరికి మాటపట్టింపు, చెవిటికి మంచి కథలు వినిపించటం ఎందుకు? నిరర్థకమని తాత్పర్యం.

వి॥ అతి మనోజ్ఞమై, భావసౌందర్యం గల పద్యాలలో ఇదొకటి. కోతి, చప్పిడిముక్కు, మాచకమ్మ, అంకుబోతు, సుంకరి, చెవిటి వాడు అనే ఆరురకాల ఉదాహరణల్ని కవి గ్రహించాడు. 'కోతికి కుళ్ళాయి' అనే మాట తెలుగు సామెతల్లో చిరకాలంగా ఉన్నదే. తెలుగు నాట ఆబాలగోపాలానికి తెలిసినట్టిదే. ఇంకా ఈ పద్యంలో దేనికేది తగదో నిస్పష్టంగా చెప్పబడింది. ఇదంతా లోక సామాన్యమైన వ్యవహారమే.

కోతికి టోపి పెట్టినా, చప్పిడి ముక్కుగల ప్రీతి ముత్యాల నత్తుపెట్టినా, విధవకి పూలదండ వేసినా, పుట్టుగుడ్డికి అద్దమిచ్చినా, మాచకమ్మకి ముత్యాల దండవేసినా, క్రూరునికి సదృశ్యీకల్పించినా, అంకుబోతుకు నియమనిష్ఠల్ని గూర్చి తెల్పినా, వ్యభిచారికి వావివరుసల గూర్చి పల్కినా, జూదరికి మాట పట్టింపులన్నా, చెవిటివానికి సత్కథా శ్రవణమన్నా గిట్టనివి. అలాంటి సంస్కారాలు వారికి పరిహాసంగా తోస్తాయి.

వ్యాకరణం : 1. ముత్తైము+నత్తు, బింకము + చేష్టలు. సూ॥ కర్మధారయంబుల మువర్ణమునకు పుంపులగు.

ఉదా : ముత్తైపునత్తు, బింకంపుచేష్టలు.

2. జాతి + అందుడు -

సూ॥ ఇకోయణచి - ఇ, ఉ, ఋ, లకు అసమానాచ్చులు పరమైతే, వరుసగా య, వ, ర, ల లాదేశమగు-

ఉదా ॥ జాత్యందుడు, ఇక్కడ తొలిపదం చివరి 'ఇ' కారానికి , 'అ' పరమైంది. ఇకారానికి 'అకారం' అసవర్ణాచ్చు. అందువల్ల ఇకారస్థానంలో 'య' అదేశమైంది.

తద్దితాంతాలు : 1. 'ముక్కు+ఇడి' ఇచ్చట 'ఇడి' ఒక తద్దిత ప్రత్యయం. లేనిది అనే అర్థంలో ఈ ప్రత్యయం చేరుతుంది. ముక్కిడి అనగా ముక్కులేని వ్యక్తి.

2. అంకు+పోతు ఇక్కడ 'పోతు' అనేది ఒక తద్దిత ప్రత్యయం, కలది - కలవాడు అనే అర్థంలో ఈ ప్రత్యయం విశేషణ పదాలకు చివర చేరుతుంది. అంకుతనం గలవాడు "అంకుబోతు."

3. సుంకము + అరి - ఇక్కడ 'అరి' అనేది తద్దిత ప్రత్యయం, 'ఇదికూడ' కలది, కలవాడు అనే అర్థంలో వస్తుంది.

సుంకం గలవాడు - సుంకరి. జూదంలో 'సొమ్ములు' ఒడ్డేవాడని అర్థం. జూదరి అని పిండితార్థం.

సీ॥ మాన్యంబులీయ సమర్థుఁడొక్కఁడు లేఁడు
 మాన్యముల్ చెఱువ సమర్థులంత,
 యెండిన ఊళ్ళగోఁ డెరిగింపఁ దెవ్వఁడు
 పండిన యూళ్ళకుఁ బ్రభువులంత
 ఇతఁడు పేదయటంచు - వెఱిగింపదెవ్వఁడు
 కలవారి సిరులెన్నఁ గలరు చాలఁ
 దనయాలి చేష్టలఁ దప్పెన్నఁదెవ్వఁడు
 పెఱకాంత అంకెన్న పెద్దలంత

తే॥ యిట్టిదుష్టుల కధికారమిచ్చినట్టి
 ప్రభువు తప్పులంచును మరి పలుకవలెను
 భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
 దుష్టసంహార! నరసింహ! దురిత దూర!

14

టీ॥ మాన్యంబులు - భూములు (ఈనాములు) ఈయన్ - ఇచ్చుటకు, సమర్థుఁడు - తగినవాడు, ఒక్కఁడు లేఁడు, మాన్యముల్ చెరువన్ - మాన్యాలను పోగొట్టడానికి, అంత, సమర్థులు - అందరు తగిన వారే, ఎండిన - నీళ్ళలేక ఎండిపోయినట్టి, ఊళ్ళగోడు - గ్రామాలబాధలు, ఎరిగింపఁడు+ఎవ్వఁడు - ఎవ్వరూ తెలియఁజెప్పరు (పట్టించుకోరు), పండిన+ ఊళ్ళకున్ - పంటలు బాగా పండినట్టి గ్రామాలకు, అంత- అందరు, ప్రభువులు - నాయకులే, ఇతఁడు పేద+అటంచున్ - ఈ వ్యక్తి పేదవాడని, వెఱిగింపఁడు + ఎవ్వఁడు - ఎవ్వడూ పట్టించుకోడు, కలవారి - ధనవంతులయొక్క, సిరులు - సంపదల్ని, ఎన్నన్ - లెక్కించుటకు చాలన్ + కలరు - ఎంతోమంది ఉన్నారు, తన+అలి చేష్టలన్ - తన భార్యచేతల్ని, తప్పు+ఎవ్వఁడు +ఎవ్వఁడు - ఎవ్వడు కూడ దోషమును గుర్తించడు, పెఱకాంత - అన్యస్త్రీ, అంకు + ఎన్నన్ - జారగుణాన్ని వెదుకుటకు, అంత- అందరూ, పెద్దలు - పెద్దలే.

ఇట్టి దుష్టులకున్ - పైన చెప్పబడిన మోసగాండ్రకు, అధికారము - పెత్తనము, ఇచ్చిన+అట్టి - కట్టబెట్టినటువంటి, ప్రభువుతప్పులు + అంచును - రాజుగారివే తప్పులని, మరి - గట్టిగా పలుకవలెను - చెప్పవలెను.

తా॥ భూములు పేదలకు పంచిపెట్టగల వాడు లేడు. కాని వాటిని ఇవ్వకుండ చెడగొట్ట గల దిట్టులున్నారు. కరువుతో నీరులేక ఎండిన గ్రామాల కడగండ్లు తుడిచే వాడు లేడుగాని బాగా పంటలు పండిన గ్రామాలకందరూ నాయకులే. పేదల్ని పట్టించుకోరు గాని గొప్ప వారి సిరిసంపదల్ని అందరూ పొగడేవారే. తన భార్య అడ్డ తిరుగుళ్ళని గూర్చి పట్టించుకోడుగాని, పరస్త్రీల వ్యభిచారాన్ని గోరంతలు కొండంతలు చేసి చెప్పుతాడు. అసలు ఇలాంటి వారికి పెత్తనమిచ్చిన ప్రభువులది తప్పు-

వి॥ ఈ పద్యంలో సామాజిక సత్యాలు మూసబోసినట్లు అభివర్ణింప బడ్డాయి. ఈ విషయాలన్నీ 'గురివిందగింజ' సామెతని గుర్తుకు తెస్తాయి. "సత్రబ్జనం - మఱనిద్ర" గాళ్ళ చిత్తవృత్తుల్ని కవి ఎంతో చక్కగా వ్రేలెత్తి చూపించాడు. ఇవి సార్వకాలీనవాస్తవాలు. విశ్వజనీనమైన సత్యాలు. ఆచరణలేని వారి ప్రచారాలు ఇలాగే ఉంటాయి.

సంఘంలో వ్యక్తుల స్వభావాలు పలురకాలు. తాము పెట్టలేరు సరికదా - ఎవ్వరైనా పెడితే చూచి సహించలేరు. ఉన్నవి, లేనివి కల్పించి ఇచ్చేవారిని చెడగొట్టేవారు వీరే. రాచరికాల వ్యవస్థ అమలులో నున్నకాలం నుండి ఈ తంతు నడుస్తున్నదే. ప్రభువుల ఆస్థానాల్లో కూర్చొని రాజుగారి ఔదార్యం పేదలకందకుండా చేసిన వారెందరో ఉండేవారట.

కరువు కాటకాల వల్ల గుక్కెడునీరందని ఊళ్ళు ఎప్పుడూ ఉన్నాయి. కరువు పీశాచిని ఎలా ఎదుర్కోవాలో ఆలోచించి, బాధితుల దప్పిక తీర్చాలిగాని, సమ్మద్దిగా సరిసంపదలతో తులదూగే ఊళ్ళగతి ఎందుకు? ఈ సహస్రాబ్దిలో ప్రస్తుతం (మే -2000) వానలు కురియక గుజరాత్, రాజస్థాన్ రాష్ట్రాలు గుక్కెడు నీరు దప్పిక ఆర్చుకోడానికి కరువై కుతకుత లాడిపోయాయి. పశువులకి గ్రాసం లేదు. తాగే నీళ్ళు లేవు. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఇలాగే కటకట లాడింది. భూగర్భజలం పాతాళానికి జారుకొంది. ప్రజల బాధలు చెప్పనలవి గాలేదు. ఈ సమస్యని పరిష్కరించడానికి అందరు నడుంబిగించాలి. వానజల్లులు భూగర్భంలో ఇంక బారే పథకాలు రూపొందించాలి. మహారాష్ట్రలో అన్నా హజారే అమలు పరచిన పథకాల్ని దేశమంతట విస్తరింప చేయాలి. ప్రజల దాహార్తిని తీర్చాలి. అన్ని పసతులతో తులదూగే వారిని గూర్చి ఆలోచించకూడదు. సరికొత్త పథకాల్ని చిత్తశుద్ధితో అమలు పరచాలి. అంతేగాని ప్రభుత్వాలు వాటిని రాజకీయలబ్ధికి వినియోగించి ప్రజల్ని మభ్యపెట్టారారు. ఈ విషయంలో తెలుగునాట కొంత అతృప్తిశోధన ఆరంభమైంది. శుభావహమే - నీరే ప్రాణాధారము అని సుమతి శతక కర్త బద్దైన ఎంతో చక్కని మాట చెప్పాడు.

పేద వారిని గూర్చి ఎవ్వరు పట్టించుకోరు. కాని కలవారిపంచచేరి వారి భోగభాగ్యాల్ని వేనోళ్ళ స్తుతించటం ఆనవాయితీ. ఈ సందర్భంలో సుమతి శతకం కూడ ఈ వాస్తవాన్ని చాల బాగా చెప్పింది.

కం. "ఎప్పుడు సంపద గల్గిన
నప్పుడు బంధువులు నత్తురది యెట్లన్నన్
తెప్పలుగ చెరువు నిండిన
కప్పలు పదివేలు చేరుగదరా సుమతీ!"

సంపదలు గల్గినపుడు బంధువులు కలవారి పజ్జ ఎలా చేరతారో బద్దైన చాల చక్కగా చెప్పాడు. చెరువు నిండితే కప్పలు చేరినట్లని మరీ మంచి దృష్టాంతంతో చెప్పాడు. నిరుపేదల్ని ఎవ్వరూ పట్టించుకోరు. ఇష్టమున్నా లేకపోయినా కలవారిచెంత చేరుతుంటారు. ఇది లోక స్వభావం. అట్లని ఈ పద్ధతి మంచిదని కవి అభిప్రాయం కాదు. ఈ ధోరణి అనుచితమనియే కవి నిర్దేశం.

ఇలా వ్యక్తుల దురతిక్రమాన్ని ప్రోత్సహించిన రాజుల్ని, అధికారుల్ని నిందించమన్నాడు శతకకర్త. ధర్మవ్యతిరేకంగా నడుచుకునే వారు గతంలో రాజుల కొమ్ముకాచి బ్రతికారు. నేడు కూడ రౌడీలు, సంఘద్రోహులు నాయకుల అండదండలతో విద్రోహచర్యలకి పాల్పడుతుండటం కొత్తేమీ కాదు -

సీ॥ తల్లి గర్భమునుండి ధనము తేడెవ్వఁడు
వెళ్ళిపోయెడి నాడు - వెంటరాదు
లక్షాధికారైన లవణమన్నమె కాని
మెఱుఁగు బంగారంబు మ్రింగబోడు
విత్తమార్జన చేసి విజ్ఞప్తిగుటెగాని
కూడబెట్టిన సొమ్ము కుడువబోడు
పొందుగా మఱుగైన - భూమిలోపలబెట్టి
దానధర్మములేక దాచిదాచి
తే. తుదకు దొంగలకిత్తురో - దొరలకవునా
తెనె జంటిగలియ్యనా - తెరువరులకు!
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపుర వివాస!
దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

15

టీ॥ ఎవ్వఁడు - ఎవ్వడైననూ, తల్లిగర్భమునుండి, ధనముతోడు - డబ్బు తీసుకొనిరాడు, వెళ్ళిపోయెడినాడు - చనిపోవునప్పుడు, వెంటరాదు - సంపాదించిన సొమ్ము తనతో రాదు, లక్ష+అధికారి+ అయినన్ - ఎంతటి ధనవంతునైనా, లవణము - ఉప్పు కలిగిన, అన్నము + ఎ +కాని - ఆహారమే కాని, మెఱుఁగు బంగారంబు - మెరిసే బంగారాన్ని, మ్రింగన్ + పోడు - తినలేడు, విత్తము - సొమ్ము, ఆర్జన + చేసి - గడించుటచేత, విజ్ఞప్తిగుటె+కాని - గర్వపడటమే తప్ప, కూడబెట్టిన సొమ్ము - గడించిన సరిసంపదలు, కుడువన్ + పోడు - అరగించలేడు, పొందుగాన్ - పదిలంగా, మఱుగు+ ఐన - చాటైనట్టి, భూమిలోపన్ + పెట్టి - నేలక్రిందదాచి, దానధర్మములేక - ఇతరులకు ఇవ్వకుండా, దాచిదాచి, తుదకున్ - చివరకు, దొంగలకున్ +

ఇత్తురో - దొంగలపాలు చేస్తారో, దొరలకున్ + అవునో - రాచరికానికి చెల్లుతుందో, జంటి + ఈగలు - తెనెటీగలు, తేనె - మధువు, తెరువరులకున్ - బాటసారులకు, ఇయ్యవా - ఇస్తుఉండవా? (ఇస్తాయని భావం).

తా॥ పుట్టెటప్పుడు ధనమెవ్వరూ తీసుకొనరారు. చనిపోయేనాడు ఏది తనవెంట రాదు. ఎంత గొప్ప ధనికుడైనా ఉప్పున్నమే తింటాడుగాని మెరిసే బంగారాన్ని మ్రింగడు. డబ్బు గడించి పాగరుబోతు తనాన్ని పెంచుకోవటమే గాని, ఆ సొమ్ము అనుభవానికి రాదు. కూడబెట్టిన సొమ్ము దొంగల పాలొతుందో, దొరల పాలొతుందో తెలియదు. తేనెటీగలు తెట్టెల్లో తేనెని కూడబెట్టి బాటసారుల కిస్తున్నాయి గదా! (దాచిన సొమ్ము కూడా అంతే).

వి॥ ఈ పద్యంలో కవి పరమసత్యాలు చెప్పాడు. మానవులు పుడుతూ తెచ్చేది ఏమీ లేదు. పోతూ వెంటకొంపోయేది ఏదీ లేదు. కేవలం రాక పోకలే మిగులుతాయి. విపరీతంగా సంపాదించి ధనాన్ని ప్రోగుచేస్తే, అది ఎవ్వరికి చెందక చివరికి ప్రభువుల పాలవుతుంది. ఈ కాలంలోనైతే అలాంటి ఆస్తుల్ని ప్రభుత్వాలు కైవసం చేసుకుంటాయి. సంపాదించింది సద్వినియోగం చేసుకోవాలని సుమతి శతకకర్త బద్దైన ఎంతోచక్కగా చెప్పాడు.

కం. చీమలు పెట్టిన పుట్టలు పాముల కిరనైనయట్లు పామరుడు దగన్

హేమంబు కూడబెట్టిన, భూమిశుల పాలజేరు భువిలో సుమతీ!

చీమలు ఎంతో కష్టపడి పుట్టలు నిర్మిస్తాయి. కాని కడకవి పాములకు స్థావరాలవుతాయి. అలాగే అజ్ఞాని లేదా లోభి బంగారం కూడబెట్టినా అది తనకు గాని సహచరులకు గాని అక్కరకు రాక రాజు గారి బొక్కసం పాలొతుంది. ఇది చారిత్రక సత్యమే కాదు. నేడు కూడ వాస్తవమే.

ఇదే సందర్భంలో భర్తహరి ధనలక్షణాల్ని ఇలా నిర్వచించడం గమనార్హం.

క॥ దానము భోగము నాశము పూనికతో మూడుగతులు భువి ధనమునకున్

దానము భోగము నెరుగని దీనునిధనమునకు గతి తృతీయమే పొసగున్

సంపాదించిన సొమ్ము యోగ్యులకివ్వటం లేదా అనుభవించటం అనేవి మంచి లక్షణాలు. మొదటిది శ్రేష్ఠ లక్షణం. రెండవది ఆత్మసుఖాన్ని ఇచ్చే లక్షణం. ఇవి రెండూ తనచేతిలోనే గుణాలు. ఇవి చేయలేకపోతే ఆ ధనం తప్పుక నశిస్తుంది. తనకు దక్కదు సరిగదా ప్రభుత్వవశమౌతుంది. మైసూరు రాజభవనాలు, హైదరాబాదు కింగ్ కోరి భవనాలు ప్రభుత్వ భవనాలుగా మారిపోవటం అందరికీ తెలిసిందే. 'డబ్బుపెచ్చి' మంచిది గాదని శతకకర్తలెల్లరు ఎలుగెత్తి చాటారు.

సీ॥ లోక మందెవడైన లోభి మానవుడున్న
 భిక్షమర్థికిజేతఁ బెట్టలేడు
 తాను పెట్టకయున్న దగవు పుట్టదుగాని
 యెరులు పెట్టఁగఁజూచి యోర్వలేడు
 దాత దగ్గఱజేరి తనముల్లె చెడునట్లు
 జిహ్వతోఁ జాడీలు చెప్పుచుండు
 ఫలమువిఘ్నంబైన - బలుసంతసంబంది
 మేలు గల్గినఁ జాల మిడుకుచుండు

తే॥ శ్రీరమానాథ! యిటువంటి క్రూరునకును
 భిక్షుకుల శత్రువని పేరు పెట్టవచ్చు
 భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
 దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

16

టీ॥ లోకమందున్- ప్రపంచంలో, ఎవఁడు + అయినన్ - ఏ మానవుడైనా, లోభిమానవుడు+ఉన్న- పిసినిగిట్టు వాడైతే, అర్థికిన్ - యాచకునికి, చేతన్- తన చేతిలో భిక్షము - పిడికెడుదానం, పెట్టలేడు - ఇవ్వజాలదు, తాను - స్వయంగా, పెట్టక+ఉన్నన్ - పెట్టజాలక పోయినా, తగవు+పుట్టదు - గొడవలేదు, కాని, అయితే, ఒరులు - ఇతరులు, పెట్టఁగన్ - దానంచేయగా, చూచి - కాంచి, ఓర్వలేడు -సహించలేదు, దాతదగ్గఱన్+చేరి - ఇచ్చేవాని పంచజేరి, తనముల్లె - తనసొత్తు, చెడు+అట్లు - పోయినట్లు జిహ్వతోన్ - నాల్కతో, చాడీలుచెప్పుచున్+ఉండున్ - లేనివి కల్పించి చెప్పుచుండును, ఫలము - ఫలితము, విఘ్నంబు+ఐనన్ - చెడిపోతే, బలుసంతసమున్+అందును - మిక్కిలి సంతోషించును, మేలుకల్గినన్ - ఎదుటికి మంచి జరిగితే, చాలన్ - మిక్కిలి, మిడుకుచుండున్ - విచారించుచుండును,

శ్రీరమానాథ - శ్రీలక్ష్మీదేవికి భర్తవైన ఓ నరసింహప్రభూ, ఇటువంటి క్రూరునకున్ - సైనతెల్పిన కఠినాత్మునికి, భిక్షకుల - యాచకుల పాలిటి, శత్రువు+అని - విరోధియని, పేరుపెట్ట వచ్చున్ -

తా॥ ఓ నరసింహప్రభూ! ఈ లోకంలో 'పిసినారి' యాచకుల కేమి ఇవ్వదు. తాను పెట్టకపోతే విచారించ వలసిందేమి లేదు కాని ఇతరులు దానం చేస్తే చూచి సహించలేదు. దాతపంచ చేరి 'తనముల్లె జారిపోయినట్లు' యాచకులపై చాడీలు చెప్పుతాడు. ఇచ్చేవారు దానఫలం ఇవ్వకుండ మానివేస్తే, ఎంతో సంతోషిస్తాడు. వారికి మంచి జరిగితే మిక్కిలి బాధపడతాడు.

ఓ లక్ష్మీకాంతా! ఇలాంటి నికృష్టునికి 'యాచకుల విరోధి' యని పేరు పెట్టాలి.

వి. “పులి - బాటసారి - కంకణము” అనే నీతిచంద్రిక కథని ఇక్కడ గుర్తుచేసుకోవాలి. ఆ కథలో చిన్నయసూరి ‘అహా! లోభమెంత చెడుగుణము!’ అంటాడు.

ఒక పాంథుడు బురద గుంటలో చిక్కువడ్డ పులి మాటవిని బంగారు కడియంపై మోజావడి దాన్ని ఒడ్డుచేర్చి, చివర దానిచేతనే భక్షింపబడతాడు. తన నాశనానికి లోభమే కారణం.

గీత (దైవాసురసంపద్విభాగయోగం)లో కూడ భగవానుడు -

శ్లో॥ త్రివిధం నరకస్వేదం ద్వారం నాశనమాత్మనః

కామక్రోధస్తథా లోభస్తస్మాదేతత్త్రయం త్యజేత్ (16 - 21)

“కామం, క్రోధం, లోభం అనే ఈ మూడూ నరకానికి మూడు వాకిళ్ళు. ఇవి జీవికి వినాశనం కల్గిస్తాయి. కాబట్టి వీటిని మూడింటిని వదలివేయాలి” అంటాడు.

భగవానుడు వీటిని అసురసంపదగా వర్ణించాడు. కోర్కెలు, కోపాలు, లోభాలు మూడూ ఒకే జాతికి చెందిన రాక్షస లక్షణాలు. మానవుని అనర్థానికి ఇవి మూల కారణాలు. ఇలాగే ఈర్ష్య, అసూయలు కూడ చెడ్డవే. తాను చేయిజాపి పెట్టకపోతేమానె, ఇతరులు, పెడితేజూచి ఓర్వలేని వారు పరమనీచులు. మహాభారతంలోని ‘సనత్కుజాతీయపర్వం’లో చాడీలు చెప్పే వాడిని ‘వికత్తముడు’ అని చెప్పటం జరిగింది. ఇలాంటి వారికి అధమగతియే ప్రాప్తిస్తుందని భగవానుడు బల్లగుద్ది చెప్పాడు. కవి గొప్ప సాంఘికజీవి. ప్రవృత్తి నివృత్తుల స్వభావం బాగా తెలిసినవాడు. లోకవృత్తాన్ని చక్కగా నిశిత పరిశీలన చేసినవాడు.

సీ॥ తమపులో ప్రాణముల్ - తరలిపోయెడి వేశ

నీ స్వరూపమును ధ్యా - నింపవచ్చు

నిమిష మాత్రములోన - నిన్నుజేరుమగాని

యముని చేతికిఁజిక్కి - శ్రమలఁబడడు

పరమసంతోషాన - భజన చేసెడివారి

పుణ్యమేమనవచ్చు - భోగిశయన!

మోక్షము నీదాన - ముఖ్యుల కగుఁగాని

నరక మెక్కడిదయ్య - నళినేత్ర!

తే॥ కమలనాభ! నీ మహిమను గావలేని

తుచ్చులకు ముక్తి దొరకుట దుర్లభంబు

భూషణ వికాస! శ్రీ ధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర -

టీ॥ తనువులోన్ - దేహములో నుండి, ప్రాణముల్ - ప్రాణాలు, తరలిపోయెడివేళన్ - వదలిపోవు కాలంలో, నీ స్వరూపమును - నీ రూపమును, ధ్యానించు + అతడు - స్మరించునట్టి మానవుడు, నిమిషమాత్రములోనన్ - క్షణకాలములో, నిన్నున్ చేరును + కాని; యముని చేతికిన్ + చిక్కి, శ్రమలన్ + పడఁడు - బాధపడడు, భోగిశయన - ఆదిశేమనిపై పవ్వళించు ఓ స్వామి!, సరమసంతోషానన్ - మిక్కిలి ఆనందంతో, భజన + చేసెడి వారి - నీ నామస్మరణ చేయునట్టి వారి యొక్క, పుణ్యము, ఏమి + అనవచ్చున్ - చెప్పనలవికానిది.

సలిన నేత్ర! - కమలముల వంటి కన్నులుగల ఓ ప్రభూ!, మోక్షము - సంసారబంధ విముక్తి, నీ దాసులకున్ - నీ భక్తులకు మాత్రమే, అగున్ + కాని - అవుతుందేకాని, నరకము, ఎక్కడిది + అయ్య! - ఎలా సంభవిస్తుంది ? (సంభవించదు).

కమలనాభ! - కమలము బొడ్డునందు దాల్చిన ఓ స్వామి!, - నీ మహిమ - నీ గొప్పదనము, కానన్ + లేని - చూడజాలనట్టి, తుచ్చులకున్ - నీచులకు. ముక్తి, దొరకుట, దుర్లభంబు - అసాధ్యము సుమా!

తా॥ ఓ నరసింహస్వామి! ప్రాణం విడిచి వెళ్ళేవాడు చిట్టచివర నిన్ను ధ్యానిస్తే, వెంటనే మోక్షాన్ని అందుకుంటాడు. అతనికి నరకబాధ తప్పుతుంది. మహానందంతో నీ భజన చేసేవారు పుణ్యాత్ములు. నీ భక్తులకే మోక్షమబ్బుతుంది. నరకబాధలు వారినంటవు. నీ గొప్పదనం తెలిసి అజ్ఞానులకు సంసారబంధ విముక్తి అబ్బదు.

మి॥ అవసాన సమయంలో విష్ణునామాన్ని ఉచ్చరించిన వారికి మోక్షప్రాప్తి అంటున్నది ఈ పద్యం. ఇది మన వైదిక విశ్వాసానికి ప్రతీక. మన పురాణాలు, భగవద్గీత 'అవసానదశ' ని ఎన్నో విధాల అభివర్ణించాయి.

గీతలో అర్జునుడు ప్రయాణ కాలేచ కథం జ్ఞేయోఽసి నియతాత్మభిః" ప్రాణాలు వదిలివెళ్ళేటప్పుడు 'నిన్నెలా తెలిసికోవాలి!' అని శ్రీకృష్ణసరమాత్మని అడిగాడు.

“అంతకాలే చ మామేవ స్మరన్ముక్త్యా కళేబరమ్

యః ప్రయాతి సమద్భావం యాతి నాస్త్వత్ర సంశయః”

“మరణకాలంలో నన్నే స్మరిస్తూ శరీరాన్ని వదిలివెళ్ళేవాడు నన్నే చేరుకుంటాడు. ఈ విషయంలో ఎలాటి సంశయాలకు ఆస్కారం లేదు” అని భగవానుని జవాబు. భారతీయ తత్వశాస్త్రంలో 'అంత్యకాల భవన్నామస్మరణకు' అత్యంత ప్రాధాన్యత ఉంది. ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం ఒంటబట్టిన వారి విశ్వాసానికి సంబంధించిన విషయమిది. అంతేగాని తార్కికుల, చార్వాకుల సిద్ధాంత రాద్ధాంతాలకు జవాబు గాదు.

ఇది భాగవతుల విశ్వాసానికి ప్రతీక. భాగవతంలో 'అజామిఖోపాఖ్యానం' ఇందుకు సినలైన ఉదాహరణ. సదాచారపరుడు, జ్ఞాని, సద్గుణరాశి అయిన అజామిఖుడు ఉంపుడుగత్తె వలలో తగుల్కొని సర్వభ్రష్టుడవుతాడు. అతని చిన్నకాడుకు పేరు

‘నారాయణ’. అజామీళునికి మరణకాలం ఆసన్నమైంది. యమకింకరులు లాగుతుంటే అతడు “నారాయణా, నారాయణా!” అని చావుకేక వేశాడు - అప్పుడు

“నిశమ్య ప్రియమాణస్య ముఖతో హరికీర్తనమ్

భర్తుర్నామ మహారాజ పార్షదా స్పృహసాపతన్”

అని హరికీర్తన విని వెంటనే విష్ణు దూతలు ప్రత్యక్షమయ్యారు. అజామీళుని నడవడికని గూర్చి, యమకింకరులకు విష్ణుదూతలకు వాగ్వాదం జరిగింది. చివరికి ఇతని పూర్వచరిత్ర ఎట్లున్నా ప్రాణావసానంలో ‘నారాయణ నామస్మరణ’ చేశాడు కాబట్టి ఇతడు పునీతుడు అని విష్ణుదూతలు కితాబు ఇచ్చారు. యమదూతలు పలాయనం చిత్తగించారు. అజామీళుడు పశ్చాత్తాపపడి, హరిభక్త్యావేశంతో హరిద్వారానికి అచ్చటనే విష్ణుసాయుజ్యాన్ని పొందాడు. ఇది భాగవత కథ.

చారిత్రక గతి కంటే మత సంస్కారంతో ముడిపడ్డ ఆధ్యాత్మిక సంస్కారమే మిన్న అని ప్రజా విశ్వాసం. ఇది భారతీయ సంస్కృతిలోని విశిష్టత.

కవి శేషప్ప తానేమి చదువలేదన్నాడు. కాని శాస్త్ర పఠనంవల్ల తానార్జించిన జ్ఞానం లేకపోవచ్చు. అతని అనుభవజ్ఞానం అపారమైందని ఈ పద్యాలవల్ల విశద మవుతోంది.

సీ॥ నీలమేఘశ్యామ! నీవె తండ్రివి మాకు

కమలవాసిని మమ్ము - కన్నతల్లి

నీ భక్త వరులంత నిజమైన బాంధవుల్

నీ కటాక్షము మా కనేక ధనము

నీ కీర్తనల్ మాకు లోక ప్రపంచంబు

నీ సహాయము మాకు నిత్యసుఖము

నీ మంత్రమే మాకు నిష్కలంకపు విద్య

నీ పదధ్యానంబు నిత్యజపము

తే॥ తోయజాతాక్ష! నీ పాద తులసిదళము

భోగముల కౌశధము బ్రహ్మరుద్ర విమత!

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! వరసింహ! దురితదూర!”

18

టీ॥ నీలమేఘశ్యామా! - నల్లని మేఘవర్ణము వంటి వర్ణముగల స్వామీ!, మాకున్, నీవే తండ్రివి, కమలవాసిని - పద్మమందు నివసించు లక్ష్మీదేవి, మమ్మున్ - భక్తుల్ని, కన్నతల్లి - నీ భక్తవరులు + అంత - నిన్ను కొలిచే వారెల్లరు, నిజము + ఐన, బంధువుల్ - నిజమైన

చుట్టాలు, నీ కటాక్షము - నీ యొక్క కడగంటి చూపే, మాకు, అనేక ధనము - గొప్పసంపద,
నీ కీర్తనల్ - నీ యొక్క భజనలే, మాకు, లోక ప్రపంచంబు, సమస్తమునూ, నీ మంత్రమే -
మాకున్, నిష్కలంకము + విద్య - దోషమేమియులేని చదువు, నీ పదధ్యానంబు - నీ పాదముల
ధ్యానించుట, నిత్యజపము - ఎడతెగని పారాయణము,

తోయజాత + అక్ష - కమలములవంటి కన్నులుగల స్వామీ! నీ పాద తులసిదళము - నీ
యడుగుల నంటిన తులసిరేకు, రోగములకు, ఔషధము - మందు, బ్రహ్మరుద్ర వినుత! -
బ్రహ్మచేతను, శివుని చేతను కొనియాడబడిన స్వామీ! -

తా॥ నరసింహస్వామీ! మాకు తండ్రివి నీవే. లక్ష్మీదేవియే మా కన్నతల్లి. నీ భక్తులే
మా బంధువులు. నీ దయయే మా సొమ్ము. నీ పాటలే మా లోకం. నీ నామజపమే మా
విద్య. నీ పాద ధ్యానమే నిత్యజపం. నీ పాదాలమీద పూజచేసిన తులసిదళం రోగాలన్నింటిని
రూపుమాపే మందు. బ్రహ్మరుద్రులచే పొగడుబడుతున్న ఓ స్వామీ! నీవే మాకు అన్నియూ -

వి॥ ఇది అన్ని మతాలవారు భక్తి భావంతో చేసే ప్రార్థన. శతకకర్తలెల్లరు దైవాన్ని
ఇలాగా స్తోత్రం చేసినట్లనిపిస్తుంది.

కర్తవేరేదో తెలియని శ్రీకృష్ణ శతకకర్త ఇలా అంటాడు.

కం॥ “నీవే తల్లివి దండ్రీవి, నీవే నా తోడునీడ నీవే సఖుఁడొ

నీవే గురుఁడవు దైవము, నీవే నాపతియు గతియు నిజముగఁ కృష్ణా!”

దీనికి వ్యాఖ్యాన మక్కరలేదు. ఈ కందపద్యం ముందు పుట్టిందా? కాక
నరసింహశతకంలోని 18వ సీసపద్యం ముందు పుట్టిందా అనేది కాకదంత పరీక్ష
అవుతుందేమో - ఎటొచ్చిరెండు శతకాలలోని పద్య తాత్పర్యం మాత్రం ఒక్కటే. ఇర్వురు
శతకకర్తలు భక్తిభావ ప్రపూర్ణులు. ఇర్వురికి విష్ణుశరణాగతియే ఆధారం. గీతోపదేశసారాన్ని
ఉభయశతక కర్తలు జీర్ణించుకున్న వారే -

గీతలోని 11వ అధ్యాయం విశ్వరూప సందర్శన యోగాన్ని గమనిద్దాం - శ్రీకృష్ణుని
విశ్వరూపాన్ని దర్శించి అర్జునుడు -

పితాసి లోకస్య చరాచరస్య

త్వమస్య పూజ్యశ్చ గురుర్గరియాన్

న త్వత్సమో ఽస్త్యభ్యధికః కుతోఽన్యో

లోకత్రయేఽప్యప్రతిమ ప్రభావ

గీ. 11 - 43

తా॥ ఓ కృష్ణా! నీవు చరాచర ప్రపంచానికి తండ్రీవి - గురుడవు. నీకు దీక్షైన
వాడెవ్వడు లేడు. ఇక అధికుడెట్లా ఉంటాడు? నీ శక్తి సాటిలేంది.

ససస్త మత సాంప్రదాయులు చేసే సుప్రసిద్ధ ప్రార్థన ఒక్కటే.

“త్వమేవ మాతా చ పితా త్వమేవ, త్వమేవ బంధుశ్చ సఖా త్వమేవ
త్వమేవ విద్యా ద్రవిణం త్వమేవ, త్వమేవ సర్వం మమ దేవదేవ!”

ఈ శ్లోకం పైన తెల్పిన కృష్ణశతక పద్యానికి ‘సకలు’ అనవచ్చు -

బద్దైన గీతలోని శ్రీకృష్ణోపదేశాన్ని మననం చేసియే ఈ పద్యం వ్రాశాడేమో అనిపిస్తుంది.

భగవంతుడు అనేక రూపాల్లో దర్శనమిస్తాడు.

“గతిర్భర్తా ప్రభుస్సాక్షీ నివాసశ్చరణం సుహృత్

ప్రభవః ప్రళయస్థానం నిధానం బీజమవ్యయమ్”

జీవుడు దేవుణ్ణి లక్ష్యంగా పెట్టుకుని, ఆయనలో సాయుజ్యం చెందవలసిన వాడు.

కాబట్టి సకల జీవకోటికి దేవుడే ‘గతి’, రాజు, సాక్షి, నివాసం, శరణు, ఆయనే
జననమరణాలకు కారకుడు. నాశనం లేని బీజం కూడ..

సీ॥ బ్రతికి వన్నాళ్ళు నీ భజన - తప్పను గాని

మరణ కాలము నందు - మఱితునేమొ!

ఆవేశ యమదూత - లా గ్రహంబున వచ్చి

ప్రాణముల్ పెకలించి - పట్టునపుడు

కఫవాత పైత్యముల్ - గప్పగా భ్రమచేతఁ

గంపముద్భవమంది - కష్టపడుచు

నా జిహ్వతో నిన్ను - ‘నారాయణా’ యంచుఁ

బిలుతునో శ్రమచేతఁ - బిలువలేనా!

తే॥ నాటికిప్పుడె భక్తి నీ - నామ భజన

తలచెదను జెని వినవయ్య - ధైర్యముగను

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

19

గీ॥ బ్రతికిన + అన్ని + నాళ్ళు - బ్రతికినంతకాలం, నీ భజన - నీ స్తోత్రం, తప్పను కాని

- మానను కాని, మరణ కాలమునందున్ - చనిపోయేటప్పుడు, మఱితున్ + ఏమో! -

నిస్మరిస్తానేమో!, ఆవేశన్ - మరణకాలంలో, యమదూతలు - యముని భటులు, అగ్రహంబునన్

- ఆవేశముతో, వచ్చి, ప్రాణముల్ - ఊపిర్లను, పెకలించి - వెలుపలకి లాగి, పట్టు + అపుడు

- బంధించినప్పుడు, కఫవాత పైత్యముల్ - శ్లేష్మం, వాయువు, పసరులు, కప్పగాన్ -

అవరింపగా, భ్రమచేతన్ - భ్రాంతివల్ల, లేక తత్తరపాటువల్ల, కంపము + ఉద్భవము + అంది

-దడపుట్టి, కష్టపడుచున్ - బాధపడుతూ, నా జిహ్వతోన్ - నా నాల్కతో, నిన్ను (నరసింహస్వామిని) 'నారాయణా!' + అంచున్ - ఈ పేరుతో, పిలుతున్ - పిలుస్తాన్, శ్రమచేతన్ - బాధతో, పిలువలేనా! - పిలువలేకపోతాన్, నాటికిన్ - ఆ మరణ కాలానికి బదులుగా, ఇప్పుడే - ఈ క్షణమే, నీ నామభజన - నీ నామస్మరణ, తలచెదను - గుర్తుచేసుకుంటాను, ధైర్యముగను - నిశ్చయంగా, చెవిని - చెవితో, వినవయ్య! - ఆలకించు తండ్రీ!

తా|| ఓ నరసింహప్రభూ! నేను బ్రతికినంతకాలం నీ నామస్మరణ మానుకోను. కాని అవసానకాలంలో యమభటులు వచ్చి నా ప్రాణాల్ని తోడేటప్పుడు, కపనాతస్థైర్యాల వల్ల బాధపడుతూ నోరార నిన్ను స్మరిస్తానో! లేదో బోధపడటం లేదు. అందువల్ల నేడే భక్తితో నిన్ను భజిస్తాను. విని గుర్తుంచుకో -

వి|| ఉపాధిలో శక్తిక్షీణించినప్పుడు నోటినుండి మాటరాదు. ఆ దశలో అవసానంలో 'ఓ స్వామీ! నిన్ను నారాయణా!' అని పిలువలేనేమో! అని శతకకర్త సందేహించాడు. శారీరకశక్తి ఉడిగిపోవటానికి 'కపం, వాతం, పిత్తం' అనేవి మూడు ముఖ్యకారణాలు. బ్రహ్మవైవర్త పురాణంలో ఈ మూడింటిని గూర్చి వివరణ ఉంది.

1. కపం :- అన్నం తిని స్నానం చేయటం, పాచిన అన్నం తినటం, వాన నీరు త్రాగటం, అరటిపళ్ళు - పెరుగు కలిపి తినటం, ఒంటికి దుర్గంధతైలం అంటుకోవటం, నిలువ నీటిలో జలక్రిడ లాడటం వగైరా చర్యలవల్ల కపం ప్రకోపిస్తుంది. దీనికి నివారణోపాయాలు కూడ ఉన్నాయి. శౌంఠిని కాల్చి తినాలి. శౌంఠి పిప్పళ్ళు, మిరియాలు వేయించిన పొడిని ఆవు నేతితో కలిపి ఆరగించాలి. లేత అరిటికాయ, వేయించిన కందులు, కందిపొడి, సెనగపొడి పుచ్చుకోవాలి. మరగబెట్టి చల్లార్చిన నూనెలతో మర్దనం, ఎండగట్టి వేయించిన పస్తవుల్ని ఉపాహారంగా గ్రహించటం వల్ల కపం ఉపశమిస్తుంది.

2. వాతం :- తరచుగా పస్తులుండటంవల్ల, అతిగా ఏడ్వటంవల్ల, అతి సంచారం, విపరీత రతి, అస్తమానం అగ్నితో ఒళ్ళు గాచుకోవటం, భోజనానంతరం విశ్రాంతిలేకుండా పనులు చేయటం వంటి వాటివల్ల వాతం అధికమవుతుంది. ఈ రోగం ఉపశమించడానికి గంధం రాసుకోవటం, తామరాకుల్ని కప్పకోవటం, తలకు, వంటికి నూనె మర్దించుకోవటం, చల్లని పానీయం సేవించటం, మంచి అరటి పళ్ళు తినటం, ఆవు పెరుగు తాగటం చాలా అవసరం.

3. పిత్తం :- ఆకలి బాగా వేసినప్పుడు తిండి తినకుండా ఉండటం, తాటిపండు లాంటివి తినగానే నీళ్ళు త్రాగక పోవటం, శరదృతువులో వెచ్చని పానీయాలు పుచ్చుకోవటం, భాద్రపదమాసంలో చేదు పదార్థాలు తినటం చేస్తే పిత్తవ్యాధి సోకుతుంది. ధనియాల చూర్ణాన్ని పంచదార నీళ్ళతో కలిపి త్రాగటం వల్లనూ, పెసలు నానబెట్టిన నీరు త్రాగటం వల్లనూ పిత్తశాంతి కలుగుతుంది.

(ప్రాణుల శరీరాంగ్గం ఈ మూడింటిని అదుపులో నుంచటం వల్ల సాధ్యమౌతుంది. మరణ సమయంలో కూడ జిహ్వ పనిచేస్తుంది. అది భగవన్నామ భజన చేయగల్గుతుందని శతకకర్త పై పద్యం ద్వారా విశదం చేశాడు.

సీ॥ పాంచభౌతికము దుర్భరమైన కాయం బి
దెప్పుడో విడుచుట - యెఱుకలేదు
శతవర్షముల దాక - మితముఁ జెప్పిరి గాని
నమ్మరాదామాట - నెమ్మనమున
బాల్యమందో మంచి - ప్రాయమందో, లేక
ముదిమియందో లేక - ముసలియందో
యూరనో, యడవినో - యుదక మధ్యముననో
యెప్పుడో విడుచుట యే క్షణం బొ
తే॥ మరణమే నిశ్చయము; బుద్ధి - మంతుఁడైన
దేహమున్నంతలో మిమ్ముఁ - దెలియ నలయు
భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!
దుష్ట సంహార! నరసింహ! దురితదూర!

20

టీ॥ పాంచభౌతికము - అయిదు మహాభూతాలతో రూపొందినది, దుర్భరము - భరింపశక్యము కానిది, ఐన కాయంబు - శరీరం ఇది - ఎప్పుడో - విడుచుట - దీన్ని ఏ సమయంలో వదలుతామో, ఎఱుకలేదు - తెలియదు, శతవర్షముల దాకన్ - నూతేండ్ర వరకు, మితము - పరిమితి, చెప్పిరి కాని - చెప్పినారేకాని, ఆ మాట - ఆ పల్కు, నెఱు + మనమునన్ - నిండు మనస్సునందు, నమ్మరాదు.

బాల్యమందో - చిన్ననాటనో, మంచి ప్రాయముడిగినప్పుడో, లేక, ముసలియందో - వృద్ధాప్యమందో, ఊరనో - పుట్టిన ఊరిలోగాని, అడవినో - అడవిలోగాని, ఉదక మధ్యముననో - నీటి నడుమగాని, ఎప్పుడో, విడుచుట (ప్రాణం) వదలటం, ఏక్షణంబో - ఏ నిమిషమందో (తెలియదు).

మరణమే - చావే, నిశ్చయము - తప్పనిది, బుద్ధిమంతుఁడు + ఐనన్ - తెలివిగల వాడైతే, దేహము + ఉన్న + అంతలోన్ - బ్రదికినంతలోనే, మిమ్మున్ - (నరసింహ స్వామిని), తెలియనలయున్ - తెలిసికోవాలి.

తా॥ ఓ తండ్రీ! పంచభూతాలతో నేర్పడ్డ ఈ శరీరం ఎప్పుడు రాలిపోతుందో తెలీదు. బ్రతుకు దెరువు నూతేండ్రు అంటారు కాని ఆ మాట నమ్మదగ్గది కాదు. బాల్యంలోనో, యౌవనంలోనో, ముసలితనంలోనో, ఊరిలోనో, అడవిలోనో, నీటిలోనో

ఎప్పుడో ఎక్కడో ఒకచోట ఈ శరీరాన్ని వదలటం ఖాయం. చావు తప్పనిసరి. బుద్ధిమంతుడు శరీరాన్ని పరిత్యజించకముందే మీ స్వరూపాన్ని తెలిసికోవాలి.

వి॥ ఈ పద్యంలో కవి యథార్థ విషయాల్ని ప్రస్తావించాడు. భౌతికంగా, పారమార్థికంగా ఇవి సత్య కథనాలు.

“దేహం పాంచభౌతికం. అంటే అయిదు భూతాలతో ఏర్పడ్డదని భావం. ‘మట్టి, నీరు, కాంతి, ఆకాశం, గాలి’ అనేవి పంచభూతాలు - ప్రాణుల శరీరం ఈ అయిదింటి సమష్టి రూపం. బొందిలో ప్రాణాలున్నంతదాకా ఇవి సమష్టిగా ఉంటాయి. అవి అంతరించగానే ఈ అయిదు వాటి స్థానం చేరతాయి. ఇది భౌతికాధ్యాత్మిక సత్యం.

శరీర పరిత్యాగానికి వయోభేదం కాని కాల నియమం కాని లేవు. ఎప్పుడైనా, ఎక్కడైనా శరీరం రాలిపోయేదే. ‘శిర్యతే ఇతి శరీరం’ అని సంస్కృతంలో శరీర శబ్దానికి వ్యుత్పత్తి చెబుతారు. ‘నశించిపోయేది’ అని ఆ పదానికర్థం. ధర్మసాధనకు ప్రధాన సాధనం శరీరమే. దీనినుండి ప్రత్యగాత్మ ఎప్పుడు జారుకుంటుందో, అప్పుడది నిరర్థకంగాను, నిష్ప్రయంగాను మారిపోతుంది. కాబట్టి బుద్ధిమంతులు దేహాన్ని విడువక ముందే భగవంతుని గూర్చి తెలిసికోవాలి అన్నాడు శతక కర్త.

ఇకపోతే మరణం సర్వసామాన్యం. దుఃఖాన్ని పొందనివారు లోకంలో లేరు. భగవద్గీతలో సర్వసామాన్యంగా అందరెరిగిన శ్లోకమిది -

“జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుర్మృతస్య చ

తస్మాదపరిహార్యేఽర్థే న త్వం శోచితు మర్హసి” (గీత - 2 - 27)

తా॥ పుట్టిన వానికి చావు తప్పదు. చచ్చిన వానికి పుట్టుక తప్పదు. ఇది తప్పని విషయం. దీన్ని గూర్చి నీవు విచారించనవసరం లేదు.

శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ అర్జునునికి సామాన్య దృష్టి ఎలా ఉంటుందో పై శ్లోకం ద్వారా తెల్పాడు. ఆత్మజ్ఞానం తెలియనంతవరకు ఈ జనన మరణాలు తప్పవు. ఆత్మజ్ఞానం కల్గిన వెంటనే ఈ రాకపోకలు ఉడిగిపోతాయి. అంతదాకా ఇవి రెండూ ‘అపరిహార్యాలు’ అంటే వీటిని తప్పించుకోలేము. బుద్ధిమంతులు బొందిలో ప్రాణముండగానే భగవంతుని గూర్చి తెలుసుకునే ప్రయత్నం చేస్తారు. శతకకర్త గొప్ప బుద్ధిమంతుడు కాబట్టి ఈ పారమార్థిక సత్యాన్ని పై పద్యంలో ఉటంకించాడు.

సీ॥ తల్లిదండ్రులు భార్య - తనయులావులు బావ

మఱుదులన్నలు మేనమామగారు,

ఘనముగా బంధువుల్ - గల్గినప్పటికైన

దాసు దరగ వెంటఁ దగిలిరారు

యముని దూతలు ప్రాణమపహరించుకపోవ

మమతతోబోరాడి మాన్పలేరు

బలగ మందఱు దుఃఖవడుట మాత్రమే కాని

యించుక నాయుష్య మియ్యలేరు

తే॥ చుట్టములమీది భ్రమదీసి చూరబెట్టి

సంతతము మిమ్ము నమ్ముట సార్థకంబు

భూషణ వికాస! శ్రీ ధర్మపుర నివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

21

టీ॥ తల్లిదండ్రులు - తల్లియు, తండ్రియు, భార్య తనయులు - భార్య మరియు పిల్లలు, ఆప్తులు - ప్రియమైన వారు, బావమరదులు - బావమరదులు (భార్య సోదరులు), అన్నలు - తోబుట్టువులు, మేనమామగారు - తల్లి సోదరులు, ఘనముగాన్ - గొప్పగా, బంధువుల్ - చుట్టాలు, కల్గినప్పటికిన్ + ఐనన్ - ఉన్నప్పటికిని, తాను, తల్లగన్ - తాను చనిపోయేటప్పుడు, వెంటన్ - తనవెంట, తగిలిరారు - నడచిరారు, యముని దూతలు - యమభటులు, ప్రాణమున్, అపహరించుక + పోవన్ - తరలించుకొని పోవుచుండగా, మమతతోన్ - ప్రేమతో పోరాడి - పెనగులాడి, మాన్పలేరు - ప్రాణాన్ని నిలువలేరు, బలగము + అందఱు - బంధువులెల్లరు, దుఃఖవడుట మాత్రమే కాని - ఏడ్వవలసిందే గాని, ఇంచుక - కొంచెమైనను, ఆయుష్యము - ఆయుస్సు ఇయ్యలేరు - ఇవ్వజాలరు.

చుట్టములమీది భ్రమన్ - బంధువులపైగల ప్రీతిని తీసి, చూరబెట్టి - తొలగించి, (లేదా చూరబెట్టి = చూరన్ + పెట్టి + ఇంటి చాటులో దోపి, చూరంటే ఇంటిపై కప్పు చివరిభాగం, చుట్టి చూర్లోపెట్టు అంటే ఆ వస్తువు అక్కరలేదని భావం. ఇక్కడ విడిచిపెట్టి అని తొలగించి చెప్పాల్సి.) సంతత - ఎల్లప్పుడు, మిమ్మున్ - (నరసింహ స్వామిని) నమ్ముట - విశ్వసించుట, సార్థకంబు - మంచిది -

తా॥ ఓ నరసింహస్వామీ! తల్లి, తండ్రి, ఇల్లాలు, పిల్లలూ మొదలైన ఆత్మీయులు, బావమరదులు, అన్నదమ్మలూ, మేనమామలూ మొదలైన చుట్టాలు ఎందరున్నా చనిపోయేటప్పుడు వెంటవచ్చే వారెవ్వరు లేరు. ప్రాణాల్ని హరించుకుని పోయే యమదూతల్ని అడ్డగించి నిలపే వారొక్కరు లేరు. ఈ చుట్టాలందరు ఏడ్చేవారేగాని ఆయుస్సు నిచ్చేవారు గారు. కాబట్టి ఈ బంధువులపై మమకారం విడిచి ముక్తి ప్రదాతనైన నిన్ను నమ్ముకోవటమే మంచిది.

వ్యా॥ అపహరించుక - ఇలాంటి ప్రయోగాలు ఎడనెడ కన్పిస్తున్నాయి. సాధారణంగా ధాతువునకు స్వార్థమునందు 'కొను' ధాతువు అను ప్రయుక్తమవుతుంది. ఉదా॥

‘అపహరించు + కొను - అపహరించు కొను’ అనే రూపమేర్పడుతుంది. వ్యావహారిక భాషలో ‘కొను’ ధాతువునకు మారుగా ‘క’ చేరి ‘అపహరించుక’ అయింది. వర్ణనాత్మక వ్యాకరణ రీత్యా ఇది దుష్టం. కాని చారిత్రక వ్యాకరణ దృష్టితో సాధువే.

సీ॥ ఇభరాజవరద! నిన్నెంత పిల్చినఁగాని

మాటుపల్కవదేమి - మౌనితనము

మునిజనార్చిత! నిన్ను మ్రొక్కివేడినఁగాని

కనులఁ బడవదేమి గడుసుదనము?

చాల దైన్యము నొంది - చాటు చొచ్చినఁగాని

భాగ్యమియ్యవదేమి - ప్రాధితనము

స్థిరముగా నీ పాద సేవఁ జేసెదనన్న

దొరకఁజాలవదేమి - ధూర్జతనము

తే॥ మోక్షదాయక! ఇటువంటి మూర్ఖజనుని

కష్టపెట్టిన నీకేమి - కడుపు నిండు

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

22

టీ॥ ఇభరాజవరద - గజేంద్రుని కాపాడిన ఓ స్వామీ! నిన్ను, ఎంత, పిల్చినన్ + కాని, మాటుపల్కవు - బదులు పల్కవు, అది + ఏమి, మౌనితనము - మూగతనము!

మునిజన + అర్చిత - మునీశ్వరులచే కొనియాడబడువాడా, నిన్నున్ + మ్రొక్కి, వేడిసన్ + కాని - నీకు నమస్కారం చేసి ఎంత ప్రార్థించినా, కనులన్, పడవు, అది + యేమి, గడుసుదనము - కఠినత, చాలన్ - మిక్కిలి, దైన్యమున్ + ఒంది - దీనదశనొంది, చాటు - మరుగు, చొచ్చినన్ + కాని - చొచ్చినప్పటికిని, భాగ్యము + ఇయ్యవు - సిరిసంపదల నొసంగవు, అది + యేమి, ప్రాధితనము - అదేమిటి గొప్పదనము?

స్థిరముగాన్ - దిట్టముగా, నీ పాదసేవ చేసెదన్ + అన్నన్ - నీ పాదాలను సేవించునని చెప్పినా, దొరకన్ + చాలవు - లభించకున్నావు, అది + యేమి, ధూర్జతనము - చెడ్డతనము?

మోక్షదాయక! - మోక్షము నొసంగు స్వామీ! ఇటువంటి - ఇలాంటి, మూర్ఖజనుని - అవివేకిని, కష్టపెట్టినన్ - బాధపెట్టిన, నీకు + ఏమి, కడుపు నిండు ?

తా॥ గజేంద్రుని సంరక్షించిన ఓ స్వామీ! నోరార నిన్ను పిల్చినా మారు పల్కకున్నావు - ఏమా మూగతనము? మునిజనులచే కొనియాడబడు ఓ దేవా! నీకెన్ని దండాలు పెట్టినా కండ్లకగుపించవు - ఏమా గడుసుదనము? ఎంతో దైన్యంతో నీ మరుపు జొచ్చినా భోగభాగ్యాలొసంగవు - ఏ మా గొప్పదనము? తెగబడి నీ పాదసేవ చేస్తానన్నా దొరకవు.

ఏమా దుర్మార్గం? మోక్ష దాతనైన ఓ నరసింహ ప్రభూ! నావంటి అమాయకున్ని కష్టపెడితే నీకు కడుపు నిండుతుందా?

సీ॥ నీమీద కీర్తనల్ నిత్యగానముసేసి

రమ్యమొందింప నారదుఁడఁగాను,

పావధానముగ నీ చరణపంకజసేవ

సలిపి మెప్పింపంగ శబరిఁగాను

బాల్యమప్పటినుండి భక్తి నీయందున

గలుగఁగ ప్రహ్లాద ఘనుఁడఁగాను,

ఘనముగా నీమీద - గ్రంథముల్ గల్పించి

వినుతసేయను వ్యాసమునిని గాను

తే॥ పాదుఁడను, మూర్ఖమతి, మనుష్యాధముఁడను

హీనుఁడను సుమ్మి నీవు నన్నేలు కొనుము

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

23

టీ॥ నీ మీద కీర్తనల్ - నీపైన పాటలు, నిత్యగానము + చేసి - ప్రతిదినం పాడి, రమ్యము + ఒందింపన్ - ప్రియము గూర్చుటకు, నారదుఁడన్ + కాను - నారదుణ్ణి గాను.

పావధానముగన్ - మిక్కిలి శ్రద్ధగా, నీ చరణ పంకజసేవ - నీ పాదపద్మముల సేవించుట, సలిపి - చేసి, మెప్పింపన్ + కన్ - ఒప్పించుటకు, శబరిన్ + కాను, రామభక్త 'శబరి'ని కాను.

బాల్యము + అప్పటినుండి - చిన్ననాటి నుండి, భక్తి నీ యందునన్ - నీపై, కలుగన్ + కన్ - కల్గియుండుటకు, ప్రహ్లాద ఘనుఁడన్ + కాను - గొప్పవాడైన ప్రహ్లాదుడను గాను,

ఘనముగాన్ - గొప్పగా, నీమీద, గ్రంథముల్ - రచనలు కల్పించి - వ్రాసి, వినుతి చేయను - స్తుతించుటకు, వ్యాసమునిని - వ్యాసమహర్షిని, కాను,

పాదుఁడను - మంచి వ్యక్తిని, మూర్ఖమతిన్ - అజ్ఞానుణ్ణి మనుష్య + అధముఁడను - మానవుల్లో అల్పుణ్ణి, హీనుఁడను - తక్కువవాణ్ణి సుమ్మి - సుమా, నీవు, నన్ను + ఏలుకొనుము - నన్ను కాపాడుము.

తా॥ ఓ స్వామీ! నీపై పాటలు పాడి మెప్పించడానికి నేను నారదుణ్ణి గాను. భక్తితో నీ పాదపద్మాల నర్పించి మెప్పు సంపాదించటానికి నేను శబరిని గాను. చిన్న నాటినుండి భక్తిభావంగల్గి ఉండటానికి నేను ప్రహ్లాదుణ్ణి గాను. నీపై కృతులు వ్రాయటానికి వ్యాసుణ్ణి గాను. మంచివాణ్ణి, పట్టుదల గలవాణ్ణి. మానవుల్లో కనిష్ఠుణ్ణి సుమా! నన్ను కాపాడు.

వి॥ ఈ పద్యంలోని నాల్గు సీస చరణాల్లో నాల్గు పౌరాణిక కథల ప్రస్తావన ఉంది.

1. నారదుడు : పూర్వం వేదజ్ఞులైన బ్రాహ్మణుల యింటి పనిచేసే ఒక దాసికి నారదుడు పుట్టాడు. అతడు బాల్యంనుండి బ్రాహ్మణుల సేవ చేసేవాడు. గొప్ప ఇంద్రియ విజేత కూడ. ఆ బ్రాహ్మణులు ప్రతినిత్యం కీర్తించే కృష్ణగాథల్ని విన్న నారదునికి భగవంతునిపై ఆసక్తి పెంపొందింది. చాతుర్మాస్యం చేయవచ్చిన వేదవాదులు వెళ్ళటప్పుడు ఆ బాలునికి 'గుహ్య జ్ఞానోపదేశం' చేశారు.

అతని తల్లి ఒక రోజు రాత్రి పాలు పిదుకబోయి తిరిగి ఇంటికి వచ్చేటప్పుడు పాము కుట్టి చనిపోయింది. గుహ్యజ్ఞానియైన నారదునికి తన తల్లి మృతి ఎలాంటి విచారాన్ని కల్గించలేదు. దాన్ని భగవత్కృపగా భావించి యిల్లు వదలి ఉత్తర దిశగా పయనించాడు. ఒక నదిలో స్నానం చేసి మట్టిచెట్టు క్రింద కూర్చొని ఏకాగ్రమనస్కుడై పరమాత్మని ధ్యానించాడు. పరంజ్యోతి ప్రత్యక్షమై అదృశ్యమైంది. దానికొరకు మళ్ళీ మళ్ళీ ఎంతో ప్రయత్నించాడు. అతనికి ఎనలేని విచారం కల్గింది. అప్పుడొక అగోచరమైన దివ్యవాణి

“బిడ్డా! ఈ జన్మలో నన్నింక చూడలేవు. స్వల్పకాల సాధుసేవ వల్ల నీ మనసు నాపై లగ్నమైంది. ఇంకా శ్రమిస్తే మరుజన్మలో నా పరిజనంలో చేరిపోతావు” అని ఊరడించింది.

ఆ బాలుడు ఇతోధికంగా భగవంతుణ్ణి కీర్తించాడు. తన పాంచభౌతిక దేహం నశించింది. కల్పాంతంలో ప్రళయమైంది. తిరిగి సృష్టి ఆరంభమైంది. బ్రహ్మయొక్క ఇంద్రియాల నుండి మరీచ్యూది ఋషులతోపాటు నారదుడు మళ్ళీ పుట్టాడు. దేవర్షి అయ్యాడు. నిరంతర భగవన్నామ కీర్తనతో తరించాడు. సాధుసాంగత్యంవల్ల లోకమంతా పునీతమౌతుంది. అందుకే భర్తృహరి

“సత్యసూక్తి ఫుటించు దీజడిమ మాన్పు

గౌరవమొసంగు జనులకుఁ గలుషమడచుఁ

గీర్తిఁ బ్రకటించుఁ జిత్రవిస్మృతిఁజేయు

సాధుసంగంబు సకలార్థ సాధనంబు” అన్నాడు.

2 శబరి :- పంపాసరోవర తీరంలో మతంగ మహాముని ఆశ్రమముంది. దానికి శబర్యాశ్రమమని కూడ పేరు. యుక్త వయస్సులోనే శబరి సన్న్యసించి, ఆశ్రమంచేరి మతంగమునికి సేవ చేస్తూ వచ్చింది. కసవూడ్చి, అలికి, ముగ్గుపెట్టి, స్నానంచేసి నారచీరలు దాల్చి శబరి దర్బలు, పూలు, పళ్ళు సేకరించుకొని రావటానికి ప్రతిదినం అడవికి వెళ్ళేది.

మతంగముని తనువు చాలిస్తూ శబరితో ‘శబరి! శ్రీమహావిష్ణువు రామావతారమెత్తి, కారణాంతరాలవల్ల చిత్రకూటాద్రిలో నున్నాడు. మన ఆశ్రమానికి వస్తాడు. ఆయనకు

అతిథి మర్యాదలు చేసి ధన్యులవు కమ్ము అని చెప్పాడు. ఆమె శ్రీరాముని రాకకై ఎదురు చూసింది. తన మనస్సులో రాముని రూపాన్ని స్మరించుకుంది. ఆశ్రమ ద్వారంలో ప్రతీక్షిస్తున్న శబరికి రామలక్ష్మణులు ఎదురయ్యారు. ఆమె అధిక భక్తితో అర్జునాద్యాదులిచ్చి వారిని పూజించింది.

“ఏదో ఒక ఫలహారం పెట్ట”మని రాముడడిగాడు. ఆ శబరి వెంటనే అడివికేగి పండ్లుకోసి తెచ్చి, మొదట నొక్కొక్క పండు కొరికి రుచి చూచి వాటిని శ్రీరాముని కర్పించింది. ఆ తియ్యని పండ్ల నారగించి రాముడు సంతృప్తాంతరంగుడయ్యాడు.

అనంతరం శబరి శ్రీరాముని పాదపద్మాలకు నమస్కరించి ‘రామా! నేను బోయతని. మూడురాలిని. నీ దర్శనార్థమై ఇన్నేళ్ళు బ్రతికి ఉన్నాను. ఇంక నాకు జీవితంపై ఆశలేదు. నీ దివ్యదామంలో నాకు చోటిమ్ము’ అని ప్రార్థించింది. కరుణాంతరంగుడైన దాశరథి ఆ దీనురాలి ననుగ్రహించాడు. తర్వాత శబరి వెంటనే కొన్ని చిరుగులేర్చి తెచ్చి, చితిపేర్చి రగిల్చి ఆ మంటలో దూకి ప్రాణత్యాగం చేసింది. ఆమె దివ్యదేహం నుండి ఒక్క తేజస్సు పైకి లేచి అంబరాన్ని చుంబింది.

శబరి గావించిన శ్రీరామచరణసేవ జగత్ప్రసిద్ధమైంది. కుల వర్గ లింగభేదాలు లేకుండా, శ్రీరాముని అనుగ్రహాన్ని చూరగొంది శబరి. భగవంతుని సానుభూతిని చూరగొనడానికి భేదాలేవి అడ్డురావని, అనన్యభక్తి ఒక్కటే చాలని ఈ కథ చాటుతోంది. శ్రీమద్రామాయణంలోని రసవత్తర పుట్టమిది.

3. ప్రహ్లాదుడు : తెలుగు నాట ఆంధ్రమహాభాగవతానికి గల ప్రచారం అద్వితీయం. అందులోనూ ‘ప్రహ్లాద చరిత్ర’కు అనన్యసామాన్యమైన ప్రచారముంది. ఈ కథ సుప్రసిద్ధమైంది.

ఋషసరాజు హిరణ్యకశిపుని నల్లరు కుమారులలో చిన్నవాడు ప్రహ్లాదుడు. చిన్నవాడైనా గుణాలలో మిన్న. పోతన్న వ్రాసిన ఈ క్రింది సీసవద్యం చాలు ప్రహ్లాదుని గుణగణాలు చెప్పడానికి.

“తనయందు అఖిల భూతములందు నొకభంగి

సమహితత్వంబున జరగువాఁడు

పెద్దల పాడగన్న భృత్యునికైనడి

చేరినమస్కృతుల్ చేయువాఁడు

కన్నుదోయికి నన్యకాంతలడ్డంబైన

మాతృభావమ్మున మరలు వాఁడు

తల్లిదండ్రుల భంగి ధర్మవత్సలతను

దీనులఁగావఁ జింతించువాఁడు

తే॥ సములయెడ సోదరస్థితి జరుపువాడు
 దైవతములంచు గురువులఁ దలచువాడు
 లీలలందున బొంకులు లేనివాడు
 లలితమర్యాదుడైన ప్రహ్లాదుడధిప!

తాత్పర్యం స్పష్టం : ప్రహ్లాదుడు బాల్యం నుండి విష్ణుభక్తిగలవాడు. తండ్రి ఆగ్రహించాడు. చండామార్కుల కప్పగించి 'విద్యాబుద్ధులు నేర్ప'మన్నాడు. ప్రయోజనం లేకపోయింది. ప్రహ్లాదునికి హరిభక్తి జన్మతః అబ్బింది. "ఇందుగలఁడందు లేఁడని సందేహమేల? చక్రి అంతట ఉన్నా"డని కుమారుడన్నాడు. 'ఈ ఎదుటి స్తంభంలో ఉన్నాడా?' అని తండ్రి ప్రశ్నిస్తే 'అవు'నని జవాబు వచ్చింది. దాననరాజు తన గదతో 'కంబాన్ని' చరిచాడు. అంతే నారాయణుడు 'నరసింహాకృతి'తో అనతరించి రాక్షసరాజుని మట్టుపెట్టి ప్రహ్లాదుని రక్షించాడు.

"అంబుజోదర దివ్యపాదారవింద చింతనామృతపాన నిశేషమత్త

చిత్తమే రీతి నితరంబు చేరనేర్చు"

అది ప్రహ్లాదుని అనన్యభక్తి గీత అంటున్నది :

"అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యే జనాఃపర్యుపాసతే

తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్"

(9 - 22)

"ఇతరచింతలు లేకుండా తన్నే కొలిచేవారి యోగక్షేమాలు ఆ భగవంతుడే చూస్తాడు అని.

4. వ్యాసుడు :- 'ఆదిముని' యని పేరొందిన వాడు వ్యాసుడు. ఆయనకు పరాశర్యుడు, కృష్ణద్వైపాయనుడని పేర్లున్నాయి. ఆయన వేదాల్ని వర్గీకరించాడు. అష్టాదశ పురాణాలు రచించాడు. బ్రహ్మసూత్రాలు, జయనామక మహాభారతం, లోకీక సంస్కృతంలో రచించాడు. మహాభారతంలోని భగవద్గీత జగద్విఖ్యాతి గాంచింది. వాఙ్మయప్రస్థ ఆయన. భాగవతకర్త కూడ.

పరాశరమునికి బెన్తపిల్లయైన సత్యవతియందు వ్యాసుడు జన్మించాడు. వేదవేదాంగకోవిదుడయ్యాడు. తల్లి నియుక్తి మేరకు కౌరవవంశాన్ని నిలబెట్టాడు. అవివాహితుడు. శ్రీ శుకుడతని కొడుకు.

మహాభారతకాలంలో జీవించిన శ్రీ వ్యాసమహర్షి భారతకథతో ప్రత్యక్ష పరోక్ష సంబంధాలు గలవాడు. ప్రపంచంలో అనంత వాఙ్మయస్పృహకి ఆయన మూలపురుషుడు.

సీ॥ అతిశయంబుగ కల్లలాడ నేర్చితిగాని
 పాటిగా సత్యముల్ పలికి యెఱుంగ
 సత్కార్య విఘ్నముల్ నలుప నేర్చితిగాని
 ఇష్టమొందఁగ - నిర్వహింపనేర
 ఒకరి సొమ్ముకు దొసిల్గా - నేర్చితిగాని
 చెలువుగా ధర్మంబు - సేయనేర
 ధనము లియ్యంగ వ - ద్దనఁగ నేర్చితిగాని
 శ్రీఘ్రమిచ్చెడునట్లు - చెప్పనేర

తే॥ పంకజాతాక్ష! నేనెంత పాతకుఁడను
 దప్పలన్నియు క్షమియింపఁ - దండ్రీవీవె
 భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!
 దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

24

టీ॥ అతిశయంబుగన్ - మిక్కిలి, కల్లలు + అడన్ - అబద్ధాలు పల్కుటకు, నేర్చితిని + కాని - నేర్చుకున్నానేగాని, పాటిగాన్ - ఒక పద్ధతిగా, సత్యముల్ - నిజాలు, పలికి + ఎఱుంగన్ - చెప్పలేదు,

సత్కార్య విఘ్నముల్ - మంచి పనులకు ఆటంకములు, చలువన్ - చేయుటకు, నేర్చితిని + కాని - నేర్చుకున్నానేగాని, ఇష్టము + ఒందన్ + కన్ - బుద్ధిపూర్వకంగా ఆ పనులు చేయుటకు, నేరన్ - తెలిసినవాణ్ణి గాను,

ధనములు - సొమ్ములు, ఇయ్యన్ + కన్ - ఇవ్వబోగా, వద్దు + అనన్ + కన్ - వద్దని చెప్పటానికి, నేర్చితిన్ + కాని - తెలుసుకున్నాను కాని, శ్రీఘ్రము - తొందరగా, ఇచ్చెడు + అట్లు - దానం చేసేరీతిగా, చెప్పన్ + నేరన్ - చెప్పటం తెలియని వాణ్ణి.

పంకజాత + అక్ష - కమలముల వంటి కన్నులుగల ఓ స్వామీ! నేను + ఎంత పాతకుఁడను - నేనెంతో పాపం చేసిన వాణ్ణి, తప్పులు + అన్నియున్ - నేజేసిన తప్పులన్నింటినీ, క్షమియింపన్ - సహించటానికి, నీవే, తండ్రీ.

తా॥ ఓ నరసింహస్వామీ! చక్కగా అబద్ధాలాడటమే గాని నిజం చెప్పి ఎరుగను. మంచి పనుల్ని చెడవటం వచ్చుగాని ప్రీతితో వాటిని చేయటం రాదు. ఒకరి సొమ్ములకు చేయిచాపానేగాని ధర్మకార్యం చేయలేదు. దానం చేపేవారిని వద్దని చెప్పటం తెలుసుగాని, ఇమ్మని వారిని ప్రోత్సహించటం తెలియదు. కమలాక్షా! నేనెంత పాపినో నీవే గుర్తించు. నా తప్పులన్ని క్షమించి, నాకు తండ్రీనై ఉండు.

వి॥ కవి పద్యప్రారంభంలో సత్యాన్ని గూర్చి ప్రస్తావించాడు. ధర్మం, సత్యం రెండూ మహోత్తమ గుణాలు. ధర్మాన్ని నిర్వహించటానికి, సత్యం పల్కటానికి స్థితప్రజ్ఞత కావాలి. సత్యం పల్కునకే పరిమితం. ధర్మం ఆచరణతో ముడిపడి ఉంది. చేసి చూపించవలసిన బాధ్యత ధర్మపరులపై ఉంటుంది. 'మాతృదేవోభవ, పితృదేవోభవ, ఆచార్యదేవోభవ' అనేవి సత్యవాక్యాలు. వీటిని యథాతథంగా అమలుచేస్తే అపి ధర్మాలవుతాయి. పాపంవల్ల ధర్మం, బొంకువల్ల సత్యం చెడిపోతాయి. ఈ సత్యధర్మాల్ని నిర్వచించే పద్యం మహాభారతంలో ఇలా ఉంది.

ఉ॥ సారపు ధర్మమున్ విమల సత్యము పాపముచేత బొంకుచే

బారముఁ బొందలేక చెడఁబారిన దైనయవస్థ దక్షులె

వ్వారలుపేక్ష చేసిరది వారల చేటగుఁగాని ధర్మని

స్థైరకమయ్యు, సత్యశుభదాయక మయ్యును దైవముండెడిన్.

తా॥ ధర్మం శ్రేష్ఠమైంది. సత్యం స్వచ్ఛమైంది. పాపంవల్ల ధర్మం, బొంకువల్ల సత్యం చెడిపోతాయి. సత్యధర్మాల్ని ఉపేక్షచేస్తే, చేసిన వారికే చేటు - దైవం ధర్మంచేత దాటవలసిందిగా, సత్యంచేత శుభప్రదమైందిగా ఉంటుంది.

“సత్యము శ్రేయము జనులకు

సత్యము దక్కొండు లేదు సద్ధర్మమదే”

అని ఎందరో మహాత్ములన్నారు. దుష్టంతోపాఖ్యానంలో శకుంతల -

కం॥ వెలయంగ నశ్వమేధంబులు వేయును నొక్క సత్యమును నిరుగడలం

దులనిడి తూపగ సత్యము, వలనన ములుసూపు గౌరవంబునఁబేర్పిన్ -

“వేయి అశ్వమేధయాగాల ఫలితానికంటే ఒక్క సత్యమే మిన్న” అని దుష్టంతునితో అంది. సత్యమెంత ఉదాత్తమైందో పై మాటలవల్ల స్పష్టమైంది.

శతకకర్త పద్యమంతట సత్యధర్మాల మహిమని గూర్చి ప్రస్తావించాడు. తానెంతో పాతకుణ్ణని, తన తప్పుల్ని క్షమించి కాపాడుమని భగవంతునికి మొరపెట్టుకున్నాడు. ‘దాసుని తప్పులు దండంతో సరి’ అని లోకోక్తి. శేషపు మహాభక్తుడు.

సీ॥ ఉర్విలో నాయుష్యమున్న పర్యంతంబు

మాయనంపారంబు మఱగి నరుఁడు

సకల పాపములైతె - సంగ్రహించునుగాని

నిన్నఁజేరెడి యుక్తి నేర్వలేఁడు

తుదకుఁ గాలుని యొద్ద దూతలిద్దఱు వచ్చి

గుంజాక చనివారు కొట్టుచుండ

హింసకోర్వగ లేక - యేడ్చి గంతులు వైచి

దిక్కులేదని నాల్గు - దిశలు చూడ

తే॥ తన్ను విడిపింప వచ్చెడి ధన్యుడేడి!

ముందె నీ దాసుడై యున్న - ముక్తి గలుగు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

25

టీ॥ ఉర్విలోన్ - భూమియందు, ఆయుష్యము - ఆయుస్సు, ఉన్న. పర్యంతంబు - ఉన్నంతకాలము, మాయ సంసారంబు - మాయతో కూడిన సంసారమునకు, మఱగి - అలవాటుపడి, నరుడు - మానవుడు, సకల పాపములు - అన్ని పాపాలను, అయితే, సంగ్రహించును + కాని ప్రోగు చేసుకుంటాడు కాని, నిన్నున్ + చేరెడియుక్తి - నిన్ను పొందే ఉపాయమును, నేర్వలేడు - తెలిసికోజాలడు.

తుదకున్ - చిట్టచివరికి, కాలుని వర్ష - యముని చెంతనున్న ఇద్దఱు దూతలు - ఇద్దరు భటులు, వచ్చి, గుంజాక చని - ఈడ్చుకొనిపోయి, వారు - ఆ భటులు, కొట్టుచుండన్ - హింసకు - బాధకు, ఓర్వలేక - తాళజాలక, ఏడ్చి, గంతులువైచి, దిక్కులేదు + అని - రక్షకుడు లేదని, నాల్గు దిశలు - నాల్గు దిక్కులు, చూడన్ - చూడగా, తన్నున్ - తనని, విడిపింపన్ - వదిలించుటకుగాను, వచ్చెడి, ధన్యుడు - పుణ్యాత్ముడు, ఏడీ - ఎక్కడున్నాడు (లేదు), ముందే - యమభటులు రావటానికంటె ముందే, నీ దాసుడు + ఐ - నీ సేవకుడై, ఉన్నన్ - ఉన్నచో, ముక్తి కలుగున్ - మోక్షం కలుగును -

తా॥ ఓ స్వామీ! మానవుడు ఈ ప్రపంచంలో బ్రతికినంతకాలం సంసారమాయకి లోబడి, సమస్త పాపాల్ని ప్రోగు చేసుకుంటాడే కాని నిన్ను పొందే ఉపాయాన్ని కనుగొనలేదు. చిట్టచివర యమభటులిద్దరు వచ్చి ప్రాణాల్ని గుంజాతూ ఉంటే ఆ బాధకు తట్టుకోలేక కాపాడమని నల్లిక్కులు చూస్తాడు. విడిపించే పుణ్యాత్ముడెవడూ కన్పించదు. అందువల్ల ముందే నీ భక్తుడై వుంటే మేలుకదా! మోక్షం సిద్ధిస్తుంది.

గుంజాక : ఇక్కడ కూడ 'గుంజా' ధాతువుకు 'కొను' చేరి 'గుంజాకొని' కావాలి. కాని వ్యవహారంలో 'క' చేరింది. 'గుంజాక' అయింది.

ఈ సందర్భంలో 'శ్రీ సీతారామాంజనేయ సంవాదం' లోని ఈ ఘట్టాన్ని పాఠకులు గుర్తించాలి. ఆంజనేయుడు శ్రీరాముణ్ణి వినుతిస్తూ ఇలా అంటాడు.

శో॥ "దేహబుద్ధ్యాఽస్మిదాసోఽహం జీవబుద్ధ్యాత్పదంశకః

ఆత్మబుద్ధ్యా త్వమే వాఽహ మితి మే నిశ్చితా మతిః" (తృ.ఆ - 192)

తా॥ శ్రీరామా! దేహబుద్ధిగల వాణ్ణి నేను నీకు దాసుణ్ణి. జీవబుద్ధిగలవాణ్ణి నేనే అంశనే అవుతాను. ఆత్మబుద్ధిగలవాణ్ణి నీవే అవుతాను. ఇది నా నిశ్చితాభిప్రాయం.

భక్తుడు భగవంతుణ్ణి చేరడానికి మూడు అంతస్తులు పై శ్లోకంలో చెప్పబడ్డాయి. 1. దేహబుద్ధి, 2. జీవబుద్ధి, 3. ఆత్మబుద్ధి - కనీసం దేహబుద్ధి ఉంటేనైనా భగవంతుని దాసుడై తరించవచ్చు - అదైనా లేకపోతే, యమభటులు వచ్చి ప్రాణాల్ని గుంజుకొని పోతారు. నానా బాధలు పడవలసి వస్తుంది. ఈ దేహం భగవత్సేవకే అంకితం. భగవంతుని ఊడిగంచేస్తూ జీవితాన్ని గడిపితే కూడ మోక్షసిద్ధి అవుతుంది అనే భావాన్ని శతకకర్త తేటగీతిలో స్పష్టం చేశాడు. జీవబుద్ధి, ఆత్మబుద్ధి ఉంటే ఇంకేముంది? సాక్షాత్తు దైవసాయుజ్యమే కలుగుతుంది.

సీ॥ అధికవిద్యావంతుల ప్రయోజకులైరి

పూర్ణశుంఠలు సభా - పూజ్యులైరి

సత్యవంతుల మాట - జననిరోధంబాయె

వదరుబోతుల మాట - వాసికెక్కె

ధర్మవాదనపరుల్ - దారిద్ర్యమొందిరి

పరమలోభులు - ధనప్రాప్తులైరి

పుణ్యవంతులు రోగ - భూతపీడితులైరి

దుష్టమానవులు వర్తిష్టులైరి

తే॥ పక్షివాహన! మావంటి - భిక్షుకులకు

శక్తిలేదాయె నిఁక నీవె చాటు మాకు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

26

టీ॥ అధిక విద్యావంతులు - ఎక్కువ చదువుకొన్నవారు, అప్రయోజకులు - అక్కరకు రానివారు, అయిరి, పూర్ణశుంఠలు - ఏమాత్రం జ్ఞానంలేని మూర్ఖులు. సభాపూజ్యులు + పరి - సభలలో గౌరవించదగిన వారైనారు, సత్యవంతులమాట - నిజమాడే వారి పల్కు, జననిరోధంబు + ఆయెన్ - ప్రజలకు కంటకమైంది, వదలుబోతులమాట - కారుకూతలు కూసేవారి మాటలు, వాసికిన్ + ఎక్కెన్ - చెలామణి అయ్యాయి, ధర్మవాదనపరుల్ - దర్మాన్ని గూర్చి చెప్పేవారు, దారిద్ర్యము + ఒందిరి - (దారిద్ర్యమును), లేమిని పొందినారు, పరమలోభులు - పెద్ద పిసినిగొట్టులు, ధనప్రాప్తులు + పరి - ధనమును గడించినవారైనారు, పుణ్యవంతులు - పుణ్యం చేసుకొన్నవారు, రోగభూత పీడితులు + పరి - రోగాలచేత, భూతాలచేత హింసించబడ్డ వారైనారు, దుష్టమానవులు - దుర్మార్గులు, వర్తిష్టులు + పరి - వృద్ధి పొందినారు.

పక్షివాహన - గరుత్మంతుని వాహనం గాగల ఓ స్వామీ!, మావంటి భిక్షుకులకున్ - మావంటి యాచకులకు, శక్తి లేదాయె - ఇగన్ - ఇకమీద, మాకు నీవే, చాటు - దిక్కు.

తా॥ ఓ స్వామీ! విద్యావంతులు ప్రయోజనం లేనివాళ్ళు, మూర్ఖులు గౌరవార్హులవుతున్నారు. నిజం మాట్లాడితే గిట్టదు. అధిక ప్రసంగులు రాణిస్తున్నారు. ధర్మపరాయణులు దరిద్రులవుతున్నారు. పిసినిగొట్టులు ధనవంతులవుతున్నారు. పుణ్యాత్ములు రోగ పీడితులవుతున్నారు. దుర్మార్గులు గొప్పవారవుతున్నారు. నా వంటి వారికి శక్తిలేదు. నీవే దిక్కు.

సీ॥ అవనిలోగల యాత్ర-లన్ని చేయగ వచ్చు

ముఖ్యమౌ నదులందు మునుగవచ్చు

ముక్కు పట్టుక సంధ్య - మొనసి వార్చగ వచ్చు

దిన్నగొ జపమాల (త్రిప్ప వచ్చు,

వేదాల కర్ణంబు విఠిచి చెప్పగవచ్చు

శ్రేష్ఠక్రతువులెల్ల జేయవచ్చు

ధనములక్షలు కోట్లు - దానమియగ వచ్చు

వైష్ణికాచారముల్ నడుపవచ్చు

తే॥ జిత్రమన్యస్థలంబుల జేరకుండ

నీ పదాంభోజముల యందు నిలువగలమె!

భూషణవికాస । శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

27

టీ॥ అవనిలోన్ + కల - భూమిలో నున్నట్టి యాత్రలు, అన్ని - అన్నింటిని, చేయగన్ + వచ్చున్ - చేయవచ్చును, ముఖ్యము + ఓ - ముఖ్యమైన, నదులందున్ - నదులలో, మునుగన్ + వచ్చు - మునకలు వేయవచ్చును, ముక్కుపట్టుకన్ - ముక్కు మూసికొని, మొనసి - పూని, సంధ్య - వార్చగన్ వచ్చున్ - వార్చవచ్చును, తిన్నగొన్ - మెలమెల్లగా, జపమాల, త్రిప్పవచ్చున్ - వేదాలకున్ + అర్థము - వేదాంత జ్ఞానమును, విఠిచి - విడమర్చి, చెప్పవచ్చున్ - బోధించవచ్చును, శ్రేష్ఠక్రతువులు + ఎల్లన్ - మంచి యజ్ఞయోగాలని, చేయవచ్చున్.

ధనము - సొమ్ము, లక్షలు, కోట్లు, దానము + ఈయన్ + కన్ + వచ్చున్ - దానం చేయవచ్చును, వైష్ణిక + ఆచారముల్ - విష్ణాచారాలను, నడుపన్ + వచ్చున్ - చేయవచ్చును.

చిత్రము - మనస్సు, అన్యస్థలంబులన్ - ఇతర విషయాలపైన, చేరక + ఉండన్ - పొకుండ, నీ - నీయొక్క, పద + అంభోజములందున్ - పాదపద్మాలపైన, నిలుపన్ + కలమే - ఉంచగలమా! (లేము),

తా॥ ఓ స్వామీ! ప్రపంచయాత్ర లెన్నెనా చేయవచ్చు. ప్రసిద్ధ నదుల్లో స్నానమాడవచ్చు. ముక్కు పట్టుకొని రోజూ సంధ్యవార్చవచ్చు - తిన్నగా జపమాల త్రిప్పవచ్చు. వేదాలకర్ణం

విడదీసి చెప్పవచ్చు - మంచి యాగాలు చేయవచ్చు - నిష్ఠగా ఆచారాలు నిర్వహింపవచ్చు - కాని మనస్సుని ఇతర చింతల నుండి మరల్చి ఉంచటం సాధ్యమవుతుందా? (కాదని భావం).

వి॥ పుణ్యాతీర్థక్షేత్ర పర్యటనలు చేయటం, నదుల్లో మునకలు వేయటం, సంధ్యవార్చటం, జపమాల త్రిప్పటం, వేదాంత విషయాలు తెలిసికోవటం, యజ్ఞయాగాలు చేయటం, డబ్బు కోట్లు గడించటం, నిష్ఠగా ఉండటం ఇవన్నీ దుష్కరమైన పనులే. అయినా వీటిని ఎలాగో అనాయాసంగా చేయగలం. కాని మనస్సుని చిక్కబట్టి భగవదాయత్తం చేయటం తేలికైన పని గాదని కవి అంటున్నాడు.

పాపాలు పోతాయని చిత్తశుద్ధిలేని దొంగలు గంగకువెళ్ళి మునకలు వేయగానే అవి నివృత్తి గావు. వాళ్ళు బుడుంగున మునిగి చనిపోవటం ఖాయం. సంధ్యవార్చటం, జపమాల త్రిప్పటం, ఉపనిషత్తులు చదవవటం శిష్టాచారాలేగాని చిత్తశుద్ధికి ఆనవాళ్ళు గావు. అవి ధర్మపురుషార్థంలో చేయదగ్గ కర్మలు మాత్రమే. వాటి ప్రయోజనం చాల పరిమితం. లోకంలో చాలమంది తాము భగవద్భక్తులమని చాటుకోవటానికి ఇలాంటి చర్యలకు అధిక ప్రాధాన్యం ఇస్తారు. ఇవేవి పుగుషార్థ ప్రదాలుగావు. పుణ్యానికి రావు.

కేవలం చిత్తాన్ని నిలుకడగాచేసి, అన్యచింతమాని, భగవంతుని పాదారవిందాలపై దాన్ని నిలపటమే భక్తికి నిదర్శనం. ఇది చాల దుష్కరమైన పని. ఈ సందర్భంలో మనస్థైర్యాన్ని గూర్చి గీత పదే పదే చెప్పింది.

శ్లో॥ “మయ్యేవ మన ఆధత్స్వ మయి బుద్ధిం నివేశయ

నివసిష్యసి మయ్యేవ అత ఊర్ధ్వం నసంశయః” (గీత 12 - 8)

తా॥ అర్జునా! నాయందే మనస్సుని స్థిరంగా నిల్పు. నాయందే బుద్ధిని ప్రవేశపెట్టు. తర్వాత నాయందే ఉంటావు. సందేహంలేదు అన్నాడు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ.

భగవానుడు మనస్సుని, బుద్ధిని పరమాత్మయందు లగ్నం చేయటానికి ఎన్నో ఉపాయాల్ని, సాధనాల్ని బోధించాడు. గురువు పిల్లవానికి పాఠాలు చెప్పినట్లు చెప్పాడు. పై శ్లోకం చాల ముఖ్యమైంది. చాలమంది మనస్సుని నిల్పితే చాలదా అనుకుంటారు. పొరపాటు. ఎందుకంటే బుద్ధి నిశ్చయాత్మకమైంది. దాన్నికూడ బంధించి పరమాత్మ పరం చేయాలి. అలా చేయకపోతే మనస్సు సంకల్పవికల్పాలు కలదై చెదిరిపోతుంటుంది. మనస్సు సంకల్పిస్తే, బుద్ధి నిశ్చయిస్తుంది. భగవద్విషయంలో నిశ్చయాన్ని కలుగజేసేది బుద్ధి కాబట్టి దాన్నికూడ మనస్సుతో చేర్చి చెప్పటం జరిగింది.

మనోబుద్ధుల రెండింటిని దృశ్యవిషయాలపైకి పోకుండ అరికట్టి, భగవంతునియందే లగ్నమై వుండేలా చేయాలి. ఇలాచేయటం తేలికైన పనిగాదు. సాధకునికి బద్ధసంకల్పం

కావాలి. అప్పుడు మనోబుద్ధులు భగవంతుని పాదారవిందాలపై చెక్కు చెదరకుండ నిలుస్తాయి. ద్వేయవస్తు సందర్భనానికి అదొక్కటే మార్గం. తక్కిన కర్మలన్ని నిరర్థకం. సీసపద్యంలో కవి శేషపు భక్తియోగ విశిష్టతని మనోజ్ఞంగా చాటి చెప్పాడు.

సీ॥ భుజబలంబునఁ బెద్ద పులులఁ జంపఁగ వచ్చు

పాము కంఠముఁ జేతఁబట్టవచ్చు

బ్రహ్మరాక్షసకోట్లఁ బాటఁద్రోలఁగవచ్చు

మనుజుల రోగముల్ - మాన్పవచ్చు

జిహ్వాకిష్టముగాని చేదు మ్రింగఁగ వచ్చు

పదును ఖడ్గము చేత నదుమవచ్చుఁ

గష్టమొందుచు ముండ్ల కంపలోఁ జొరవచ్చుఁ

దిట్టుఁబోతుల నోళ్ళు కట్టవచ్చుఁ

తే॥ బుడమిలో దుష్టులకు జ్ఞానబోధ తెలిపి

నజ్జమలఁ జేయలేఁడెంత చతురుడైన

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహోగ! నరసింహ! దురితదూరి

28

టీ॥ భుజబలంబునన్ - బాహువుల బలముతో, పెద్దపులులన్, చంపన్ + కన్ + వచ్చును - నాశనం చేయవచ్చును, చేతన్ - చేతితో, పాముకంఠమున్ - పాముగొంతును, పట్టవచ్చున్ - పట్టుకోవచ్చును, బ్రహ్మరాక్షసకోట్లన్ - కోటానుకోట్ల పెద్ద రాక్షసులను, పారన్ + త్రోలఁగన్ - వచ్చున్ - పరుగిడునట్లు చేయవచ్చును, మనుజుల రోగముల్ - మానవుల జబ్బులను, మాన్పవచ్చున్ - నయం చేయవచ్చును, జిహ్వాకున్ - నాలుకకు, ఇష్టము + కాని - రుచించని, చేదు - విషం, మ్రింగన్ + కన్ + వచ్చున్ - మ్రింగవచ్చును, పదును ఖడ్గము - వాడియైన కత్తి, చేతన్ - చేతితో, అదుమన్ + వచ్చున్ - నొక్క వచ్చును, కష్టము + ఒందుచున్ - బాధపడి, ముండ్లకంపలోన్, చొరవచ్చున్ - ప్రవేశించవచ్చును,

పుడమిలోన్ - భూమిలో, ఎంత చతురుడు + ఐన - ఎంతటి మేధావియైనా, దుష్టులకున్ - దుర్మార్గులకు, జ్ఞానబోధ - తెలివిడిని, తెల్పి - తెలియఁజేసి, సత్ + జనులన్ - మంచివారిని, చేయన్ + లేడు - చేయజాలడు.

తా॥ ఓ ప్రభూ! బాహుబలంతో పులుల్ని మట్టుపెట్టవచ్చు. పాము మెడని చేత పట్టుకోవచ్చు. కోటానుకోట్ల బ్రహ్మరాక్షసుల్ని తరిమి కొట్టవచ్చు. మానవుల రోగాలు మాన్పవచ్చు. నాలుకకు ఇంపు గొల్పని చేదు మ్రింగవచ్చు. వాడియైన కత్తిని చేతితో నదిమి పట్టుకోవచ్చు. కష్టపడి ముండ్ల కంచెలో దూరవచ్చు. పడతిట్టేవారి నోర్లు

మూయించవచ్చు. కాని ఈ ప్రపంచంలో దుర్జనులకు జ్ఞానబోధచేసి సజ్జనుల్ని చేయటం చాలకష్టం.

వి॥ ఈ పద్యాన్ని చదువగానే చప్పున గుర్తుకు వస్తుంది, భర్తృహరి సుభాషిత త్రిశతిలోని ఈ పద్యం -

“తివిరి యిసుమునఁ దైలంబుఁ దీయవచ్చుఁ

దవిలి మృగత్వస్థలో నీరుఁ ద్రావవచ్చు

దిరిగి కుందేటి కొమ్ము సాధింపవచ్చుఁ

జేరి మూర్ఖుల మనసు రంజింపరాదు.

ఇసుకలో నూనె తీయటం, ఎండమావిలో నీరు త్రాగటం, కుందేటి కొమ్ము సాధించటం తేలిక పనులు గావు. అయినా వీటిని సాధించవచ్చునేమో గాని మూర్ఖునికి జ్ఞానబోధచేసి అలరించ లేమంటున్నాడు కవి. భర్తృహరి శ్లోకానికి అచ్చమైన వ్యాఖ్యానంగా శేషప్పకవి పై సీసపద్యాన్ని వ్రాశాడా అనిపిస్తుంది.

ఎవరీ దుష్టులు? ఈ ప్రశ్నకు జవాబు తెలిసికోవాలంటే గీత - దైవాసుర సంపద్విభాగ యోగాన్ని తడవాలి. లోకంలో ‘మానవులందు’ రెండు తెగలవారున్నారు. 1. దైవజాతి, 2. అసురజాతి. వీటినే ఆర్యజాతి, అనార్యజాతి అని పర్యాయంగా చెప్పవచ్చు. సంస్కారం, దైవభావన గలవారెల్లరూ దైవజాతికి చెందినవారు. రాక్షస స్వభావంగల వారు అసురజాతికి చెందిన వారు. ఈ రెండవ తెగ వారెలాంటి వారో భగవానుడు 12 శ్లోకాలలో వివరించాడు.

శ్లో॥ ఏతాం దృష్టి మనష్టభ్య నష్టాత్మానోఽల్ప బుద్ధయః

ప్రభవన్త్య గ్రకర్మాణః క్షయాయ జగతోఽహితాః”

- ఈ అసురజాతి వారిది నాస్తిక దృష్టి. అల్పబుద్ధిగలిగి వుంటారు. క్రూరకర్మలు చేస్తారు. లోకకంటకులుగా వర్తిస్తారు. లోకనాశనానికి ప్రయత్నిస్తారు. అంటే ప్రపంచ కళ్యాణం వీరికి పట్టదు.

వీరి స్వభావం ఎలా వుంటుందో దిగువ శ్లోకం చక్కగా వివరిస్తుంది.

శ్లో॥ “అఢ్యోఽభిజనవానస్మి కోఽన్యోస్తి సదృశోమయా

యక్షే దాస్యామి మోదిష్య ఇత్యజ్ఞాన విమోహితాః”

“నేనే ప్రభువుని. ధనవంతుణ్ణి. గొప్ప వంశంలో పుట్టిన వాణ్ణి. నాకు ఏదైనా వాడేలేడు. యాగాలు చేస్తా. దానాలుచేస్తా. సుఖంగా ఉంటా” అని యీ విధంగా అజ్ఞాన వ్యామోహంతో దంభాలు పల్కే వారందఱు అసురస్వభావులే. దుర్జనులే. వీరికి జ్ఞానబోధ రుచించదు. వీరిని ఎవ్వరూ మార్చలేరు. జ్ఞానసంపన్నుల్ని చేయలేరు.

సీ॥ కర్ణయుగ్మమున నీ కథలు సోకినఁజాలు
 పెద్ద పోగుల జోళ్ళు పెట్టినట్లు,
 చేతులెత్తుచుఁ బూజఁ జేయగల్గినఁజాలు
 దొరయఁగా కడియాలు దొడిగినట్లు
 మొనసి మస్తకముతో మ్రొక్కఁగల్గినఁజాలుఁ
 జెలువమైన తురాయి చెక్కినట్లు
 స్వరము నొవ్వంగ నీ స్మరణ గల్గినఁజాలు
 వింతగాఁగంఠీలు వేసినట్లు

తే॥ పూని నినుఁగొల్పుటే సర్వభూషణంబు
 లితరభూషణముల నిచ్చగింపనేల?
 భూషణవికాస! శ్రీ ధర్మపురనివాస!
 దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

29

టీ॥ కర్ణయుగ్మమునన్ - రెండు చెవులలో, నీ కథలు, సోకినన్ + చాలు - తగిలినచాలును,
 పెద్ద పోగుల జోళ్ళు - పెద్ద దుద్దుల జత, పెట్టినట్లు,
 చేతులు, ఎత్తుచున్ - పైకెత్తి పూజ చేయన్ + కల్గినన్ + చాలు - చేయగల్గితే మంచిది,
 దొరయఁగాన్ - మంచిగా, లేక అందంగా, కడియాలు, తొడిగిన + అట్లు - తొల్లినట్లే,
 మొనసి - పూనికతో, మస్తకముతోన్ - తలతో, మ్రొక్కన్ + కల్గినన్ + చాలు -
 నమస్కరించితే చాలు, చెలువము + ఐన - అందమైన, తురాయి - కుచ్చు, చెక్కిన + అట్లు
 - పెట్టినంత.

స్వరము - గొంతు, నొవ్వన్ + కన్ - నొప్పిపుట్టునట్లు, నీ స్మరణ - నీ నామోచ్చారణ, కల్గినన్
 + చాలు - చేయగల్గితే చాలు, వింతగాన్ - చక్కగా, కండెలు - మెడకు దాల్చు హారాలు, వేసిన
 + అట్లు - తగిల్చినంత.

పూని - ప్రయత్నించి, నినున్ + కాల్చుట + ఏ - నిన్ను సేవించుటయే, సర్వభూషణంబుల
 - ఆహారాలన్నింటిని, తాల్చుటలు, ఇతర భూషణములన్ - అన్యమైన ఆభరణాలను, ఇచ్చగింపన్
 + ఏల ? - ఆశించనేల.

తా॥ ఓ నరసింహ ప్రభూ! నీ కథల్ని వినటమే చెవులకు పెద్ద దుద్దులజత
 తొల్లినట్లు, చేతులెత్తి పూజిస్తే, అవే చేతి కడియాలు. నీకు తలవంచి నమస్కరించటమే
 నెత్తిమీది కలికితురాయి. గొంతు నొప్పి పుట్టేటట్లు నిన్ను చింతిస్తే, ఆ చింతనమే
 కంఠాభరణం. ప్రయత్నించి నిన్ను సేవించటమే అన్ని అలంకారాలు తొల్చినంత -
 ఇతరాభరణాల అవసరం లేదు.

వి॥ నోరార భవంతుని స్మరించటం పుణ్యదాయకం. స్మరణమే ఒక ఆభరణం. ఇతరాభరణాలు తాల్చవలసిన వని లేదంటున్నాడు శతక కర్త. ఈ పద్యాన్ని చదివితే శ్రీమద్భాగవతంలోని రుక్మిణీ కళ్యాణం గుర్తుకు వస్తుంది. ఆ ఘట్టంలో పోతన మహాకవి -

కం॥ “భూషణములు చెవులకు బుధ
తోషణములనేక జన్మదురితౌషు విని
శ్లోషణములు మంగళతర
ఘోషణములు గరుడగమను గుణభూషణముల్”

- మహావిష్ణువు గుణగణాలు చెవులకు ఆభరణాలు. పండితులకు కూడ వినసాంపైనవి. జన్మాంతర పాపాల్ని నివారిస్తాయి. మంగళవాద్యాలకు దీటైనవి” అని చాల మనోజ్ఞంగా చెప్పాడు. నరసింహస్వామి విష్ణుమూర్తి అపరావతారమే కాబట్టి, కవిగారికి ఆయన్ని స్మరించటమే కర్ణాభరణం - మరియు కంఠాభరణం కూడ. అస్థిరమైన భూషణాలేవి ఆయన కోరలేదు.

సీ॥ భువన రక్షక! నిన్నుఁ బొగడనేరని నోరు
ప్రజ కగోచరమైన - పాడుబొంద,
మరవరాల్చిత! నిన్నుఁ జూడఁగోరనికమల్
జలములోపల నెల్లి - సరపు గుండ్లు
శ్రీరమాధిప! నీకు సేవఁ జేయని మేను
కూలి కమ్ముడువోని కొలిమితిత్తి
వేడ్కతో నీ కథల్ వినని కర్ణంబులు
కరినశిలాదులఁ గలుగు దోషలు,

తే॥ పద్మలోచన! నీ మీద - భక్తిలేని
మానవుఁడు రెండు పాదాల మహిషమయ్య!
భూషణవికాస! శ్రీధర్మ పురనివాస!
దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

30

టీ॥ భువనరక్షక - లోకాలను రక్షించు ప్రభూ, నిన్నున్, పొగడన్ + నేరని - స్తుతించలేనట్టి, నోరు, ప్రజకున్ + అగోచరము + ఐన - జనానికి కన్పించనటువంటి, పాడుబొంద - అక్కరకు రానికొయ్య,

మరవర + అర్చిత - దేవేంద్రాదులచే పూజింపబడు స్వామీ!, నిన్నున్, చూడన్ + కోరని, కమలు, జలములోపలన్ - నీటిలోని, నెల్లి సరము + గుండ్లు - నీటి మొగ్గలు,

శ్రీ రమా + అధిప - ఓ లక్ష్మీనాథా! నీకున్ + సేవచేయని - నీ సేవకు నోచుకోని, మేను - శరీరము, కూలికిన్ - బత్తేనికి, అమ్ముడు + పోని - అమ్మటానికి పనికిరాని, కొలిమితిత్తి - కొలిమిని ఊదేటటువంటి చిత్తి,

వేడ్కతోన్ - ఉత్సాహంతో, నీ కథల్, వినని కర్లంబులు - విననట్టి చెవులు, కఠినశిల + ఆదులన్ - కొన్ని కొండబండలలో కలుగు - ఉన్నట్టి, తొఱలు - బొట్టులు,

పద్మలోచన - తామరల బోలిన కన్నులు గల ఓ స్వామీ! నీమీదన్ - నీపై, భక్తిలేరి, మానవుడు - మనిషి రెండు పాదాల - రెండు గాళ్ళ, మహిషము + అయ్య! - దున్నపోతే సుమా! -

తా॥ ఓ నరసింహస్రభూ! నీ స్తుతి చేయని నోరు పాడుగొయ్యి. నిన్ను చూడని కండ్లు నీటిలోని మొగ్గలు. నీ సేవ చేయని శరీరం పనికిరాని కొలిమితిత్తి. నీ కథలు వినని చెవులు రాతితొట్టులు. నీపై భక్తిలేని మానవుడు రెండు గాళ్ళ దున్నే - (పశువు).

వి॥ వినయసౌశీల్యాలు పెనవేసుకొన్న యీ శతకకర్త ప్రారంభంలో తనకేమాత్రం శాస్త్రజ్ఞానం గాని, సాహిత్యజ్ఞానం గాని లేదన్నాడు. అది కేవలం అతని గర్వరూపిత్వానికి నిదర్శనం మాత్రమే. ఈ కవి ఆంధ్రభాగవతాన్ని, శ్రీమద్భగవద్గీతని, ఆపోశనం బట్టిన దిట్ట.

పై పద్యాన్ని చూస్తే అది రుక్మిణీ కళ్యాణంలోని ఈ పద్యానికి పర్యాయమే అని తోస్తుంది.

సీ॥ ప్రాణేశ! నీ మంజుభాషలు వినలేని కర్లరంధ్రంబుల కలిమియేల?
భువనమోహన! నిన్ను బొడగొనఁగాలేని చక్షురింద్రియముల సత్త్వమేల?

పురుషరత్నమ! నీవు భోగింపఁగా లేని తమలతవలని సౌందర్యమేల?

దయిత! నీ యధరామృతం బానగాలేని జిహ్వకు ఫలరససిద్ధియేల?

తే॥ నీరజాతనయన! నీవనమాలికా గంధమబ్బలేని ఘ్రాణామేల?

దన్యచరిత! నీకు దాస్యంబుసేయని జన్మమేల యెన్ని జన్మములకు?

- ప్రాణేశ, భువనమోహన, పురుషరత్నమ, దయిత, నీరజాతనయన అనేవి శ్రీకృష్ణుణ్ణి చెప్పే సంబోధనాలు. కాంతాసక్తి భక్తిగల రుక్మిణీ పరవశత్వంతో పల్కిన పల్కులివి. భగవంతుని కథలు వినకపోతే ఆ చెవులెందుకు? ఆయన్ని చూడజాలని కళ్ళెందుకు? ఆయన అనుభవించని యీ మేనెందుకు? ఆయన పెదిమని ముద్దు పెట్టుకోకపోతే ఆ నాల్కకు రససిద్ధి యెక్కడిది? ఆయన వనమాల గంధాన్ని మూచూడని ముక్కెందుకు? ఆ సర్వేశ్వరునికి ఊడిగం చేయకపోతే ఆ జన్మదేనికి? అంతా నిష్ఫలమంటోంది రుక్మిణీదేవి.

భాగవతంలో శ్రీకృష్ణుని భక్తురాలి ఆవేదన అలా వుంది. నరసింహ శతకంలో

శేషస్వగారి తన్మయత అచ్చంగా అలాగే వుంది. ఇక్కడ ఉభయకృతుల్లో భక్తుల మధ్య స్త్రీ పురుష తారతమ్యమే గాని భక్తిభావంలో తేడా ఏమీ లేదు. భగవచ్చరణాగతికి స్త్రీపుం భేదం లేదు.

శతకకవి సీసపద్యంలో 'భువనరక్షక, సురవరార్చిత, శ్రీరమాధిప, పద్మలోచన' అని తన యిలవేల్పుయిన నరసింహస్వామిని సాభిప్రాయంగా సంబోధించాడు. రుక్మిణీదేవి కొల్చిన దైవం కృష్ణుడు. శేషస్వ కొల్చిన దైవం నరసింహస్వామి. ఈ ఇద్వరు విష్ణుమూర్తి ఎత్తిన దశావతారాలలోని రెండు విడి అవతారాలు. కవిగారి వైష్ణవ భక్తి అపారం - అద్వితీయం. ఈ పద్యం వైష్ణవ శరణాగతికి నిలుపుటద్దం.

"సీమిద భక్తిలేని మానవుడు రెండు పాదాల మహిషమయ్య!" అని శతకకర్త అంటే, సోతన ప్రహ్లాదునిచేత 'పాదయుగముతోడి పశు గాక' అనిపించాడు. రెండూ ఒకటే మరి.

సీ॥ అతివిద్యనేర్చుట - యన్న వస్త్రములకే
పశులనార్జించుట పాలకొఱకె
సతిని పెండ్లాడుట సంసారసుఖముకే
సుతులఁబోషించుట గతుల కొఱకె
సైన్యముల్ గూర్చుట శత్రుభయంబుకే
సామునేర్చుట లెల్ల - చావుకొఱకె
దానమిచ్చుటలుముందటి సంచితమునకె
ఘనముగాఁ జదువుటల్ కడుపుకొఱకె

తే॥ ఇతరకామంబుఁ గోరక సతతముగను
భక్తినియందు నిల్పుట ముక్తికొఱకె
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

31

టీ॥ అతివిద్య - మిక్కుటమైనవిద్యని, నేర్చుట - అభ్యసించుట అన్నవస్త్రములకే - తిండికి మరియు బట్టకొఱకే, పశులన్ - ఆవు, గేదె మొదలైన జంతువుల్ని, ఆర్జించుట - సంపాదించటం, పాలకొఱకె,

సతిని - భార్యని, పెండ్లాడుట, సంసారసుఖముకే - దాంపత్య సుఖముకొరకే, సుతులన్ - సంతానమును, పోషించుట - కాపాడుట, గతులకొఱకె - పుణ్యలోక ప్రాప్తికోసమే,

సైన్యముల్ - సేనల్ని, కూర్చుట - చేకూర్చుకొనటం, శత్రుభయంబుకే - విరోధుల భయమును గూర్చియే, సామునేర్చుట - కట్టెత్రిప్పట, చావుకొరకె, - మరణించుటకే,

దానము + ఇచ్చుటలు - అనేక పర్యాయాలు దానం చేయటం, ముందటి - రాబోవు, సంచితమునకే - పుణ్యం కోసమే, ఘనముగాన్ - గొప్పగా, చదువుటల్ - విద్యనార్జించుట, కడుపుకొరకె - తిండికొరకే,

ఇతర కామంబున్ - వేర్వేరు కోర్కెలను, కోరక, సతతముగను - ఎల్లప్పుడు, భక్తి నీయందున్ - నీపై, నిల్పుట, ముక్తికొరకె - మోక్షం కొరకే-

తా|| నరసింహ ప్రభూ! తిండిగుడ్డల కోసమే ఎక్కువచదువులు. పాలకోసమే పసుల్ని సంపాదించటం. సంసార సుఖంకోసమే పెళ్ళాడటం. పుణ్యలోక ప్రాప్తికోసమే బిడ్డల్ని కనటం. శత్రుభయంతోనే సైన్యసమీకరణం. చావుకోసమే సాము గరిడీలు నేర్పడం. జన్మాంతర సుఖం కోసమే దానం చేయటం. కోటి విద్యలు కూటికోసమే. అన్ని కోర్కెలు మానుకొని నీయందే భక్తిని నిల్పుటమంటే మోక్షం కోసమే గదా!

వి|| సంఘంలోని వివిధవృత్తుల వారి కోర్కెల్ని కవి యీ పద్యంలో విశదీకరించాడు. రైతులకు పశువులు జీవనాధారం. అవి పాలనిస్తాయి. కృషీవలురు పాడి పంటల్ని ఆశిస్తారు.

ప్రతి మగవాడు మగువ నాసిస్తాడు. ఆహారం, నిద్ర, భయం, మైథునం జీవకోటికి సామాన్యలక్షణాలు. మైథునంలో సంసారసుఖం ఉంది. దానికి సద్యః ఫలం సంతాన ప్రాప్తి.

సోతే, రాజులు శత్రువుల వల్ల హాని కలుగకుండ ఉండటానికి సైన్యాన్ని సమకూర్చుకుంటారు. ఆత్మ సంరక్షణార్థం కొందరు యువకులు సాముగరిడీలు అభ్యసించి చావుకొని తెచ్చుకుంటారు.

మున్ముందు పుణ్యలోక ప్రాప్తి నాశించి మానవులు దానం చేస్తారు. “ఈ ప్రాప్తినే వేదాంతులు సంచితం” అన్నారు. కర్మలు ప్రారబ్ధమని, సంచితమని, ఆగామి అని మూడు రకాలు - ప్రారబ్ధమంటే గడిచిన జన్మల్లో చేసిన పుణ్యపాపాలకి ఫలితాన్ని అనుభవించటం. “ప్రారబ్ధం భోగతో నశ్యేత్” అని శాస్త్రమంటుంది. అంటే ప్రారబ్ధాన్ని అనుభవించి తీరాలి. పుణ్యం చేసివుంటే పుణ్యఫలం, పాపం చేసి వుంటే పాపఫలం నరుడు అనుభవించే తీర్పుకోవాలి.

‘సంచితం’ - చనిపోయిన తర్వాత పుణ్య ప్రాప్తి కొరకే ఇహజన్మలో మంచి పనులు చేసి పుణ్యాన్ని కూడబెట్టటం - ఈ సందర్భంలో గీత “యజ్ఞోదానం తపశ్చైవ పావనాని మనీషిణాం” అంది. అంటే బుద్ధిమంతులకు యజ్ఞం, దానం, తపస్సు అనేవి మూడు అతి పవిత్రమైనవని దాని అర్థం. మనిషి ఈ జన్మలోనే జాగ్రత్తపడి దానధర్మాలు చేసి పుణ్యం సంపాదించుకోవాలని గీత ఉద్ఘాటించింది.

మూడవది ఆగామి - రాబోయే జన్మలో చేయబోయే కర్మ. ఇది మనచేతిలో లేదు. కేవలం భగవంతుని అధీనంలో ఉంది. మళ్ళీ పుట్టిన తర్వాత ఏం జరుగుతుందో మనకే మెరుక? పిండమైనా పిడుగైనా పట్టవలసిందే.

ఇక 'కోటి విద్యలు కూటికొరకే' అనే సామెత తరతరాలుగా అందరెరిగిందే. శతకకర్త 'అతివిద్య అన్నవస్త్రాలకే, ఘనముగా చదువుటల్ కడుపుకొరకే' అని రెండు సార్లు నొక్కి చెప్పాడు. కూడు, గుడ్డు, గూడు - ఈ మూడూ అందరికీ కావలసినవే. అయితే 'కూడు' మూడింటిలో మరీ ముఖ్యమైంది. అది లేకపోతే బ్రతుకుదెరువు సాగదు. ఇక గుడ్డు మానరక్షణకు, గూడు ఎండవానల నుండి రక్షణకొరకు అవసరమే - "తిండి అతిముఖ్యావసరం. 'తిండి కల్గితే కండ కలదోయ్, కండగల వాడేను మనిషోయ్' అన్నాడు గదా గురజాడ!

ఇట్లే శతకపద్యంలో ఎంతో లోకవృత్తమిడిమిడివుంది.

సీ॥ ధరణిలో వేయేండ్లు తనువు నిల్వఁగఁబోదు

ధనమెన్నటికి శాశ్వతంబుగాదు

దారసుతాదులా తనవెంట రాలేరు

భృత్యులు మృతిని తప్పింపలేరు,

బంధుజాలము తన్నుఁ బ్రతికించుకోలేరు

బల పరాక్రమమేమి పనికి రాదు

ఘనమైన సకలభాగ్యములెంతఁ గల్గియు

గోచి మాత్రంబైనఁ గొనుచుఁబోడు,

తే॥ వెఱ్ఱికుక్కల భ్రమలన్ని విడిచినిన్ను

భజన చేసెడి వారికిఁ బరమమఖము

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

32

టీ॥ ధరణిలోన్ - భూమిలో, వేయి + ఏండ్లు - వేయిసంవత్సరాలు, తనువు - శరీరం, నిల్వన్ + కన్ + పోదు - నిలువదు, ధనము - సొమ్ము, ఎన్నటికిన్ - ఏనాటికికూడ, శాశ్వతంబు + కాదు - పదిలమైంది కాదు.

దారసుత + ఆదులు + ఆ - భార్యయు, బిడ్డలును, తనవెంటన్ - తనతో బాటు (చనిపోయేనాడు) రాలేరు, భృత్యులు - సేవకులు, మృతిని - చావును, తప్పింపన్ + లేరు - తప్పించజాలరు.

బంధుజాలము - బంధువుల సమూహము, తన్నున్ - తనని బ్రతికించుకోలేదు, బలపరాక్రమము - కండచేవ, పరాక్రమాలు, పనికిరాదు - నిరర్థకమే.

ఘనము + ఐన - గొప్పవైన, సకలభాగ్యములు - సమస్తమైన సరిసంపదలు, ఎంత+కల్గియున్ - ఎంతగా ఉన్నప్పటికీ, గోచి మాత్రంబు + అయినన్ - చిన్న గోచిగుడ్డ (కౌపీనం) కూడ, కొనుచున్ + పోడు - తన వెంట తీసికొని పోడు.

వెట్టికుక్కల - పిచ్చిబట్టిన కుక్కల వంటి, భ్రమలు - భ్రాంతుల్ని, విడిచి - వదలి, నిన్నున్ - భజన చేసేడి వారికిన్ - నిన్ను స్తుతించేవారికి, పరమసుఖము - మిక్కిలి హాయి! (కల్గినని భావం)

తా॥ ఓ స్వామీ! ఈ మేను ప్రపంచంలో వేయేండ్లు మనదు. గడించిన డబ్బు శాశ్వతంగాదు. పెళ్ళాంపిల్లలెవ్వరు చనిపోయే నాడు వెంటరారు. సేవకులు చావునుండి మనల్ని కాపాడలేరు. చుట్టాలు బ్రతికించలేరు. బలపరాక్రమాలేవి పనిచేయవు. ఎంత సరిసంపదలార్జించినా అందులోనుంచి గోచిపాతంతకూడ వెంట దీసుకొని పోలేము. వెట్టికుక్కల్లాగ భ్రాంతికి లోబడకుండా నిన్ను సేవించే వారికే ఎంతో సుఖం కల్గుతుంది.

సీ॥ నరసింహ! నాకు దుర్లయములే మెండాయె

సుగుణమొక్కటి లేదు చూడఁ జనిన

అన్యకాంతలమీద నాశమానఁగలేను

బరులక్షేమముఁ జూచి బ్రతుక లేను

ఇటువంటి దుర్బుద్ధు లిన్ని నాకున్నవి

నేనుఁ జేసెడి వన్ని - నీచకృతులు

నావంటి పాపిష్టి నరుని భూలోకాన

బుట్టఁజేసితివేల భోగిశయన!

తే॥ అబ్బదళనేత్ర! నా తండ్రివైనఫలము

వేరములు గాచి రక్షింప నీవెదిక్కు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

33

టీ. నరసింహ! - స్వామీ, నాకున్, దుర్లయములే - చెడ్డనడవడికలో మెండు + ఆయెన్ - ఎక్కువైనవి, చూడన్ + చనినన్ - చూడఁబోగా, సుగుణము + ఒక్కటియున్ - ఒక్క మంచిగుణమైనా, లేదు,

అన్యకాంతలమీదన్ - ఇతర స్త్రీలపైన, ఆశ - రతికాంక్ష, మానన్ + కన్ - లేను - వదలలేను పరులక్షేమమున్ - ఇతరుల మంచిని, చూచి - కాంచి, బ్రదుకన్ + కన్ లేను.

ఇటువంటి - ఈ విధమైన, దుర్+బుద్ధులు - చెడ్డభావాలు ఇన్ని, నాకున్+ఉన్నవి - నాలోనున్నవి, నేను, చెనడివి + అన్ని - చేసేవనులన్నీ, నీచకృతులు - నీచపువనులు.

నావంటి - నాకుబోలిన, పాపిష్టినరుని - దుష్టమానవుని, భూలోకానన్ - ప్రపంచంలో భోగీశయన - ఆదిశేషునిపై పరుండు ఓస్వామీ!, ఏల - ఎందుకు, పుట్టన్ + చేసితిని! - పుట్టించినావు?

అబ్బదళనేత్ర! - తామరరేకుల వంటి కన్నులుగల ఓ స్వామీ!, నా తండ్రిని+ఐన - నాతండ్రివైనందుకు, పలము - ప్రయోజనము, నేరములు + కాచి - తప్పులు మన్నించి, రక్షింపు - కాపాడుము, నీవే దిక్కు - నీవే నాకు రక్ష..

తా|| నరసింహప్రభూ! నాకు గలవన్నీ చెడ్డ ఆలోచనలే. నేను మంచి వాణ్ణిగాను. ఇప్పటికి పరస్త్రీలపై మోజు తగ్గలేదు. ఇతరులనుభాన్ని చూచి ఓర్వలేను. అన్ని ఇన్ని అని చెప్పలేనన్ని చెడ్డ ఆలోచనలే నావి. నేను చేసేవన్నీ చెడ్డవనులే. నా, వంటి అధముణ్ణి లోకంలో ఎందుకు పుట్టించావు? నాకు నీవు తండ్రివైనందు వల్ల నాతప్పులన్నింటిని మన్నించి నన్ను రక్షింపుము.

వి|| ఈ పద్యంలో కవి తనకాపాదించుకున్న దుర్గుణాలు రెండే

పరస్త్రీవాంఛ 2. ఒరుల మంచి చూచి ఓర్వలేమి.

మొదటి దుర్గుణమైన అన్యకాంతాపేక్షని గూర్చి ఈ శతకకర్త పలుపర్యాయాలు ప్రస్తావించాడు. సామాజిక రుగ్మతల్లో ఇంతకంటే మించింది లేదు. ఇంతకంటే మించిన దుర్మతి లేదు. అందుకే మన పెద్దలు స్త్రీ వ్యామోహాన్ని సప్తవ్యసనాల్లో ఆద్యమైందిగా పేర్కొన్నారు.

తే|| వెలది, జూదంబు పానంబు, వేట, పలుకు

ప్రల్లదంబును, దండంపుఁ బరుసదనము

సొమ్మునిప్రుయోజనముగ వమ్ముసేత

యనెడు సప్తవ్యసనములఁ జనదుదగుల

వెలది అనగా భోగవాంఛతో పరస్త్రీ గమనమని అర్థం. తక్కినవి కూడ ఆ మోతాదులోనివే. వాటి జోలికి పోరాదని మహాభారతాది గ్రంథాలన్నీ ఉద్ఘోషించాయి.

రెండవ దుర్గుణం అసూయ లేదా ఓర్వలేని తనం.

“ఈర్ష్యులువు, లోభి, క్రోధనుడు, జగుప్సావంతుడు, నిత్యశంకితుడు, పరభాగ్యోపజీవి అను నార్కురు దుఃఖభాగులు” అని చిన్నయసూరి నీతిచంద్రికలో చెప్పాడు. నిత్యశంకల్లో మొదటి దుర్లక్షణం ఈర్ష్య. ఇది చాల చెడ్డది. ప్రగతి నిరోధకమైంది కూడ.

ఈ దుర్మతులు కవిగారి కున్నాయని గాదు. ఆయన మానవుణ్ణి ఆత్మార్థకంలో చెప్పుకున్నాడు. ఇవి ఏ మానవునికైనా ఉండగూడని లక్షణాలని పిండితార్థం.

తప్పులన్నింటిని మన్నించి కాపాడుమని కవి భక్తులపక్షాన భగవంతునికి మొరబెట్టుకున్నాడు. నేరాల్ని కాచి రక్షించే నాడుడు ఆ దేవుడొక్కడే - గీత 11వ అధ్యాయంలో అర్జునుడు భగవానుణ్ణి ఇలా వేడుకుంటాడు.

“తస్మాత్ప్రణమ్య ప్రణిధాయ కాయం
ప్రసాదయే త్వామహమీశ మీద్యమ్
పితేవ పుత్రస్య సఖేవ సఖ్యః
ప్రియః ప్రియాయార్హసి దేవసోధుమ్”

“ఓ కృష్ణా! నేను నేలపై నాగిలబడి నీకు మ్రొక్కి పరమాత్ముడవైన నిన్ను ‘సన్నును గ్రహింపు’మని వేడుకుంటున్నాను. ప్రభూ! బిడ్డని తండ్రిలాగ, మిత్రుణ్ణి మిత్రునిలా ప్రియురాలిని ప్రేమికుడిలా నా అపరాధాల్ని క్షమింపము”

శతకకర్త కూడ ఇలాంటి అభ్యర్థననే నరసింహస్వామికి చేశాడు.

సీ॥ ధీరతఁ బరుల నిందింపనేర్పితిఁగాని
తిన్నగా నినుఁ బ్రస్తుతింపనైతి
పారుగు కామినులందు బుద్ధినిల్పితిఁగాని
నిన్నునే సతము ధ్యానింపనైతి
పారికి ముచ్చటలైన మురిసివంటిని గాని
యెంచి నీకథలాల -కించనైతి
కౌతుకంబునఁ బాతకము గడించితిఁగాని
హెచ్చుపుణ్యము సంగ్రహింపనైతి
తే॥ అవనిలో నేను జన్మించి నందుకేమి
సార్థకము గావరాదాయె స్వల్పమైన
భూషణవికాస! శ్రీ ధర్మపురనివాస!
దుష్టవంహార! నరసింహ! దురితదూర!

34

టీ॥ ధీరతన్ - ధైర్యంతో, పరులన్ - ఇతరులను, నిందింపన్ + నేర్పితిన్ + కాని - తిట్టడానికి నేర్చుకొన్నానే గాని, తిన్నగాన్ - మర్యాదగా, నినున్ - నిన్ను, ప్రస్తుతింపన్+ఐతిన్ - కొనియాడనైతిని.

పారుగుకామినులందున్ - పక్కంటి స్త్రీలపై, బుద్ధి - మనసు నిల్పితిన్ + కాని, నినున్, నేన్ - నేను, సతతము - ఎల్లప్పుడు, ధ్యానింపన్ + ఐతిన్ - మనసులో ఆరాధించలేని వాడనైతిని, పారికి ముచ్చటలు + అయినన్ - అనుచితప్రసంగాలనైనా, మురిసి - సంతోషంతో, వింటిని

+ కాని - విననుత్సహించానేగాని, ఎంచి - లెక్కించి, నీ కథలు, ఆలకించన్ + ఐతిన్ - వినజాలనైతిని.

కౌతుకంబునన్ - ఉత్సాహంతో, పాతకము - పాపమును, గడించితిన్ + కాని - ఆర్జించానేగాని, హెచ్చు పుణ్యము - అధికపుణ్యమును, సంగ్రహింపన్ + ఐతిన్ - సంపాదించలేకపోయినాను.

నేను, అవనిలోన్ - భూమిపైన, జన్మించినందుకున్ - పుట్టినందుకు, స్వల్పము + ఐనన్ - కొంచెంకూడ, ఏమి సార్థకము - ఎలాటి ఉపయోగము, కానరాదాయె - కన్పించలేదు గదా!

తా॥ ఓ నరసింహ ప్రభూ! దైర్యంగా ఇతరుల్ని తిట్టటం నేర్చానే గాని నిన్ను పొగడుతూ ధ్యానించలేకున్నాను. అన్యకాంతలపై ఆసక్తి పెంచుకున్నానేగాని, ఎల్లప్పుడు నిన్ను స్మరించలేకపోయాను. కల్గిబొల్లి కబుర్లపై మక్కువ పెంచుకున్నానేగాని, నీ కథల్ని చెవులార వినకపోయాను. ఎంతో ఉత్సాహంతో పాపాలు చేశానే గాని పుణ్య మార్జించలేక పోయాను. అందుకే ఈ లోకంలో పుట్టినందుకు నా జీవితానికి ఎలాంటి సార్థకత లేకుండపోయింది.

వి॥ పరనింద, పరకాంతాసక్తి, అనుచితవార్తాసక్తి, పాపాసక్తి ఇవి నాలుగు సామాజిక దౌష్ట్యానికి నిలుపుబడ్డాయి. ఈ అడ్డాల్లో దుర్మార్గులు తమ ప్రతిబింబాలు చూచుకొని మురిసి పోతున్నారు. ఇది సార్వకాలీనం, సార్వదేశీయమైన సత్యం. సంఘవిద్రోహ చర్యలవి. వీటిని పనిగట్టుకొని చేసేవారికి పారమార్థిక చింత ఉండదు. మానవులు వీరిని, వీరి చర్యల్ని అదుపుచేయలేకపోవచ్చు. కాని భగవంతుడు ఒక కంట కనిపెట్టియే వుంటాడు.

“క్షిపామ్యజస్రమశుభమాసురీష్వేన యోనిమ”

“ఇలాంటి అశుభకార్యాలు చేసే రక్కసుల్ని నరకకూపంలో పడదోస్తానని భగవానుడు గీతలో శపథం చేశాడు” కాబట్టివీరికి.

“నరకే నియతం వాసోభవతీత్యనుశుశ్రమ”

- నరకవాసం తప్పదు వినుమని అర్జునునికి వీవు తట్టి చెప్పాడు పరమాత్మ.

శతకకర్త సార్వజనీన సత్యాన్ని ఈ పద్యంలో చెప్పాడు. ఇలాంటి అటకోటాయి జనం వర్తమాన యుగంలోనూ కన్పిస్తారు. పని పాటలు మానివేసి, బాలాయిగా తిరుగుతూ, తల్లి దండ్రులు సంపాదించింది తింటూ పొద్దుపుచ్చేవారు సమాజంలో కోకొల్లలుగా ఉన్నారు. ప్రయాణప్రాంగణాల్లో, చౌకీలలో వీరుతారసపడతారు. లక్ష్యశుద్ధి లేని వారు వీరే. వీరి స్వభావ చిత్రీకరణ ఈ పద్యంలో చక్కగా జరిగింది.

.నీ॥ అంత్యకాలమునందు నాయాపమున నిన్నుఁ

దలఁతున్ తలఁచన్ - తలఁతునిప్పుడె!

నరసింహ! నరసింహ! నరసింహ! లక్ష్మీశ!

దానవాంతక! కోటిభానుతేజ!

గోవింద! గోవింద! గోవింద! సర్వేశ!

పన్నగాధిపశాయి! పద్మనాభ!

మధువైరి! మధువైరి! మధువైరి! లోకేశ!

నీలమేఘశరీర! నిగమవినుత!

తే॥ ఈ విధంబుగ నీనామమిష్టముగను

భజన చేయుచునుందు నా భావమందు

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

35

టీ॥ అంత్యకాలమునందున్ - చనిపోవునప్పుడు, ఆయాసమునన్ - ప్రయాసతో, నిన్నున్, తలతున్, తలపన్, ఇపుడె తలతును -

“నరసింహ, నరసింహ, నరసింహ, లక్ష్మీ+ఈశ - లక్ష్మీదేవికి భర్తయైన వాడా! దానవ+అంతక - రాక్షసుల్ని మట్టుపెట్టిన వాడా! కోటి భాను తేజ - వేయి సూర్యులంత వెలుగుగలవాడా,

గోవింద, గోవింద, గోవింద, గోవులకు ఇంద్రుడవైనవాడా, సర్వ+ఈశ - ఈ సమస్త చరాచరకోటికి ప్రభువైన స్వామీ! పన్నగ+అధిపశాయి - ఆదిశేమనిపై పవ్వళించినవాడా! పద్మనాభ! - తామర పుష్పమును బొడ్డున తాల్చిన వాడా,

మధువైరి - మధువను రాక్షసుని చంపిన ప్రభూ, మధువైరి, మధువైరి, లోక+ఈశ - లోకానికి ప్రభువా! నీలమేఘశరీర - నల్లని మేఘమును బోలిన దేహము గలవాడా! నిగమవినుత! - వేదాలచే కొనియాడబడినవాడా!

ఈ విధంబుగన్ - ఇట్లే, నా భావమందున్ - నా మనస్సులో, నీ నామము - నీపేరు, ఇష్టముగను - ఎంతో ప్రీతితో, భజన + చేయుచున్ + ఉండును - స్మరించుకొంటాను.

తా॥ ఓ నరసింహస్వామీ! ప్రాణం పోయే చివరి క్షణంలో నిన్ను స్మరిస్తానో లేదో తెలీదు. అందువల్ల నరసింహ, లక్ష్మీశ, దానవాంతక, కోటి సూర్యతేజ, గోవింద, సర్వేశ, శేషశాయి, పద్మనాభ, మధువైరి, లోకేశ, నీలమేఘశ్యామ, వేదవినుత అని నిన్ను ఇష్టనామాలతో పిలుస్తూ స్మరిస్తాను.

వి॥ అవసానదశ చాల దుర్భరమైంది. ఆయాసంతో కూడింది. తత్త్వనేత్ర లెల్లరు ఈ పరమసంత్యాన్ని వేనోళ్ల చాటి చెప్పారు. భగవద్గీత ప్రాణావసాన కాలానికి ప్రయాణకాలం, అంత్యకాలం అని పేర్లు పెట్టింది - అక్షర పరబ్రహ్మయోగంలోని శ్లోకం:

“ప్రయాణకాలే మనసా చలేన
 భక్త్యాయుక్తో యోగ బలేనచైవ
 భ్రువోర్మధ్యే ప్రాణ మావేశ్య సమ్య
 కృతం పరం పురుషముపైతి దివ్యమ్ (గీత - 8-10).

- అవసానకాలంలో భక్తితోనూ, యోగంతోనూ ప్రాణవాయువుని బోమముడినడుమ నిల్పి, మనస్సు చలించకుండా పరమాత్మని ధ్యానించాలి. భగవంతుని అనుగ్రహాన్ని సంపాదించటానికి నిశ్చలమైన భక్తి కావాలి. చిత్రైకాగ్రతకోటకు ఇంద్రియాల్ని అదుపులో పెట్టగల యోగం కూడకావాలి. మరి ఈ రెండూ కేవలం మూట, ముల్లె సర్దుకొని పరలోకానికి వెళ్ళటప్పుడు సాధ్యమా? అన్నదే ఇక్కడి ప్రశ్న. లోకయాత్ర చాలించే గడియ దగ్గరపడ్డప్పుడు ఆయాసం పెరుగుతుంది. కాబట్టి ప్రయాణ కాలానికి అవసరమైన పుణ్యసంపత్తిని అంతకంటే ముందే భద్రపరచుకోవలసి వుంది. దాన్ని భద్రపరచుకునేందుకు ఎన్నో సాధనాలున్నాయి. ప్రధానంగా కర్మ, భక్తి, ధ్యానం, జ్ఞానం అనేవి నాలుగ్గా ముఖ్యసాధనాలు -

కవి శేషప్ప పై నాల్గింటిలో 'భక్తిసాధనాన్ని' ఆలంబనంగా చేసుకున్నాడు. అదే నామస్మరణ. ఈ పద్యంలోని నరసింహ ప్రభు నామసంబోధనలన్నీ కూడ శరణాగతికి ప్రతీకలై - నామజపం వల్ల కలిగే లాభాన్ని భగవానుడిలా చెప్పాడు.

అంతకాలే చ మామేవ స్మరన్ముక్త్యా కళే బరమ్

యః ప్రయాతి సమద్భావం యాతి నాస్త్వత్ర సంశయః”

- ఎవడు మరణకాలంలోకూడ నన్నే స్మరిస్తూ శరీరాన్ని విడిచి పోతున్నాడో, అతడు నా స్వరూపాన్నే పొందుతాడు. ఇందులో సందేహం లేదు.

పై శ్లోకంలో 'అంతకాలే చ' అనేచోట 'చ' అనే అవ్యయానికి 'కూడా' అని అర్థం. అంత్యకాలంలో కూడ నన్నే స్మరించే వాడు ముక్తి నొందుతాడని భగవంతుడు నిర్దేశించటం వల్ల జీవితకాలంలోనూ, అవసాన కాలంలోనూ గూడ దైవచింతన మరువరాదని సాధకుల్ని హెచ్చరించటమైంది. అందుకే మరో చోట పరమాత్మ

“తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు మా మనుస్మర”

“ఎల్లకాలం నన్నే స్మరిస్తూ ఉండు” మని అర్జునుని మిచగా నుంచి లోకాన్ని హెచ్చరించాడు. ఈ భావమే పై సీస పద్యంలో ధ్వనిస్తుంది.

సీ॥ ఆయురారోగ్యపు త్రార్థ సంపదలన్ని

గలుగఁజేసెడి కార్యకర్తనీవె

చదువులెన్నగ నేర్చి సభలో గరిష్ఠాధి
కార మొందించెడి ఘనుడవీవె
నడక మంచిది పెట్టి నరులు మెచ్చెడునట్టి
పేరు రప్పించెడి పెద్దవీవె
బలుపైన వైరాగ్య భక్తిజ్ఞానములబ్బి
ముక్తిఁ బొందించెడి మూర్తివీవె
తే॥ అవనిలో మానవులకెల్ల నాసలిచ్చి
వ్యర్థులను జేసి తెలిపెడి వాడవీవె
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్ట సంహార! నరసింహ! దురితదూర!

36

టీ॥ ఆయుః+ఆరోగ్య - ఆయుస్సు, ఆరోగ్యము, పుత్ర - సంతానం, అర్థసంపదలు+అన్ని
- ధనముమొదలైన సకల భాగ్యములను, కలుగన్+చేసిడి - కల్గించునట్టి, కర్తవు - అధిపతివి
- నీవే.

చదువు, లెస్సగన్ - బాగుగా, నేర్చి, సభలోన్, గరిష్ఠ + అధికారము - గొప్పపదవిని,
ఓందించెడి - కలుగజేయునట్టి, ఘనుడవు+ఈవె - మహామహునివి నీవే.

నడక, మంచిది, పెట్టి, నరులు - మానవులు, మెచ్చెడు+అట్టిపేరు - మెచ్చుకునేటటువంటి
పేరు, రప్పించెడి పెద్దవు+ఈవె - తెప్పించగల స్వామివి నీవే.

బలుపు+బల - గొప్పదైన, వైరాగ్య భక్తిజ్ఞానములు - వైరాగ్యాన్ని భక్తిని, జ్ఞానమును, ఇచ్చి,
ముక్తిన్ - సంసారవిముక్తిని, పొందించెడి - కలిగించే, మూర్తివి+ఈవే - దేవుడవు నీవే.

అవనిలోన్ - భూమిలో, మానవులకున్ +ఎల్లన్ - మానవులందరికి, ఆసలు+ఇచ్చి -
ఆశలను పరికల్పించి, వ్యర్థులన్ - అక్కరకు మాలిన వారినిగ, చేసి, తెలిపెడివాడవు+ఈవె -
వెల్లడించే వానివి నీవే సుమా!

తా॥ ఓ నరసింహస్వామీ! లోకంలో ఆయుస్సు, ఆరోగ్యం, సంతానం, ధనం
మొదలైన సంపదల్ని ఇస్తావు. మంచి చదువులు నేర్చి సభలలో గొప్పగౌరవం గల్గిస్తావు.
ప్రవర్తనని చక్కదిద్ది పేరు ప్రఖ్యాతులు గల్గేటట్లు చేస్తావు. భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యాల్ని ఇచ్చి
ముక్తిని ప్రసాదిస్తావు. మానవుల్లో ఆశలు రేకెత్తించి వారిని వ్యర్థుల్ని చేస్తావు - అన్నీ నీ
పనులే.

వి॥ ఈశ్వరుడు సర్వశక్తి మంతుడు. ఈశ్వర శబ్దానికి సృష్టి స్థితిలయాలకు
మూలకారకుడైన మూలవిరాట్టు అని అర్థం. వైష్ణవసంప్రదాయంలో శ్రీ మహావిష్ణువే
'జగదుత్పత్తి స్థితి లయ కారకుడు' ఆ స్వామి సర్వశక్తిమంతుడు. జీవుల పాపపుణ్యాలకు

తగిన వ్యవస్థకు రూపకల్పన చేసేవాడు కూడ ఆయనే. ఇందుకు ఎవరి సహాయాన్ని ఆయన ఆపేక్షించడు. తన అనంతశక్తి సామర్థ్యంతోనే ఈ పనులన్నింటిని నిర్వహిస్తాడు.

ఆయురారోగ్య ధనసంతాన సంపదనిచ్చేవాడూ, విద్యావిజ్ఞానాలు బోధించేవాడూ, గుణదోషాల్ని అపాదించేవాడూ, భక్తి జ్ఞానవైరాగ్యాలు కల్పించేవాడు. ఆశాసాశాలచే జీవకోటిని బంధించేవాడు ఆ పరంధాముడే. శతకకర్త ఈ పద్యంలో ఇదే విషయాన్ని చెప్పాలని ఆశించాడు. పద్యం సాధారణంగా ఉండేకాని వేదసారాన్ని గర్భీకరించుకొని వుంది. యజుర్వేద మంటుంది చూడండి.

“హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పథిరేక అసీత్

సదాధార పృథివీం ద్యాముతే మాం కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ - (యజు 13-4)

- ఓ మమస్మ్యులారా! ఎవడు సృష్టికి పూర్వం తేజోవంతమైన సూర్యాదిలోకాల ఉత్పత్తికి స్థానంగా, ఆధారంగా ఉన్నాడో, జరిగిన ఉత్పత్తికి, జరుగబోయే ఉత్పత్తికి మూలకారకుడై ఉండేవాడో, ఉన్నాడో, ఉండబోతాడో, అతడే ఈ సర్వసృష్టిని ధారణచేస్తున్నాడు. ఆ సుఖస్వరూపుడైన భగవంతునికి మేము భక్తితో విధేయులమై ఉన్నట్లు చేయండి. పై మంత్రానికిది తాత్పర్యం.

సంపదలు ఇవ్వటానికి, పదవులు కల్పించటానికి, నడవడికని తీర్చిదిద్దడానికి, వైరాగ్యభక్తి జ్ఞానాలు ప్రదానం చేయటానికి, ఇన్నింటిని ఇచ్చి కడకు జీవుల్లో ఆశలు రేకెత్తించి వారిని వ్యర్థుల్ని చేయటానికి ఆ సర్వేశ్వరుడే కర్త. ఆయన శాసనం దాటరాంది.

పద్యంలోని తేటగీతిలో ఒక పరమసత్యం కన్పిస్తుంది. మానవుల్లో అశల్లికల్పించేకర్త పరమేశ్వరుడే అయినా వాటి బంధంలో దగుల్కొని వినాశనం పొందేవారు జీవులే. ఇందుకు భగవంతుడు కర్తగాడు. దైవాసురసంపద్విభాగయోగంలో గీత ఇలా అంటుంది.

“ఆశాపాశశతైర్బద్ధాః కామక్రోధ పరాయణాః

ఈహన్తే కామభోగార్థ మన్యాయే నార్థసంచయాన్”

ఆశలనే వలత్రాళ్ళచే బందిలైన వారూ, కామక్రోధాల్ని ముఖ్యంగా ఆశ్రయించిన వారూ, తమ కోర్కెల్ని తీర్చుకోవటానికి దొడ్డిదారిన సిరిసంపదల్ని అర్జించాలనుకుంటున్నారు. వీరందఱు రాక్షసులే. అసలు ఆశాపాశంచే నిర్బంధితులు కాని వారెవరు? ఆశ అనేది గాలానికి తగిల్చిన ఎరవంటిది. అందులో దగుల్కొన్న ప్రాణి చేపలా గిలగిల కొట్టుకొని చావక తప్పదు.

ఆశయనే త్రాటికి అంతమే లేదు. సముద్రాలే సరిహద్దులుగా రాజ్యమేలిన రాజులకు సైతం ధనాశ, రాజ్యకాంక్ష తగ్గలేదని చరిత్ర చెపుతుంది. హిట్లర్, ముస్సోలిని, నెహ్రూలియన్ మొదలైన హంతకులు దురాశకు గురియై పతనం కొనితెచ్చుకున్నారు.

ఇది భాగవత పురాణం చెప్పే సత్యంతో సమన్వితమైంది.

“ఆశాసాశము తాకడున్నిడుపు లేదంతంబు రాజేంద్ర! వా
రాశి ప్రావృత మేదినీ వలయ సామ్రాజ్యంబు సేకూరియుం
గాశించెదిరి గాక వైన్యగయభూకాంతాదులున్నర్థకా
మాశంబాయగ నేర్చిరే మును నిజాశాంతంబులన్ జూచిరే!”

- వైన్యడు, గయుడు వగైరా రాజులెల్లరు సముద్రపర్యంతమైన సామ్రాజ్యాలు
స్థాపించినా, కడకు అర్థకామాశల వల్లనే చెడినారు. తమ అంతాన్ని చూచారేగాని తమ
ఆశలకంతాన్ని చూడలేక పోయారు. ఇదంతా ఆ జగన్నియామకుని లీల. దాన్ని
అధిగమించే వారెవరు లేరు. ఆయన జగన్నాటక సూత్రధారి.

ఇంతకూ పరిష్కారమేమిటి? భౌతిక సంపదలన్నీ వారించి పోతాయి. ఇవేవి శాశ్వతాలు
గావు. వైరాగ్యం, భక్తి, జ్ఞానం అనేవి మూడూ చిరస్థాయిగా ఉంటాయి. రాబోవు జన్మకు
కూడ ఇవే జీవునికి పెట్టుబళ్ళు.

వైరాగ్యం : అన్నింటిని పరిత్యజించి సన్న్యాసాన్ని ఆశ్రయించటం.

భక్తి : ‘అన్నింటికి సర్వేశ్వరుడేకర్త’ అని, శరణం ప్రభో, అనటం.

జ్ఞానం : తెలివిగల్గి నడుచుకోవటం. “సహి జ్ఞానేన సదృశం పవిత్ర మిహ
విద్యతే” - జ్ఞానానికంటే పవిత్ర వస్తువు వేరొకటి ఏదీ లేదు.” అని గీతా వాక్యం.

“నన్ను వ్యర్థజీవిని చేయవద్దు. నేను లోకానికి ఉపకరించేలా అనుగ్రహించు” అని
శేషపు ప్రార్థన.

సీ॥ కాయమెంతభయానఁ గాపాడినను గాని

ధాత్రిలోనది చూడఁదక్కఁబోదు

ఏ వేళ నే రోగ మేమరించునొ సత్త్వ

మొందంగఁజేయ నేచందమునను

ఔషధంబులు మంచి వనుభవించినఁగాని

కర్మక్షీణంబైనఁ గాకవిడదు.

కోటివైద్యులు గుంపు గూడి వచ్చినఁగాని

మరణమయ్యెడి వ్యాధి మాన్పలేరు.

తే॥ జీవుని ప్రయాణకాలంబు సిద్ధమైన

నిలుచునా దేహమిందొక్కనిముషమైన

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

టీ॥ కాయము - శరీరమును, ఎంతభయానన్ - ఎంతటి భయంతో కాపాడినను+కాని - రక్షించుకొన్నప్పటికి, ధాత్రిలోన్ - భూమిలో, అది - ఆ శరీరము, చూడన్ - ఆలోచిస్తే, దక్కన్ + పోదు - స్థిరంగా ఉండదు,

ఏ వేళన్ - ఏ సమయంలో, ఏ రోగము - ఎలాటి వ్యాధి, ఏమరించున్ - మోసగించునో, సత్త్వము - బలమును, ఏ చందమునను - ఏ విధంగానైన, ఒందన్ + కన్ + చేయన్ - నిలుపుకోలేను.

బౌషధంబులు - మందులు, మంచిని - అనుభవించినన్+కాని - నేపించినప్పటికిని, కర్మ - పాపకర్మ, క్షణంబు+ఐనన్ కాక - నశిస్తేగాని, విడదు - రోగం నయంకాదు.

కోటివైద్యులు, గుంపుకూడి - ఏళ్లు, వచ్చినన్+కాని - వచ్చినవైద్యం చేసినప్పటికి, మరణము - చావు, అయ్యెడి వ్యాధిన్ - కల్గించుజబ్బును, మాన్పులేరు - నయం చేయజాలరు.

జీవుని ప్రయాణకాలంబు - ప్రాణత్యాగము, సిద్ధము+ఐనన్ - దాపురించినపుడు, ఇందున్ - ఈ ప్రపంచంలో, ఒక్కనిమిషము + ఐనన్ - ఒక్క క్షణమైనప్పటికి, దేహము - శరీరము, నిలుచునా? (నిలువదు)

తా॥ ఓ ప్రభూ! ఈ శరీరాన్ని ఎంత జాగ్రత్తగా కాపాడినా ఇదిస్థిరంగా నిలువదు. ఎప్పుడో రోగం వచ్చి మోసగిస్తుందో? ఎన్నెన్ని మందులు తిన్నా కర్మ తొలగరుండ రోగం నయంకాదు. కోటివైద్యులు కూడ మరణాంతకమైన వ్యాధిని మాన్పులేరు. ప్రాణం పోయే కాలంలో ఏమి చేసినా బొందిలో అది నిలువదు. ఒక్కక్షణమైనా శరీరం అగదు.

సీ॥ జందెమింపుగ నేసి సంధ్య వార్చినవేమి

బ్రహ్మమందక కాడు బ్రాహ్మణుండు

తిరుమణి శ్రీ చూర్లగురురేఖలిడినను

విష్ణునందక కాడు వైష్ణవుండు

బూదిని నుదుటను బూసికొనిన నేమి

శంభు నొందక కాడు శైవజనుండు

కాషాయవస్త్రాలు గట్టికప్పిన నేమి

యాస పోవక కాడు యతివరుండు

తే॥ ఇట్టి లోకికవేషాలు గట్టుకొనిన

గురునిఁ జెందక సన్ముక్తి, దొరకఁబోదు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

టీ॥ జందెము+ఇంపుగన్ - అందమైన జందెమును, వేసి-తాల్చి, సంధ్య వార్చినన్ - సంధ్యావందనము చేసినంత మాత్రముతో, బ్రహ్మము+అందక-బ్రహ్మతత్త్వము తెలియకుండ, బ్రాహ్మణుండు+కాడు - బ్రాహ్మణుడు (జ్ఞాని) కాలేడు.

తిరుమణి - తెల్లని మట్టితో, శ్రీచూర్ణము - పసుపు బియ్యపుపాడితో, గురురేఖలు - పెద్దపెద్ద నొసటిరేఖలు, ఇడినను - పెట్టుకొన్నప్పటికీ, విష్ణున్+ఒందక - విష్ణుదేవుని పొందకుండ, వైష్ణవుండు - విష్ణుభక్తుడు కాడు.

బూదిని - విబూదిని, నొసటన్, పూసికొనినన్+ఏమి - తీర్చినంతమాత్రాన ఏమౌతుంది?, శంభున్+ఒందక - పరమశివుని సాక్షాత్కరించుకోకుండ, శైవజనుండు కాడు - శివభక్తుడు కాడు.

కాషాయవస్త్రాలు - ఎఱుపుగుడ్డలు, కట్టి - తాల్చి, కప్పినన్ + ఏమి - కప్పుకోగానే ఏమౌతుంది? ఆస పోవక - కోర్కెని జయించకుండ, యతివరుండు+కాడు - మునిశ్రేష్ఠుడు కాజాలడు.

ఇట్టి- ఇటువంటి, లొకికవేషాలు - బాహ్య చిహ్నాలైన వేషాలు, కట్టుకొనినన్ - తాల్చినంతనే, గురునిన్+చెందక - సద్గురువు చెంత చేరకుండ, సత్+ముక్తి - మంచి మోక్షము, దొరకన్+పోదు - లభించదు.

తా॥ ముచ్చటైన జందెం ధరించినా, బ్రహ్మతత్త్వం తెలీకపోతే బ్రాహ్మణుడు కాలేడు. నొసటిపైన తిరుమణి, శ్రీచూర్ణాలతో ఎగువరేఖలు దిద్దుకున్నా విష్ణుతత్త్వం తెలియకపోతే విష్ణుభక్తుడు కాలేడు. విబూదిపట్టెలు నొసటిపై తీర్చుకొన్నా, పరమశివతత్త్వం తెలియకపోతే శైవుడనిపించుకోడు. ఒంటిపై కాషాయవస్త్రాలు కట్టుకోగానే సన్న్యాసి కాడు. ఆశల్చి జయించినవాడే యతి. పైపైవేషాలతో నేమియూ గాదు. సద్గురుని అనుగ్రహంతోనే ముక్తి కైవసమౌతుంది.

వి॥ ఈ పద్యంలో కవి శేషపు ఆచారపరంపరలోని బాహ్యచిహ్నాలని గూర్చి ప్రస్తావించాడు. జందెం, తిరుమణి శ్రీచూర్ణరేఖలు, విబూదిపట్టెలు, కాషాయాంబరాలు వగైరాలు మతపరమైన బాహ్యచిహ్నాలు, ధర్మపురుషార్థద్యోతకాలు.

జందెం వర్ణవ్యవస్థకు చిహ్నం. బ్రాహ్మణులు ఉదయసాయం సంధ్యాకాలాల్లో రాగికలశంలోని నీటిని ఉద్ధరిణితో ఆచమించి పూజచేస్తారు. ఈ పూజావిధిని సంధ్యావందనమంటారు. ఉదయసంధ్య జననానికి, సాయంసంధ్య మరణానికి సంకేతాలు. ఉదయాస్తమయాల్లో యోగక్షేమాలకొరకే సంధ్యావందనం లేదా సంధ్యాపూజ అమల్లోకి వచ్చింది. ఇది అత్యంత నిష్ఠతో చేయవలసిన పవిత్రకార్యం. కేవలం జందెం తాల్చినంత మాత్రంతో ప్రయోజనం సిద్ధించదు.

రాగికలశంలోని జలాన్ని గ్రహించే చిన్న గరిటెని 'ఉద్ధరిణి' అంటారు. ఉల్+హరేత్ అని విభజన. అట్టుగున మన్న నీటిని పైకి లేపి పట్టుకుంది కాబట్టి దానికి 'ఉద్ధరిణి' అనే

పేరు వచ్చింది - ఈ ఉద్ధరిణి జీవితంలో కూడ సాధింపవలసి ఉంటుంది. 'ఉద్ధరిణి' జీవితోద్ధరణకు చిహ్నం. ఈ సత్య మెరిగి సంద్యానందనంచేయాలని శాస్త్ర నిర్దేశం.

వైష్ణవమతానికి చిహ్నాలు తిరుమణి, శ్రీ చూర్ణపు సాడిని నొసటిపైన తాల్చడం. తిరుమణి అంటే 'ధవళమృత్తిక, తెల్లమట్టిసాడి' శ్రీచూర్ణమంటే ససుపు బియ్యంతో చేసిన సాడి. ఈ రెండింటి మిశ్రమంతో వైష్ణవులు నొసట డూర్బరేఖలు ధరిస్తారు. ఈ రేఖలు U మార్కుతోను Y మార్కుతోను ఉంటాయి. ఈ రెండు చిహ్నాల్ని సమ్మేళనం చేసి, శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామికి నేత్రాలు కన్పించుకుండ రేఖలు దిద్దటం గమనార్హం. వైష్ణవభేదాలకు శ్రీస్వామి అతీతుడని ఆ రేఖలు తెల్పుతాయి. అయితే శతకకర్త ఏమంటున్నాడంటే 'నామాలు తీర్చగానే వైష్ణవుడు గాడు - విష్ణుతత్త్వం ఘణ్ణంగా తెలిస్తేనే అవుతాడు' అని -

శైవులు నొసట విబూది పట్టలు తాలుస్తారు. ఇవి మూడు పట్టలు. వీటినే భస్మత్రిపుండాలంటారు. రొమ్ముకు, భుజాలకు కూడ ఈ పట్టలు అలదుకుంటారు. ఇవి శైవలక్షణాలు. పాశుపత సంప్రదాయంలో ప్రతిశైవుడు వీటిని ధరిస్తాడు. వీటిని ధరించిన శైవుడు గురులింగ జంగముడని కీర్తింపబడతాడు. రొండికి లింగకాయకట్టి, విబూది పట్టలు పెట్టిన జంగముడు సాక్షాత్తుపరమ శివుడేయని నీరశైవుల విశ్వాసం. పరమశివతత్త్వం తెలుసుకోవాలి గాని విబూది పట్టలతో నేమాతుందని కవి పరిహసించాడు.

నాల్గవ అంశం కాషాయ వస్త్రధారణం. ఇది తురీయాశ్రమంలో ప్రవేశించే సన్న్యాసికి చిహ్నం. కాషాయాన్ని అనగా మాలిన్యాన్ని రూపుమాపినాడనటానికి చిహ్నంగా ఇది అమలులోకి వచ్చింది. శారీరకమని, మానసికమని మాలిన్యం రెండు రకాలు - ఈ ఉభయమాలిన్యాల్ని రూపుమాపిన వ్యక్తిని 'బాహ్యభ్యంతరశుచి' అంటారు. ఇలాంటి శౌచ విధి గలవాడే యతి వరుడవుతాడుగాని వేషాలు కట్టిన వాడు కాడని కవి వాక్కు.

శంకరభగవత్పాదులు భజగోవిందంలో

"జటిలో ముండి లుంఛితకేశః కాషాయాంబర బహుకృతవేషః

పశ్యన్నపిచ నపశ్యతి మూఢో హ్యుదరనిమిత్తో బహుకృతవేషః" అన్నాడు -

"వెంట్రుకలు గొరిగింది గుండు దాల్చిన వారు, కాషాయ వస్త్రాలు గట్టినవారు కేవలం వేసగాండ్రు. మూర్ఖులు. ఈ వేషాలన్నీ కేవలం పొట్టకూటికే. పరతత్త్వమంతా తెలుసునని అనుకుంటారు. కాని వీరికి ఏ తత్త్వం తెలీదు" అని భగవత్పాదులు వేషధారులకు చీవాట్లు పెట్టారు.

లోకిక వేషాలతో వైష్ణవం కైవసం గాదు. గురుసమీపంలో కూర్చొని తత్త్వమెరిగి 'ముక్తి' నొందాలి అని కవి స్పష్టంచేశాడు.

అయితే గురువులు గూడ అనేకులు. వీరిలో శుష్కవేదాంతులు కోకొల్లలు.

జనప్రియ వ్యాఖ్యాసహితం

వేషధారులెల్లరు సద్గురువులుగారు. సద్గురుమలయాళ స్వాములవారు ఇలాంటి కుహనాగురువుల్ని గూర్చి తాము రచించిన శుష్కవేదాంతతమో భాస్కరంలో చక్కగా వర్ణించారు.

“గురవో బహవస్సంతి శిష్యవిత్తాపహరకాః

తమేకం దుర్లభం మన్యే శిష్యహృత్తాపహరకమ్” (గురుగీత)

తా॥ శిష్యుల సామ్మ మెక్కే గురువు లెందరో ఉన్నారు. శిష్యుల హృదయాల్ని దోచుకోగల గురువు చాల అరుదు.”

నేటి గురువుల్లోనే గాదు అనాదినుంచి కూడ శిశ్నోదర పరాయణులైన వారెందరో ఉన్నారు. భంగి, పత్రి, అభిని (నల్లమందు), మద్యం సేవించే గురువులు బాధ గురువులేగాని బోధ గురువులు కాజాలరని శ్రీస్వామివారు సెలవిచ్చారు.

కవి వేషధారుల్ని లోకానికి చక్కగా పరిచయం చేయటం గమనార్హం.

సీ॥ నరసింహ! నిన్నునే నమ్మినందుకు చాల

నెనరు నాయందుంచు నెమ్మనమున

నన్ని వస్తువులు నిన్నడిగి వేసట పుట్టె

నికనైన ననుఁ గటాక్షింపవయ్య

సంతసంబున నన్ను స్వర్గమందే యుంచు

భూమియందే యుంచు భోగిశయన!

నయముగా వైకుంఠ నగరమందే యుంచు

నరకమందే యుంచు నళిననాభ!

తే॥ ఎచట నన్నుంచినను గాని యెప్పుడు నిన్ను

మఱచిపోకుండ నీనామస్మరణ నొసఁగు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

39

టీ॥ నరసింహ - నరసింహస్వామి!, నిన్నున్, నేను, నమ్మినందుకున్ - విశ్వసించినందులకుగాను, చాలనెనరు - ఎక్కువ ప్రేమ, నెఱ+మనమునన్ - నీనిండుమనస్సులో, నాయందున్+ఉంచు - నాపై ఉంచుము.

అన్నివస్తువులు - వస్తువులన్నింటిని, (భౌతికపదార్థాలు) నిన్నున్ + అడిగి - నిన్ను యాచించి, వేసట పుట్టెన్ - విసుగుపట్టింది, ఇకన్+అయినన్ - ఇకనైనా, నన్నున్, కటాక్షింపవయ్య!

- కనికరించుతండ్రీ!

సంతసంబునన్ - సంతోషముతో, నన్ను, స్వర్గమందే - స్వర్గలోకముననే, ఉంచు, భోగశయన - ఆదిశేమని పడకగా గల్గిన స్వామీ! భూమియందే+ ఉంచు - ఈ లోకములోనే ఉంచుము.

నశిననాభి - కమలమును బొడ్డున దాల్చిన ప్రభూ! నయముగాన్ - మన్ననతో, వైకుంఠనగరమందే - నీ సన్నిధియైన వైకుంఠంలోనే, ఉంచు, (లేదా) నరకమందే - యమలోకముననే ఉంచు,

ఎచటన్ + ఉంచినను+కాని - ఏ ప్రదేశంలో పెట్టినప్పటికీ, ఎప్పుడు - సదా, నిన్నున్, మరచిపోకుండన్ - మరువకుండా ఉండటానికి, నీ నామస్మరణ - నీ పేరునుచర్చించటం, ఒనగూ - ఇమ్ము.

తా॥ నరసింహస్వామీ! నిన్ను నేను నమ్మినాను. నాపై దయయుంచు. ఇంతదాక పదార్థాలకై నిన్ను వేడివేడి విసుగుపుట్టింది. ఇకనైనా నన్ననుగ్రహించు. నన్ను స్వర్గములో నుంచినా, భూమిలోనే ఉంచినా విచారమేమిలేదు. వైకుంఠంలో గాని నరకంలోగాని ఉంచు. ఎక్కడ ఉంచినా ఫరవాలేదు. కాని నీ నామ జపాన్ని మరచిపోకుండ ప్రసాదించు.

వి॥ ఈ పద్యం భక్తి తాదాత్మ్యానికి నిదర్శనంగా ఉంది. నారాయణనామస్మరణ అద్వితీయమని కవి నిరూపించాడు. భక్తికి విశ్వాసమే కుదురు. భగవంతుని ప్రేమని చూరగొనడానికి విశ్వాసమే కావాలి. కవిగారు భగవంతుణ్ణి నమ్ముకున్న భక్తుడైనందువల్ల ఆయన ప్రేమని వాంఛించాడు.

ఆ భక్తునికి అజ్ఞానదశలో పదార్థాపేక్ష ఉండింది. ఇప్పుడు లేదు. భగవంతుని కరుణాకటాక్షమే కావలసింది. దాన్నే కోరినాడు. ఆ సర్వేశ్వరుడు తనని స్వర్గం, వైకుంఠం, భూమి నరకం - ఈ నాల్గింటిలో ఎక్కడ ఉంచినా బాధ లేదన్నాడు. కాని ఒక్క వాగ్దానాన్ని కోరాడు. ఎక్కడున్నా శ్రీమన్నారాయణుని నామస్మరణ మరవకుంటే చాలు. దాన్ని అనుగ్రహించే భారం ఆ స్వామిపైననే మోపాడు.

వైష్ణవ తత్త్వంలో నామస్మరణకెంత ప్రాధాన్యం ఉందో ఈ పద్యం స్పష్టంచేస్తుంది. ఇక్కడ 'కులశేఖర ఆల్వారు' కథ జ్ఞాపకానికి వస్తుంది. అతడొక పర్యాయం రామాయణగాథ వింటున్నాడు. పురాణం చెప్పే అయ్యవారు '14వేల రాక్షసులు ఒక్క మారు రామునిపై విరుచుకపడ్డారు' అని చెప్పాడు. ఆల్వారుకు శ్రీరాముడంటే ప్రాణం. ఆయనపైకి వస్తున్న ఆపదని విని తట్టుకోలేక రాముని సహాయానికై సైన్యాన్ని సిద్ధం చేయుమని బిగ్గరగా అరిచాడట. తాను స్వయంగా ధనుర్పాణాలు తాల్చి బయలుదేరాడట. మనస్సులో తాదాత్మ్యం చెందినవానికి కాలంతోగాని స్థలంతోగాని పనిలేదు.

"బద్దేనాంజలినా నతేన శిరసా గాత్రై స్పర్శోమోఽగ్రమైః

కంఠేన స్వరగద్గదేన నయనే నోద్గీర్ణ బాష్పాంబునా

నిత్యం త్వచ్చరణారవిందయుగళ ధ్యానామృతాస్వాదినా
మస్మాకం సరసీరుహాక్ష! సతతం సంపద్యతాం జీవితమ్”

చేతులు జోడించాలి. తలదించాలి. ఒళ్ళు పులకించాలి. స్వరం గొడగొడపోవాలి. సంతోషబాష్పాలు పొంగిపొరాలి. ఓ ప్రభూ! అలాగా నీ పాదపద్మాల్ని స్మరించాలి. ఆ ధ్యానామృతాన్ని పానం చేయాలి. ఆ ఆస్వాదనలోనే మాలాంటి వారి జీవితాలు తరించి పోయేలా అనుగ్రహించు’ ఇదిపై శ్లోకానికర్థం.

ఇలాంటి నిత్యస్మరణనే నాకు ప్రసాదించుమని శతకకవి శేషప్ప శ్రీ నరసింహస్వామిని ప్రార్థించాడు. భక్తి అంటే అదే. దానిలో కవి కులశేఖరునిలాగ తన్మయుడయ్యాడు. ఇలాంటి భక్తులెందరో భారతావనిలో ఉన్నారు. రామదాసు, త్యాగరాజు, అన్నమయ్య, క్షేత్రయ్య మొదలైన వారు ఆ కోవకు చెందిన వారే - శేషప్ప కూడ అలాంటి వారిలో నొకడు -

సీ॥ దేహమున్నవఱకు మోహసాగరమందు

మునుగుచుందురు శుద్ధ మూఢజనులు

సలలితైశ్వర్యముల్ - శాశ్వతంబనుకొని

షడ్భ్రమలను మానజాలరెవరు

సర్వకాలము మాయ సంసారబద్ధులై

గురుని కారుణ్యంబు గోరుకొనరు

జ్ఞానభక్తి విరక్తులైన పెద్దలఁజూచి

నిందఁజేయక తాము నిలువలేరు

తే॥ మత్తులైనట్టి దుర్జాతిమనుజులెల్ల

నిన్ను గనలేరు మొదటికే నీరజాక్ష!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

40

టీ॥ దేహము - శరీరము, ఉన్నవరకు - ఉన్నంతదాక, మోహసాగర మందున్ - ఆశ అనే సముద్రమందు, శుద్ధ మూఢజనులు - కేవలమూర్ఖప్రజలు, మునుగుచున్ + ఉందురు,

సలలిత+ఐశ్వర్యముల్ - ఇంపైన సంపదలన్నింటిని శాశ్వతంబు+ అనుకొని - ఎప్పటికీ ఉంటాయనుకొని, ఎవరు - ఎవ్వరుకూడ, షట్+భ్రమలను - ఆరురకాలైన భ్రాంతుల్ని, మానరు,

సర్వకాలము - ఎల్లప్పుడు, మాయ సంసారబద్ధులు+ఐ - మాయ అనేడు సంసారముచే బంధింపబడ్డవారై, గురుని - గురువుయొక్క, కారుణ్యంబు - దయని, కోరుకొనరు -

జ్ఞానభక్తి విరక్తులు - జ్ఞానము, భక్తి, విరక్తి గలవారు, అయిన - అయినట్టి, పెద్దలన్+చూచి - మహాత్ముల్ని గాంచి, నింద - తిట్టు, చేయక - చేయకుండ (తిట్టకుండ), తాము - నారు నిలువన్ + లేరు - తాళలేరు. మత్తులు+ఐన+అట్టి - పాగెక్కినవారైన, దుర్+జాతి మనుజులు - చెడ్డమానవులెల్లరు, నీరజ+అక్ష - తామరలవంటి కన్నులుగల స్వామీ! మొదటికె, సిన్నున్ + కనలేరు - నిన్ను చూడజాలరు.

తా॥ ఓస్వామీ! బొందిలో ప్రాణమున్నంతకాలం వ్యామోహాలకు గురియై, సంపదలే శాశ్వతమనుకొని, అరిషడ్వర్గాదులకు దాసులై జ్ఞానార్జనకై గురువుని ఆశ్రయించరు. భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యాలుగల సాధువుల్ని చూస్తే తిట్టకుండ ఉండలేరు. ఈ దుష్టులకు నీ సంగతి ఏ మాత్రం తెలీదు.

వి॥ మూర్ఖపద్ధతిని గూర్చి కవి విస్పష్టంగా చెప్పాడు. వారు బ్రతికినంతకాలం మోహసాగరంలో మునిగి ఉంటారు. తాము సంపాదించిన ఐశ్వర్యమే గొప్పదనుకుంటారు. భ్రమలకు లోనై ఉంటారు - మాయా సంసారంలో మునిగి గురువుగారి అనుగ్రహానికి దూరమవుతారు. సాధువుల్ని నిందిస్తారు. వీరు మదోన్మత్తులు కాబట్టి అసలు నీనంటే ఏమిటో తెలిసికోరు-

మోహసాగరము - మోహమనెడి సాగరము

మాయ సంసారము - మాయయనెడు సంసారము -

మోహం, మాయ అనేవి ఉపమేయాలు. సాగరం, సంసారం అనేవి ఉపమానాలు. ఇక్కడ, ఉపమేయాలు ఉపమానాలుగా రూపింపబడ్డాయి కాబట్టి అలం. రూపకం.

షడ్భ్రమలు : భ్రమలు ఆరు అని అర్థం. కాని భ్రమలు అయిదు మాత్రమే. బ్రహ్మానిష్ఠుల కథనం ప్రకారం దిగువ అయిదు భ్రమలు

1. భేదభ్రమ 2. కర్మత్వభ్రమ 3. సంగభ్రమ 4. వికారభ్రమ 5. జగత్సత్యత్వభ్రమ.

వీటికి నివారణోపాయాలున్నాయి-

బింబ ప్రతిబింబదర్శనంతో భేదభ్రమ తొలగుతుంది.

స్పటికలోహిత దర్శనంతో కర్మత్వభ్రమ తొలగుతుంది.

ఘటమఠాకాశదర్శనంతో సంగభ్రమ తొలగుతుంది.

రజ్జుసర్పదర్శనంతో వికారిత్వభ్రమ తొలగుతుంది

కనక రుచక దర్శనంతో జగత్సత్యత్వభ్రమ తొలగుతుంది.

ఎవరు వ్రాశారో తెలీదుగాని 'సంచ భ్రమ నివృత్తినిరూపణము' అనే చిన్నగ్రంథంలో వీటివివరణ ఉంది.

శేషప్రకవి 'షట్భ్రమలు' అన్నాడు. ఆయన ఉద్దేశ్యంలో కామం, క్రోధం, లోభం, మదం, మోహం. మాత్సర్యం' అనే అరిషడ్వర్గాలు గావచ్చు.

సీ॥ ఇలలోననే జన్మ మెత్తినప్పటినుండి
 పలుగడించితి నయ్య పాతకములు
 తెలిసిచేసితిఁ గొన్ని తెలియఁజాలక చేసి
 బాధ నొందితి నయ్య పద్మనాభ!
 అనుభవించెడు నప్పుడతిప్రయాసంబంచుఁ
 బ్రజలు చెప్పఁగఁ జాల భయము గలిగె
 ఎగిరి పోవుటకునై వీయుపాయంబైనఁ
 జేసి చూతమటన్నఁ జేత కాదు.

తే॥ సూర్యశశినేత్ర! నీ చాటుఁ జొచ్చినాడఁ
 గలుషములు ద్రుంచి నన్నేలు కష్టమనక
 భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
 దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

41

టీ॥ ఇలలోనన్ - భూమిమీద, నేన్ - నేను, జన్మము+ఎత్తిన+అప్పటినుండి - పుట్టిపాటినుండి, పాతకములు - పాపాలను, పలు గడించితిని - చాలసంపాదించినాను.

కొన్ని - కొన్నింటిని, తెలిసిచేసితిన్, పద్మనాభ - కమలమును బొడ్డున దాల్చిన ప్రభూ! తెలియన్+చాలక - తెలిసికొనలేక, చేసి - కావించి, బాధన్+ఒందితిన్+అయ్య! - కష్టపడ్డాను తండ్రీ.

అనుభవించెడు + అప్పుడు - కష్టాలను అనుభవించు కాలములో, అతిప్రయాసంబు+అంచున్ - మిక్కిలి ఆయాసమని, ప్రజలు, చెప్పన్+కన్ - తెలియజేయగా, చాలభయము - మిక్కిలిభీతి, కలిగెను.

ఎగిరిపోవుటకున్+ఐ - తప్పించుకొని పోవటానికి, ఏ + ఉపాయంబు + ఐనన్ - ఏదో ఒక యుక్తిని, చూతము + అటన్న - పన్నదామనుకుంటే, చేతకాదు.

సూర్యశశినేత్ర! - సూర్యుడు, చంద్రుడు కన్నులుగా కలవాడా! ఓస్వామీ! నీ చాటున్ - నీ చెంత, చొచ్చినాడ - ప్రవేశించినాను, కష్టము + అనక - బాధ అనుకోకుండా, కలుషములు - పాపములన్నింటిని, త్రుంచి, నన్నున్+ఏలు - నన్ను కాపాడుము.

తా॥ స్వామీ! పుట్టిన తర్వాత ఎన్నో పాపాలు చేశాను. కొన్ని తెలిసి చేసి, కొన్నింటిని తెలియక చేసి చాల బాధ పడ్డాను. వీటి ఫలితాన్ని అనుభవించడం చాల ప్రయాసతో కూడిందని ప్రజలు చెప్పితే వినిభయపడ్డాను. తప్పించుకొని పారిపోదామంటే నాకు చేత కాలేదు. ప్రభూ! నీ ఆశ్రయం కోరాను. నన్ను దగ్గర దీసి కాపాడు. కష్టమనుకోకు.

వి॥ భక్తుని మొర ఈ పద్యంలో అచ్చగుద్దినట్లు అభివర్ణింపబడింది. మానవజన్మ పాపాల పుట్ట. తెలిసో, తెలియకో మానవుడు పాపాలు చేస్తూనే ఉంటాడు. ప్రజలు ప్రేమిత్రి చూపుతూనే ఉంటారు. అయినా వాటిని అనుభవిస్తున్నప్పుడు గాని ప్రజలహెచ్చరిక గుర్తుకు రాదు. ఇది లోక సామాన్య విషయం. బాధలన్నీంటి నుండి తప్పించుకోవాలని చూస్తాము. కాని తప్పించుకోలేము. ఆ సర్వేశ్వరుడైన విష్ణుమూర్తి తప్ప. తక్కిన వారెవ్వరూ రక్షించలేరు. చేసిన పాపాలకు ఫలితాన్ని అనుభవించే తీరాలి. అదే ప్రారబ్ధం.

“ప్రారబ్ధం భుజ్యతో నశ్యేత్” అని పెద్దలంటారు.

ఒక విలుకాడు ఎదుట దూరంగా ఒక మృగాన్ని చూచి బాణం వదిలాడు. సదలుతూనే ‘ఆ మృగం ఆవు’ అని తెలిసింది. కాని బాణం దూసుకొని వెళ్ళి దాన్ని తాకింది. అది గిలగిల కొట్టుకొని నేల వ్రాలింది. తత్ఫలితాన్ని అతడు అనుభవించవలసిందే - ప్రారబ్ధమంటే ఇదే.

కవి తేటగీతిలో నరసింహస్వామిని ‘సూర్యశశినేత్ర’ అని సంబోధించాడు. ఇదిచాల అర్థవంతమైన సంబోధన.

కాలం విశ్వాత్ముని స్వరూపవిహ్లాం. సర్వేశ్వరుని చైతన్యవీలసనం. అది సూర్యచంద్రుల గమనం వల్ల అభివ్యక్తమవుతుంది. అందుకే ఆ యిద్దఱు భగవంతుని రెండు కళ్ళుగా అభివర్ణింపబడ్డారు. ఈ సత్యాన్నే శేషు ‘సూర్యశశినేత్ర’ అనే సంబోధనలో చెప్పాడు.

సీ॥ తాపసార్చిత! నేను పాపకర్ముడనంచు

నాకు వంకలు పెట్టబోకు సుమ్మి

నాటికి శిక్షలు నన్నుజేయుటకంటె

నేడు సేయుము నీవు నేస్తమనక

అతిభయంకరులైన యమదూతలకు నన్ను

నొప్పగింపకుమయ్య యురగశయన!

నీ దాసులను బట్టి నీవు దండింపంగ

వద్దు వద్దనరెంత పెద్దలైన

తే॥ తండ్రితై నీవు పరపీడఁ దగులఁజేయ

వాసిగలపేరుకనకీర్తి వచ్చునయ్య!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

టీ॥ తాపస+అర్చిత - తపోధనులచేత పూజింపబడుస్వామీ! నేను, పాపకర్ముడన్ + అంచున్ - పాపాలుచేసిన వాడనని, నాకున్, వంకలు - నేరాలు, పెట్టన్ +పోకు సుమ్మి - మోపవద్దుసుమా!

నాటికిన్ - చనిపోయేరోజుకు, శిక్షలు నన్నున్+చేయుట కంటెన్ - నాకు శిక్షలు విధించడానికంటె, నీవు, నేస్తము+అనక - స్నేహభావములేకుండ, నేడు+జేయుము - ఇప్పుడే (బ్రతికి యుండగానే) చేయుము.

ఉరగశయన - ఆదిశేషుని పడకగాఁగల ఓ ప్రభూ! అతిభయంకరులు+ ఐన - మిక్కిలి భీతిని గొల్పేవారైన, యమదూతలకున్ - యమభటులకు, నన్నున్, ఒప్పగింపకుము+ అయ్య- అప్పగించవద్దుతండీ!

నీ దాసులన్ - నీ సేవకుల్ని, పట్టి - పట్టుకొని, నీవు, దండింపన్+కన్ - శిక్షింపగా, ఎంతపెద్దలు - ఐనన్ - ఎంతగొప్ప వారైనా, వద్దు వద్దు + అనరు - అడ్డుపెట్టరు.

తండ్రినై - లోకజనకుడవైయుండి, నీవు, పరపీడ - ఇతరులని బాధపెట్టుట, చేయన్ - చేయగా, వాసిగలపేరుకున్ - కీర్తి దాయకమైన నీ పేరుకు, అపకీర్తి - చెడ్డపేరు, వచ్చున్ + అయ్య! - కల్గుతుంది సుమా!

తా॥ మునిజన వందితుడవైన ఓ నరసింహ ప్రభూ! నేను పాపాలు చేసేవాణ్ణి ముద్రవేయవద్దు. నన్ను శిక్షించాలని వుంటే, మరణ సమయంలో ఎందుకు? ఇప్పుడే శిక్షించు. యమదూతలు చాల కఠినాత్ములు. వారికి నన్నప్పగించకు. నీ భక్తుల్ని నీవు శిక్షిస్తే, ఎంతవారైనా అడ్డుపెట్టరు. నీవు తండ్రినంటి వాడవు. నీవు ఇతరుల్ని పీడిస్తే నీ కీర్తికే మచ్చ.

వి॥ ఈ కృతిలో చాలవద్యాల్లో 'భుజగశయన, శేషశయన, ఉరగశయన' అనే సంబోధనలు తారసపడ్డాయి. ఇవన్ని విష్ణుదేవునికి పిలుపులు. మహావిష్ణువుకు ఆదిశేషుడు తల్పం. పై మూడు విశేషణాలకు అర్థమొక్కటే.

దేవతలు క్రూరజంతువుల్ని దగ్గర ఉంచుకున్నారు. మహావిష్ణువుకు పాము పడక - పరమశివునికి పాము 'గళహారం'.

త్రిమూర్తుల వాహనాలు చూడండి. హంస బ్రహ్మదేవునికి, గద్ద నారాయణునికి, ఎద్దు శివునికి వాహనాలు. సృష్టిలో జంతుజాలంవల్ల ఎలాంటి ఉపద్రవం కలుగకుండ ఉండడానికి త్రిమూర్తులు వాటిని తమ అదుపులో ఉంచుకున్నారనిపిస్తుంది. పాముపై పరుండినా స్వామి శాంతంగానే ఉంటాడట.

“శాంతాకారం భుజగశయనం పద్మనాభం సురేశం

విశ్వాకారం గగనసదృశం మేఘవర్ణం శుభాంగం

లక్ష్మీకాంతం కమల నయనం యోగిభిర్ద్వానగమ్యం
వస్తే విష్ణుం భవభయహరం సర్వలోకైక నాథమ్”

సీ॥ ధరణిలోపలనేను తల్లిగర్భమునందుఁ

బుట్టినప్పటినుండి పుణ్యమెరుగ

ఏకాదశీ వ్రతంబెన్నడుండఁగలేదు

తీర్థయాత్రలకైనఁ దిరుగలేదు

పారమార్థికమైన పనులు సేయఁగ లేదు

భిక్షమొక్కనికైనఁ బెట్టలేదు

జ్ఞానవంతులకైనఁబూని మ్రొక్కఁగలేదు

ఇతరదానములైన నియ్యలేదు

తే॥ నళినదళనేత్ర! నిన్నునే నమ్మినాను

జేరి రక్షింపవే నన్ను శీఘ్రముగను

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర! -

43

టీ॥ ధరణిలోపలన్ - భూమిలో, నేను, తల్లిగర్భమునందున్, పుట్టిన+అప్పటినుండి,
పుణ్యము+ఎరుగన్ - మంచి పనులు చేయటం తెలియదు.

ఏకాదశీవ్రతంబు - శయనైకాదశినాడు జరిపే నోము, ఎన్నడు+ఉండన్+కన్+లేదు -
ఏనాడు నోమలేదు, తీర్థయాత్రలకున్+అయినన్ - పుణ్యతీర్థాలకు, తిరుగన్+లేదు - వెళ్ళలేదు.

పారమార్థికము +ఐన - దైవికమైన, పనులు, చేయన్ + కన్+లేదు - చేయలేదు, భిక్షము -
పిడికెడు ముష్టి ఒక్కని కిన్+ఐనన్ - ఒక్కరికి కూడ, పెట్టలేదు,

పూని, జ్ఞానవంతులకున్+ఐనన్ - జ్ఞానులైన యోగులకు, మ్రొక్కఁగన్ లేదు -
నమస్కరించలేదు.

నళినదళనేత్ర! - కలువనుబోలిన కన్నులుగల ఓ స్వామీ!, నిన్నున్, నేన్-నేను, నమ్మినాను,
శీఘ్రముగన్ - త్వరగా, నన్నున్, చేరి - సమీపించి, రక్షింపవే! - కాపాడుమా!

తా॥ ఓ నరసింహస్వామీ! ఈ వ్రతంచంలో తల్లిగర్భంనుండి పుట్టిన తర్వాత
పుణ్యమంటే ఏమిటో తెలియని వాణ్ణి. ఏకాదశినాడు ఉపవాస వ్రతం ఆచరించలేదు.
తీర్థయాత్రలకు కూడ తిరుగలేదు. దైవికమైన పూజాపురస్కారాలు చేయలేదు. పిడికెడు
ముష్టి ఎవ్వరికి వేయలేదు. జ్ఞానులకైనా కనీసం మ్రొక్కలేదు. ఎలాటి దానాలు చేయలేదు.
నిన్ను మాత్రమే నమ్ముకున్నాను. నన్ను త్వరగా రక్షింపుము.

వి॥ భక్తుడు భగవంతునికి పెట్టుకునే 'మొర' ఇది. పుట్టిన దాదిగా పుణ్యకార్యాలు చేయలేదు. ఏకాదశి వ్రతం చేయలేదు. పుణ్యతీర్థాల్లో గ్రుంకులిడలేదు. దైవకార్యాలు అసలు చేయనేలేదు. పిల్లికైనా బిచ్చం పెట్టలేదు. సాధుపుంగవులకు సాగిలిపడలేదు. దానధర్మాలేవీచేయలేదు. అయినా భగవంతుణ్ణే నమ్ముకున్నాడు. చేసిన వన్నీ చెడ్డపనులే అయినా, క్షమించరానివే అయినా భగవంతుని యందు విశ్వాసం పడలేదు.

ఈ పద్యం ఈ ప్రదక్షిణ శ్లోకాలను గుర్తు చేస్తుంది.

“యాని కాని చ పాపాని జన్మాంత రకృతాని చ

తాని తాని ప్రణశ్యంతి ప్రదక్షిణపదే పదే

పాపోఽహం పాపకర్మాహం పాపాత్మా పాపసంభవః

త్రాహి మాం కృపయా దేవ శరణాగతవత్సల!

అన్యథా శరణం నాస్తి త్వమేవ శరణం మమ

తస్మాత్కారుణ్యభావేన రక్షరక్ష

-“గతజన్మల్లోగాని ఈ జన్మలోగాని చేసిన పాపాలన్నీ ప్రదక్షిణ చేస్తే తొలగిపోతాయి. నేను పాపిని. పాపకర్మలే చేశాను. నా మనసు పాపాల పుట్ట. పాపకూపంనుండే నేను పుట్టాను. శరణాగతుల యెడ వాత్సల్యంగల ఓ దేవా! దయతో నన్ను రక్షించు. నాకు వేరే దిక్కులేదు. నీవే రక్ష. కావున కారుణ్యంతో నన్ను కాపాడు” పై శ్లోకాలకిదే అర్థం.

ఇది అనన్యశరణాగతి. చేసిన పాపాలనుండి గట్టెక్కడానికి భగవచ్చరణాగతి కంటే మించిన ఉపాయం లేదు. కవి ఈ శ్లోకాల అర్థాన్ని సలలితమైన మాటల్లో చెప్పాడు.

ఈ పద్యంలో 'ఏకాదశీవ్రత' ప్రస్తావన వుంది. తెలుగు మాసాల్లో ప్రతిమాసంలోను బహుళ పక్ష ఏకాదశి, శుక్లపక్ష ఏకాదశి అని రెండు ఏకాదశిదినాలున్నాయి. ఆషాఢ మాసంలో వచ్చే శుద్ధ ఏకాదశిని 'శయనైకాదశి' అంటారు. ఇది పరమపుణ్యప్రదమైన దినంగా పురాణాలు అభివర్ణించాయి. ఇది ఉత్తరాయణకాలానికి చెందిన పవిత్ర ఏకాదశి. ఈ రోజున స్త్రీలు, పురుషులు ఉపవాసముంటారు. రాత్రి అంతా జాగరణచేస్తారు. శ్రీ విష్ణుసహస్రనామ పారాయణంచేస్తారు. ఇలాంటి పరమ పుణ్యకార్యాలే చేయలేదని కవి చెప్పుకున్నాడు. తనవిశ్వాసమే భగవదనుగ్రహానికి పాత్రమవుతుందని 'రక్షరక్ష' అన్నాడు -

సీ॥ అడవి పక్షులకెవ్వఁడా హోరమిచ్చెను

మృగజాతికెవ్వఁడు మేత పెట్టె?

జల చరారులకు భోజనమెవ్వఁడి ప్రించె?

చెట్ల కెవ్వఁడు నీరు చేది పోసె?

స్త్రీల గర్భంబులన్ శిశులనెవ్వఁడు బెంచె?

ఫణుల కెవ్వఁడు పోసెఁ బరగవిషము

మధుపాళికెవ్వఁడు మకరందమొనరించె?

పశుల కెవ్వఁ డొసంగెఁ బచ్చిపూరి?

తే॥ జీవకోట్లను బోషింపనీవెకాని

వెతె యొక దాత లేఁడయ్య వెదకి చూడ!

భూషణవికాస! శ్రీ ధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ!దురితదూర!

44

టీ॥ అడవిపక్షులకున్ - అడవిలోని పులుగులకు, ఎవ్వడు, ఆహారము+ఇచ్చెను - తిండిపెట్టినాడు?, మృగజాతికిన్ - జంతుజాలానికి, ఎవ్వడు, మేతపెట్టెన్?

జలచర+ఆదులకున్ - నీటిలో తిరుగు జంతువులు మొదలైనవానికి, భోజనము - ఆహారము, ఎవ్వడు, ఇప్పించెన్ - పెట్టించినాడు? చెట్లకున్, ఎవ్వడు, నీరు, చేది పోసెన్ - తోడి పోసినాడు!

స్త్రీల గర్భంబులన్ - స్త్రీల ఉదరభాగాలలో, శిశులన్ - బిడ్డలను, ఎవ్వడు, పెంచెగ్ - పోషించినాడు? ఫణులకున్ - పాములకు, ఎవ్వడు?., పరగన్ - వ్యాపించునట్లు, విషము - చేదు, పోసెన్ - పోసి నాడు!

మధుపాళికన్ - తుమ్మెదలకు, ఎవ్వఁడు, మకరందము తేనె, ఒనరించెన్ - కూర్చినాడు? పశులకున్ -., ఎవ్వఁడు, పచ్చిపూరి - పచ్చిగడ్డి, ఒసంగెన్ - వేసినాడు?.

వెదకిచూడన్ - ఆలోచించిచూడగా, జీవకోట్లను - జీవరాశులను, పోషింపన్ - కాపాడుటకు, నీవెకాని, వేతె ఒకదాత - వేతొకదాత, లేడు+అయ్య.- కలుగడు తండ్రి!

తా॥ ఓ స్వామీ! అడవి పక్షులకాహారాన్ని, అడవిమృగాలకు మేతని, జలచరాలకు తిండి, చెట్లకు నీరు, గర్భస్థశిశువులకు పోషణ. పాములకు విషం, తుమ్మెదలకు తేనె, పశులకు పచ్చిగడ్డి ఎవరు కూర్చినారు? ఈ సమస్త జీవరాశుల్ని పోషించగల దాతవు నీవు దప్ప వేరొకరెవ్వరు లేరు.

వి॥ జగత్తులోని సమస్త ప్రాణికోట్లకు, సమస్త పదార్థాలకు శక్తి సామర్థ్యాల్ని, బలాన్ని కూర్చేవాడు ఆ పరాత్పరుడొక్కడే. ఆయన విశ్వ వ్యాప్తుడు, మరియు జగద్గుర్త, సకల చరాచర జీవనకోటికి ప్రాణాధారమైన పదార్థాలన్నింటిని ఆయనే సమకూరుస్తాడు. ఈ సత్యాన్ని భగవద్గీత 'పురుషోత్తమ ప్రాప్తియోగం'లో ఇలా అంది.

“శ్లో॥ గామావిశ్వచ భూతాని ధారయామ్యహమోజసా

పుష్ట్యామి చౌషధీస్సర్వాస్సోమో భూత్వా రసాత్మకః”

“నేను భూమిలో ప్రవేశించి నా శక్తి చేత సమస్త ప్రాణికోట్లని ధరిస్తున్నాను. రసస్వరూపుడైన చంద్రుణ్ణి పంటల్ని పోషిస్తున్నాను” అని పరమాత్మ భక్తునికి తన అజేయశక్తి యెలాంటిదో వివరించాడు.

పాముకోరలో విషాన్ని పోస్తాడు, తుమ్మెదముగంలో మకరందాన్ని పోస్తాడు. అంటే ‘సదసత్పదార్థదాత’ ఆ జగదీశ్వరుడే - అందుకే కవి శేషప్ప “జీవకోట్లని పోషింపగల దాతవు నీ వొక్కడవే” అని నరసింహమూర్తిని స్తుతించాడు.

“భగవంతుడు వైశ్వానరుడై జరరాగ్నిరూపంలో ప్రాణుల గర్భకోశాన్ని ప్రవేశించి నాల్గరకాలైన ఆహారపదార్థాల్ని జీర్ణం చేస్తున్నాడు. “గీతాచార్యుడు ‘పచామ్యన్నం చతుర్విధం’ అన్నాడు. నాల్గరకాలైన ఆహారాలు

1. భక్ష్యం: పండ్లచేకొరికి తినే కఠిన పదార్థాలు. పిండి పంటలు - కూరగాయలు వగైరా.
2. భోజ్యం: నాలుకచే చప్పరించి మ్రింగే మెత్తటి వస్తువులు అన్నం మొదలైనవి.
3. లేహ్యం: నాలుకచే రుచిచూడబడు పచ్చళ్ళు.
4. చోష్యం: నోటిచే జుట్టుకొనే పాయసం, పానకం, చారు మజ్జిగ వగైరాలు - ఈ నాల్గరకాలైన ఆహారాల్ని సమకూర్చేవాడు, జీర్ణం చేసేవాడు ఆ సర్వేశ్వరుడే. ఈ శతక పద్యంలో మాధుర్యగుణం ఉంది.

సరలశైలీ విలసితమై, భావప్రధానమై ఒప్పారు తున్నది. ఇది తెలుగు నాట విశేషప్రచారం పొందిన పద్యం. సీసపద్యంలోని ప్రతిచరణం ఒక నానుడిగా భాసిస్తోంది.

సీ॥ దనుజారి నావంటి దాసజాలము నీకు

కోటి సంఖ్య గలుగ కొడువలేదు

బంట్ల సందడి వల్ల బహుపరాకై నన్ను

మఱచి పోకుము భాగ్యమహిమ చేత

దండిగా భృత్యులు దగిలి నీకుండంగ

బక్క బంటే పాటి పనికి వచ్చు?

నీవు మెచ్చెడి పనుల్ నేను చేయగ లేక

ఇంత వృథాజన్మమెత్తినాను,

తే॥ భూజనులలోన నేనప్రయోజకుడను

గనుక, నీ సత్కటాక్షంబు గలుగఁజేయు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

టీ॥ దనుజ+అరి - రాక్షసులకు శత్రువైన ఓ స్వామీ! నావంటి - నన్నుబోలిన, దాసజాలము - భక్తుల గుంపు, నీకున్, కోటి సంఖ్య + కలుగన్ - కోట్లమంది ఉండగా, కొడువలేదు - తక్కువేమిలేదు.

బంట్లసందడివల్లన్ - సేవకుల కోలాహలం వల్ల, బహుపరాకై - ఎక్కువగా గుర్తులేక, భాగ్యమహిమచేతన్ - సిరిసంపదల అతిశయంవల్ల, మరచిపోకుము - మరువవద్దు,

దండిగాన్ - అతిశయముగా, భృత్యులు - సేవకులు, తగిలి, నీకున్+ఉండన్+కన్ - నీకుండగా, బక్కుబంటు - బలహీనుడనైన నావంటి భృత్యుడు, ఏపాటి - ఏమాత్రము, పనికిన్+వచ్చున్ -ఉపయోగపడును! (ఉపయోగపడడని భావం).

నీవు,మెచ్చెడివనుల్,నేను, చేయన్+కన్+లేక - చేయజాలక, ఇంత - ఇంతటి, వృథాజన్మము - పనికిమాలిన పుట్టుక, ఎత్తినాను - తాల్చినాను,

భూజనులలోనన్ - భూమిపైనివసించు వ్రజలలో, నేను, అప్రయోజకుడను - కొఱమాలినవాడను, కనక, నీ సత్+కటాక్షంబు - నీకడగంటిచూపును (దయని) కలుగన్+చేయు - కల్గింపుము.

తా॥ ఓ స్వామీ! రాక్షసవిరోధీ! నీకు లెక్కలేనంతమంది భక్తులున్నారు. నీ సిరిసంపదలు మరియు బంట్ల బలం చాటున నన్ను మరచి పోవద్దు. నీకు సేవకులెందరో! ఈ షేదభృత్యుని వల్ల నేమాతుంది? నీవు మెచ్చే వనులేవి చేయలేని నిష్ప్రయోజన జన్మనాది. ఈ జనంలో నేను వట్టి అప్రయోజకుణ్ణి. అందువల్ల నీవు దయతో చూడు.

సీ॥ కమలలోచన నన్ను గన్నతండ్రివి గాన

నిన్ను నేమఱకుంటి నేను విడక

ఉదరపోషణకునై యొకరి నేనాసింప

నేర నా కన్నంబు నీవు పెట్టు

పెట్టలేనంటివా పిన్నపెద్దలలోన

దగవు కిప్పుడు దీయదలచినాను

ధనము భారంబైనదల కిరీటము నమ్ము

కుండలములు పైడి గొలుసులమ్ము

తే॥ కొనకు నీశంఖచక్రముల్ కుదువఁబెట్టి

గ్రాసము నొసంగి పోషించు కపట ముడిగి

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ!దురితదూర!

టీ॥ కమలలోచన - కమలముల వంటికన్నులుగల ఓ స్వామీ! నన్నున్, కన్న, తండ్రివి, కానన్ - కాబట్టి, నేను, విడక - వదలక, నిన్నున్, ఏమరక+ఉంటిన్ - మరవకుంటిని, ఉదరసోషణకున్+ఐ - పొట్టపోషించుకొనుటకై, ఒకరిన్ - ఇతరులను, నేను, ఆశింపన్+నేరన్ కోరను. నీవు, నాకున్, అన్నంబు పెట్టు - తిండిపెట్టుము, పెట్టలేను+అంటివా - తిండిపెట్టలేనని చెప్పినచో, పిన్నపెద్దలలోనన్ - చిన్నవారిలోను, పెద్దవారిలోను, ఇప్పుడు, తగవుకు తీయన్ - తగవులాడుటకై, తలచినాను - కోరుతున్నాను, ధనము - సొమ్ము, భారంబు+ఐన - వెచ్చించటం కష్టమైతే, తలకిరీటమున్ - తలపైనున్న కిరీటమును, అమ్ముకుండలమ్ములు - పోగులు, పైడిగొలుసులు - బంగారు హారాలు, అమ్ము, కొనుక - చినరకి, నీ శంఖచక్రముల్ - నీవుధరించిన శంఖము, చక్రమును గూడ, కుదువపెట్టి, గ్రాసము - తిండి, ఒసంగి - ఇచ్చి, కపటము+ఉడిగి - మోసము లేకుండ, పోషించు - కాపాడుము.

తా॥ ఓ నరసింహస్వామీ! పద్మనేత్రా!, నాకు జన్మనిచ్చిన తండ్రివి నీవే. అందువల్ల నిన్నే నమ్ముకున్నాను. పొట్టపోసుకోవటానికి నేనేవ్వరి పంచనుజేరను. నీవే నాకన్నం పెట్టాలి. పెట్టలేకపోయానో చిన్నవారి లోకి, పెద్దల్లోకి తగవుకు పిలుస్తాను. నాకు తిండి పెట్టడం నీకు కష్టమైతే కిరీటం, కుండలాలు, బంగారుహారాలు, శంఖచక్రాలు కుదువపెట్టి నన్ను పోషించు.

వి॥ శ్రీ మహావిష్ణువు హార కుండలకేయూర కిరీట భూషితుడు. మెడలో బంగారు గొలుసులు, చెవికి పోగులు, భుజకీర్తులు, తలపై కిరీటం ధరించి స్వామి దేదీప్యమానంగా వెల్గుతుంటాడు. ఒక చేతిలో పాంచజన్య శంఖం, వేరొక చేతిలో సుదర్శనచక్రం, ధరించి ఉంటాడు. భక్తి బృందారకుడు కాబట్టి, అందరిని రక్షింపవలసిన భారమాయనదే - పక్షస్థలంపై కొస్తుభమణి ఉంటుంది.

మరియు త్రిమూర్తులలో శ్రీ మహావిష్ణువు స్థితి కారకుడు. చరాచరకోటిని కాపాడవలసిన బాధ్యత ఆయనపైననే ఉంటుంది. తన ఒద్ద ధనం లేకపోతే, తన ఆభరణాలన్నింటిని కుదువపెట్టి యైనా కాపాడవలసిందే అని కవి స్వామిని అర్థించాడు. భగవంతుణ్ణి నిలదీసి ప్రశ్నించే అధికారం భక్తునికి ఉంటుందని దీనివల్ల రుజువైంది.

సీ॥ కువలయశ్యామ! నీ కొలువుచేసిన నాకు

జీతమెందుకు ముట్టఁ జెప్పవైతి

మంచి మాటలచేత కొంచెమియ్యగఁ లేవు

కలహమౌనికఁ జుమ్ము ఖండితముగ

నీవు సాధువుగాన నింతపర్యంతంబు

జనువుచే నిన్నాళ్ళు జరుపవలసె

నిక వే సహింపనీ విపుడు వన్నేమైన

శిక్షఁ జేసిన చేయు సిద్ధ మైతి

తే॥ నేడు కరుణింపకుంటివా నిశ్చయముగఁ

దెగఁబడెదఁ జూడు నీతోడ జగడమునకు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

47

టీ॥ కువలయశ్యామ - నల్లకలువవంటి వన్నెగల స్వామి, నీయొక్క కొలువు - ఉద్యోగం (సేవ) చేసిననాకున్, ఎందుకు, జీతమున్ - భృతి, ముట్టజెప్పన్+ఐతివి - అర్పించలేదు.

మంచిమాటలచేతన్, కొంచెము+ఇవ్వన్+గన్+లేవు - ఏకొద్దిసామ్రైన్ ఇవ్వజాలవు, ఖండితముగన్ - తప్పక, ఇకన్ - ఇకమీద, కలహము - కొట్లాట, బెన్+చుమ్ము - బెతుంది సుమా!

నీవు, సాధువు - సజ్జనుడవు, కావునన్ - అయినందువల్లనే ఇంతపర్యంతంబు - ఇంతవరకు, చనువుచేన్, ఇన్నాళ్ళు - ఇన్ని దినాలు, జరుపన్+వలసెన్ - కాలక్షేపం చేయడం జరిగింది.

ఇకన్ - ఇకపై, నేన్ - నేను, సహింపన్ - తాళజాలను, నీవు, ఇప్పుడు, నన్నున్+ఏమి+అయినన్ - వన్నేదైన, శిక్ష+చేసినన్ - శిక్షింపదలచి ఉంటే, చేయు - చేయుము, సిద్ధము+ఐతిన్ - వేచియున్నాను.

నేడు, కరుణింపక+ఉంటివా - దయతో చూడక పోయావో, నీతోడన్ - నీతో, నిశ్చయముగన్ - తప్పక, జగడమునకున్ - తగవు లాటకు, తెగబడెదన్ - సాహసించును - చూడు - చూడుము.

తా॥ ఓ నల్లనయ్య! నీ సేవ చేశానుగదా! నాకెందుకు జీతమియ్యవు? మంచిగా అడిగితే ఇచ్చేవాడివిగాదు - తగవు లాడవలసి వస్తుంది సుమా! నీవు సాధుశీలుడవని ఇన్నాళ్ళు చనువుతో ఊరకున్నాను, ఇక తాళలేను. నన్ను నీవు హింసించినా సరే కరుణించకపోయావో ఇక నీతో జగడానికి సిద్ధం చూడు.

వి॥ ఈ శతకంలో అనేక పద్యాల్లో నిందాగర్భితప్రవముంది. అలంకారశాస్త్రంలో 'స్తుతినింద, నిందాస్తుతి' అనే రెండు అలంకారాలున్నాయి. భగవంతుణ్ణి పొగడుతూ నిందిస్తే అది స్తుతి నింద అవుతుంది. మరొక పద్ధతి ఆయన్ని నిందిస్తూ ప్రోత్రం చేయటం. ఈ ఉభయభక్తులు భగవంతునికి ప్రీతిపాత్రులే. ఆయన భక్తపరాధీనుడు కాబట్టి నిందాస్తుతుల్ని సమంగా భావిస్తాడు. గీతాచార్యుడు స్వయంగానే ఇలా అన్నాడు.

శ్లో॥ "తుల్యనిందాస్తుతిర్మోచిః సంతుష్టో యేన కేనచిత్

అనికేతః స్థిరమతిః భక్తిమాన్మే ప్రయో నరః"

- 'నిందాస్తుతుల్లో సమంగా ఉండేవాడు, దొరికిందాంతో సంతృప్తి చెందేవాడు, నిర్దిష్టమైన నివాసస్థానం లేనివాడు, నిశ్చయమైన బుద్ధిగలవాడు, భక్తితో కూడిన వాడునైన మానవుడు నాకు ఇష్టం'.

ఇలాంటి వ్యక్తిత్వం గల్గిన భక్తుడు ద్వంద్వతీతుడు. శత్రుమిత్రులు, మానావమానాలు, శీతోష్ణాలు, సుఖదుఃఖాలు, నిందాస్తుతులు ఇవి జంటలు లేదా ద్వంద్వాలు. వీటికి అతీతంగా ఉంటూ, వీటిని అద్వయంగా భావించే భక్తుడే ద్వంద్వతీతుడు.

అహింస, ఇంద్రియనిగ్రహం, భూతదయ, క్షమ, శాంతి, తపస్సు, ధ్యానం, సత్యం అనే అష్టవిధ పుష్పాలు విష్ణుభగవానునికి అతి ప్రియమైనవి. బాహ్య పుష్పాలకంటే, సుగుణాలనే ఆంతరపుష్పాలతో భగవంతుణ్ణి అర్పించటం సర్వశ్రేయోదాయకం. శేషప్ప కవి పై పద్యంలో 'సత్య'మనే పుష్పంతో శ్రీనరసింహస్వామిని పూజ చేశాడు. కాబట్టి నిందించినా అతడు భగవంతునికి ప్రీతిపాత్రుడైనభక్తుడే.

సీ॥ హరి! నీకు పర్యంకమైన శేషుడు చాల

పవనము భక్షించి బ్రతుకుచుండు

ననువుగా నీకు వాహనమైన ఖగరాజు

గొప్పపామును నోటఁగొఱుకుచుండు

నదిగాక నీ భార్యయైన లక్ష్మీదేవి

దినము పేరంటంబు దిరుగుచుండు

నిన్ను భక్తులు పిల్చి నిత్యపూజలు చేసి

ప్రేమఁ బక్వాన్నముల్ బెట్టు చుండ్రు

తే॥ స్వస్థముగ నీకు గ్రాసము జరుగుచుండ

గాను నీచేతి దొకటైనఁ గాదు వ్యయము

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

48

టీ॥ హరి - ఓ నరసింహ!, నీకున్, పర్యంకము+పన - తల్పమైనట్టి (పడక), శేషుడు - అదిశేషుడు, చాలన్ - మిక్కిలి, పవనము - గాలిని, భక్షించి - తిని, బ్రతుకుచుండున్ - జీవించును,

అనువుగాన్ - యుక్తముగా, నీకున్, వాహనము+పన - మోయువాడైన, ఖగరాజు - పక్షిరాజైన గరుత్మంతుడు, గొప్పపామును, నోటన్ - నోటితో, కొఱుకుచు ఉండున్,

అదికాక - అంతేగాకుండ, నీ భార్య+అయిన లక్ష్మీదేవి, దినము - రోజూ, పేరంటంబు - పేరంటాలకు, తిరుగుచుండున్,

నిన్నున్, భక్తులు - దాసులు, పిల్చి, నిత్యపూజలు - ప్రతిదినం అర్చనలు, చేసి, ప్రేమతో - ప్రీతితో, వక్ర+అన్నముల్ - వండిన వైవేద్యాలు, పెట్టుచుండ్రు - సమర్పింతురు,

స్పృష్టముగన్ - దాపరికము లేకుండా, నీకున్, గ్రాసము - భుక్తి (వైవేద్యభక్షణము) జరుగుచు+ఉండన్ - సాగుచుండగా, కాసు, నీచేతిది, ఒకటి+ఐనన్, వ్యయము - ఖర్చు, కాదు.

తా॥ స్వామి! నీవాహకుడైన ఆదిశేషుడు గాలిని మేస్తాడు. నిన్ను మోసే గరుత్మాంతుడు పామును భక్షిస్తాడు. నీ యిల్లాలు శ్రీదేవి నిత్యం పేరంటాలకు ఇల్లిల్లు తిరుగుతుంది. నిన్ను పిల్చి భక్తులు సదా పూజిస్తారు. వైవేద్యాలు సమర్పిస్తారు. నీకు సుఖంగా జీవితం సాగుతోంది. ఒక్క పైసైనా ఖర్చుకాదు.

వి॥ శ్రీ మహావిష్ణువుకు పర్యంకం (పడక) ఆదిశేషుడు. ఆ శేషుడు సప్తమూర్త్యుడు ఏడుపడగల్గి ధరించి వాయుభక్తకుడుగా ఉంటాడు. శ్రీహరి తన నిత్య పర్యంకమైన శేషునికి జీతబత్తేలు ఇవ్వనవసరం లేదు. తిండి పెట్టవలసిన పనిలేదు.

రెండవవాడు ఖగేంద్రుడు. శ్రీ స్వామికి వాహనం. ఆయనకు కూడ శ్రీకాంతుడు ఏమి ఇవ్వనవసరం లేదు. ఎందుకంటే ఆయన పాముల్ని తింటాడు.

మూడవవ్యక్తి శ్రీహరి ఇల్లాలు లక్ష్మీదేవి. ఈమెకు ఆ సర్వేశ్వరుడు ఏమి సమకూర్చవలసిన పనిలేదు. ఆ భరణాలు, పట్టు పుట్టాలు, అహారం వగైరా, ఏమి కొనిపెట్టవలసిన బరువులు ఆయనకు లేవు. ఎందుకంటే ముత్తైదువులు ఆమెని అనునిత్యం పేరంటానికి పిలిచి సన్మానిస్తారు. రుచ్యమైన భోజనాలు పెడతారు. వాయనాలిస్తారు. పట్టుపుట్టాలు సమర్పిస్తారు. మహావిష్ణువు భార్య కొడుకు కొన వలసిన వేసీ లేవు.

ఇక నాల్గవ అంశం. భక్తులు శ్రీమన్నారాయణునికి నిత్య పూజలు చేస్తారు. షడసోపేతమైన పక్వాన్నాలు వైవేద్యంగా సమర్పిస్తారు. బహుమానాలిస్తారు. ఇక ఆయనగారి గ్రాసానికి కొరతేముంది? అన్నీ సమకూరుతున్నాయి. ఆయనకన్నీ ఉచితమే ఆయన్ని మించిన ఐశ్వర్యవంతుడెవ్వరు లేరు.

కావున ఆయన భక్తుల బాధ్యతల్ని భుజస్కంధాలపై మోపి, వారిని అదుకోవాలి. వారి యోగక్షేమాలు చూచుకోవాలి. అందులోను స్థితికారకుడాయన. శతకకర్త తనయిల వేల్పు శ్రీ నరసింహ స్వామి వైభవాన్ని కీర్తించాడీ పద్యంలో. భగవానుడు భక్తుల్ని ఒక కంట కనిపెట్టే వుంటాడు - “యోగక్షేమం వహమ్యహం” అనే కదా ఆయన భక్తులకిచ్చే వాగ్దానం! భగవంతుడైన శ్రీహరి భక్తజనకల్పద్రుముడు.

సీ॥ పుండరీకాక్ష! నారెండు కన్నులనిండ

నిన్నుఁ జూచెడి భాగ్యమెన్నడయ్య!

వాసిగా నామనోవాంఛ దీరెడునట్లు

సాగమగా నీరూపుఁ జూపవయ్య!

పాపకర్ముని కంట బడక పోవుదమంచుఁ

బరుషమైన ప్రతిజ్ఞ పట్టినావ?

వసుధలోఁ బతితపావనుఁడవీవంచునేఁ

బుణ్యవంతుల నోటఁ బొగడనింటి

తే॥ నేమిటికి విస్తరించె నీకింతకీర్తి

ద్రోహివైనను నా కీపు దొరకకున్న?

భూషణవికాస శ్రీధర్మ పురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

49

టీ. పుండరీక+అక్షా - తెల్లదామరల బోలిన కన్నులు గలవాడా, నా రెండు కన్నుల, నిండన్ - నిండుగా, నిన్నున్, చూచెడి భాగ్యము, ఎన్నడు+అయ్య! - ఎప్పుడు కల్గుతుంది తండ్రీ!

వాసిగాన్ - గొప్పగా, నా మనోవాంఛ - నా యొక్క మనసులోని కోర్కె, తీరెడు+అట్లు - తీరునట్లుగా, సాగసుగాన్ - అందముగా, నీ రూపు - నీ రూపమును, జూపు+అయ్య - కన్నడజేయుము ప్రభూ!

పాపకర్ముని - పాపములుచేసినవానియొక్క, కంట, పడకపోవుదము+అంచున్ - చూపున పడకుండ వెళ్ళవలెనని, పరుషము+ఐన - కఠినమైనట్టి, ప్రతిజ్ఞ - ప్రతిస, పట్టినావ? - పూసినావా?

వసుధలోన్ - భూప్రపంచంలో, ఈపు - నీవు, పతిత పావనుడవు - అణగారిన వారిని రక్షించువాడవు, అంచున్ - పుణ్యవంతులనోటన్+పొగడన్ - పుణ్యాత్ములు నిన్ను నోరారస్తుతింపగా, నేన్ - నేను, వింటిని.

ద్రోహిన్ + ఐనను - చెడినవాడనైనా, నాకు, ఈపు - నీవు, దొరకక+ఉన్నన్ - దొరకనప్పుడు, నీకున్, ఇంతకీర్తి - ఇంత గొప్పపేరు, ఏమిటికిన్ - ఏకారణమువల్ల, విస్తరించెన్ - వ్యాపించినది?

తా॥ ఓ ప్రభూ! నీవు తెల్లదామరల బోలిన కన్నులు గలవాడవు. నా కళ్ళారా నిన్ను చూచే భాగ్యమెప్పుడు కల్గుతుంది? నా కోర్కె బాగా నెరవేరేటట్లు నీ రూపాన్ని నాకు చూపవా? ఈ పాపిష్ఠివాని కంట పడరాదని ఏమైనా ప్రతిజ్ఞ చేశావా? ఈ ప్రపంచంలో బాధితుల్ని కాపాడే వాడవు నీవే యని పుణ్యాత్ములు నిన్ను పొగడగా విన్నాను. నా వంటి పాపికి దొరకవు గదా! నీకింత పేరెట్లు వచ్చింది?

వి॥ శతకవాఙ్మయం స్తుతి కావ్యాలకోవకు చెందింది. శతకకవులు భక్తిని ఆలంబనంగా వరించినవారు. ఆ భక్తి శైవమో, వైష్ణవమో కాక హరిహరాద్వైతమో ఏదేని కావచ్చు. కృష్ణశతకం, దాశరథి శతకం, నరసింహ శతకం వగైరాది శతకాలు రచించిన కవులు విష్ణుభక్తి పరాయణులు - భగవద్రామానుజులు ప్రతిపాదించిన విశిష్టాద్వైత మతాన్ని అనుసరించినవారు.

విశిష్టాద్వైత మతాన్ని వ్యాప్తికి దెచ్చిన మహా పురుషుల్లో యామునాచార్యులొకరు. ఆయన తన 'ఆళువందారు' స్తోత్రంలో

“అపరాధ సహస్రభాజనం పతితం భీమ భవార్ణవోదరే

అగతిం శరణాగతం హరే కృపయా కేవల మాతృసాత్కురు॥”

“వేలకొలది అపరాధాలకు నెలవైన ఈ భయంకర సంసారమనే సముద్రంలో మునుగుతున్న శరణాగతుణ్ణి నన్ను దయతో కాపాడుతండ్రీ!” అని వ్రాశాడు. చేసిన అపరాధాల్ని క్షమింపుమని కోరే భక్తుని వేడికోలు ఇలాగే వుంటుంది.

“పాపకర్ముని కంట పడక పోవుదమంచు పరుషమైన ప్రతిజ్ఞ వట్టివాన,” “ద్రోహివైనను నాకీవు దొరకకున్న” అనే మాటల్లో శేషప్ప కవికి పై శ్లోకభావం స్ఫురణకు వచ్చిందేమో! తాను దోషిని చెప్పుకోవటం వైష్ణవస్వభావం. దీన్ని వారు వైచ్యానుసంధానం అని చెప్పుతారు. అట్లని వారి జీవితాలు దోషభూయిష్టాలని చెప్పకూడదు. భక్తులు తమ తప్పుల్ని భగవంతుని యెదుట ప్రకటించుకోవటం వల్ల స్వీయాహంకారపరిత్యాగ మౌతుందనీ, అది తమ వినయగుణ సంపన్నత కద్దం పడుతుందనీ మనం గ్రహించాలి.

జన్మాంతర పాపకర్మలు భగవంతుని కొక్కనికే గుర్తు. ఇహ జన్మదురితాలు చేసిన వారికుండవచ్చు. ఈ ఉభయ కర్మలు చేసిన వారు తప్పక పాపపరిహారానికై విష్ణుమూర్తి నాశ్రయిస్తారు - “నరాణాం క్షీణపాపానాం విష్ణుభక్తిః ప్రజాయతే” జీవునిలో పాపాలు సమసిపోయే నాటికి విష్ణుభక్తి పుడుతుందనే నానుడి ఈ సత్యాన్ని వెల్లడిచేస్తుంది.

ఎన్ని దురాచారాలు పాటించినా అనన్యచింతతో భగవంతుణ్ణి సేపిస్తే పాపపరిహారమవుతుందని వైష్ణవ భక్తుల విశ్వాసం. నరసింహ శతకంలో అనేక పద్యాల్లో కవి పశ్చాత్తాపసంతృప్తి పాపపరిహారార్థం నరసింహ ప్రభుని వినయంతో ప్రార్థించటం గమనించవచ్చు. కవికి శాస్త్రజ్ఞానంలేక పోవచ్చునేమో గాని అపారమైన విజ్ఞానం ఉంది. అనుభవ పూర్వక జ్ఞానమే విజ్ఞానం. కావున శేషప్ప విజ్ఞాన ధనుడు. ఈ శతక పద్యాల్లో తద్విజ్ఞానం రాశీభూతమై వుంది.

సీ॥ బలురోగములకు నీ పాదతీర్థమె కాని

వలదు మందులు నాకు వలదు వలదు

చెలిమి చేయుచు నీకు సేవజేసెదఁగాని

నీ దాసకోటిలో నిలువవయ్య

గ్రహభయంబునకుఁ జక్రముఁదలంచెదఁగాని

ఘోరరక్షలు కట్టఁ గోరవయ్య

పాముకాటుకు నిన్ను భజనఁ జేసెదఁగాని

దాని మంత్రము వేను దల పవయ్య

తే॥ దొరికితివి నాకుఁదండ్రివైద్యుఁడవు నీవు

వేయి కష్టాలు వచ్చిన వెఱవనయ్య!

భూషణ వికాస! శ్రీ ధర్మపుర నివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

50

టీ॥ బలురోగములకున్ - పెద్ద రోగాలకు, నీ - నీయొక్క, పాదతీర్థమెకాని - నీ యడుగులు సోకిన నీరేకాని నాకున్, మందులు వలదు, వలదు, వలదు - వద్దనేవద్దు.

చెలిమి + చేయుచున్ - స్నేహము చేయుచు, నీకున్, సేవ - ఊడిగము, చేసెదన్ + కాని, నీ దానకోటిలోన్ - నీ భక్తుల జాబితాలో, నిలుపుము + అయ్య - చేర్చుకో స్వామి!

గ్రహభయంబునకున్ - గ్రహాలవల్ల కలుగు భీతిని పాపుటకై, (గ్రహపీడతొలగుటకై) చక్రమున్ - నీ సుదర్శనాయుధమును, తలంచెదన్ + కాని - స్మరించునేకాని, ఘోరరక్షలు - భయంకరమైన తాయెతులు, కోరన్ + అయ్య - కోరను స్వామి!

పాము కాటునకున్ - నిన్నున్, భజనన్ + చేసెదన్ + కాని - భజించెదనే కాని, దాని మంత్రమున్ - విరుగుటకై చదివే మంత్రమును, తలఁపన్ + అయ్య! - స్మరించను ప్రభూ!

నాకున్, తండ్రి, వైద్యుడవు, నీవు - దొరికితివి - లభించినావు, వేయికష్టాలు - వేయిబాధలు, వచ్చినన్ - తటస్థమైనప్పటికి, వెఱవన్ + అయ్య - భయపడను స్వామి.

తా॥ ఓ నరసింహస్వామి! ఎంత పెద్ద రోగం కల్గినా నీ పాదజలం తీసుకుంటానేగాని మందులాసించను, స్నేహభావంతో నీ సేవచేస్తాను. నీ భక్తుల్లో నన్ను కలుపుకో, గ్రహపీడలు గల్గితే, నీ సుదర్శన చక్రాన్ని స్మరిస్తానేగాని తాయెతుల జోలికి పోను. పాము కరిస్తే, నిన్ను భజిస్తానేగాని మంత్రాల్ని చదువను. నీవే తండ్రివి. నీవే వైద్యుడవు. ఎన్ని కష్టాలెదురైనా నేను జంకను.

వి॥ ఈ పద్యం శతకకర్తగారి అనితరభక్తి తాత్పర్యానికి ఆనవాలుగా ఉంది. శరీరం రుగ్మృతకు గురియైతే, వైద్యుణ్ణి ఆశ్రయించి రోగనివారణకు ఔషధాలు గ్రహిస్తాము. ఈ రోగాలు 'ఆధులు, వ్యాధులు' అని ద్వివిధం. మానసిక రోగాలు ఆధులు కాగా, శారీరక రోగాలు వ్యాధులవుతాయి. "ఎలాంటి రోగాలకైనా భౌతికమైన ఔషధాలు స్వీకరించను. కేవలం శ్రీహరిపాదపద్మాల్ని అభిషేకించిన జలాన్నే తీర్థంగా గ్రహిస్తా"నన్నాడు కవిభక్తుడు. హరిపాదపద్మాభిషిక్త తీర్థం పరమపావనమని 'విశిష్టాద్వైతుల విశ్వాసం'.

తన సేవకు ప్రతిఫలంగా తానేమి జీతబట్టేలు కోరటం లేదు. తన భక్తగణంలో మాత్రమే చేర్చుకోమని ప్రార్థించాడు. లోకంలో ఊడిగంచేస్తే, వెంటనే వస్తు రూపంలో

గాని, ధనరూపంలోగాని ప్రతిఫలాన్ని సేవకులు ఆసిస్తారు. పనిచేస్తే ఫలితాన్ని యాచించటం సాధారణ కర్మ. అయితే గీతలో భగవానుడు నిష్కామకర్మ చేయమని భక్తుణ్ణి కోరాడు. 'పనిచేయి, ఫలితాన్ని ఆశించకు. నీ కర్మకు ఏ ఫలితం ఇవ్వాలో అది భగవంతుడే చూచుకొంటాడు' అనేది గీతోపదేశం. దీన్నే నైష్కర్మ్యసిద్ధి అంటారు. చాల జటిలమైన అంశమిది. సామాన్యులకు ఆచరణ సాధ్యంగాని భావం. పొలంలోనో, ప్యాక్షరీలోనో కూలిచేయవచ్చిన కార్మికులు 'తమ పని' ముగియగానే కూలి డబ్బులు ఆశించకుండా ఉండరు. కూలి పని చేయటం స్వధర్మ నిర్వహణ. వారికి ప్రతిఫలాన్ని అందించటం యజమానుని బాధ్యతాయుత ధర్మం. ధర్మనిర్వహణ మరియు బాధ్యతలు 'నైష్కర్మ్యసిద్ధి' లోని రెండు కోణాలు. ఇవి భగవంతుని ప్రేరణతో యథావిధిగా సాగిపోతుంటాయి. దీనికై పరితపించవలసిన పనిలేదని గీతాచార్యుని హెచ్చరిక.

ఈ సీసపద్య ద్వితీయ చరణంలో కవి తన సేవకు ఏ ప్రతిఫలాన్ని ఆశించకుండా భృత్యగణంలో చేర్చుకోమని స్వామిని అర్థించాడు. దీన్నే 'అఫలాకాంక్ష' అంది గీత. ఫలాపేక్షలేని దైవసేవ సాత్త్విక యజ్ఞమని అభివర్ణింపబడింది. భక్తుడు సాత్త్విక యజ్ఞక్రియ చేయాలి. అదే శ్రద్ధ.

గ్రహపీడలు :- భూతాలు, దయ్యాలు వగైరా గ్రహాలని చెప్పబడతాయి. భూతప్రేత పిశాచాల పీడలే గ్రహపీడలు. మానసిక బలహీనతగల వారు గ్రహబాధలచే కృశించిపోతారు. దయ్యమావేళించిందని, భూతం పట్టుకుందని గ్రహబాధానివృత్తికై భూతవైద్యుల్ని ఆశ్రయిస్తారు. ఈ వైద్యులు రోగిబాధానివృత్తికై ఏవో మంత్రాలు చదివి, రతిబోసి, నిమ్మకాయలు తరిగి 'గ్రహోచ్ఛాటన' కొఱకు పెద్ద తంతంగం నడిపిస్తారు. అవిష్టభూతాన్ని ఒక వెంట్రుకలోనికి జొనిపి, దాన్ని సీసాలోపెట్టి భూస్థాపితంచేసి 'గ్రహపీడ' విరగడయిందనిపిస్తారు. అమాయకులైన మానసిక రోగులనుండి ధనకనక వస్తువాహనాలు గుంజుతారు. ఇలాంటి వారే భూతవైద్యులు. వీరు రోగులకు గ్రహశాంతికై 'రక్షరేకలు, తాయెతులు' ధరింపజేస్తారు. అయితే ఈ పద్యంలో కవి 'గ్రహభయం గగ్గితే చక్రాయుధాన్ని స్మరిస్తానే గాని రాగిరేకులు, తాల్చ'నని శపథం చేశాడు. గ్రహపీడానివృత్తికై జరిగే తంతుని ఆయన గేలిచేశాడు. సుదర్శనం శ్రీహరి చక్రం.

సమాజంలో ఒకప్పుడు పాముకరిస్తే 'మంత్రతంత్రాలు' చేసేవారు. అమాయకుల యుగమిది. నేడు వివజంతువులు కరిస్తే వైద్యుణ్ణి ఆశ్రయించి మందులు వాడితీరాలి. 'మంత్రాలకు చింతకాయలు రాలవు' అనే సామెత కొత్తదిగాదు. అయితే భాగవతులు 'పాముకరిస్తే' హరినామస్మరణచేస్తారు. ఇది సారమార్థిక విశ్వాసం. ఈ నమ్మిక తార్కికోపపత్తులకు అతీతమైంది. నైయామికులు, తార్కికులు మెచ్చరు. వారు

హేతువాదులు. పారమార్థికుల విశ్వాసానికి, భౌతికవాదుల సిద్ధాంతాలకు ఎప్పుడూ సాత్తు కుదరదు.

“వైద్యోనారాయణో హరిః” అనాదిగా వింటున్న వాక్యమిది. “వైద్యుడు సాక్షాన్నారాయణమూర్తియే” అంటారు. హరి స్థితికారకుడు, లోకరక్షకుడు. వైద్యుడు కూడ రక్షకుడే. మందిచ్చి రోగం మాన్పుతాడు. అందుకే హరికి, వైద్యునికి అభేదం చెప్పారు. ఎన్ని కష్టాలెదురైనా భక్తుడు వెఱవడు. తనకు తండ్రినంటివాడు, వైద్యునినంటివాడు భగవంతుడే కాబట్టి ఆయన్నే ఆశ్రయిస్తాడు. భవరోగాలు నయంచేసే శ్రీహరి, భౌతికరోగాలు నయంచేసే వైద్యుడూ ఇద్దరు తుల్యులే - అందుకే ‘వైద్యోనారాయణో హరిః’ అనే నానుడి సార్థకమైంది.

సీ॥ కూటికోసము నేను గొఱగాని జనులచే
బలు గద్దరింపులు పడఁగ వలసె
దారసుతభ్రమ దగిలి యుండుటఁగదా
దేశదేశములెల్లఁ దిరుగవలసె
పెను దరిద్రతపైఁ బెనఁగియుండుటఁ గదా
చేరి నీచులసేవఁ జేయ వలసె
నభిమానములు మది నంటి యుండుటఁ గదా
పరులఁజూచిన భీతిపడఁగవలసె

తే॥ నిటుల సంసారవారాశి నీదలేక
వేయివిధముల నిన్ను నే వేడుకొంటి
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

51

ట॥ నేను, కూటికోసము - తిండికొఱకై, కొఱగాని జనులచేన్ - పనికిమాలిన వారిచేత,
బలు - పెక్కు, గద్దరింపులు - బెదరింపులు, పడఁగన్ + వలసెన్ - పొందవలసి వచ్చింది.

దారసుతభ్రమన్ - భార్యపుత్రుల భ్రాంతిని, తగిలి ఉండుటన్ + కదా - పొంది ఉన్నందువల్లనేకదా,
దేశదేశములు + ఎల్లన్ - అన్ని ప్రాంతాలు, తిరుగన్ + వలసెన్ - సంచరించవలసి వచ్చినది.

పెను దరిద్రత - పెద్దపేదరికము, పైసన్, పెనఁగి + ఉండుటన్ + కదా - చుట్టుకొన్నందువల్లనే
కదా, చేరి, నీచుల - అవివేకుల యొక్క సేవ, చేయవలసెన్,

అభిమానములు - నా, తన, మన అనే వాత్సల్యాలు, మదిన్ - మనస్సున, అంటి +
ఉండుటన్ + కదా - తగుల్కొని ఉన్నందువల్లనే, పరులన్ - ఇతరులను, చూచిన్ -

కొంచినట్లయితే, భీతి - భయము, పడగన్ + వలసె, ఇటులన్ - ఈవిధముగా, సంసారవారాశి - సంసారమను సముద్రమును, ఈదన్ + లేక - వేయివిధములన్ - పెక్కుతీరుల, నిన్నున్, వేడుకొంటిని.

తా॥ నేను కూటికోసం కొఱమాలిన జనంచేత మాటలు పడవలసి వచ్చింది. ఆలుపిల్లలనే భ్రాంతిలో ఊరారు తిరగవలసి వచ్చింది. పేదరికం వల్ల నీచుల్ని ఆశ్రయించి ఊడిగం చేయవలసి వచ్చింది. అభిమానంవల్ల ఇతరుల్ని చూచి భయపడవలసి వచ్చింది. తండ్రీ! సంసారసముద్రాన్ని తరించలేక నిన్ను వేడుకుంటున్నాను. నన్ను రక్షించు స్వామి!

వి॥ దారిద్ర్యాన్ని, మధ్య తరగతివారి జీవనవిధానాన్ని కవి యీ పద్యంలో చక్కగా చిత్రించాడు. జనజీవన స్రవంతిలో ఆయా తెగల గతుకు బాటలు చాల ఎగుడుదిగుళ్ళతో ఉంటాయి. సమాజాన్ని నిశితంగా స్వానుభవంతో పరిశీలించిన శేషప్ప 'ప్రజాజీవన' చిత్రీకరణం స్వాభావికంగా చేశాడు.

“కూడు - గుడ్డ - గూడు” అనే మూడింటిలో జీవికి కూడు అనేది కనీసపుటవసరం. అంగద చల్లార్చుకోవటానికి తిండికావాలి. నిరుపేదకు అదే గగనమౌతుంది. దాన్ని సంపాదించటానికి ఎన్నో మాటలు పడాలి. సహించాలి. తిండికూడ గడవని పరిస్థితి ఎదురైనప్పుడే, మనిషి 'యాచన'కు గురియౌతాడు. సమాజంలో నిందకు గురియౌతాడు.

రెండవ అంశం వ్యామోహం. సంసారమనే సముద్రంలో ఆలుపిల్లలు జాలరిపన్నే వలలోని ఎరలు. జీవుడు చేప. వ్యామోహభ్రాంతితో చేప ఎరల కొఱకై వలలో దగుల్కొని విలవిల్లాడుతుంది. మానవుడు వ్యామోహపుటురులలో దగుల్కొన్నాడు కాబట్టి భార్యపిల్లల్ని బ్రతికించడానికి కాళ్ళరిగేటట్లు తిరుగక తప్పదు. పడరానిపాట్లు పడక తప్పదు. వాల్మీకి ఆటవిక దశలో ఎన్ని దురంతాలకు పాలుపడ్డాడో మనం పౌరాణిక సాహిత్యంలో గమనించాము. అన్ని అనర్థాలకు దారాసుతశ్రమయే మూలకారణం. “నా, తన,” అనే వ్యామోహాన్ని పరిత్యజించి కర్తవ్యస్మృతిని చేయటానికే యుద్ధమధ్యంలో పరమాత్మ అర్జునునికి గీతోపదేశం చేయవలసి వచ్చింది. భ్రమకు, నైరాశ్యానికి లోనుగావద్దని తెల్పటానికే కులగురువు వసిష్ఠముని శ్రీరామునికి జ్ఞానోపదేశం చేయవలసి వచ్చింది.

ఇక మూడవ అంశం దారిద్ర్యం. దీనివల్ల మనసుని చంపుకొని ఎంత నీచుణ్ణి నా ఆశ్రయించక తప్పదు. సుమతి శతకకారుడు “అడియాస కొలుపు కొలువకు” అని హితముపదేశించాడు. దినవెచ్చం కొరకు పడే అగచాట్లు చెప్పనలవికానివి. సుమతిశతకంలోనే వేరొకచోట,

“అడిగిన జీతంబియ్యని

మిడిమేలపు దొరనుగొల్చి మిడుకుటకంటెన్

వడిగల ఎద్దుల గట్టుక

మడిదున్నక బ్రతుకవచ్చు మహిలో సుమతీ!" అంటాడు.

ఇది 'అభిమానధనులకిచ్చిన హితోపదేశం', దీన్ని పాటించగల వారి సంఖ్య సమాజంలో చాల పరిమితం. సామాన్యులెల్లరు ఈ దారి ననుసరించలేరు కాబట్టి శేషప్ప దారిద్ర్యమెంత భయంకరమైందో విస్పష్టం చేశాడు.

అభిమానం గలవాని స్థితిని పర్యాయంతరంగా చెప్పాడు శేషప్ప. ఇతరులేమనుకుంటారో అనే మనోదౌర్బల్యానికి 'అభిమాని' గురియౌతాడు. ఇదొక బలహీనత. మధ్యతరగతి జీవితాన్ని ప్రతిబింబిస్తుంది ఈ దుర్బలత. నడిమి తరగతి వాడికే 'జీవితంలోని ప్రతిఘట్టంలో' అభిమానం అడ్డొస్తుంది. తనకంటే అర్థికంగా ఉన్నత స్థితిలోని వర్గాలు తన్ను గూర్చి గేలి చేస్తారేమో అని, దిగువ తరగతివారు విమర్శ చేస్తారేమో అని అతడు విలవిల్లాడిపోతాడు. ఇదొక దయనీయస్థితి. కాబట్టి అభిమానవంతుడు సామాజికంగా భీతినెదుర్కుంటాడు. అయితే ఇక్కడ అభిమానధనుని స్థితి వేరొకరకంగా ఉంటుంది. అతడు దేనికి వెరవడు. భర్తృహరి మాటల్లో చెప్పాలంటే,

"అర్కుకాంత మచేతనంబయ్యు సవితృపాదములు సోకినంతనె ప్రజ్వరిల్లు
గాననభిమాన వంతుడెందైన శత్రుకృత తిరస్కారమెట్లు సహింపనేర్చు"

తా॥ సూర్యకాంతమణి జీవితేంద్రైయస్థితికి, సూర్యకిరణాలు పైబడగానే వెల్లుతుంది. అలాగే అభిమానధనుడు శత్రువులేదైనా తిరస్కారంగా మాట్లాడితే సహించడు.

అభిమాని వేరు. అభిమానధనుడు వేరు. ఈ ఇరువురిలో మొదటివాని స్థితి దైన్యం. శతకకర్త శేషప్ప చెప్పింది మొదటి వాణ్ణి గూర్చి - భర్తృహరి చెప్పింది రెండవవాణ్ణి గూర్చి. ఈ ఇరువురు మధ్యతరగతివారే -

సంసారవారాశి :- సంసారమొక సాగరం. సముద్రం మొసళ్ళతో, తిమింగిలాలతో, అలలతో భీకరమైయున్నదే. సంసారం కూడ, 'భార్యపిల్లలు, పేదరికం, ఎదురుతెన్నులు, వీటి ఒడుదుడుకులుతో అతలకుతలంగా ఉంటుంది. సముద్రాన్ని ఈడటమెంత కష్టమో సంసారాన్ని ఈడటం కూడ అంతకష్టమే. జనం సంసారయాతనతో క్రుంగిపోతుంటారు. అందుకే అన్నారు.

"సంసారసాగరం ఘోరం తర్తుమిచ్చుతి యోనరః

గీతానావం సమాసాద్య పారం యాతి సుఖేన వై"

- 'సంసారమనే సముద్రం చాల ఘోరమైంది. దాన్ని దాటగోరేవాడు గీత అనే పదవని పట్టుకుంటే సుఖంగా దాటగలుగుతాడు' అని.

ఇక్కడ శేషపు బాధలన్నింటికి “శ్రీ నరసింహస్వామి వారి ఆశ్రయమే నివారణోపాయ” మని తేల్చిచెప్పాడు.

“నాహితం కారయేత్ హరిః” - శ్రీహరి అపకారం చేయకుండుగాక అనేది భక్తుని సాంత్వన. కవి విశ్వాసం కూడ అదే.

సీ॥ పచ్చి చర్మపుతిత్తి పసలేదు దేహంబు

లోపల నంతట రోయరోత

నరములు శల్యముల్ నవరంధ్రముల రక్త

మాంసపు కండల మైలతిత్తి

బలువైన యెండ వానల కోర్వదించైన

తాళలేదాకలి దాహములకు

సకల రోగములకు సంస్థానమైయుండు

నిలువ దస్థిరమైన నీటిబుగ్గ

తే॥ బొందిలో నుండు ప్రాణముల్ పోయినంతఁ

గాటికేగాని కొఱగాదు గవ్వకైన

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

52

టీ॥ పచ్చి - మెత్తని, చర్మము + తిత్తి - తోలు సంచి, పస - సారము లేదు, దేహంబు - శరీరము, లోపలన్ - లోన, అంతట, రోయన్ - ఆలోచింపగా, రోత - అనన్యము,

నరములు, శల్యముల్ - ఎముకలు, నవరంధ్రముల - తొమ్మిది రంధ్రాలతో, రక్తమాంసము + కండల - నెత్తురు, మాంసఖండాలతో కూడిన, మైలతిత్తి - రొంపినంచి,

బలువు + ఐన - మిక్కిలియైన, ఎండవానలకు - ఇంత + ఐనన్ - ఏ కొంచెమైనా, ఓర్వదు - సహించదు, ఆకలి దాహములకున్ - ఆకలి దప్పులకు, తాళలేదు - తట్టుకోలేదు.

సకల రోగములకున్ - సమస్తవ్యాదులకు, సంస్థానము + ఐ - ఆధారమై, ఉండున్ - ఉంటుంది, నిలువదు, అస్థిరము + ఐన - నిలుకడలేని, నీటిబుగ్గ - నీరు ఊరునట్టి చోటు.

బొందిలోన్ - శరీరములో, ఉండు ప్రాణముల్ - ఉన్నట్టి ప్రాణాలు, పోయిన + అంత - తరిలిపోగానే, కాటికే - శృశానానికే తీసుకొని పోబడుతుంది, కాని గవ్వకున్ + ఐనన్ - గవ్వకు కూడ, కొఱ + కాదు - ఉపయోగపడదు.

తా॥ నరసింహప్రభూ! ఈ శరీరం మెత్తని చర్మంతో చేయబడ్డతోలు సంచి. ఇందులో ఎలాటి సారం లేదు. లోపల చూద్దామా అంటే అంతా అనన్యమే. నరాలు,

ఎముకలు, తొమ్మిది చిల్లులు, మాంసం, కండలు గల్గిన మైలతిత్తి ఇది. ఆకలి దప్పులకు తాళలేదు. అన్ని రోగాలకు పుట్టినిల్లు. అంతరించిపోయే నీటిమగ్గ. ఈ బొందిలో ప్రాణాలు అంతరించిన తర్వాత, ఈ శరీరం కాటికేగాని గవ్వకైనా పనికిరాదు.

వి॥ పరిపూర్ణమైన అధ్యాత్మిక తత్త్వవివేచన ఈ పద్యంలో ఉంది. 'శీర్షతే ఇతి' శరీరం అని వ్యుత్పత్తి. నశించిపోయేది శరీరం. వినాశనానికి కాలవ్యవధి లేదు. ఎప్పుడైనా, ఏ కారణంచేతనైనా శరీరం అంతరించవచ్చు. భూమి, నీరు, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశం అనేవి పంచభూతాలు: ఈ ఐదింటిచేత బాహ్యమైన శరీరం, ఆంతరమైన మనస్సు నిర్మితమైనాయి. వీటిచేత నిర్మితమైన భౌతికకాయం అశాశ్వతమైంది. దీనితో నిమిత్తం లేకుండా ఇందులోనే దాగిన అంతఃప్రైతన్యానికి "ఆత్మ" లేక 'ప్రత్యగాత్మ' అని పేరు.

పాంచభౌతిక దేహాన్ని "క్షేత్రం - జ్ఞానం, ప్రకృతి" అనీ, ప్రత్యగాత్మని "క్షేత్రజ్ఞాడు - జ్ఞేయం - పురుషుడు" అనీ ఉపనిషత్తులు వర్గీకరించాయి. గీత కూడా ఈ విభజనని దిగువ శ్లోకంలో ధ్రువీకరించింది.

"ప్రకృతిం పురుషంచైవ క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ మేవ చ
ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామి జ్ఞానం జ్ఞేయం చ కేశవ!"

ప్రకృతి	పురుషుడు
క్షేత్రం	క్షేత్రజ్ఞుడు
జ్ఞానం	జ్ఞేయం

ఈ విభజననే "క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగం" అని గీత పేర్కొంది.

పరమరహస్యమైన ఆధ్యాత్మిక తత్త్వాన్ని గీత - సాంఖ్యయోగం చాల చక్కగా వివరించింది.

"నా సతోవిద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః
ఉభయోరపి దృష్టోఽస్త స్థునయోస్తత్త్వదర్శిభిః"

తా॥ "ఈ దేహం అసత్యమైంది. నామరూపాత్మకమై నశించే స్వభావం గల్గిన ఈ దేహాంధ్రియాలకు ఉనికి లేదు. ఆత్మ సత్యమైంది. దానికి వినాశం లేదు. తత్త్వజ్ఞులైనవారికి ఈ రెండింటి తేడా స్పష్టంగా తెలుస్తుంది".

ఇదే ఉపనిషత్తులన్ని ఘోషించిన పరమసత్యం. శరీరమనే గూటిమండి ఆత్మ అనే చిలుక ఎగిరిపోయిన తర్వాత అది నిర్జీవమవుతుంది. వెంటనే చీమలు, ఈగలు, కుక్కలు, నక్కలు దాన్ని పీక్కుతంటాయి. అదొక పసలేని తోలుచిత్తి. తోపల దుర్గంధం. అందులో నరాలు, ఎముకలు, తొమ్మిది చిల్లులు, రక్తం, మాంస ఖండాలు తప్ప ఇంకేమీ లేవు. దేహం నవరంధ్ర నిర్మితమంటారు. రెండు చెవులు, రెండు కళ్ళు, రెండు

ముకుపుటాలు, నోరు, గుదము, రహస్యాంగం, వెరసి తొమ్మిది నవరంద్రాలు. వీటిచే నిర్మితమైన దేహం,

“అత్యంతమలినో దేహో, దేహీ త్వత్యంత నిర్మలః

ఉభయారంతరం జ్ఞాత్వా కస్య శౌచం విధీయతే”

- పంచభూత సమ్మేళనమైంది, మలమూత్ర క్రిమికీటక సంకులమైంది అయిన ఈ దేహం ఎవ్వరిదైనాసరే అశుచియే. పరిశుద్ధమైంది, బోధలచే విముక్తమైంది అయినా ఆత్మ (దేహి) సర్వదా పరిశుద్ధమే. ఈ రెండింటి యొక్క రహస్యం తెలిసిన వారికి శౌచవిధి అర్థమవుతుంది.

శతక కవి అత్యంత వాస్తవమైన ‘జగత్ స్వరూపాన్ని పై పద్యంలో చాల మనోజ్ఞంగా చెప్పాడు. అతిగహనమైన వేదాంతార్థాన్ని అలతి అలతి తెలుగు మాటలలో అభివర్ణించాడు. శరీరాన్ని చర్మపుతిత్తి, మైలతిత్తి, నీటిబుగ్గలతో పోల్చటం ఔచిత్య శోభితంగా ఉంది. ప్రాణం పోయిన దేహాన్ని ‘కాటికేగాని గవ్వకైనా కొఱగాదు’ అనటం అతి స్వాభావికం. ఇదొక సామాజిక నినాదం.

అలంకారం : బింబ ప్రతిబింబ భావమే దృష్టాంతం. ఈ పద్యంలో శరీరం బింబంగాను తోలుతిత్తి, మైలతిత్తి, నీటిబుగ్గలు ప్రతిబింబంగాను అభివర్ణింపబడ్డాయి. బింబమనగా రూపం. ప్రతిబింబమనగా దాని ఛాయ. బింబరూపమైన శరీరాన్ని ప్రతిబింబ రూపమై, తత్సామ్యంగల తోలుతిత్తి, మైలతిత్తి, నీటిబుగ్గలతో ఉపమించటంవల్ల బింబప్రతిబింబ భావం ఏర్పడింది. శరీరానికి తోలుతిత్తి వగైరాలు దృష్టాంతాలు కాబట్టి అలం. దృష్టాంతం.

వ్యాకరణం॥ చర్మము + తిత్తి - చర్మపుతిత్తి.

మాంసము + కండలు - మాంసపు కండలు.

సూ॥ కర్మధారయంబుల మువర్ణమునకు ‘పుంపు’లగునని చిన్నయసూరి సంధిసూత్రము - ‘చర్మము, మాంసము’ అనే శబ్దాల చివరి ‘ము’ ‘పు’ వర్ణంగా మారింది.

సీ॥ సాధుసజ్జనులతో జగడ మాడినగీడు

కవులతో వైరంబుఁ గాంచఁ గీడు

పరమదీనులఁజిక్కఁబట్టి కొట్టినఁ గీడు

భిక్షుకులను దుఃఖపెట్టఁగీడు

నిరుపేదలను జూచి నిందఁజేసినఁగీడు

పుణ్యవంతులఁదిట్టఁ బొసగుఁ గీడు

సద్భక్తులను దిరస్కారమాడినఁగీడు

గురునిద్రవ్యము దోచుకొనినఁగీడు

తే॥ దుష్టకార్యము లొనరించు దుర్జనులకు
ఘనతరంబైన నరకంబు గట్టుముల్లె
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

53

టీ॥ సాధుసజ్జనులతోన్, - సాధువులనగా సన్న్యాసులు, సత్ + జనులు - మంచినడవడిక గలవారు, ఈ ఉభయులతో, జగడము + ఆడినన్ - కొట్లాడినచో, కీడు - చేటు, కవులతోన్, వైరంబు - విరోధము, కాంచన్ - పొందినచో, కీడు, పరమదీనులన్ - మిక్కిలి అమాయకులను, చిక్కన్ + పట్టి - బంధించి, కొట్టినన్ - కొట్టినట్లయితే, కీడు, భిక్షుకులను - బిచ్చగాండ్రను, దుఃఖపెట్టన్ - ఏడ్పించినచో, కీడు, నిరుపేదలను - మిక్కిలి బీదవారిని, చూచి - కాంచి, నిందన్ + చేసినన్ - తిట్టినచో, కీడు, పుణ్యవంతులన్ - పుణ్యాత్ములను తిట్టన్ - తిట్టగా, కీడు, - పొసగున్ - కల్గును. సత్ + భక్తులను - మంచి భక్తులను, తిరస్కారము + చేసినన్ - చులకన చేసినచో, కీడు, గురునిద్రవ్యము - గురువుగారి సొమ్ము, దోచుకొనినన్ - దొంగలించినచో, కీడు. దుష్టకార్యములను - చెడ్డపనులను, ఒనరించు - చేయునట్టి, దుర్జనులకున్ - చెడ్డవారికి, ఘనతరంబు + ఐన - ఘోరమైనట్టి, నరకంబు - యమలోకము, కట్టుముల్లె - దాచుకొన్న భద్రమైన మూట.

తా॥ ఓ తండ్రీ! మంచివారితో దెబ్బలాడినా, కవులతో విరోధం పెట్టుకున్నా, దీనుల్ని కొట్టినా, యాచకుల్ని ఏడ్పించినా, నిరుపేదల్ని నిందించినా, పుణ్యాత్ములైన భక్తుల్ని తూలనాడినా, గురువుల సొమ్ము అపహరించినా కీడు తప్పదు. చెడ్డపనులు చేసే దుష్టులకు నరకమే గట్టిముల్లె.

వి. ఈ పద్యంలో కవి సాధుసత్పురుషులకు, దీనులకు, నిరుపేదలకు, ఉత్తమ భక్తులకు నిష్కారణంగా అపకారం తలపెట్టుట మహాదోషమని చెప్పుతూ, అలాంటివారికి నరకమే దాచుకునే ముల్లె అన్నాడు.

“సాధుబాధా కులక్షయమ్” అనేది సుప్రసిద్ధమైన మాట. సజ్జనుల్ని బాధిస్తే కులనాశనమవుతుంది, వంశాభివృద్ధి క్షీణిస్తుంది. ఈ సందర్భంలో బ్రహ్మవిద్యోపనిషత్ ఇలా అంది.

“సర్వేషా మపరాధానాం యతినిందా గరీయసీ
యతిర్నారాయణస్సౌక్షాత్రస్మాత్తాం పరివర్తయేత్”

తా॥ అన్ని అపరాధాల్లో బ్రహ్మనిష్ఠుల్ని నిందించటం మహాపరాధం. జ్ఞానియైన బ్రహ్మనిష్ఠుడు సౌక్షాత్తు నారాయణ స్వరూపుడు. కనుక సాధుల్ని ఎప్పటికీ నిందించరాదు.

“కవి:క్రాంతదర్శి” అన్నారు. లోకాలోకదర్శనంచేసి విశ్వశ్రేయాన్ని కల్పించేవాడు కవి. గీతాచార్యుడు పరమాత్ముని ‘కవి’ అన్నాడు. అంటే సర్వజ్ఞుడని అర్థం. తన కవిత్వం ద్వారా జాతిని మేల్కొల్పే వైతాళికుడతడు. అలాంటి కవిని నిందిస్తే, దానివల్ల నరకమే కలుగుతుంది.

పరమ శివుణ్ణి ఆదిభిక్షువు అంటారు. భిక్షువునిలో పరమేశ్వరుణ్ణి దర్శించాలని శ్రుతి అంటుంది. కాబట్టి శివస్వరూపులైన భిక్షుకుల్ని హింసించటం మహాపాపం.

“దరిద్ర నారాయణులు” అంటాము. దరిద్రులు నారాయణ సన్నిధులు. వారెవరికి అవకారం చేయరు. అలాంటి వారిని నిందించటం కాని వారికి అపచారం తలపెట్టటం గాని పాపకార్యాలు. వారికి నరకబాధ తప్పదు.

సద్భక్తుల్ని నిందించరాదు. భక్తుని లక్షణాలు -

“యత్రాప్య, న కించిద్వాంఛతి, న శోచతి, న ద్వేష్టి, న దమతే నోత్సాహీ భవతి (నారదభక్తి సూత్రాలు - 5)

- ఏ భక్తిని పొందిన తర్వాత తదితరం దేన్ని కోరడో, ఎలాంటి దుఃఖం కల్గినా శోకించడో, ఎవ్వరిని ద్వేషించడో, ఆత్మారాముడు కాబట్టి ఇతర విషయాలలో రమించడో, ఏ పనిచేయటానికైనా ప్రయత్నించడో అతడే పరమభక్తుడు. అలాంటి భక్తుణ్ణి నిందించటం నరకహేతువు.

ఇక చివరియంశం గురుచార్యం. గురువుగారి సొత్తు అపహరించటం పరమకిరాతక చర్య. గురుస్థానం అదృష్టియమైంది. గురులక్షణం -

“గుకారష్టంధకారః స్యాత్, రుకారస్తన్నిరోధకః

అంధకార నిరోధిత్వాద్గురురిత్యభిధీయతే” (గురుగీత)

“గు” అనే అక్షరానికి ‘అజ్ఞానమనే కటిక చీకటి’ అనీ, ‘రు’ కారానికి ‘ఆ చీకటిని పారద్రోలడ’మనీ, అంధకారాన్ని పారద్రోలేవాడే ‘గురువు’ అనీ పై శ్లోకానికి భావం.

గురుశబ్దానికి ఎన్నో లక్షణాలున్నాయి. అందులో

“అఖండమండలాకారం వ్యాప్తం యేన చరాచరం

తత్పదం దర్శితం యేన తస్మై శ్రీగురవే నమః”

- ఈ చరాచర విశ్వాన్ని మండలాకృతిగా ఏ మహాపురుషుని పాదం వ్యాపించిందో, ఆ పురుషుని (పరమేశ్వరుణ్ణి) తెలిసినవాడు గురువు. ఆ గురువుకు నమస్కారం. గురుస్థానమింత విలువైంది. గురువుని నిందిస్తే ఫలితం ఘోర నరకమే.

ఈవిధంగా దుశ్చర్యలకి పాల్పడే దుర్మార్గులెల్లరికి చివర దొరికే ముల్లె నరకమే అని కవి స్పష్టం చేశాడు.

సీ॥ పరులద్రవ్యము మీఁద భ్రాంతి నొందిన వాఁడు

పరకాంతల కపేక్ష వడెడివాఁడు

అర్థుల విత్తంబు అపహరించెడి వాఁడు

దాన మియ్యంగ వద్దనెడివాఁడు

సభలలోపల నిల్చి చాడి చెప్పెడివాఁడు

పక్షపు సాక్ష్యంబు పలుకు వాఁడు

విష్ణు దాసులఁ జూచి వెక్కిరించెడివాఁడు

ధర్మసాధులఁదిట్టఁదలఁచువాఁడు

తే॥ ప్రజల, జంతుల హింసించు పాతకుండు

కాలకింకర గదలచేఁ గష్టమొందు

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టపంహార! నరసింహ! దురితదూర!

54

టీ॥ పరుల ద్రవ్యము మీఁదన్ - ఇతరుల సొమ్ముపై, భ్రాంతిన్ + ఒందిన వాఁడు - ఆశగలవాడు, పరకాంతలకున్ - అన్యస్త్రీలకు, అపేక్షవడెడివాఁడు - ఆసించేవాడు,

అర్థులవిత్తంబులు - యాచకుల సొమ్ము, అపహరించెడి వాఁడు - దొంగిలించువాడు, దానము + ఇయ్యన్ + కన్ - ఎవరైనా దానముచేస్తుంటే, వద్దు + అనెడివాఁడు - నిరోధించెడివాడు.

సభలలోపల్ - సభలందు, నిల్చి - నిలబడి, చాడి - వంక మాట, చెప్పెడివాఁడు, పక్షము + సాక్ష్యము - పక్షపాత బుద్ధితో ఒకపక్షమువైపు సాక్ష్యమును, పలుకువాఁడు - చెప్పనట్టివాడు,

విష్ణుదాసులన్ - విష్ణుభక్తులను, చూచి - కాంచి, వెక్కిరించెడివాఁడు - ఎగతాళి చేయువాడు, ధర్మసాధులన్ - ధర్మపరులైన సజ్జనులను, మంచివారిని, తిట్టన్ + తలఁచువాఁడు - తిట్టవలెనని కోరేవాడు.

ప్రజలన్ - జనులను, జంతులన్ - పశుపక్ష్యాదులను, హింసించు - బాధపెట్టునట్టి, పాతకుండు - పాపాత్ముడు, కాలకింకర - యమభటులయొక్క, గదలచేన్, కష్టము + ఒందున్ - బాధపడును.

తా॥ నరసింహస్వామీ! ఇతరుల సొమ్ము నాశించువాడు, పరస్త్రీలని కోరేవాడు, బిచ్చగాండ్ర సొమ్ము నపహరించేవాడు, ఎవరైనా దానమిస్తూ ఉంటే వద్దని వారించేవాడు, సభల్లో చాడీలు చెప్పేవాడు, పక్షపాత బుద్ధితో ఏకపక్షంగా సాక్ష్యం చెప్పేవాడు, విష్ణుభక్తుల్ని ఎగతాళిచేసే వాడు, మంచివారిని తిట్టేవాడు, ప్రజల్ని, జంతుజాలాన్ని హింసించేవాడు యమకింకరులచే హింసించబడతాడు.

వి॥ ఈ పద్యంలో కవి నిషిద్ధ క్రియల్ని ఏకరువు పెట్టాడు. పరధనాన్ని, పరస్త్రీల్ని

వాంచిచేవాడు యమభటుల గదలకు బలికాక తప్పదు. పరుల సొమ్ముపై అపేక్ష గల్గియుండటం 'పరిగ్రహం'. అది లేకుండటమే 'అపరిగ్రహం'. ప్రధానంగా మానవ జీవితానికి బ్రహ్మచర్యం, అహింస, సత్యం, అపరిగ్రహవ్రతం అనేవి నాలుగూ ఆదర్శగుణాలు. వీటిని ఏమరుపాటు లేకుండా కాపాడుకోవాలి. అప్పుడు ఆవ్యక్తికి సమదృష్టి ఏర్పడుతుంది. పరస్మి విత్తాపహరణం లేనివారిని అగ్నిదేవుడు సైతం రక్షిస్తాడని పురాణాలు చెప్పాయి. తెలుగు ప్రబంధాల్లో మనుచరిత్ర అతి ప్రశస్త ప్రబంధం. హిమవర్షతంలో ఊరి దాఁ తెలియక చిక్కుపడ్డ ప్రవరుడు తన్నుకోరిన వరూధినిని సైతం తృణీకరించి -

“దాన జపాగ్ని హోత్ర పరతంత్రుఁడనేని, భవత్పదాంబుజ

ధ్యానరతుండనేనిఁ, బరదారధనాదులఁ గోరనేని, స

న్యానముతోడ నన్ను సదనంబునఁ జేర్చు మినుండు పశ్చిమాం

భోనిధిలోనఁ గ్రుంకకయమున్న రయంబున హవ్యవాహనా!”

“దానం, జపం, నిత్యాగ్నిహోత్రం (యజ్ఞం) ఈ మూడింటియందు ఆసక్తిలేనివాణ్ణయితే, నీ సాదపద్మాలయందాసక్తిలేనివాణ్ణయితే, పరుల ధనాన్ని, పరకాంతల్ని కోరిన వాణ్ణయితే, సూర్యుడు పడమటి దిక్కున వాలకముందే ఓ అగ్నిదేవా! నన్నెల్లు చేర్చు”మని ప్రవరుడు పరతులు పెట్టి అర్థించాడు. అవేవి లేనివాడు కాబట్టి అగ్నిదేవుని కృపాకటాక్షంవల్ల అతడు సురక్షితంగా స్వగ్రామమైన అరుణాస్పదపురం చేరుకున్నాడు. పరధనాన్ని, పరస్మిని కోరే వారి గతి అదోగతే అని కవి చెప్పాడు.

యాచకులు ఎంతో కష్టపడి దినవెచ్చం సంపాదించుకుని పొట్టబోసుకుంటారు. వారి సొమ్ముకు కక్కుర్తిపడేవాడు అధముడే. ఇలాంటివాళ్ళని 'సద్వికాళ్ళ దొంగలు' అంటారు. వీరికి యమభటుల గూటంపోట్లు తప్పవు. అంతదాక ఎందుకు? కనుక్కుంటే ఆ యాచకులే ఈ దొంగల్ని బడితె పూజకు గురిచేస్తారు.

దానం మూడు రకాలు - 1. సాత్త్వికం, 2. రాజసం, 3. తామసం. ఈ మూడు రకాలైన దానాల్ని గీత ఇలా చెప్పింది.

1. సాత్త్వికం :- “దాతవ్యమితి యద్దానం దీయతేఁఁనుపకారిణే

దేశే కాలే చ పాత్రే చ తద్దానం సాత్త్వికం స్మృతమ్” (గీ. 13 - 20)

తా|| “ఇది ఈయదగ్గది అనే నిశ్చయంతో పుణ్యప్రదేశాల్లో, పుణ్యకాలాల్లో, యోగ్యుడికి, ప్రత్యుపకారం చేసే శక్తి కలవాడా లేనివాడా అని ఆలోచించకుండా ఇచ్చేదానః 'సాత్త్వికదాన' మని చెప్పబడుతుంది.

2. రాజసదానం :- యత్తు ప్రత్యుపకారార్థం ఫలముద్దిశ్య వా పునః

దీయతే చ పరిక్లిష్టం తద్దానం రాజసం స్మృతమ్” (గీ. 13 - 21)

తా॥ ప్రత్యుపకారాశతోగాని, ఫలాపేక్షతోగాని, లేక మనఃక్లేశంతోగాని ఇచ్చే దానం రాజసదాన మవుతుంది.

3. తామసదానం :-

శ్లో॥ “అదేశకాలే యద్దాన మపాత్రేభ్యశ్చ దీయతే
అసత్కృత మవజ్ఞాతం తత్తామసముదాహృతమ్”

తా॥ దానం చేయటానికి తగని దేశకాలాల్లో, పాత్రత లేనివారికై, సత్కార శూన్యంగా, అమర్యాదతో, ఇచ్చేదానం తామసదానమవుతుంది.

పై మూడు రకాల దానాల్లో తేడా ఉంది. తామస దానానికంటే రాజసదానం, రాజసదానానికంటే సాత్వికదానం ఉత్తరోత్తరం ఉత్కర్షాపాదకమైంది. తామసరాజస దానాల్ని పరిహరించవచ్చు. కాని సాత్వికదానం పవిత్రమైంది. దాన్ని పరిహరించటం గాని, లేక దానికి అడ్డుపడటంగాని పాపహేతుకమౌతుంది. అడ్డుపడ్డవారికి నరకయాతన తప్పదు.

సభావేదికలెక్కి ఉపన్యాసాలిచ్చే వక్త సదస్సుల్ని మెప్పించాలి, జనశ్రుతిపేయంగా ఉపన్యసించాలి. వంక మాటలజోలికి పోరాదు. అలాగే న్యాయాధీశుల యెదుట వివాదగ్రస్త విషయాల్లో ఏకపక్షంగా సాక్ష్యం చెప్పకూడదు. పక్షపాతధోరణి సత్యాన్ని ప్రతిబింబించదు. ఇది కూడ నేరమే. ఇందుకు నరకబాధ అనుభవించవలసిందే -

వైష్ణవ భక్తులుగాని, ధర్మపరాయణులు గాని ఇతరులకు హాని తలపెట్టరు. అలాంటి వారిని వెక్కిరించినా తిట్టినా నరకం తప్పదు.

ఇక చివరిమాట. ప్రజల్ని, పశుపక్ష్యాదుల్ని హింసించటం మహాపాపం.

“అహింసా పరమోధర్మస్థధర్మః ప్రాణినాం వధః”

“అహింసయే ఉత్తమ ధర్మం. ప్రాణుల్ని వధించటం అధర్మం” అంటోంది శాస్త్రం.

“కర్మణా మనసా వాచా సర్వభూతేషు సర్వదా

అక్లేశ జననం ప్రోక్తా త్వహింసా పరమర్షిణిః”

- మనస్సు - కర్మ - మాట ఈ మూడింటిచేత సర్వకాల సర్వావస్థల్లో ఏ ఒక్క ప్రాణికైనా క్లేశం కలుగకుండా నడుచుకోవటమే అహింసయని మహర్షులు చెప్పారు. వారు ఇంకా ఇలా అన్నారు.

“అహింసా పరమో ధర్మః అహింసా పరమం తపః

అహింసా పరమం దానం ఇత్యూచుర్మునిషుంగవాః

“అహింసకు సమానమైన ధర్మం, తపస్సు, ఉత్తమదానం లేవని మునీశ్వరులన్నారు.

“ప్రవిశంతి యథా నద్యః సముద్రం ఋజువక్రగాః

సర్వే ధర్మా అహింసాయాం ప్రవిశంతి తథాదృఢమ్”

- నదులు, కాలువలు ఋజువక్రాలై పారిపారి చివరికి సముద్రం జొచ్చినట్లే సమస్త ధర్మాలు అహింస అనే దయా సముద్రాన్ని చేరతాయి.

ధ్యానం, ఇంద్రియ నిగ్రహం, అహింస, గురుపూజా విధి, నిత్యానుష్ఠానం, తపం అనే ఆరింటిలో ఏది అత్యంత సేవ్యమైందని ధర్మరాజు బృహస్పతిని ప్రశ్నించాడు. దేవగురువంటాడు మహాభారతంలో -

“ఈ యారును మంచి తెరువు
లైయుండు నహింసయున్న వైదింటి పవి
త్రాయతనమట్లు గాకయు
నేయుత్తమ ధర్మములను నిది వెలిగించున్”

- “అయ్యా ధర్మరాజా! పైన చెప్పిన ధ్యానాది గుణాలు ఆరు మంచివే. అయితే అహింస తక్కిన ఐదింటికి కుదురు. అది అన్ని ధర్మాల్ని వెలిగిస్తుంది” అని చెప్పి అంతర్ధానం చెందాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు భీష్ముణ్ణి వివరణ కోరినాడు - భీష్ముడు -

ఆ॥వె॥ దంతి అడుగులోన తక్కిన జంతు చ
యంబు నడుగులెల్ల నడగియుండు
నట్లు ధర్మకోటులన్నియు లోనగు
నిద్దగుణ! యహింస కింతనిజము ॥

“రాజా! ఏన్ను అడుగులో తక్కిన జంతువుల అడుగులు ఒడుగుతున్నట్లే ధర్మాలన్నీ అహింసలో అణగిపోతాయి” అని జవాబు చెప్పాడు. ఈ లక్షణాల్నిబట్టి అహింసకంటే పరమోత్కృష్ట ధర్మంలేదని స్పష్టం.

పోతే, ప్రాణిహింస, పశువిశసనం, వాటిని భక్షించే స్వభావం ఉత్కృష్టమైన మానవ జన్మకు విధింపబడలేదు. అంతెందుకు! పశుపక్షుల్లో కూడ ఉత్తమ జంతువులకు మాంసాహారం లేదు. ఆవు, జింక, ఏనుగు, గుఱ్ఱం వంటి పశువులు తృణవత్ర ధాన్యాల్నే తింటాయి గాని నిక్కష్టజీవనం గడిపే కుక్కలు, నక్కలు, పులులు, సింహాలు మొదలైన నీచ జంతువుల్లా మాంసం తినవుగదా! ఇది ప్రాకృతిక సత్యం.

ఇట్లే పక్షుల్లో హంస, కోయిల, చిలుక వగైరాలు మాంసభక్షణమనే నీచవృత్తికి పాల్పడ్డవు. కాని గద్ద, బోరువ వంటి నిక్కష్టపక్షులు మాత్రమే ఈ నీచవృత్తిని అవలంబిస్తాయి. కాబట్టి పవిత్రమైన బుద్ధిజీవులు మాంసాహారమనే అధమవృత్తిని అవలంబించరాదు.

ఇతర ప్రాణుల్ని హింసించరాదు. అట్లాచేస్తే 'నరకే నియతం నాసో భవతి' - నరకం తప్పదు. యమభటుల పోట్లు తప్పవని కవి శేషపు హెచ్చరించాడు.

సీ॥ నరసింహ! నాతండ్రి నన్నేలు నన్నేలు

కామితార్థములిచ్చికావు కావు

దైత్య సంహార! చాల దయయుంచు దయయుంచు

దీనపోషక! నీవె దిక్కు దిక్కు

రత్నభూషితవక్ష! రక్షింపు రక్షింపు

భువనరక్షక! నన్నుఁ బ్రోవు బ్రోవు

మారకోటి స్వరూప! మన్నించు మన్నించు

పద్మలోచన! చేయి పట్టు పట్టు

తే॥ సురవినుత! నేను నీచాటు జొచ్చినాను

నా మొఱాలించి కడతేర్పు నాగశయన!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

55

టీ॥ నరసింహ!, నా తండ్రి, నన్ను + ఏలు, నన్ను + ఏలు - నన్ను కాపాడుము, కామిత + అర్థములు - కోరిన సిరులు, ఇచ్చి, కావు, కావు - కాపాడుము,

దైత్యసంహార! - రాక్షసులను చంపిన స్వామి, చాల - మిక్కిలి, దయఉంచు, దయ + ఉంచు - కరుణతో చూడుము, దీనపోషక - ీనులను సంరక్షించు దేవా, నీవె, దిక్కు, దిక్కు -

రత్నభూషిత వక్ష - రత్నాలచే అలంకరింపబడిన తొమ్ముగల వాడా!, రక్షింపు - రక్షింపు - కాపాడుము, భువనరక్షక - లోకాలను కాపాడు స్వామి, నన్నున్, బ్రోవు, బ్రోవు -

మారకోటి స్వరూప ! - కోటి మన్మథుల బోలిన ఆకారముగల స్వామి, మన్నించు, మన్నించు - క్షమింపుము, పద్మలోచన - తామరల వంటి కన్నులు గలవాడా, చేయి, పట్టు, పట్టు - ఆశ్రయమిమ్ము.

సురవినుత - దేవతలచే కొనియాడబడిన వాడా!, నేను - నీ చాటున్ - నీ మరుగు, చొచ్చినాను - ప్రవేశించినాను, నా మొఱ - నా ప్రార్థన, అలించి - విని, కడతేర్పు - గట్టెక్కించు, నాగశయన! - పామును పడకగాఁ గలవాడా! -

తా॥ నరసింహస్వామి! నీవు నాకు జన్మనిచ్చిన తండ్రివి. నేనుఁ గోరిన సంపదలిచ్చి నన్ను కాపాడు. నాపై కరుణజూపు. దీనవత్సలుడవైన నీవే నాకు దిక్కు. నీది రత్న భూషిత వక్షస్థలం. నీవే నన్ను రక్షించాలి. లోకాలన్నింటిని కాపాడే వాడవు నీవే. నన్ను దగ్గర చేర్చుకో. కోటి మన్మథులంత అందగాడివి నీవు. నన్ననుగ్రహించు. పద్మాక్షా! నా చేయి

పట్టుకుని నన్ను నడిపించు. నిన్నాశ్రయించినవాణ్ణి. నా మొర ఆలకించి నా కష్టాల్ని నివారించు -

వి॥ ఈపద్యంలో నాలుగవ పాదం మొదట 'మారకోటి స్వరూప' అన్నప్పుడు 'స్వ' తేల్చి పలకాలని కవి అభిప్రాయం. సమాసంలో సంయుక్తాక్షరాన్ని తేల్చి పలకరు. ఊది పలికితే 'టి' గురువై గణభంగమవుతుంది. ఇలా ఇతడు ప్రయోగించాడుకదా అని భావి కవులు ప్రయోగించగూడదు.

ఈ పద్యంలో 'నరసింహ, దైత్యసంహర, రత్నభూషితవక్ష, భువన రక్షక, మారకోటి స్వరూప, పద్మలోచన, సురవినుత, నాగశయన' అనేవి విష్ణుసంబోధనలు. ఇవన్నీ అర్థగర్భితమైనవి.

నరసింహ : నరుని అవయవాలు, సింహం అవయవాలు ఎవరిలో ఉంటాయో ఆయనే 'నరసింహుడు'. విష్ణుమూర్తి హిరణ్యకశిపుని వధించి లోకాన్ని నిష్కంఠం చేయాలని 'నరసింహాకృతి' తాల్చాడు. ఆయన ఎత్తిన ఇరవై ఒక్క అవతారాల్లో ఇదొక్కటి. ప్రహ్లాదుడు పరమభక్తుడు. తండ్రివల్ల అనేక హింసలకి గురయ్యాడు. ఆ తండ్రి తన కొడుకనే కనికరం లేకుండా హింసించాడు. అందుకే ఆదివిష్ణువు నరసింహాకృతిదాల్చి వచ్చి ఆ దుష్టరాక్షసుణ్ణి మట్టుపెట్టాడు - ఆ స్వామి ధరించిన ఉగ్రాకృతి ఎలాంటిదో పోతన వర్ణించిన పద్యంలో రూపుకట్టింది.

“ఖరదంస్త్రా భుకుటీ సటానఖయు, సుగ్రద్వానయున్, రక్షకే
సరయున్, దీర్ఘతరాంత్రమాలికయు, భాస్వన్నేత్రయు, మైననీ
నరసింహాకృతిః జూచి నే వెఱవ, పూర్వక్రూర దుర్వారదు
ర్ధర సంసారదవాగ్నికిన్ వెఱతు నీ పాదాశ్రయుం జేయవే”

- “సంసారదవాగ్ని అంటే నాకు భయంగాని నీ భయంకరాకృతి అంటే నాకు భీతిలేదు. పైపెచ్చు నాకది ప్రీతికరమే. నన్ను పాదాశ్రయుణ్ణి చేసుకో స్వామి!” అని ప్రహ్లాదుడు ప్రభువుని ప్రార్థించాడు. అంటే పరమభక్తులకు స్వామి ఏ రూపంలో ఉన్నా అరాధ్యుడే మరి -

దైత్యసంహర :- లోకకంటకుల్ని మట్టుపెట్టడానికి శ్రీహరి అనేకావతారాలెత్తాడు. ఆయన యజ్ఞవరాహమూర్తియై హిరణ్యాక్షుడనే దైత్యుణ్ణి చంపి నీటిలో మునిగిన భూదేవిని ఉద్ధరించాడు.

మత్స్యావతారమెత్తి వేదాల్ని అపహరించుకుని పోయిన సోమకుణ్ణి వధించి వాటిని పునరుద్ధరించాడు.

నరసింహావతారమెత్తి హిరణ్యకశిపుణ్ణి వధించాడు. వామనావతారమెత్తి బలిచక్రవర్తిని మూడడుగుల దానంతో పాతాళానికి అణిచాడు.

రామావతారమెత్తి పద్నాలుగు వేలమంది ఖరదూషణాది రాక్షసుల్ని, రావణాదుల్ని మట్టుపెట్టాడు. కృష్ణావతారమెత్తి రాక్షసతుల్యులైన కంసుణ్ణి, కౌరవుల్ని హతమార్చి ధర్మసముద్ధరణ చేశాడు. అధర్మాన్ని దిగద్రోక్కి, ధర్మోద్ధరణ చేయవలసి వచ్చినపుడు స్వామి రుద్రాకృతి దాల్చాడు.

దీనపోషక :- స్వామి స్థితి కారకుడు కాబట్టి దీనుల్ని ఒక కంట కనిపెట్టి ఉంటాడు. 'దిక్కులేని వారికి దేవుడే దిక్కు' అనే నానుడి ఈ సంబోధన నుండి పుట్టిందే - స్వామిని భక్తులు 'దీనజనబంధూ' అని పిలుస్తారు. దీనులకు, పీడితతాడితులకు ఆయనే తోడునీడ.

రత్నభూషిత వక్ష :- శ్రీహరిది సహజంగానే అకర్షణీయ విగ్రహం. "పుంసాం మోహనరూపాయ" గదా! సహజ సౌందర్యానికి ఆయన ధరించే ఆభరణాలు మరింత శోభనిస్తాయి. ఆయన కొస్తుభమనే మణిని రొమ్ముపై తాల్చే ఉంటాడు. అందుకే రత్నాలంకృత వక్షస్థలుడయ్యాడు.

భువన రక్షక :- భువనాలు అనగా లోకాలని అర్థం. అవి ఉపరితలాన ఏడు, భూతలాన ఏడు కలిసి పదునాల్గు భువనాలని పురాణాలు అంటాయి. వీటన్నింటిలో ప్రాణులున్నాయని మన పూర్వుల నమ్మకం. ఆధునిక యుగంలో గ్రహాంతరాల్లో ప్రాణి లేదని పరిశోధనలు రుజువు చేశాయి. అంగారకాది గ్రహాల్లో ఉంటాయని వార్తాపత్రికలు చెపుతున్నాయి. ఏదీఏమైనా భగవానుడు చరాచరప్రాణికోట్లన్నింటికి రక్షకుడు. ఇక్కడ తాత్త్విక దృష్టియే అవసరం. తార్కికదృష్టి తగదు.

మారకోటిస్వరూప :- స్వామి చాల అందగాడు. కోటిమన్మథులంత సౌందర్యమాయనది - అందుకే భాగవతంలో రుక్మిణీదేవి ఇలా అంది.

సీ॥ "ఏ నీ గుణములు కర్ణేంద్రియంబులు సోక

దేహతాపంబులు తీరిపోవు

ఏ నీ శుభాకారమీక్షింప కన్నుల

కళిలార్థ లాభంబు గల్గుచుండ

ఏ నీ చరణసేవలే ప్రాద్దుఁ జేసిన

భువనోన్నతత్త్వంబుఁ బొందఁగల్గు

ఏ నీ లసన్నామమేప్రాద్దు భక్తితోఁ

దలచిన బంధ సంతతులు వాయు

తే॥ నట్టినీయందు నా చిత్తమనవరతము

నచ్చియున్నది నీ యాన నానలేదు

కరుణజూడుము కంసారి! ఖలవిదారి!

శ్రీయుతాకార! మాననీచిత్త చోర!

ఆమె స్వామిని 'శ్రీయుతాకార! మాననీచిత్త చోర!' అని సంబోధించింది. అలా అనటానికి ఆమెకి సిగ్గు వేయలేదట. ఆ ఆకృతి సంపదలకు నెలవైంది. స్త్రీల మనస్సుల్ని దోచుకుంటుందట - కోటి మన్మథుల రూపం కాబట్టి అదంత అందమైంది.

పద్మలోచన :- ఆయన కళ్ళు తామరల వలె విప్పారినవి. వికాసం గలవి. అందాన్ని ఇనుమడింపజేస్తాయి.

సురవినుత :- బ్రహ్మాండ్రాది దేవతలు శ్రీహరిని నిత్యం వినుతిస్తారు. ఆయన త్రిమూర్త్యాత్మకుడు కాబట్టి బ్రహ్మాదిసురలే వైతాళికులై స్వామిని స్తుతిస్తారు.

నాగశయన :- ఆదిశేషుడనే 'మహాసర్పం' స్వామికి పడక - ఈ అర్థమిచ్చే సంబోధనలు శతకంలో పలు పర్యాయాలు అవృత్తమగుట గమనార్హం.

ఇలా అర్థవంతమైన విశేషణాలతో శ్రీనరసింహస్వామిని సంబోధిస్తూ శేషప్ప 'కష్టాలనుండి కాపాడు'మని ప్రార్థించాడు. మనోజ్ఞమై, భావగర్భితమైన పద్యాల్లో నిదాకటి.

సీ॥ నీ భక్తులను కండ్లనిండఁ జూచిన రెండు

చేతుల జోహారు సేయువాడు

నేర్పుతో నెవరైన నీ కథల్ చెప్పంగ

వినయమందుచుఁ జాల వినెడువాడు

తనగృహంబునకు నీ దాసులు రాఁజూచి

పీటపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టువాడు

నీసేవకులజాతి నీతులెన్నక చాల

దాసోహమని చేరఁదలఁచువాడు

తే॥ పరమభక్తుండు ధన్యుండు భామతేజ

వానిగమగొన్న పుణ్యంబు వసుధలోన

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!"

56

టీ॥ నీ భక్తులను, కండ్లనిండన్ - కన్నులారా, చూచినన్ - చూచినచో, రెండు చేతులన్ - రెండు చేతులతో, జోహారు - నమస్కారము, చేయువాడు,

నేర్పుతోన్ - నైపుణ్యముతో, ఎవరైనన్, నీకథల్, చెప్పన్ + కన్ - చెప్పగా, వినయము + అందుచున్ - వినయం పొంది, చాలన్ - మిక్కిలిగా వినెడు వాడు,

తన గృహంబునకున్ - తన యింటికి, నీ దాసులు - నీ సేవకులు రాన్ - రాగా, చూచి, పీటపైన్, కూర్చుండన్ - విశ్రమించునట్లు, పెట్టువాడు - నియోగించునట్టివాడు,

నీ సేవకుల జాతి - నీ దాసజనం యొక్క, నీతులు - యోగ్యతలు, ఎన్నక - లెక్కించకుండ, చాలన్ - మిక్కిలి, దాసోహమ్ + అని - నీకు నేను దాసుడనని, చేరన్ + తలచువాడు - దగ్గర చేరతలంచువాడు, అయిన, పరమభక్తుడు - మిక్కిలి కూర్చుభక్తుడు, ధన్యుడు - అద్భుష్టంతుడు, భానుతేజ! - సూర్యునివంటి తేజస్సుగల స్వామి, వానిన్ - అట్టి భక్తుని, కనుగొన్నన్ - చూచినచో, వసుధలోనన్ - భూమిలో, పుణ్యంబు - పుణ్యం.

తా॥ ఓ నరసింహస్వామి! కళ్ళారా నీ భక్తుల్ని చూచి రెండు చేతులెత్తి నమస్కరించేవాడూ, ఎవరైనా నీ కథల్ని నైపుణ్యంగా చెప్పితే వినయంగా వినేవాడూ, తన యింటికి నీ దాసులువస్తే, పీటమీద కూర్చోబెట్టేవాడూ, నీ యాచకుల కులవర్గభేదాలు పాటించకుండ 'దాసోహమ్మ'ని నీకు ఊడిగం చేసేవాడూ పరమభక్తుడు. అతడు గొప్పధన్యుడు. అలాంటివాణ్ణి చూస్తే గొప్పపుణ్యం సుమా!

వి॥ ఈ శతకంలో నాల్గవ పద్యాన్ని వివరిస్తూ భాగవత పురాణం చెప్పిన నవవిధ భక్తుల్ని వివరించటం జరిగింది. అయితే నారద భక్తిసూత్రాల్లో 11 మంది భక్తుల్ని వర్ణించటం మనం గమనింపవచ్చు.

1. సూత్రం 82 :- గుణమాహాత్మ్యాసక్తి, రూపాసక్తి, పూజాసక్తి, స్మరణాసక్తి, దాస్యాసక్తి, సఖ్యాసక్తి, వాత్సల్యాసక్తి, కాంతాసక్తి, ఆత్మనివేదనాసక్తి, తన్మయతాసక్తి, పరమవిరహాసక్తి - ఇవి పదునొకండు.

1. భగవంతుని దివ్యకథల్ని వినడంలో ప్రీతి, 2. భగవంతుని దివ్యవతారాల్ని దర్శించుటలో ప్రీతి, 3. భగవంతుని పూజించుటలో ప్రీతి, 4. భగవంతుని స్మరించుటలో ప్రీతి, 5. భగవంతునికి కైంకర్యం చేయుటలో ప్రీతి, 6. భగవంతునియందు స్నేహభావముంచుటలో ప్రీతి, 7. భగవంతునియందు వాత్సల్యముంచుటలో ప్రీతి, 8. భగవంతుని నాయకునిగా భావించి తాను నాయకగా సేవచేయుటలో ప్రీతి, 9. సర్వం భగవంతునికి సమర్పించుటలో ప్రీతి, 10. భగవత్స్వరూపమందు లీనమగుటకై సర్వదా ధ్యానించుటయందు ప్రీతి, 11. ఎప్పుడూ భగవంతునితో కూడివుండాలి అనే మమతతో, తదేక చింతతో నుండే ప్రీతి -

భాగవతంలోని తొమ్మిదికంటే నారదసూత్రాల్లోని పదకొండవది మహాశ్రేష్ఠమైన భక్తి. దీనిని 'అనన్యభక్తి'యని 'ఏకాంతభక్తి'యని గీత పేర్కొంది.

శేషప్పగారి పద్యంలో నాల్గు రకాలైన భక్తిభేదాలు చెప్పబడ్డాయి. 1. మొదటిపాదంలో భక్తుల్ని కళ్ళ జూస్తే చేతులెత్తి నమస్కరించే భక్తుని లక్షణముంది. ఇది నారద భక్తి సూత్రాల్లో రెండవది. భగవంతుని దివ్యవతారాల్ని చూచి ప్రీతినొందే భక్తి రూపాసక్తి భక్తి.

2. ఇక రెండవ సీసచరణంలో భగవంతుని కథల్ని చెవులప్పగించి వినే భక్తుడు. ఇది నారద భక్తి సూత్రాల్లో తొలి లక్షణం అవుతుంది. ఈ భక్తుడు భగవంతుని దివ్యకథల్ని వినటంలో ప్రీతి గలవాడు. గుణమాహాత్యశ్రవణం -

3. మూడవ చరణంలో “ఇంటికి విష్ణుదాసులు వస్తే పీటవేసి కూర్చోబెట్టే భక్తుడు” అభివర్ణింపబడ్డాడు. ఇది స్నేహభావానికి సూచిక. నారద భక్తిసూత్రాల్లో ఇది ఆరవది. లోకంలో ఎవరైనా పెద్దలు ఇంటికి వస్తే స్నేహసూచకంగా ఆసనంపై కూర్చోబెట్టటం ఆనవాయితీ. ఇదే సఖ్యాసక్తి.

4. నాలుగవ చరణంలో భక్తునికి కులవర్గ భేదాలెంచకుండా దాస్యం చేయటం. నారదభక్తి సూత్రాల ప్రకారం ఇది అయిదవదైన కైంకర్యభక్తి అవుతుంది.

ఈ భక్తులెల్లరు ధన్యులే. భక్తిచేతనే శాశ్వతానందమోక్షం పొందవచ్చు. వేరొక దానిచే సాధ్యం కాదు. గీత అంటున్నది -

“నాహం వేదైర్న తపసా న దానేన న చేజ్యయా
శక్య ఏవం విధోద్రష్టుం దృష్టవాససి మాం యథా
భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవం విధోఽర్జున!
జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరంతప”

- ఓ అర్జునా, నీవిప్పుడు చూచిన నా దివ్యదర్శనం వేదశాస్త్రాలు చదవటంవల్ల, తపస్సువల్ల, దానాదులవల్ల, అశ్వమేధాది యజ్ఞాలవల్ల సాధ్యంగాదు. నా వాస్తవ స్థితిని తెలియాలన్నా, నా విశ్వరూపాన్ని దర్శించాలన్నా, నాలో ఐక్యం చెందాలన్నా అనన్యభక్తి ఒక్కటి తప్ప ఇతర మార్గాలేవి పనికిరావు అని. దీని పిండితార్థాన్ని వేమన తన సహజమైన ధోరణిలో ఎంత చక్కగా చెప్పాడో గమనించండి.

ఆ.వె॥ ఎన్ని ఎన్ని పూజలెన్ని చేసిననేమి
భక్తిలేని పూజ ఫలములేదు
భక్తి కల్గుపూజ బహుళ కారణముదా
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ!

సీ॥ పంజరంబునఁ గానిఁ బట్టియుంచిన లెస్స
పలుకునే వింతైన చిలుకపలుకు
గార్థభంబును దెచ్చి కల్గెమింపుగ వేయ
తిరుగునే గుఱ్ఱంబు తీరుగాను
ఎనువపోతును మావటటీడు శిక్షించిన
నడచునే మదనారణంబు వలెను

పెద్ద పిట్టకు మేతపెట్టి పెంచిన(గ్రావి
సాగునే వేటాడు దేగవలెను

తే॥ కుజనులను దెచ్చి నీ సేవకొరకు పెట్ట
వాంఛతోజేతురే భక్తవరుల వలెను
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ!దురితదూర!

57

టీ॥ పంజరంబునన్ - పంజరములో, కాకిన్ - కాకిని, పట్టి+ఉంచినన్ - బంధించినచో, లెస్స - చక్కగా, వింత+అయిన - విచిత్రమైన, చిలుక పలుకు - చిలుకవంటి మాట, పలుకునే - పలుకుతుందా? (పలుకదు).

గార్తభంబును - గాడిదను, తెచ్చి - తీసికొని వచ్చి, కళ్ళెము - బంధము, ఇంపుగన్+వేయన్ - అందముగా వేసినచో, గుట్టంబు తీరుగాన్ - గుట్టుము మాదిరి, తిరుగునే - తిరుగగలదా! (లేదు).

ఎనుము+పోతు - దున్నని, మావటీడు - మావటివాడు(గజశిక్షకుడు) శిక్షించినన్ - శిక్షించినచో, మదవారణంబువలెను - మదించిన ఏనుగువలె, నడచునే - నడవగలదా? (నడవలేదు)

పెద్దపిట్టకున్, మేత+పెట్టి - తిండిపెట్టి, పెంచినన్ - పెంచినచో, క్రొవ్వి - కొవ్వెక్కి, వేటాడు దేగవలెను, సాగునే - సాగుతుందా? (సాగదు).

కుజనులను - దుష్టులను, తెచ్చి, నీసేవకొరకున్ - నీ పూజకై పెట్టన్ - ఉపయోగింపగా, వాంఛతోన్ - ఇష్టముతో, భక్తవరులవలెను - శ్రేష్టులైన భక్తుల వలె, చేతురే - చేయుదురా? (చేయరు).

తా॥ ఓ నరసింహ ప్రభూ! కాకిని పంజరంలో బంధిస్తే, అది చిలుక పల్కులు పల్కుతుందా? గాడిదకు కళ్ళం తగిలిస్తే అది గుట్టం లాగా తిరుగుతుందా? దున్నకు మావటివానిచే శిక్షణ ఇప్పిస్తే, మదపుటేన్నలా నడుస్తుందా? పెద్దపిట్టకు మేత పెడితే దేగలాగ కొవ్వెక్కి సాగుతుందా! ఇలాగే దుష్టుణ్ణి నీసేవకు పెడితే, సద్భక్తుని లాగా ప్రీతితో సేవ చేస్తాడా! చేయడని తాత్పర్యం.

వి॥ ఏవి ఏవిగా ఉండాలో అవి అవిగానే ఉంటాయి. దుర్మార్గుణ్ణి భగవత్సేవకు నియోగిస్తే, అతడు పరమభక్తుని లాగ సేవించడు. ఇది ప్రధానవిషయం. దీన్ని సమర్థించటానికి కవి ఎన్నో దృష్టాంతాలు పరిగ్రహించాడు. పంజరంలో ఉంచినంత మాత్రాన కాకి చిలుకపల్కులు పల్కదు. గాడిదకు కళ్ళం తొడగగానే గుట్టమయిపోదు. ఎనుబోతును మావటీడు శిక్షించగానే ఏనుగుగాదు. పెద్ద పిట్టని మేత పెట్టి పెంచగానే

డేగలాగా కొవ్వెక్కి వేటాడలేదు. ఇవన్నీ అసంభవాలని కవి చాల స్వాభావికంగా చెప్పాడు. ఇది మనోహర్యాన్ని కూర్చే ప్రజాకవిత. వ్యర్థపదాలుగాని, అన్వయ కారిన్యంగాని, శబ్దకారిన్యంగాని ఇందులో మచ్చుకైనా లేవు.

కుజనులనగా దుర్మార్గ పథవర్తనులు. పరపీడనపరాయణులు. అన్యకాంతాసక్తులు. ఇలాంటివారిని గీత 'ఆతతాయులు' అని పేర్కొంది. ఆతతాయులంటే మహా పాపాలు చేసేవారు.

ఆతతాయు: 1. ఇంటికి నిప్పంటించేవాడు 2. విషం పెట్టేవాడు 3. కత్తి బట్టి హింసించేవాడు 4. పరధనాన్ని అపహరించేవాడు 5. భూమిని ఆక్రమించేవాడు (కబ్జాదారు) 6. పరకాంతల్ని మానభంగానికి గురిచేసేవాడు.

ఈ ఆరురకాల పాపాలు చేసేవారు కుజనులే - కాబట్టి ఇలాంటివారు భక్తజనుల్లాగ భగవత్ప్రేమచేయరు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు రచించిన ఆముక్తమాల్యదలో యామునాచార్య చరిత్ర వుంది. యామునాచార్యులు తన అనుభవాల్ని చెబుతూ “దుర్గసేవకు సదాచారపరాయణుడైన ద్విజాణ్ణి నియమించాలని, ఏన్నని గుఱ్ఱాన్ని మనసెరిగిన మావటికి, రౌతుకు ఇవ్వాలని అంటాడు. “దుర్గములాప్త ద్విజవరవర్గమునకెయిమ్ము -” ఆము. ఆ. 4 - 207

మేలగు హేటకమును శుం

డాలమ్మును నాప్తసుభటునకె యిమ్ము; తఱి

నేలగు మెలపున మందరఁ

బాలింపుము; దొరలపాలు పఱువకుమెపుడున్ (ఆముక్త - 4 ఆ 226)

వ్యసనపరాయణునికి దుర్గాధిపత్యం ఆలయాధిపత్యం కట్టబెడితే దాన్ని సానికొంపగా చేసి, నటవిటగాయక గణికాశ్రయంగా మారుస్తాడు. మనసెరుగని మావటినికి ఏన్నని, రౌతుకు గుఱ్ఱాన్ని ఇస్తే వాటి స్వభావం తెలిక 'దగ' కు గురిచేస్తాడు. ఇవి మహోపద్రవాలు. చేయరానివి.

శేషపు ఎంతో అనుభవంతో వాస్తవాల్ని దృష్టాంతాలంకారంలో చెప్పాడు. పూర్వపద్యాల్లో దృష్టాంతాలంకార లక్ష్యలక్షణ సమన్వయం చేయబడింది.

సీ॥ విగమాది శాస్త్రముల్ వేర్చిన ద్విజాడైన

యజ్ఞకర్తగు సోమయాజిడైన

ధరణిలోపల ప్రభాతస్నానపరుడైన

నిత్యపత్కర్మాది విరతుడైన

మహాసనియమంబు నొందు సజ్జనుడైన
 గావి వస్త్రముగట్టు ఘనుడునైన
 దండి షోడశమహాదానపరుడైన
 సకలయాత్రలు సల్పు సరసుడైన
 తే॥ గర్వమునగట్టపడి నిన్ను గానకున్న
 మోక్షసామ్రాజ్యమొందడు మోహనాంగ!
 భూషణవికాస శ్రీ ధర్మపురనివాస!
 దుష్టసంహారినరసింహ! దురితదూరి

58.

టీ॥ నిగమ+ఆది - వేదాలుమొదలుగా, శాస్త్రముల్ - ఆరుశాస్త్రాలు, నేర్చిన - నేర్చుకొన్న, ద్విజుడు+ఐనన్ - బ్రాహ్మణుడైననూ, యజ్ఞకర్త+అగు - యజ్ఞవిధులు చేయునట్టి, సోమయాజి+ఐనన్ - సోమయాగముచేసినవాడైననూ, ధరణిలోపలన్ - భూమియందు, ప్రభాతస్నానపరుడు+ఐనన్ - ఉదయమే స్నానముచేయువాడైననూ, నిత్య - ఎల్లప్పుడు, సత్+కర్మ+ఆది+నిరతుడు+ఐనన్ - మంచికర్మలు చేయుటయందాసక్తి కలవాడైననూ,

ఉపవాసనియమంబున్ + ఒందు - నిరశనవ్రతముచేయునట్టి, సత్+జనుడు+ఐనన్ - మంచి మనిషి యైనప్పటికి, కావి వస్త్రమున్ - కాషాయవస్త్రమును, కట్టు ఘనుడు+ ఐనన్ - ధరించుసాధువైననూ,

దండి - మిక్కుటముగా, షోడశ మహాదానపరుడు+ఐనన్ - పదునారు మహాదానాలు చేయువాడైననూ, సకల యాత్రలు - సమస్త పర్యటనలు, సల్పు - చేయునట్టి, సరసుడు+ఐనన్ - మంచి వ్యక్తియైనప్పటికి,

గర్వమునన్ - పొగరుబోతుతనముతో, కష్టపడి, నిన్నున్, కానక+ఉన్నన్ - చూడజాలక పోతే, మోహన+అంగ - ఓ సుందరాకారా! మోక్ష సామ్రాజ్యము+ఒందడు - ముక్తిపదవిని పొందజాలడు -

తా॥ ఓ ప్రభూ! వేదశాస్త్రాల్ని అభ్యసించిన బ్రాహ్మణుడైనా, యజ్ఞయాగాలుచేసే సోమయాజియైనా, ఉదయకాల స్నానకృత్యం నిర్వర్తించే వాడైనా, నిత్యం సత్కర్మలే చేసేవాడైనా, ఉపవాసవ్రతాలు చేసేవాడేయైనా, కాషాయంబరాలు తాల్చే సన్న్యాసేయైనా, పదహారు రకాల దానాలు చేసేవాడైనా, పుణ్యతీర్థక్షేత్రాలు తిరిగే పుణ్యాత్ముడేయైనా, పొగరుపోతై నిన్ను సేవించకపోతే ముక్తి నొందడు.

వి॥ ఈ పద్యంలో కవి ముక్తిలభించడానికి కొన్ని అర్హతల్ని (Qualifications) గుర్తుచేశాడు. అవి లేని వారికి మోక్షం లభించదని ఖండితంగా చెప్పాడు. ఇక్కడ మోక్షమంటే ఆత్మసాక్షాత్కారమని అర్థం చేసుకోవాలి. అదే పరమేశ్వరానుభూతి. దాన్ని

పాండటానికి చతుర్వేదాలు, షట్శాస్త్రాలు వల్లవేస్తే సరిపోదు. వాటివల్ల మనిషికి జ్ఞానం పెరుగుతుందే కాని అనుభవపూర్వక విజ్ఞానం పెరుగదు.

అనాదిగా 'ద్విజాలు' వేదాధ్యయనం చేస్తున్నారు. శాస్త్రాలు అభ్యసిస్తున్నారు. వీరెల్లరికీ మోక్షం లభించిందని చెప్పలేము. 'ద్విజాడు' అంటే రెండు జన్మలు గలవాడని అర్థం. తల్లి గర్భం నుండి గల్గేది తొలిజన్మ. కౌమారదశలో వివాహానికి పూర్వం జంధ్యధారణ మలిజన్మ. ద్విజశబ్దానికి పక్షులు అని అర్థముంది. ఏమైనా వేదశాస్త్రపరిజ్ఞానమాత్రంతో మోక్ష సిద్ధి కాదు. ఈ సందర్భంలో కరోపనిషత్తు ఇలా అంది.

“నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యే

నమేధయా, న బహునా శ్రుతేన

యమేవైష వృణుతే తేనలభ్య

స్తప్తైవ ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వామ్”

(క.ఉ. 2-23)

యముడు నచికేతునితో అన్న మాటలు - “అయ్యా! ఈ ఆత్మసాక్షాత్కారం శాస్త్ర ప్రవచనాదుల వల్ల లభ్యం కాదు. పాండిత్యం వల్ల, వినికిడి వల్ల స్వాధీన మయ్యేది గాదు. అది ఎవర్ని వరిస్తుందో వారికే దక్కుతుంది. తనలోని ఆత్మ స్వానుభవంతో తనకే దక్కుతుంది” అన్నాడు యముడు. దీన్నిబట్టి అధ్యయనపరమార్థతత్త్వం తర్కవితర్కాలతో, వంశ పరంపరాగతమైన వేదశాస్త్రాధ్యయనంతో సాధ్యపడదని తేలింది.

అయితే ద్విజాని కుండవలసిన అసలు లక్షణాలేవి? అనే ప్రశ్న ఉదయిస్తుందిక్కడ. మనుధర్మశాస్త్రం చెపుతుంది.

శ్లో॥ ధృతిఃక్షమా దమోఽస్తేయం శౌచమింద్రియనిగ్రహః

ధీర్విద్యా సత్యమక్రోధో దశకం ధర్మలక్షణమ్

దశలక్షణకం ధర్మమనుతిష్ఠన్ సమాహితః

వేదాంతం విధివచ్ఛుత్వా సన్న్యసేద నృణోద్విజః”

తా॥ ధైర్యం, ఓర్వి, దేహేంద్రియాల్ని స్వాధీనంలోనుంచటం, ఇతరుల సొమ్ము నవహరింపకుండటం, బాహ్యభ్యంతరశుద్ధి, ఇంద్రియనిగ్రహం, శాస్త్రార్థాల్ని గ్రహించదగ్గబుద్ధి, అధ్యాత్మవిద్య, సత్యవచనం, క్రోధరాహిత్యం అనే ఈ పది ధర్మాల్ని గుర్తులు. ద్విజాడు (బ్రాహ్మణుడు) ఈ పదిలక్షణాలుగల ధర్మాల్ని తెలిసి, జాగ్రత్తగా వాటిని అనుసరిస్తూ వేదాంతాన్ని ఉపనిషత్తుల అర్థాన్ని గురువుసార్ల చక్కగా నేర్చుకొని ఋణాత్రయాన్ని తీర్చుకుని సన్న్యాసాన్ని స్వీకరించాలి. అప్పుడు మాత్రమే భగవద్దర్శనమౌతుంది. అలాంటి ద్విజాడు మాత్రమే మోక్షార్హుడౌతాడు. కేవల జాతి మాత్రోపజీవులు కాజాలరు.

యజ్ఞాలు చేయటం, ఉదయమే స్నానం చేయటం, సత్కర్మలు చేయటం వల్లనే మోక్షం వైవసం కాదంటున్నాడు కవి. ఇవన్నీ బాహ్యకర్మలు. కేవలం మొక్కుబడిగా వీటిని చెల్లించటంవల్ల ప్రయోజనం లేదు. కర్మయోగంలో గీతాచార్యుడే మన్నాడో పరిశీలిద్దాం.

శ్లో || యజ్ఞార్థాత్కర్మణోఽన్యత్ర లోకోఽయం కర్మబంధనః

తదర్థం కర్మ కౌంతేయ! ముక్త సంగస్సమాచర”

—“యజ్ఞకర్మకంటి ఇతరమైన కర్మలచేత జనులు బంధింపబడుతున్నారు. అందువల్ల ఆ యజ్ఞకర్మని ఫలాసక్తిలేని వాడవై చేయి” అని పరమాత్మ అర్జునునికి చెప్పాడు. అంటే యజ్ఞాదికర్మల్ని ముక్తసాంగత్యంతో చేస్తేనే మోక్షసిద్ధి అని స్పష్టమైంది.

ఉపవాసమంటే అప్పుడప్పుడు ఆహారాన్ని స్వీకరించకుండాటం. చాలమంది శనివారం నిరశనాన్ని పాటిస్తారు. కొందఱు ఒంటిపూట భుజిస్తారు. కొందరు ఉపవాసమనే పేరుతో అన్నం మానేసి అవకాశహారాలు లేదా ఉపాహారాలు కడుపుబ్బ తింటారు. ఇది ఉపవాసం కాదు.

నిష్ఠగా ఉపవాసవ్రతాన్ని ఆచరించినా, అంతమాత్రంతో శరీరారోగ్యం వృద్ధి అవుతుందేగాని సంపూర్ణాధ్యాత్మికఫలితం లభించదు. ఒక్క ప్రాద్దుతోనూ, మౌనంతోనూ మోక్ష సిద్ధి అయ్యేట్లయితే ప్రతిమానవుడు ఎగబడతాడు. కాని వస్త్రాలు గట్టటం కూడా ముక్తికి సోపానం గాదన్నాడు శతకకర్త.

ముందటి పద్యాల్లో కాషాయాంబర ధారుల్ని గూర్చి వివరించడమైంది. చర్మిత చర్మణ మౌతుంది గావున వదలి వేయడమైంది.

చివరి సీస చరణంలో కవి షోడశదానాల్ని, యాత్రల్ని ప్రస్తావించాడు. షోడశదానాలు అనగా పదహారు రకాలైన దానాలు.

1. గోదానము
2. భూదానము
3. తిల దానము
4. హిరణ్యదానము
5. రత్నదానము
6. విద్యాదానము
7. కన్యాదానము
8. ధనదానము
9. శయ్యాదానము
10. గృహదానము

11. అగ్రహారదానము
12. రథదానము
13. గజదానము
14. అశ్వదానము
15. ఛాగదానము(అజదానము)
16. మహిషదానము

షోడశదానాలు చేయటం, పుణ్యక్షేత్రాలు తిరగడం, పుణ్యతీర్థాల్లో గ్రుంకటం వల్ల అనేకులు మోక్షం లభిస్తుందని భ్రాంతి పడుతుంటారు. కేవలం “బుద్ధిజాడ్యజనితోన్మాదులై” యాత్రలు చేసినంత మాత్రాన ప్రయోజనం శూన్యం. మానసికశుద్ధి లేకుండా కాశిగయాప్రయాగవంటి తీర్థక్షేత్ర పర్యటనలు చేయగానే పరమసాయుజ్య ప్రాప్తి కాదని కవి అన్నాడు.

అంతెందుకు? ఒకానొకప్పుడు మోక్షాన్ని ప్రసాదించే కాశీ క్షేత్రంలో గంగా స్నానమాచరించి దారిన పోతున్న ఆదిశంకరులకు చండాల వేషంలో పరమశివుడు కనిపిస్తే ఆయన

“అంత్యవేషధరం దృష్ట్వా గచ్ఛగచ్ఛేతిచాబ్రవీత్”

“ఓయి చండాలా! ప్రక్కకు తొలగు-తొలగు” అన్నాడట. చండాల వేషధారియైన పరమశివుడు శంకరునుద్దేశించి.

శ్లో॥ “అన్నమయాదన్నమయం హృథవా చైతన్యమేవ చైతన్యాత్

ద్విజవర! దూరీకర్తుం వాంచసి కిం బ్రూహి గచ్ఛగచ్ఛేతి”

- “ఓ బ్రాహ్మణా! మీ శరీరం ఎలాగా అన్నమయమైన శుక్లశోణితాలతో కూడివుందో, అలాగే నా శరీరం కూడ పంచభూతాలతో నిండిన అన్నమయమే. చైతన్యాత్మ మన ఇర్వరీలో సమానమే. అందువల్ల దేన్ని ‘తొలగుతొలగు’ అంటున్నావో నాకు చెప్పు” అని అడిగాడు. శంకరులకు జ్ఞానోదయమైంది. దిమ్మ దిరిగింది. దివ్యదృష్టితో పరిశీలిస్తే ఆ దంపతులు చండాల వేషధారులైన పార్వతీపరమేశ్వరులని తెలిసింది. అప్పుడు శంకరులు ఐదు శ్లోకాలతో ఆదిభిక్షువుని స్తుతించాడు. ఆ స్తుతియే ‘మనీషాపంచకం.’

ఇంతకు తేలిక సారాంశమేమంటే కాశివంటి పుణ్యతీర్థాలు తిరగటంవల్ల గాని, అక్కడే నివసించటం వల్లగాని బ్రహ్మాత్మ భావన కలుగదు. సత్యమై బోధరూపమైన జ్ఞానం వల్లనే ముక్తి లభ్యమవుతుంది. శతకకవి చెప్పిందిదే -

సీ॥ పక్షి వాహన! నేను బ్రతికినన్ని దినాలు

కొండెగాండ్రను గూడి కుమలివైతి

అన్నవప్రములిచ్చి ఆదరింపుము నన్ను
 కన్నతండ్రివి నీవె కమలనాభ!
 మరణమయ్యెడినాడు మమతతో నీయొద్ద
 బంట్లదోలుము ముందు బ్రహ్మజనక!
 ఇనజభటావళి ఈడిచికొనిపోక
 కరుణతో నా యొద్ద గావలుంచు
 తే॥ కొనకు నీసన్నిధికిఁ బిల్చుకొనియు, నీకు
 సేవకునిఁ జేసికొనవయ్య శేషశయన!
 భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
 దుష్టసంహార! వరసింహ! దురితదూర!

59

టీ॥ పక్షివాహన! - గరుత్మంతుని వాహనముగా గలవాడా! బ్రతికిన+అన్నిదినాలు - జీవించినంతకాలము, కొండెగాండ్రను + కూడి - చాడీలు చెప్పువారితో కలసి, కుమతన్+ఐతన్ - చెడ్డబుద్ధి గల వాడనైతిని,

అన్నవప్రములు - తిండి బట్ట, ఇచ్చి, నన్ను - ఆదరింపుము, కమలనాభ! - కమలమును బొడ్డున దాల్చిన స్వామీ, నీవె, కన్నతండ్రివి.

మరణము + అయ్యెడినాడు - చావు దగ్గరపడ్డప్పుడు, మమతతో - ఆప్యాయతతో, బ్రహ్మజనక! - బ్రహ్మదేవునితండ్రి! నీ+ఒద్ద - నీ దగ్గరి, బంట్లన్ - విష్ణుసేవకుల్ని, తోలుము - పంపుము.

ఇనజభట+ఆవళి - సూర్యుని కుమారుడైన యమునియొక్క బంట్లసమూహము, ఈడిచికొనిపోక - లాగుకొని పోకుండ, నా+ఒద్ద, కావలి+ఉంచు - (నీ భటులను) కాపలా పెట్టుము.

కొనకున్ - చివరికి, నీ సన్నిధికిన్ - నీ చెంతకు, పిల్చుకొనియున్ - రప్పించుకొని, శేషశయన - పాముని పడకగా గల్గిన స్వామీ, నీకున్+సేవకున్ - నీ భృత్యునిగా, చేసికొనుము + అయ్య - కావించు తండ్రి.

తా॥ స్వామీ! కొంటెగాండ్రతో చేరి చెడ్డవాణ్ణయ్యాను. అయినా నీవు కన్నతండ్రివి - దయతో నాకు తిండి, గుడ్డ ఇచ్చి కాపాడు. చావు దగ్గర పడేనాటికి విష్ణుభక్తుల్ని నా చెంతకు పంపించు. యమభటులు నన్ను ఈడ్చుకొని పోకుండ రక్షించు. నీ వారిని నా చెంత కాపలా ఉంచు. అవసానదశలో నీ సన్నిధికి పిల్చుకొని నన్ను నీ సేవకుణ్ణి చేయి స్వామీ!

వి॥ భక్తుని వేదనావస్థని కవిశేషువు అర్థ భావస్ఫూరకంగా అభివర్ణించాడు.

బ్రతికినంతకాలం తాను నీచ సహవాసం చేసి అవివేకి అయ్యాడు. అవసానసమయంలో జ్ఞానోదయమైంది. “కన్నతండ్రి! నన్ను కాపాడు” మని నరసింహ ప్రభువుని ప్రార్థిస్తున్నాడు. చేసిన పాపాలకు ప్రతిఫలంగా యమభటులు వచ్చి కాలికి పాశం తగిల్చి ఈడ్చుకొని పోతారేమో అని భీతితో ‘స్వామీ! హరీ! నీ భటుల్ని నా ఒడ్డుకు పంపించు’ అని మొర పెట్టుకుంటున్నాడు. చివరికి భగవత్పాయుజ్యం కావాలని భక్తుని వాంఛ -

‘కుమతీ’ అంటే గుణనిధి గుర్తుకు వస్తాడు.

“ద్యూతక్రీడారతుడై, యాతడు కితవులును దాను నా సాయంబా

ప్రాతస్సమయము తిరుగు నపేతనిజాచారు డగుచు నెల్లెడఁ వీటన్

‘ఆ పూజ్యో జూదగాండ్రని వెంటవేసుకొని మడి మట్ర గాలికి వదిలి అస్తమానం జూదం ఆడతాడు గుణనిధి’.

ఇతని అవగుణాల్ని తల్లి కప్పిపుచ్చుతుంది. ఇంట్లోని వస్తువులన్నింటిని వాడు జూదంలో కుదువబెట్టి సర్వనాశనం చేస్తాడు. చివరికి తండ్రికి కొడుకు అవినీతి తెలుస్తుంది. అతడు కొడుకుని ఇల్లవదలి పొమ్మని సోమిదమ్మని తిరస్కరించి, మరొక సోమయాజి బిడ్డని పెళ్ళాడుతాడు. గుణనిధి జీవితం దుర్భరమైంది. తిండికి కరువైంది. శివరాత్రిరోజు ఆకలికి తాళలేక మిగిలిన ఆలయనైవేద్యం దొంగిలించి పొరిగోతుంటాడు. కావలికాండ్రు బడితెతోమోది అతన్ని చంపుతారు. యమభటులు శివభక్తులు ఉభయులూ అతని శవం చెంతచేరతారు.

“అతని గొనిపోవఁ బనిపూని యమునిభటులు

వరుణపాశోగ్రహస్తులై వచ్చిరపుడు

వానిఁగొనిపోవఁ బనిపూని వచ్చిరపుడు

త్ర్యంబకుని కింకరులు విమానంబు గొనుచు”

యమకింకరులు శివసేవకుల్ని జూచి భీతచిత్తులై కేలోడ్డి మహాత్ములారా! ముల్లోక్కాల్లో వీడు చేయని పాపాలు లేవు. వీనిలో ధర్మలేశం మచ్చుకైనా లేదు. వీనిని మేము తీసుకుని వెళ్ళటానికి అనుమతించమని ప్రార్థించారు. అప్పుడాశివకింకరులు ‘అయ్యా! వీడు శివరాత్రినాడు శివాలయంలో జాగరణ చేశాడు. దీపం వెల్గించాడు. ఇష్టమున్నా లేకపోయినా ‘శివలింగాన్ని’ దర్శించాడు. పూలతో పూజించాడు. ఇంతకుంటే ఇంకేమి ధర్మాలు గావాలి?’ అని చెప్పి వానిని కైలాసానికి కొంపోయారట.

ప్రస్తుత శతక పద్యంలో భక్తుని ఆవేదన దీన్నే ప్రతిబింబిస్తుంది. తాను చేసిన తప్పులకు, అవసానంలో యమదూతలు వస్తారని ఊహించి, ‘విష్ణుదూతల్ని పంపించ’ మని శ్రీహరిని ప్రార్థించాడు కవి.

‘గుణనిధి’ కథలో భక్తునిది అయాచిత సాయుజ్యం. శతక పద్యంలోని భక్తునిది పశ్చాత్తాప సంతప్తమైన సాయుజ్య ఫలాభిలాష.

ఈ రెండింటిని ఇచ్చేదాత ఆ సర్వేశ్వరుడే. ఆయన ద్వంద్వతీతుడు. దయా సముద్రుడు. గీత రాజవిద్యారాజ గుహ్యయోగంలో గీతాచార్యుడు స్వయంగానే అంటాడు.

శ్లో॥ “సమోఽహం సర్వభూతేషు న మే ద్వేషోఽస్తి న ప్రియః

యే భజన్తి తు మాం భక్త్యా మయి తే తేషు చాప్యహమ్”

- “నేను సమస్తప్రాణుల్లో సమంగా ఉంటాను. నాకు ద్వేషింపదగిన వాడుగాని, ఇష్టుడుగాని ఎవడూ లేడు. భక్తితో నన్ను సేవించే వారిలో నేనుంటాను. నా యందు వారుంటారు.”

భగవంతుడు భక్తుని అనన్యభక్తికి తప్పక వశుడవుతాడు. ఆయనకి స్వపరభేదంలేదు. భక్తుడు, తాను చేసిన తప్పుల్ని క్షమించి, అన్న వస్త్రాల్నిచ్చి ఆదుకొమ్మని, అవసానంలో చెంతచేర్చిచే దాసుణ్ణి చేసుకొమ్మని అర్థించాడు. భగవంతుణ్ణి అవ్యాజభక్తితో ఆరాధించే వారు, చిత్తశుద్ధికై ప్రయత్నించేవారు భగవత్పాయుజ్యాన్ని పొందడానికి అర్హులవుతారు. అలాంటి అర్హతకొరకే శేషప్పకవి భగవంతునికి విన్నవించుకున్నాడు.

సీ॥ నీకు దాసుడనంటి నిన్ను నమ్మితివంటిఁ

గాన నాపై నేడు కరుణఁజూడు

దోసిలోగ్గితినికు ద్రోహమెన్నఁగఁబోకు

పద్మలోచన! నేను పరుడఁగాను

భక్తి నీపై నుంచి భజనఁ జేసెదఁగాని

పరులవేడను సుమ్మి వరములిమ్ము

దండి దాతవు నీవు తడవుచేయక కావు

ఘోరపాతక రాశిఁ గొట్టినైవి

తే॥ శీఘ్రముగఁ గోర్కెల్లిదేర్చి చింతఁదీర్చు

నిరతముగ నన్నుఁ బోషించు నెనరునుంచు

భూసణవికాస! శ్రీ ధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

60

టీ॥ నీకున్, దాసుడను - సేవకుడను, అంటిన్ - అన్నాను, కానన్ - అందువల్ల, నేడు - ఈనాడు, నాపైన, కరుణన్+చూడు - దయఁజూడుము.

నీకున్, దోసిలి + ఒగ్గితిన్ - చేతులెత్తినాను, ద్రోహము - నేను చేసిన అపకారమును,

ఎన్నన్+కన్+పోకు - లెక్కించవద్దు, పద్మలోచన - తామరలబోలిన కన్నులుగలస్వామీ, నేను, పరుడన్+కాను - అన్యథను గాను.

భక్తి, నీపైన్+ఉంచి - భజనన్+చేసెదను - నిన్ను కొలుతును, పరులన్ - అన్యులను (ఇతర దేవతల్ని) కోరను సుమ్మి - కోరనుసుమా! వరములు + ఇమ్ము - కోర్కెల నెరవేర్చుము.

నీవు, దండి - గొప్ప, దాతవు - దానపరుడవు, ఘోర పాతక రాశిన్ - భయంకరమైన పాపసమూహమును, కొట్టివైచి - తొలగించి, తడవు + చేయక - ఆలసించకుండ, కావు - రక్షింపుము.

శీఘ్రముగన్ - వెంటనే త్వరగా, కోర్కెలు, ఈడేర్చి - తీర్చి, చింతన్ + తీర్చు - వంతలన్నింటిని పాపుము, నిరతముగన్ - ఎల్లప్పుడు, నన్నున్, పోషించు - కాపాడుము, నెనరు+ఉంచు - దయయుంచుము.

తా|| ఓ నరసింహస్వామీ! నేను నీ భక్తుణ్ణి, నిన్నే నమ్ముకున్నాను. నన్ను దయతో కాపాడు. ఇదో అంజలి ఘటించాను. నా తప్పులెన్నవద్దు. నేను ఇతరుణ్ణిగాను, నీ వాణ్ణి, భక్తితో నీ భజన చేస్తాను. అన్యదేవతల్ని అర్థించను. నా వరాలు తీర్చు. నీవు గొప్పదాతవు. ఆలసించక నన్ను రక్షించు. నా పాపాలన్నింటిని పటాపంచాలు చేయి. కోర్కెల్ని నెరవేర్చి, నా చింతల్ని పారద్రోలి, నిత్యం నన్ను పోషించు, దయజూడు.

వి|| ఈ వేడికోలు గతపద్యాలన్నింటిలోను ఉన్నదే - 'భగవంతుడొక గొప్పదాత' అనటం జగమెరిగిన సత్యం. తన్ను కాపాడుమని భక్తుడు నరసింహస్వామిని ప్రాంజలి ఘటించి అర్థించాడు. ఈ అభ్యర్థన మనోజ్ఞ పదబంధురమై ఒప్పురుతోంది.

ఇందులో ఒక్క విశేషవిషయముంది. “భక్తితో నిన్నే భజిస్తాను గాని అన్యుల్ని భజించను” అనటం. హైందవసంస్కృతిలో అతిప్రాచీనమైన మతాలు శైవం, వైష్ణవం. ఇవి రెండూ సమాంతరంగా సాగిపోయాయి. కొంతకాలానికి శైవవైష్ణవ భేదాలు రచ్చకెక్కాయి. శైవులు శివుడే ఆరాధ్యదైవమంటే, విష్ణువే జగత్కర్త యని వైష్ణవులు వాదించారు. పరస్పరం మతకలహాలు పెచ్చుపెరిగాయి. వీరశైవులు విజృంభించి, కర్ణాటాంధ్రప్రాంతాల్లో అన్యమతవిద్వంసానికి పాల్పడ్డారు. వైష్ణవులు కూడ రాజుల్ని ఉసికొల్పి శైవులపై చేయదగినంత హత్యాకాండ చేయించారు. స్వయంగా చేశారు.

ఫలితంగా సమాజంలో మతపరమైన రెండు వర్గాలు పాతుకుపోయాయి. సామాన్యులు మొదలుకొని రాజన్యులవరకు సమాజం రెండుగా చీలిపోయింది. కవుల్లో కూడ వైష్ణవ కవులు, శివకవులు అనే రెండు తెగలేర్పడ్డాయి.

వైష్ణవ కవులు విష్ణుపారమ్యం ఇతివృత్తంగా కృతులు వెలయిస్తే, శివకవులు శివపారమ్యకృతులు వెలయించారు. నృసింహ శతకకర్త వైష్ణవకవి. శతకపద్యాలన్ని

వైష్ణవభక్తికి నిలుపుటద్దాలు. ఈ పై పద్యంలో 'భక్తి నీపై నుంచి భజన చేసెదఁగాని పరుల వేడను సుమ్మి' అంటాడు కవి. అంటే "నేను అసలైన విష్ణుభక్తుణ్ణి. అన్యదేవతా భక్తుణ్ణి గాను" అని విస్పష్టంచేశాడు.

విషవృక్షంలాగా కొమ్మలు సాగిన ఈ శైవవైష్ణవమత భేదాల ఊడల్ని సమూలంగా పెకలించడానికి 13వ శతాబ్దంలో కవిత్రయంలో ఒకడైన తిక్కన మహాకవి "హరిహరనాథ తత్త్వాన్ని" ప్రతిపాదించి తన ఆంధ్రమహా భారత రచనని 'హరిహరనాథ' దైవానికే అంకితం చేశాడు. ఈ దైవంలో 'శివుడు - కేశవుడు' ఉభయ దేవతారూపాలుంటాయి.

విరాట పర్వారంభ పద్యం :

"శ్రీయన గౌరినాబరగు చెల్వుకు చిత్తము పల్లవింప భ

ద్రాయితుమూర్తియై హరిహరంబగు రూపముఁదాల్చి విష్ణురూ

పాయ, నమశ్శివాయ యని పల్కెడు భక్తజనంబువైదిక

ధ్యాయిత కిచ్చు మెచ్చు పరత్వముఁ గొల్చెదనిష్ఠసిద్ధికిన్"

ఆస్వామిని విష్ణురూపములో ఉన్న శివునికి నమస్కారము అని హరిహరనాథభక్తులు. గొలువగా వారివైదికధ్యాయితకు ఆయన మెచ్చుకున్నాడట. పరతత్వమంటే అదే మరి. తిక్కన తర్వాత హరిహరాద్వైతతత్త్వం ప్రజల్లో పెరిగి మత సామరస్యం ఏర్పడటం చారిత్రక సత్యం.

సీ॥ విద్య వేర్చితివంచు విష్ణునీగఁగ లేదు

భాగ్యవంతుఁడవంచుఁ బలుక లేదు

ద్రవ్యవంతుఁడవంచుఁ దఱచు నిక్కఁగలేదు

నిరతదానములైన నెఱవలేదు

పుత్రవంతుఁ డవంచు సంతసింపఁగ లేదు

భృత్యవంతుడవంచుఁ భొంగలేదు

శౌర్యవంతుడవంచు సంతసింపఁగ లేదు

కార్యవంతుడవంచుఁ గడవలేదు

తే॥ నలుగురికి మెప్పుగానైన వడవలేదు

నలివడఁగనేత్ర! నిన్నునే నమ్మినాను

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! వరసింహ! దురితదూర!

టీ॥ విద్యనేర్పితిన్ + అంచున్ - బాగా చదువుకున్నానని, విజ్ఞప్తిగన్ + కన్ + లేదు - గర్వించలేదు, భాగ్యవంతుడన్ + అంచున్ - సిరిసంపదలు గలవాడనని, పలుక లేదు - చెప్పలేదు.

ద్రవ్యవంతుడన్ + అంచున్ - ధనముగలవాడనని, తఱుచు - పలుమార్లు, నిక్కగన్ + లేదు - గర్వపడలేదు, నిరతదానములు + ఐనన్ - ఎడతెగని దానధర్మాలైనా, నెరవలేదు - చేయలేదు.

పుత్రవంతుడన్ + అంచున్ - సంతానముగలవాడినని, సంతసింపన్ + కన్ + లేదు - ఆనందించలేదు, భృత్యవంతుడన్ + అంచున్ - సేవకులుగలవాడనని, పొంగన్ + లేదు - ఉబ్బిపోలేదు.

శౌర్యవంతుడన్ + అంచున్ - పరాక్రమము గలవాడనని, సంతసింపగన్ + లేదు - ఆనందించలేదు, కార్యవంతుడన్ + అంచున్ - పనులు సాధించగల వాడనని, కడపలేదు - కాలము వెళ్ళబుచ్చలేదు.

నలుగురికిన్ - పలువురికి, మెప్పుగాన్ + ఐనన్ - మెచ్చుకోలుకొరకైనా, నడువలేదు, నశినదళనేత్ర - నల్లకలువ రేకుల్నిబోలిన కన్నులున్న ఓస్వామీ, నిన్నున్, ఏన్ - నేను, నమ్మినాను.

తా॥ ఓ స్వామీ! నేను విద్యావంతుడను, సంపన్నుడను, ధనవంతుడను, ధర్మదాతను, సంతానవంతుడను, భృత్యవంతుడను, శౌర్యవంతుడను, కార్యవంతుడను అని గర్వించలేదు. నల్లరు మెచ్చుకోవాలని కూడ ఇచ్చగించలేదు. నిన్ను మాత్రమే నమ్మినాను.

వి॥ ఈ పద్యంలో చెప్పబడిన ఏ ఒక్క అవగుణమైనా చాలు మానవ పతనానికి. కాని భక్తుడు గొప్పనిగర్వి. ధనవంతుడయ్యూ వినయవంతుడు. శ్రీమంతుడెవ్వడు? నిరంతరం సమాధానపడేవాడే నిజమైన శ్రీమంతుడు. మనకు సర్వాధారం డబ్బే, దీనిపై మానవులకు ప్రీతి యెక్కువ. అది ఈ రోజు ఉంటుంది రేపు ఊడుతుంది. కర్మ చేసేటప్పుడు సమాధానపడాలి. సమాధానమే సర్వోత్తమ భాగ్యం. సమాధాన పడి వుండేవాడు మహాభాగ్యశాలి. పరమాత్మచింతనమే సమాధానం. అది హత్తుకుంటే ఇంక భౌతికంగా కోరదగిందేదీ లేదు. మనస్సు ద్వారా లభించే ఆనందం ఉపాధి సహితమైంది. పరమాత్మ ద్వారా లభించే ఆనందం ఉపాధిరహితమైంది. అది పూర్ణానందం.

విద్య, భాగ్యం, ద్రవ్యం, దానం, సంతానం, భృత్యులు, శౌర్యం, కార్యకౌశల్యం ఇవేవీ శాశ్వతానందాన్ని ఇవ్వవు. సర్వేశ్వరుని యందు గురి, విశ్వాసాలే శాశ్వతానందాన్ని ప్రసాదిస్తాయి. కవి భక్తుడు భగవంతుని మాత్రమే నమ్మినాడు. అతనికి పాంచభౌతికపదార్థాలపై ఎలాంటి కోరికలేదు. విశ్వాసమంత కంటే లేదు. కేవలం దైవ విశ్వాసం, దైవారాధనలంటే అతనికి మక్కువ. ఇలాంటి కర్మయోగుల్ని గీత భక్తియోగులని అభివర్ణించింది.

శ్లో || “దైవమేవాపరే యజ్ఞం యోగినః పర్యుపాసతే
బ్రహ్మగ్నావపరే యజ్ఞం యజ్ఞేనైవో పజహ్యతి” (గీ -4-25)

కొందఱు యోగులు దేవతారాధనారూపమైన యజ్ఞాన్నే అనుష్ఠిస్తారు. మరికొందఱు జీవబ్రహ్మైక్య భావనచేత జీవుణ్ణి పరబ్రహ్మమనే అగ్నిలో హోమం చేస్తారు.

పై శతక పద్యంలో అభివర్ణింపబడ్డ భక్తియోగి జీవబ్రహ్మైక్య భావనగల్గి తనని పరబ్రహ్మానికి ఆహుతి చేసినవాడు.

ఈ పద్యం మూడవ పాదంలో పుత్రవంతుడనంచు సంతసింపగ లేదు అన్నప్పుడు యతి భంగం.

ఆపాదంలోనే భృత్యవంతుడనంచు బొంగలేదు అనినప్పుడు కూడా యతిభంగమనాలి. అయితే, ఇట్టి యతులు కొందరు కవులు వేశారు గాని ప్రామాణిక లక్షణ గ్రంథాలు చెప్పలేదు.

సీ|| అతిలోభులను భిక్షమడుగఁ బోవుట రోత

తనద్రవ్యమొకరింట దాచ రోత

గుణహీనుడగువాని కొలువు గొల్పుట రోత

యొరుల పంచలక్రింద నుండ రోత

భాగ్యవంతుల తోడఁ బంతమాడుట రోత

గుఱిలేని బంధులఁగూడ రోత

ఆదాయములు లేక అప్పుదీయుట రోత

జారచోరులఁ గూడ చనుట రోత

తే|| ఆది లక్ష్మీశ! నీ బంటు నయితినయ్య!

యింక నెడఁబాపు జన్మ యిదెన్న రోత

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

62

టీ|| అతిలోభులను - మిక్కిలి పసినారులను, అడుగన్+పోవుట - యాచించుట, రోత, తనద్రవ్యము - తనడబ్బు, ఒకరి+ఇంటన్ - ఒరుల యింటిలో, దాచన్ - దాచుట, రోత.

గుణహీనుడు + అగువాని - మంచి గుణాలు లేనట్టివాని యొక్క, కొలువు, కొల్పుట, రోత, ఒరుల - ఇతరుల యొక్క, పంచల క్రిందన్ - ఇంటిపట్టుల, ఉండన్+రోత - కాచుకొనుట రోత.

భాగ్యవంతులతోడన్ - ఐశ్వర్యముగలవారితో, పంతము+ఆడుట - పందెం వేయుట, రోత, గుఱిలేని - లెక్కలేనట్టి, బంధులన్ - బంధువులను, కూడన్ - కలిసికోవటం, రోత.

ఆదాయములు+లేక - రాబడిలేకుండ, అప్పుదీయుట, రోత, జారచోరులన్ - విటులను, దొంగలను, కలసిచనుట - కలిసి తిరుగుట రోత.

ఆదిలక్ష్మీ+ఈశ - ఆదిలక్ష్మీనాథా! నీబంటున్ + ఐతిని+ అయ్య - నీ భృత్యుడనైనాను
తండ్రి, జన్మంబున్ - ఈ పుట్టుకని, ఇంకన్ - ఇకపైన, ఎడన్+పాపుము - తొలగించుము, ఇది
+ ఎన్నన్ - దీన్ని ఆలోచించినచో రోత -

తా॥ ఓ ప్రభూ! పిసినిగొట్టిని బిచ్చమడగటం, పరుల వద్ద సొమ్ము దాచటం,
గుణహీనునికొలుపుకొలవటం, ఇతరుల పంచగాయటం, ధనవంతులతో తగవులాడటం,
విశ్వాసంలేని బంధువుల్ని చేరబోవటం, వనరులు లేకుండ అప్పుచేయటం, వ్యభిచారులతో,
దొంగలతో కలిసి తిరగటం - ఇవన్నీ నీచపుపనులు. ఓ లక్ష్మీనాథా! నేను నీ సేవకుణ్ణి,
నాకు ముక్తిని ప్రసాదించు - మళ్ళీ పుట్టటం రోతసుమా!

వి॥ “లోభి” ఎవడు? అని ప్రశ్నిస్తే మీ యింటికి వస్తే నీవేమి పెడతావు? మాయింటికి
వస్తే నీవేమి తెస్తావు? అనే వాడని జవాబు వస్తుంది. ఇలాంటి దౌర్భాగ్యులు సమాజంలో
ఎందరో ఉంటారు. వారిని యాచించటం వైచ్యం.

“ఆహా! లోభమెంత చెడుగుణము” అంటాడు నీతిచంద్రికలో చిన్నయసూరి. గీత
కూడ మూడింటిని పరిహరించింది.

“కామఃక్రోధస్తథా లోభః తస్మాదేతత్రయం త్యజేత్”. అవి కామం, క్రోధం, లోభం.
వీటిని తప్పక విసర్జించాలన్నాడు గీతాచార్యుడు.

డబ్బు మనిషిని ప్రలోభపెడుతుంది. దాన్ని ఇతరుల ఒద్ద దాచకూడదు. అలా
దాచుకునే సొమ్ముకు జాబు, పత్రం ఏమి ఉండవు. ఉంచుకున్నవాడు తప్పక మోసగిస్తాడు.
ఈ సూత్రానికి కొంతమినహాయింపు ఉండవచ్చు -

గుణహీనుడైన వాని కొలుపు కొలవటం నిష్ప్రయోజనం. “సుమతి శతకకర్త” కూడ
నిషేధాల్లో దీన్ని ఉదాహరించాడు.

“అడియాస కొలువు గొలువకు

గుడిమణియము చేయఁబోకు కుజనులతోడన్

విడువక కూరిమిసేయకు

మడవిని దోడరయకొంటి నరుగకు సుమతీ!”

ప్రపంచంలో ప్రతివ్యక్తి ఏదో ఒక ప్రయోజనాన్ని ఆశించే ఒకరి పజ్జ చేరతాడు.
గుణవంతుని పజ్జచేరితే పరవాలేదు. కాని గుణహీనుని పజ్జచేరితే ఆశించిన ఫలితముండదు.
ఆశపెంచుకుని గుణహీనుని కొలువు చేరి సేవ చేయటం రోత.

తిండికో బట్టకో ఒకరి ఇండ్ల పంచలు చేరవద్దంటున్నాడు కవి. వారు నీచంగా
చూస్తారు. తిండి కొరకు మనిషి కష్టించి పనిచేయాలి. అప్పుడు కండబలం పెరుగుతుంది.
కండబలం పెరిగినవాడే మనిషి. “తిండి గలిగితే కండగలదోయ్, కండగలవాడేను
మనిషోయ్” అన్నాడు గురజాడ. కాబట్టి ఆకలితో ఒరుల పంచ చేరటం రోత.

బంధుప్రీతి నేతి బీరకాయలోని నేతిలాంటిది. ఆర్థికబలం, అంగబలం మనవద్ద పుష్కలంగా వుంటే, వాళ్ళు మర్యాదగా చూస్తారు. అవి అడుగంటిననాడు చులకన చేస్తారు. నిజాయితీగల బంధువులు లోకంలో చాల అరుదు. వారి స్వభావం తెలిసి బాంధవ్యం చేయాలి.

ఐశ్వర్యంగల వారితో జగడమాడరాదు. “కయ్యానికైనా వియ్యానికైనా సమత వలయు” అంటారు. పిల్లనిచ్చి పుచ్చుకునే చోట అంతస్తు సరిపోతుందో లేదో చూచుకోవాలి. అలాగే జగడానికి కూడ ఎదిటివాని సత్తా ఎంతో నిశితంగా పరీక్షించుకోవాలి. భాగ్యవంతులకు అపారమైన ధనం, వర్గబలం ఉంటాయి. వారిని ఎదుర్కోవటం చాల కష్టం.

“ఆదాయం లేకుండ అప్పుచేయటం రోత”. ‘అప్పుచేసి పప్పుకూడు’ అనే సామెత కొత్తది గాదు. ఋణదాతలు అగ్నిసదృశులు. సకాలంలో తమ ఋణాన్ని చెల్లించకపోతే, ఋణగ్రస్తునింటివద్ద నక్షత్రకుల్ని ఉంచుతారు. “ఋణం కృత్వా పుత్రం పిబేత్” అప్పుచేసినా నెయ్యితాగు’ అనే కాలదోషం పట్టినమాట. ఇది చార్వాక దృక్పథం.

ఈ కాలంలో అప్పులవారి బాధ వర్ధనాతీతం. ఋణదాత మహాకఠినుడు. యముడు అంత్యకాలంలోనే వస్తాడట. కాని అప్పులవాడు ఎప్పుడు బడితే అప్పుడే వస్తాడట!

“అంతకోపి హి జంతూనా మంతకాలమపేక్షతే

న కాల నియమః కశ్చిదుత్తమర్హస్య విద్యతే”

జారులు అంటే వ్యభిచారులు. చోరులంటే దొంగలు. ఈ ఉభయులది చీకటి బ్రతుకే. ఇంతకంటే నికృష్టజీవితం గడిపే వారుండరు. కాబట్టి వారి వెంటపోరాదు. పోతే ముప్పుదెచ్చుకున్నట్లే.

1. అప్పు 2. యాచన 3. ముసలితనం 4. జారత్వం 5. చోరత్వం 6. దారిద్ర్యం 7. రోగం 8. ఎంగిలి కుడవటం (ఉచ్చిష్ట భోజనం) ఈ ఎనిమిది అష్టకష్టాలని నిర్వచించారు.

అధమ లక్షణాలెలా వుంటాయో శేషపు చాల చక్కగా విశదీకరించాడు. వాటిని దూరీకరించి, నరసింహస్వామి బండ్లైనాడు. సాయుజ్యాన్ని ప్రసాదించి, జనన మరణబాధని నివారించమని అభ్యర్థించాడు. అంటే పునర్జన్మ వద్దన్నాడు. ఆదిశంకర భగవత్పాదులు భజగోవిందంలో చాల చక్కగా చెప్పాడు.

శ్లో॥ పునరపి జననం పునరపి మరణం పునరపి జననీ జఠరే శయనం

ఇహ సంసారే బహుదుస్తారే కృపయా పారే పాహి మురారే

- “మళ్ళీ మళ్ళీ పుట్టడం, గిట్టడం, మళ్ళీ మళ్ళీ తల్లి గర్భంలో పడటం అనేవి దాటశక్యంగాని మహాకష్టాలు. అంతులేని సంసారం నుండి నన్ను కాపాడు” అని భక్తుడు శ్రీహరిని ప్రార్థించాడు.

ఆంధ్రభాగవత - అవతారికలో పోతన్న - అంటాడు.

“ఒనరన్ నన్నయ తిక్కనాది కవులీయుర్విన్ బురాణావళుల్
తెనుగుంజేయుచు మత్పురాకృత శుభాధిక్యంబు దానెట్టిదో
తెనుగుంజేయరు మున్ను భాగవతముం దీనిన్ దెనింగించి నా
జననంబున్ సఫలంబుఁ జేసెదఁ బునర్జన్మంబు లేకుండఁగన్

తన పూర్వజన్మ సుకృతం వల్లనే నన్నయాది కవులు సంస్కృత భాగవతాన్ని తెనుగు చేయలేదట. అందువల్ల దాన్ని తెనిగించి, పునర్జన్మ లేకుండ జన్మసాఫల్యాన్ని పొందుతా”నని ఆయన చెప్పుకున్నాడు.

శతకవి శేషప్ప కూడ ‘జననమరణాలు మళ్ళీ వద్ద’ని స్వామికి మ్రొక్కుకున్నాడు - పునర్జన్మ కావాలని కోరిన ఆధునిక మహాపురుషులిద్దరే - 1. అరవింద మహర్షి, 2. సద్గురు మలయాళస్వాములవారు.

సీ॥ వెట్టి వానికి నేల వేదాక్షరంబులు

మోటువానికి మంచి పాటలేల ?

పసుల కాపరికేల పరతత్వబోధలు

విటకానికేలనో విష్ణుకథలు ?

వదరు శుంఠలకేల వ్రాత పుస్తకములు

తిరుగుద్రొమ్మరికేల దేవపూజ ?

ద్రవ్యలోభికి నేల దాతృత్వగుణములు

దొంగబంటుకు మంచి సంగతేల ?

తే॥ క్రూరజనులకు నీమీద గోరికేల ?

ద్రోహి పాపాత్మునకు దయాదుఃఖమేల ?

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

63

టీ॥ వెట్టివానికిన్ - అవివేకికి, వేద + అక్షరంబులు - ఎల ? - ఎందుకు ? మోటువానికిన్ - రసికతలేనివానికి, మంచిపాటలు, ఏల? పసుల కాపరికిన్ - పశువులను కాయువానికి, పరతత్వ బోధలు - వేదాంత జ్ఞానబోధలు, ఏల? విటకానికి - వ్యభిచారము చేయువానికి, విష్ణుకథలు, ఏలనో - ఎందుకో ? (పనికిరావు).

వదరు శుంఠలకున్ - వదరుబోతులకు, వ్రాతపుస్తకములు, ఏల ? తిరుగుద్రొమ్మరికి - ఊళ్ళు దిరుగువానికి, దేవపూజ, ఏల ?

ద్రవ్యలోభికిన్ - డబ్బుకు కక్కుర్తిపడువానికి, దాతృత్వగుణములు - దానము చేయుగుణాలు, ఏల ? దొంగబంటుకు - మోసపునౌకరుకు, మంచిసంగతి ఏల ?

క్రూరజనులకున్ - కఠినమైన వారికి, నీ మీదన్ - నీపై, కోరిక - మక్కువ, ఏల? ద్రోహి పాపాత్మునకున్ - దుర్మార్గుడైన పాపికి, దయాదుఃఖము + ఏల = క్షమించమని ఏడ్చుటెందులకు? (అనవసరము).

తా॥ ఓ నరసింహప్రభూ! - మతిస్థిమితం లేనివానికి వేదవిద్య, రసకతతెలీని వానికి సంగీతం, పసులకాపరికి పరతత్త్వ జ్ఞానం, వ్యభిచారికి విష్ణుకథలు, వదరుబోతుకు పుస్తకాలు, తిరుగుబోతుకు దేవతార్చన, పిసినారికి దాతృత్వం, దొంగసేవకునికి మంచిమాటలు, క్రూరకర్ములకు నీపై ఆశ, పాపియైన విశ్వాసహీనునికి క్షమించమనే వేడికోలు - దేనికి తండ్రీ! ఇవన్నీ దండుగ -

వి॥ వేదసంబంధమైన పవిత్ర గ్రంథాల్ని వేదాక్షరాలంటారు. నిజమైన ధర్మాన్ని గురించి చెప్పే పవిత్ర గ్రంథాలివి -

“అంగాని వేదాశ్చత్వరో మిమాంసా న్యాయవిస్తరః.

పురాణం ధర్మశాస్త్రం చ విద్యా హ్యేత చ్చతుర్దశః”

- నాల్గు వేదాలు (ఋగ్, యజుః, సామ, అథర్వ), ఆరు వేదాంగాలు అంటే వేదాలకు అనుషంగాలు (శిక్షా, వ్యాకరణం, చందస్సు, నిరుక్తం, జ్యోతిషం, కల్పం), నాల్గు ఉపాంగాలు - 1. మిమాంస అంటే వాక్యశాస్త్రం, 2. న్యాయం అంటే తర్కం, 3. పురాణం, 4. ధర్మశాస్త్రం - అనగా నడవడికకు సంబంధించిన నియమాలు. వీటన్నింటిలో విజ్ఞానం, వివేకం నిక్షిప్తమై ఉన్నాయి. ఈ పదాలుగింటిని ‘విద్యాస్థానా’లంటారు.

ఈ విద్యాస్థానాలకి మరి నాల్గు ఉపవేదాలున్నాయి. 1. ఆయుర్వేదం 2. అర్థశాస్త్రం 3. ధనుర్వేదం - యుద్ధసంబంధివిద్య 4. గాంధర్వవేదం - సంగీతం, నృత్యం, నాటకం వంటి లలితకళలకు సంబంధించినది.

మన మతానికి గుండెకాయ అని చెప్పదగ్గవి నాల్గువేదాలు. తక్కిన వైదిక విజ్ఞానమంతా వాటిపైననే ఆధారపడి ఉంది. ఆరు అంగాలు, నాల్గు ఉపవేదాలు చేర్చుకుని వేదాల్ని అధ్యయనం చేయాలి.

ఈ వేదాలకు ఆదిలేదు కాబట్టి అవి ‘అనాది’.

కర్తలేనందువల్ల ‘అపారుషేయాలు’. అంటే మానవకల్పితాలు గావు.

‘అనాది’ అంటే కాలపరిమితితో ప్రారంభంలేనివని అర్థం. వాటికంటే ముందు కాని వెనుకగాని వచ్చిన వేది లేవని తాత్పర్యం. అంటే అవెప్పుడూ ఉన్నాయన్నమాట. దీన్నెలా అంగీకరించడం? గ్రంథమంటే ఎవరో ఒక రచయిత ఉండాలిగాదా! బైబిల్ (Old

Testament) ఎందరో మహాపురుషుల ఉపన్యాస సంకలనం. ఖురాన్ మహమ్మద్ ప్రవక్త ప్రచారం చేసిన వాక్యసంపుటి. ఏదో ఒక కాలంలో ఈ మహా పురుషులున్నారు, ఈ ప్రవచనాలు వారికంటే ముందులేవు.

ఇలాగే వేదాలకి కూడ సజీవులైన రచయితలుండాలి గదా! ఆ బోధలు అలభ్యములైనంతమాత్రాన వాటిని 'అనాది' అనటం సమంజసమా? అని కొందరంటారు. వీటిని మానవులే రచించారంటే ఈ వాదం సహేతుకంగానే ఉంటుంది. గ్రంథానికి రచయితేలేడు అంటే ఆ వాదానికి బలం తక్కువ. కాబట్టి పూర్వములు వేదాల్ని రచించారనే ఒక వాదం తలెత్తింది. వేదమంత్రాల్ని జపించేటప్పుడు ఆ వేదపాఠానికి సంబంధించిన ఋషిపేరు, మంత్రం యొక్క ఛందస్సుపేరు అదిష్టానదేవత పేరు చెపుతున్నారు గదా! ఒక్కొక్కప్పుడు ఋషి యొక్క వంశానుక్రమం చెప్పడం పరిపాటి. కావున వారందరు వేదకర్తలనే భావం రూఢి అయింది. ఉదాహరణకి 'అగస్త్యమైత్రావరుణి' అంటే మిత్ర, వరుణుల సంతానం అగస్త్యుడు అనే అర్థం వస్తుంది. అయితే మంత్రం ఒకరిపేరున ఉంటే అది అతని కూర్పు అని తెలుస్తుంది. అప్పుడు అతనికంటే పూర్వం ఆ మంత్రం లేనట్లుగదా! వేదం అనాది అనే మాటకర్థం చెల్లదు. కాబట్టి మంత్రాలు ఏ ఋషి రచనలు గావు.

ఎవరైనా ఋషులు వ్రాసి వుంటే వారిని మంత్రకర్తలనేవారు. కాని వారిని మంత్ర ద్రష్టలంటున్నాము. మంత్రాల్ని దర్శించారని అర్థం. అవి 'అపారుషేయాలు' అయ్యాయి. అంటే పురుషులచే వ్రాయబడనివి అని అర్థం. ఋషులు మంత్రాల్ని కనుగొన్నారు లేదా చూచారు. వాటిని రచించలేదు. సృజింపలేదు - అవి దర్శనాలు అని పెద్దలు సమాధానం చెప్పారు.

'కొలంబస్' అమెరికాని కనుగొన్నాడు అంటారు. అంటే ఆయన దాన్ని సృజించాడనా? కాదు. ఉన్నదాన్ని కనిపెట్టాడని అర్థం. అట్లే అనాదిగా ఉన్న మంత్రాల్ని ఋషులు దర్శించారంటే కనుగొన్నారనే అర్థంకాని రచించారని కాదు. ఇది ప్రస్తుతం సిద్ధాంతంగా వుంది.

'అపారుషేయాలు' అంటే పురుషసామాన్యులు గాని మహాపురుషులు రచించి ప్రచారంలోకి తెచ్చారనే వాదం కూడ లేకపోలేదు. ఈ సిద్ధాంతాలకి, వాదాలకి ఊహయే ఆధారంకాని ఇతర ప్రామాణికాధారాలేవీ లేవు -

మరేతే పరమాత్మ వేదాల్ని సృష్టించాడా? జగత్సృష్టికి పూర్వం పరమాత్మ వేదాల్ని సృష్టించాడనుకుంటే, అనేవి సృష్టించబడడానికంటే ముందు కొంతకాలం జరిగినట్టేగదా! ఆ మధ్యకాలంలో ఆయన ఏమి చేసి ఉంటాడు. కాలాన్ని సృజించి వుంటాడు. అనంతరం

వేద సృష్టి జరిగి వుంటుంది. ఆయనవుడు వేదాలు అనాది ఎలా అవుతాయి? అనే ప్రశ్న ఉదయిస్తుంది. కావున వేదాల్ని భగవంతుడు కూడ సృజించలేదు.

గీతలో భగవానుడు “వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యః”, అంటాడు. అంటే వేదాలవల్ల తెలియదగింది నేనే అని అర్థం. వేదాల్ని తాను సృష్టించాననకుండ వేదాంతానికి విషయమే తానని భగవానుడన్నాడు. ఇక్కడ వేదాంతకృత్ అంటాడే కాని వేదకృత్ అనడాయన. వేదాలన్నీ ఆయనకు తెలుసు. అంటే ఆయన వేదవిదుడు. వేదాలకర్తగాదు. భాగవతంలో కూడ గీతలో వలెనే ‘భగవంతుడు వేదాలకు కర్త’ అనే అంశమెక్కడ లేదు. ఆయన హృదయం నుండి విస్ఫుటమైనట్లుంది. విస్ఫుటమంటే ఉన్నది బయట పడటమనే అర్థం.

భాగవతంలో “తేనే బ్రహ్మహృదాయ ఆదికవయే” అంటే ఈశ్వరునిలో వేదాలు ఎప్పుడూ ఆయన శ్వాసగా ఉన్నట్లు సృష్టమౌతోంది. ‘ఈశ్వరుని సంకల్పంవల్ల బ్రహ్మకు వేదాలకు సంబంధించిన ఎరుక కల్గింది’ అని కంచినరమాచార్య శ్రీశ్రీశ్రీ చంద్రశేఖరేంద్రస్వామి వారు వివరణ ఇచ్చారు.

ఈ చర్చ ఎడతెగింది. ఇంతటితో దీన్ని ముగిస్తున్నాను. ఏదేమైనా విజ్ఞానులకే గందరగోళంగా ఉన్న వేదాలు, వేదాంతం వెట్టివేంగలప్పలకేమి బోధపడుతుంది?

ఇలాగే అరసికునికి సంగీతం, సంగీతకచేరీలు రుచించవు. పసుల కాపరికి తత్త్వచింత గిట్టదు. విటునికి విష్ణుకథలు రుచించవు. మనుచరిత్రలో ఆయుర్వేదం తనవద్ద అభ్యసించడానికి వచ్చిన ఇందీవరాక్షుణ్ణి బహ్మమిత్రుడు -

కం. నటవిటగాయకగణికా

కుటిలవచస్పేధురసముగ్రోలేడుచెవికిన్

గటువీశాస్త్రముని

చ్చటనినుఁ జదివింపకున్న జరుగదె మాకున్?

‘నటులు, విటులు, గాయకులు, వేశ్యల జొల్లు మాటలతో ప్రొద్దుబుచ్చే నీకు ఈ శాస్త్రం (ఆయుర్వేదం) చెవికెక్కదు. నిన్ను చదివించకపోతే మాకు జరుగదాయేమి? పో’ అంటాడు. కాబట్టి ఒక్క కామశాస్త్రం తప్ప విటునికి మరేది రుచించదు. విష్ణుకథలు అసలే చెవికెక్కవు.

జ్ఞానశూన్యులకు పుస్తకాలు తలకెక్కవు. “తిరిగే కాలు తినే గొడ్డు” అంటారు. తిరుగుబోతుకు దేవపూజ రుచించదు. తినే గొడ్డుకు తలుగు రుచించదు.

లోభికి ఇచ్చేగుణం సున్న. అందుకే “లోభి వానినడుగ లాభంబులేదయా!” అన్నాడు వేమన కవి.

దొంగలకు కన్నాలు వేయటం అపహరించటం ప్రీతి. అంతేగాని మంచి సంగతులెందుకు రుచిస్తాయి? అవి మనసుకెక్కువు.

క్రూరులకు క్రౌర్యచింతయే గాని విష్ణుచింత ఉండదు. ద్రోహికి సానుభూతి చూపనక్కరలేదని కవి విస్పష్టం చేశాడు.

సీ॥ నా తండ్రీ! నాదాత! నాయిష్టదైవమా!

నన్ను మన్ననసేయు నారసింహ!

దయయుంచు నామీద తప్పులన్ని క్షమించు

నిగమగోచర! నాకు నీవే దిక్కు

నే దురాత్ముడనంచు నీ మనంబునఁ గోప

గింపఁబోకుము స్వామి! ఇంచుకైన

ముక్తిదాయక! నీకు మ్రొక్కినందుకు చాలఁ

గరుణించి రక్షించు కమలనాభ!

తే॥ దండి దొరవంచు నీవెంటఁ దగిలినాను

నేడు ప్రత్యక్షమై నన్ను నిర్వహింపు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

64

టీ॥ నాతండ్రీ! నాదాత - నా కోర్కెల్ని తీర్చువాడా! నా యిష్టదైవమా! నారసింహ! - నరసింహస్వామీ! నన్ను, మన్నన, చేయు - నన్ననుగ్రహించు, నా మీదన్ - నాపై, దయ+ఉంచు - తప్పులు+అన్ని, క్షమించు, నిగమగోచర - వేదాలలో కనిపించుస్వామీ, నాకున్, నీవే, దిక్కు - ఆధారము, నేన్, దుర్+అత్ముడన్ +అంచున్ - నేను దుర్మార్గుడనని, మనంబునన్ - మనస్సులో, కోపగింపన్ + పోకుము - కోపపడవద్దు, స్వామీ, ఇంచుక+వనన్, ఏ కొంచమైనా,

ముక్తిదాయక - మోక్షమును ప్రసాదించువాడా! నీకున్, మ్రొక్కిన+అందుకున్ - నమస్కరించినందులకు, చాల, కరుణించి - రక్షించు - కాపాడు, కమలనాభ! - కమలమును బొడ్డున దాల్చినవాడా!

దండిదొరవు+అంచున్ - గొప్పదొరవని, నీవెంటన్ + తగిలి నాను - నీ వెంటబడ్డాను, నేడు, ప్రతి+అక్షము+ఐ - నాకు సాక్షాత్కరించి, నన్ను, నిర్వహింపు - కాపాడుము.

తా॥ ఓ నరసింహస్వామి! నన్ను పోషించువాడివి. నా కోర్కెలు తీర్చే వాడివి. నా ఇష్టదేవతవి. నన్ననుగ్రహించు. నీవు వేదపురుషుడవు. నా తప్పులు పైచు. దుష్టుడనని

నన్ను కోపగించకు. నీకు మ్రొక్కుతాను. నన్ను రక్షించు. గొప్ప ప్రభువు అని నన్నాశ్రయించాను. నాకు ప్రత్యక్షమై నన్ను కాపాడు.

వి॥ ఈ పద్యంలో శేషప్పకవి ఈశ్వరసన్నిధానాన్ని కల్పించుకుని స్త్రోతం చేశాడు. ఇక్కడ భక్తుడు అనన్యగతికుడు. శ్రీనరసింహ స్వామిని శరణుజొచ్చినవాడు.

“అన్యథా శరణం నాస్తి త్వమేవ శరణం మమ

తస్మాత్ కారుణ్యభావేన రక్షరక్ష జనార్దన!”

అనే శ్లోకభావమే పై సీసపద్యంలో ధ్వనిస్తుంది. భక్తునికి వేరే మార్గమేదీలేదు. నేను నిజంగా దీనుణ్ణి - శరణాగతుణ్ణి. ఓ దీనబంధూ! నన్ను కారుణ్యభావంతో రక్షించు’ అని భక్తుడు వేడుకుంటున్నాడు.

పద్యంలో తండ్రి, దాత, ఇష్టదైవమా, నారసింహ, నిగమగోచర, స్వామి, ముక్తిదాయక, కమల నాభ, అనేవి సంబోధనలు. అవన్నీ భక్తుడు ప్రయోగించిన అర్థగర్భిత విశేషాలు. అతడు చిత్తక్షోభకు గురియై నేను శరణాగతుణ్ణి కరుణించి నన్ను కాపాడుమని భగవంతునికి మొఱ బెట్టుకున్నాడు. శరణాగతుల్ని పరిత్యజించడం ఆ సర్వేశ్వరునికి విధాయకం గాదు. అందులోనూ ఈ పద్యంలో భక్తుడు నన్ను మన్నన సేయునారసింహ! తప్పులన్ని క్షమించు నిగమగోచర! అని నారసింహుణ్ణి ప్రార్థించాడు. అంటే ఇది భగవంతునికొక హెచ్చరిక వంటిది.

ఈ పద్యాన్ని చదువగానే చప్పున జ్ఞాపకానికి వస్తుంది గజేంద్రమోక్షం. గజేంద్రుడు శ్రీహరి సగుణ రూపాన్ని తన హృదయంలో భద్రపరచుకొని ఇలా ఆర్తనాదం చేస్తాడు.

“లావక్కింతయు లేదు ధైర్యము విలోలంబయ్యెఁ బ్రాణంబులున్

రావుల్ దప్పెను మూర్చనచ్చెఁ దనువున్ డస్సెన్ శ్రమంబయ్యెడిన్

నీవే తప్ప నితః పరంబెఱుగ మన్నింపందగున్ దీనునిన్

రావే యీశ్వర! కావవే వరద! సంరక్షించు భద్రాత్మకా!”

సర్వశక్తిమంతుడైన స్వామికి దుఃఖ సముద్రంలో మునిగి, ఇతికర్తవ్యతా విమూఢుడైన భక్తుని నివేదన ఇలాగే వుంటుంది. తన సంరక్షణ బాధ్యతని ప్రభువుకే అప్పజెప్పుతాడు. భగవంతుని యెదుట శరణాగతులు దుఃఖోద్విగ్నులై, ఆయన నిరాదరణకు గురియౌతే మానసిక క్షోభకు గురియౌతారు. దండిదొర అని భావించి శరణాగతుడు స్వామి వెంటబడ్డాడు. ఆ స్వామి ప్రత్యక్షమై అతన్ని కాపాడక తప్పదు. గజేంద్రుని ఆక్రందన విని శ్రీమన్నారాయణుడు

“సిరికింజెప్పఁడు శంఖచక్రయుగముంజేదోయి సంధింపఁడే

పరివారంబును జీరఁడ భగవతింబన్నింపఁ డా కర్ణికాం

తర ధమ్మిల్లముఁ జక్కనొత్తఁడు వివాదప్రోత్థితశ్రీకుచో
పరిచేలాంచల మైన వీడఁడు గజప్రాణావనోత్సాహియై”

ఆర్తుడైన గజేంద్రుణ్ణికాపాడడానికి ఉత్సాహియై శ్రీహరి హఠాత్తుగా శ్రీదేవి ప్రక్కనుంచి లేచి పరుగుతీశాడు. తానెక్కడికి వెళ్తున్నది ఆమెకి చెప్పలేదు. శంఖచక్రాలు ధరించలేదు. పరివారాన్ని రమ్మని పిలువ లేదు. పక్షినెక్కలేదు. జారిన జాబ్బుని సవరించుకోలేదు. అంతకు ముందు చదరంగపుటాటలో ఓటమిపాలైన శ్రీదేవి పైట కొంగుని కూడ విడువలేదు. ఎందుకు? ఆయన గజప్రాణావనోత్సాహి. భక్తపరాధీనుడు.

ఇక్కడ కూడ శేషప్పకవి అలాంటి ఆర్తనాదమే చేశాడు. అతడు నరసింహస్వామి అనుగ్రహాన్ని దీనుడై యాచించాడు. ఆ ప్రభువు నిగమగోచరుడు కాబట్టి జ్ఞాత, ముక్తిదాయకుడు కాబట్టి దాత. కావున జ్ఞాతయు, దాతయునైన సర్వేశ్వరుడు ఉపాసకుల్ని రక్షించక తప్పదు. అలాంటి ఆత్మప్రత్యయంతోనే కవి శరణాగతుడై భగవంతుని యెదుట సాగిలపడ్డాడు.

సీ॥ వేమారు నీకథల్ వినుచు నుండెడి వాఁడు

పరుల ముచ్చట మీద భ్రాంతిపడఁడు

అగణితంబుగ నిన్నుఁ బొగడనేర్చినవాఁడు

చెడ్డమాటను నోటఁ జెప్పబోఁడు

ఆసక్తిచేత నిన్ననుసరించెడివాఁడు

ధనమదాంధులవెంటఁ దగులఁబోఁడు

సంతసంబున నిన్ను స్మరణఁజేసెడివాఁడు

చెలఁగి నీచులపేరు దలఁచఁబోఁడు

తే॥ నిన్ను నమ్మిన భక్తుండు నిశ్చయముగఁ

గోరి చిల్లరదైవముల్ గొల్పఁబోఁడు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

65

టీ॥ వేయి+మారు - వేమారు - పలువర్యాయాలు, నీ కథల్, వినుచున్+ఉండెడి వాఁడు - శ్రవణము చేయువాడు, పరులముచ్చట మీదన్ - ఇతరుల వ్యవహారాలపై, భ్రాంతి పడఁడు - ఆశపడడు.

అగణితంబుగన్ - లెక్కలేనన్ని మార్లు, నిన్నున్, పొగడన్+నేర్చిన వాఁడు - (నిన్ను) స్తుతించునట్టివాడు, చెడ్డమాటను, నోటన్, చెప్పన్+పోఁడు - చెప్పడు.

ఆసక్తిచేతన్ - ఆతురతతో, నిన్ను, అనుసరించెడివాడు - వెన్నంటి నడుచువాడు, ధనమద+అంధుల - ధనముచే గర్వించినట్టివారి, వెంటన్, తగులన్+పోడు - చేరబోడు.

సంతసంబునన్ - సంతోషముతో, నిన్నున్, స్మరణన్ + చేసెడివాడు - తలంచువాడు, చెలగి - పూనిక గల్గి, నీచులపేరున్ - తలచున్+పోడు - తలంచడు.

నిన్నున్, నమ్మిన భక్తుండు, నిశ్చయముగన్ - తప్పక, కోరి, చిల్లరదైవముల్ - చిన్నదేవతలను, కొల్పన్ +పోడు - సేవించడు.

తా॥ ఓ నరసింహస్వామీ! పలుమార్లు నీ కథలు వినేవాడు ఇతరుల మాటలకి మోజుపడడు. ఎప్పుడూ నిన్నే పొగడేవాడు చెడ్డమాటలాడడు. భక్తితో నిన్నుర్పించేవాడు ధనగర్విగా నడువడు. నిన్ను ధ్యానించేవాడు దుర్మార్గుల పేరైనా ఎత్తడు. నిన్ననుసరించేవాడు ఖచ్చితంగా చిల్లరదేవతల్ని పూజించడు.

వి॥ శ్రీహరికథలు వినేవాడు అన్యకథా శ్రవణంపై ఆసక్తి చూపడు. ఆ దేవదేవుని స్తుతించేవాడు బూతులు మాట్లాడడు. ఆయన్ని అనుసరించేవాడు ధనమదాంధులవెంటపోడు. సదా ఆయన్నే స్మరించేవాడు నీచుల్ని స్మరించడు. ఆయన్ని నమ్మిన భక్తుడు చిన్నచిన్న దేవతల్ని కొలువడు. ఈ పద్యంలో విధి నిషేధాలు రెండూ ఓతప్రోతంగా ఉన్నాయి.

మహాభారతం అనుశాసనికపర్వంలో భీష్మయుద్ధిరసంవాదం వస్తుంది. యుద్ధిరుడు (ధర్మరాజు) అడిగాడు.

“కిమేకం దైవతం లోకే కిం వాప్యేకం పరాయణం?

స్తువంతః కం కమర్చంతః ప్రాప్నుయుర్మానవాః శుభమ్?

ఈ లోకంలో ప్రధాన దైవమెవరు? ముఖ్యమైన మంగళప్రదస్థానమేది? ఎవరిని పూజిస్తే, లేక ఎవరిని స్తుతిస్తే మానవులు శుభాల్ని పొందుతారు?

“కో ధర్మః సర్వధర్మాణాం భవతః పరమో మతః?

కిం జపన్మృచ్యతే జంతుర్జన్మసంసారబంధనాత్?”

-సర్వధర్మాల్లో ఏధర్మం గొప్పదని మీరు భావిస్తున్నారు? దేన్ని జపిస్తే ఈ జీవులు సంసారబంధం నుండి తొలగుతారు?

ఈ ప్రశ్నలకు భీష్మడిచ్చిన సమాధానం గమనించండి.

‘జగత్ప్రభుం దేవదేవం అనంతం పురుషోత్తమం॥

స్తువన్నామసహస్రేణ పురుషః సతతోత్థితః॥’

- లోకేశ్వరుడూ, దేవదేవుడూ, అనంతుడూ, పురుషోత్తముడూ అన విష్ణుదేవుని వెయ్యివామాల్ని ఎల్లప్పుడు శ్రద్ధతో స్తుతించిన వారికి రక్షణ లభిస్తుంది -

“అనాది నిధనం విష్ణుం సర్వలోకమహేశ్వరం

లోకాధ్యక్షం స్తువన్నిత్యం సర్వదుఃఖాతిగోభవేత్||”

- ఆద్యంతాలు లేని, సకల లోకాలకు ప్రభువైన, లోకశాసకుడైన విష్ణుమూర్తిని పూజించాలి. ధ్యానించి కీర్తించాలి. అలా చేసిన వారు తప్పక తరిస్తారు.

ఇది భీష్ముని ప్రవచన సందేశం. సకల లోకాశ్రయుడు, ఆర్తత్రాణ పరాయణుడైన శ్రీ మహావిష్ణువుని స్తుతించిన తర్వాత మరి దేనినీ కోరవలసిన దేమీ ఉండదని శతకకర్త విశ్వాసం. భగవత్కథలు, వినటం, ఆయన్ని పాగడటం, ఆయన్నే అనుసరించడం, ఆయన్ని స్మరించడం ఆయన్నే నమ్మటం భక్తుని విధి విధానమైతే, పరుల ముచ్చట్ల మీద ఆశలేకుండటం, చెడ్డమాట లుచ్చరించకుండటం, ధనగర్వుల వెంట పోకుండటం, నీచుల పేరుచ్చరించకుండటం నిషిద్ధకర్మలవుతున్నాయి.

ఒక్కమారు భాగవతంలో విదుర మైత్రేయ సంవాదం పరిశీలిస్తే ఈ శతక పద్యంలోని ఆంతర్యం చక్కగా బోధపడుతుంది. మైత్రేయుడు విరాట్పురుషుని అవయవ స్వరూపాల్ని, స్వభావాల్ని విదురునికి వివరించి చెప్పుతూ “నాయనా! ఇంతవరకు ఇతరాలైన పనికిమాలిన మాటలాడటంవల్ల మాలిన్యం పొందిన నా నాలుక ఇప్పుడు భగవంతుని స్వరూప వర్ణన చేసి శుద్ధమైంది. ఒక్క అంశాన్ని గమనించు.”

“హరినామాంకిత సత్కథామృత రసవ్యాలోలుఁడైనట్టి స
త్పురుషశ్రేష్ఠుఁడసత్కథాలవణవాఃపూరంబుఁదాఁగ్రోలునే
వరమందారమరందపానకుతుకస్పాంతద్వితీయంబు స
త్సరమై పోవునె చేదువేములకు దుర్గంధానుమోదాత్మమై”

- “దివ్యమైన విష్ణునామచిహ్నాలుగల మంచి కథలనే అమృతాన్ని గ్రోలిన సత్పురుషుడు అనుచితకథలనే ఉప్పునీటిని రుచిచూస్తాడా? మందార పుష్పాల తేనె నాస్వాదించే తుమ్మెద చేదువేపల చెంతకు చేరుతుందా? (చేరదు).

శ్రీహరి మహిమ అతని నాభీకమలంనుండి పుట్టిన బ్రహ్మకూ, అతని నోటినుండి వెలువడ్డ వేదాలకూ కూడ స్పష్టంగా గోచరం కాలేదు. మరి దాన్ని తెలిసికోవాలంటే ఆ పరంధాముని అనుగ్రహం తప్ప మరొక దారిలేదు”

ఇది మైత్రేయబోధ. శతకకవికి ఈ బోధ బాగా వంటబట్టింది. అలా ఈ పద్యాల్లో మూర్తీభవించిన విష్ణు భక్తుడుగా దర్శనమిస్తాడు. ఈ పద్యంలో ప్రహ్లాదుని “మందారమకరందమాధుర్యమునఁ దేలు మధుపంబుబోవునే మదనములకు” అనే సీసపద్యభావం ధ్వనిస్తుంది.

సీ॥ వేనెంతవేడిన నీకేల దయరాదు?

పలుమారు పిలిచినఁ బలుకవేమి?

పలికిన నీకున్న పదవేమి పోవును?

మోమైనఁ బొడఁజూపవేమి నాకు?

శరణుఁజొచ్చిన వాని సవరింప వలెఁగాక

పరిహరించుట నీకు బిరుదుగాదు

నీ దాసులను నీవు నిర్వహింపకయున్నఁ

బరులెవ్వగుదురు పంకజాక్ష?

తే॥ దాత, దైవంబు, తల్లియుఁ దండ్రి నీవె

నమ్మియున్నాను నీ పాద నళినములను

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టవంహార! వరసింహ! దురితదూర!

66

టీ॥ నేను, ఎంత వేడినన్ - ఎంతగా కొల్చినప్పటికి, నీకున్+ఏల దయరాదు- నీవెందుకు కరుణించవు? పలుమారు, పిల్చినన్, పలుకవు+ఏమి? - ఎందుకు పల్కువు?

పలికినన్ - పలికినట్లుంటే, నీకున్ + ఉన్నపదవి, ఏమి పోవును?, మోము+ఐనన్ - ముఖమైనా, నాకున్, పాడచూపవు+ఏమి - చూపించవెందుకు?

శరణు + చొచ్చినవానిన్ - శరణువేడిన వాని, సవరింపన్+వలెన్ + కాక - కాపాడవలెనేగాని, పరిహరించుట - తొలగదోయుట, నీకున్, బిరుదు+కాదు - గొప్పగాదు.

నీ దాసులను - నీ సేవకులను, నీవు, నిర్వహింపక + ఉన్నన్ - చూడకున్నచో, పరులు - ఇతరులు, ఎవ్వరు+ అగుదురు - ఎవ్వరు కాపాడెదరు? పంకజ+అక్ష - కమలములబోలిన కన్నులుగలస్వామీ,

దాత - ఇచ్చువాడు, దైవంబు - దేవుడు, తల్లియున్, తండ్రియున్, నీవే, నీ పాదనళినములను - నీ పాదకమలములను, నమ్మిఉన్నాను

తా॥ ఓ స్వామీ! ఎంత ప్రార్థించినా నీకేలదయరాదు? పలువర్యాయాలు పిలిచినా పలుకవేల? పలికితే నీ పదవి ఊడుతుందా? నీ ముఖమెందుకు చూపవు? శరణన్నవారిని కాపాడాలి గాని తిరస్కరించుట పాడిగాదు. నీ భృత్యుల్ని నీవే రక్షించకపోతే ఇతరులెవ్వరు రక్షిస్తారు? నీవే దాతవు - దేవుడవు - తల్లివి తండ్రివి. నీ పాదపద్మాల్ని నమ్ముకున్నాను.

వి॥ ఈ పద్యంలో 'దాస్యభక్తి' ప్రతీయమానమవుతోంది. భగవత్ప్రీతి కొరకు పనులు చేయటం. నీవే రక్షకుడవు, తల్లి, తండ్రి, దైవం, గురువు, దాత నీవేయని నిశ్చయించటం దాస్య భక్తికి ప్రతీకలు. దాస్యభక్తికి గరుడ హనుమదాదులు పురాణ ప్రసిద్ధులు.

భక్తుడు భగవంతుణ్ణి ఆత్మీయతతో ప్రశ్నించవచ్చు. గీత ఇలాంటి ప్రశ్నల్ని పరిప్రశ్నలు అంది. భగవద్భక్తులు భగవంతుణ్ణి కొలిచే పద్ధతులు మూడు విధాలుగా ఉంటాయని గీతాచార్యులు సెలవిచ్చాడు.

శ్లో॥ తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా

ఉపదేక్ష్యంతి తే జ్ఞానం జ్ఞానిన స్తత్త్వదర్శనః

- సాష్టాంగవందనం, పరిప్రశ్న, సేవ అనే మూడింటిని ఆచరణ యందుంచితే మహనీయులు తప్పక తమ కృపాదృష్టిని మోక్షానకులపై ప్రసరిస్తారు. తమ అనుగ్రహానికి పాత్రుల్ని చేస్తారు.

ప్రస్తుతం శతకపద్యానికి పరిప్రశ్న'ని అన్వయించుకోవాలి. 'ప్రశ్న' అంటే సాధారణంగా ఏదో ఒక విషయాన్ని గూర్చి అడుగుట అని అర్థం. పరి ప్రశ్న అంటే బాగా తరచి అడగటం తత్త్వకాంక్షతో వేసే ప్రశ్నయే పరిప్రశ్న. సాధారణంగా జిజ్ఞాసువులైన శిష్యులు గురువుల్ని ప్రశ్నిస్తుంటారు. గురువుగారి సత్తాని పరీక్షించటానికి ప్రశ్నలు వేయగూడదు. అలా వేస్తే గురువులు జ్ఞాన బోధ చేయరు. ఇది గురుశిష్య సంబంధియైన విధానం.

పోతే శేషప్పకవి భగవంతునికి అయిదు పరిప్రశ్నలు వేశాడు. 1. నేనెంత వేడినా నీవేలదయచూడవు? 2. ఎన్నిమార్లు పిల్చినా పలుకవేల? 3. పలికితే నీ పదవికేమి లోపం? 4. నీ ముఖమైనా చూపవేల? 5. నీ దాసుల్ని నీవు రక్షించకపోతే ఇతరులెవరు రక్షిస్తారు?

ఇక్కడ రెండు ధర్మవిదుల్ని గుర్తు చేశాడు 1. శరణాగతుల్ని ఆదుకోవటం 2. నీవే దాతవు నీవే దైవం - నీవే తల్లివి నీవే తండ్రివి నిన్నే నమ్మినాను అనటం.

భగవంతుణ్ణి తత్త్వదర్శనమైన గురువుగా భావించి భక్తుడు తానొక శిష్యుడనని భావించి ప్రశ్నించాడు. గురువునకు, దేవునకు తేడా ఏమీ లేదంటుంది గురుగీత.

“గురుర్బ్రహ్మ గురుర్విష్ణుః గురుర్దేవో మహేశ్వరః

గురు సాక్షాత్పరబ్రహ్మ తస్మై శ్రీగురవే నమః”

- గురువే బ్రహ్మ. ఆయనే విష్ణువు. ఆయనే దేవుడు - మహేశ్వరుడు సాక్షాత్తు పరబ్రహ్మకూడ. ఈ శతకంలో విష్ణుస్తుతియే ప్రధానాంశం. ఒక శిష్యుడు జ్ఞాన బిక్ష పెట్టమని గురువుని అభ్యర్థించినట్లే, భక్తుడు శరణాగతుడై శ్రీ నరసింహస్వామిని కాపాడుమని అభ్యర్థించాడు.

“నీ పాదపద్మాల్ని నమ్మినాను” అన్నాడు కాబట్టి భక్తునిలో ప్రణిపాతం కూడ ఉంది. అంటే 'సాష్టాంగనమస్కార' మని అర్థం. సాధకులు భక్తిపూర్వకంగా, వినయవిధేయతలతో భగవంతునికిగాని, పెద్దలకు గాని సాగిలపడి నమస్కరించాలి. తన గర్వాన్ని, అహంకారాన్ని, దర్వాన్ని అక్కడ కక్కివేయాలి. అప్పుడు మాత్రమే భగవదనుగ్రహం లభిస్తుంది.

“ఇక నీ దాసులను నీవు నిర్వహింపక ఉన్న పరులెవ్వరగుదురు పంకజాక్ష” అన్నాడు. దాసుడనటంవల్ల ‘అతని సేవాభావం’ ద్యోతకమవుతోంది. దేవునికి గురువులకు, పెద్దలకు సేవచేసి వారి ప్రేమను చూరగొనాలి. గురుసేవ, దైవసేవ అత్యవసరాలని శాస్త్రాలు ఉద్ఘోషించాయి.

ఈ పద్యంలో సాష్టాంగవందనం, పరివ్రజ్య, సేవ - అనే త్రితయం సమన్వితమైంది.

సీ॥ వేదముల్ చదివెడు విప్రవర్యుండైన

రణము సాధించెడు రాజులైన

వర్తక కృషికుండౌ వైశ్యముఖ్యుండైన

బరిచరించెడి శూద్రవర్యుండైన

మెచ్చు ఖడ్గముబట్టి మెఱయుమ్మేచ్చుండైన

ప్రజల కక్కఱపడు రజకుడైన

చర్మమమ్మెడి హీనచండాలవరుడైన

నీ మహీతల మందునెవ్వడైన

తే॥ నిన్ను గొనియాడుచుండెనా నిశ్చయముగ

వాడు మోక్షాధికారి యీ వసుధలోన

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! పరసింహ! దురితదూర!

67

టీ॥ వేదముల్ - ఋక్, యజుర్, సామ, అథర్వములను నాల్గు వేదాలను, చదివెడు, విప్రవర్యుండు+ఐనన్ - బ్రాహ్మణోత్తముడైననూ, రణము - యుద్ధము, సాధించెడు చేయగల, రాజులు+ఐనన్,

వర్తకకృషికుండు+ఔ - వ్యాపారము, సేద్యము చేయునట్టి, వైశ్యముఖ్యుండు +ఐనన్ - కోమటియైనప్పటికీ, పరిచరించెడి - సేవచేయునట్టి, శూద్రవర్యుండు + ఐనన్ - శ్రేష్ఠుడైన శూద్రుడైనప్పటికీ,

మెచ్చు ఖడ్గమున్ - మెరిసే ఖడ్గమును, పట్టి - తొల్చి, మెఱయు - ప్రకాశించు, మేచ్చుండు+ఐనన్ - నీచజాతి వాడైనప్పటికీ, ప్రజలకు - జనానికి అక్కఱపడు - ఉపయోగపడునట్టి, రజకుండు +ఐనన్ - చాకలియైననూ, చర్మమున్ - తోలు, అమ్మెడి, హీనచండాలుండు+ఐనన్ - హీనుడైన చండాలుడైనప్పటికీ, ఈ మహీతలమందున్ - ఈ భూమిలో, ఎవ్వడు+ఐనన్ - వివిధమైన వ్యక్తియైనా,

నిన్నున్, కొనియాడుచున్ + ఉండెనా? - కొల్పించునచో, నిశ్చయముగన్ - తప్పకుండా, వాడు, ఈ వసుధలోనన్ - ఈ భూమియందు, మోక్ష+అధికారి - మోక్షమునకు అర్హుడు. అనగా జీవన్ముక్తికి తగినవాడు.

తా॥ ౬ నరసింహప్రభూ! వేదాలు చదివిన బ్రాహ్మణుడుగాని, యుద్ధం చేసే క్షత్రియుడుగాని, కృషివాణిజ్యాలు చేసే కోమటి గాని, సేవచేసే శూద్రుడుగాని, ఖడ్గం పట్టే మ్లేచ్చుడుగాని, ప్రజలకు ఉపయోగపడే చాకలిగాని, చర్మాన్ని అమ్మే చండాలుడుగాని వీరే గాదు మరెవ్వడు గాని నిన్ను స్తుతించే వాడయితే చాలు అతడు తప్పక మోక్షార్హుడే.

వి॥ తొలిసీసచరణాల్లో బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య, శూద్రులను నాల్గు తెగల గూర్చి ప్రస్తావించడమైంది. ఇది అనాదిగా పరంపరాయాతంగా ఉన్న చాతుర్వర్ణవ్యవస్థని సూచిస్తుంది. సంఘ జనులు భారతావనిలో నాల్గు జాతులుగా విభజింపబడ్డారు. ఈ విభజనకు ప్రాతిపదిక ఏమిటి? అనే ప్రశ్న అనేక వాదోపవాదాలకు తెరతీసింది. గీతాచార్యుడు జ్ఞానయోగంలో

“చాతుర్వర్ణ్యం మయాసృష్టం గుణకర్మవిభాగశః

తస్య కర్తారమపి మాం విద్వ్యకర్తార మవ్యయమ్” అన్నాడు.

“- ఆయా జాతుల గుణాన్ని, కర్మని బట్టి నేను ‘చాతుర్వర్ణ్యాన్ని’ ఏర్పరచాను. దానికి నేను కర్తవైనప్పటికీ, వాస్తవంగా నేను నిర్వికారుణ్ణి తెలిసికో” అని భగవానుడు అర్జునునికి చెప్పాడు. అసలు ఈ సందర్భంలో ఈ ప్రస్తావన భగవంతుడెందుకు చేశాడో పరమార్థతత్వజ్ఞులు నేటికీ సరిగా వివరించలేకపోతున్నారు - అస్తు.

ఒక విషయం స్పష్టం. గుణకర్మల్ని బట్టి ఈ బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్య శూద్ర విభజన జరిగిందని గీతాచార్యుడనటం గమనించవలసింది.

గుణం	కర్మ	వర్గం
1. కేవల సత్త్వగుణం గలవారు	శమదమాదులు తపస్సుగలవారు షట్కర్మనిరతులు	బ్రాహ్మణులు
2. సత్త్వగుణంకొద్దిగను రజో గుణం అధికంగాను గల వారు	శౌర్యధైర్యసంయుక్తమైన యుద్ధాలు చేసేవారు	క్షత్రియులు
3. స్వల్పంగా సత్త్వగుణం గల్గి రజస్తమో గుణాలుగలవారు	కృషి, గోరక్షణ వాణిజ్యాది కర్మలుచేయువారు	వైశ్యులు
4. తమో గుణం అధికంగా రజోగుణం స్వల్పంగా గలవారు	పరిచర్యలుచేయువారు	శూద్రులు

విభజనలోని పరమార్థమిది. ఇంతవరకు ఈ విభజన వివాదాస్పదం కాలేదు. పురుషసూక్తంలోని దిగువశ్లోకం వల్లనే వివాదం ఏర్పడింది.

“ముఖం కిమస్య కౌ బాహూ కాపూరూ పాదావృచ్ఛేతే

బ్రాహ్మణో ఽస్య ముఖమాసీత్

బాహూ రాజస్యః కృతః

ఊరూ తదస్య యద్వైశ్యః

పద్భ్యాగ్ం శూద్రోఽజాయత”

విరాట్ పురుషుని ముఖమేది? బాహువులేవి? ఊరువులేవి? పాదాలేవి? అనేవి తొలిశ్లోకంలోని ప్రశ్నలు. దీనికి అతని ముఖం బ్రాహ్మణుడు, బాహువులు క్షత్రియులు, ఊరువులు వైశ్యులు, పాదాలు శూద్రులు అనేవి రెండవశ్లోకంలోని జవాబులు. ఇందులోని ‘అజాయత’ అనే క్రియకి ‘ఆయెను, ఉండెను, పుట్టెను అనేవి నానార్థాలు. కాని కొందఱు పండితులు ‘పుట్టెను’ అను క్రియార్థాన్ని మాత్రమే గ్రహించి ‘శూద్రులు భగవంతుని పాదాలనుండి పుట్టారు అనే అర్థాన్ని వ్యాప్తిచేశారు. తక్కిన మొదటి మూడు జాతులవారెక్కడ నుండి పుట్టారు? అనే ప్రశ్న ఉదయిస్తుంది. అసలు తొలిశ్లోకంలోని ప్రశ్నకు ఎవరెక్కడనుండి పుట్టారనే అర్థం చెప్పటం అసంగతమని స్వామి దయానంద సరస్వతిగారు ఈ వాదాల్ని కొట్టి ఆవలపడేశారు. ఆయన పెక్కు శ్రుతుల్ని స్మృతుల్ని ఉటంకించి చాతుర్వర్ణ్యం గుణకర్మల ప్రాతిపదికగా నేర్పడిందని ద్రువీకరించారు.

అంతేగాక అమూర్తమై, జ్ఞానస్వరూపమై ఉండే పరమేశ్వరునికి మూర్తిమత్వం కల్పించి, ఆయన అవయవాలనుండి ఆయా జాతులు పుట్టాయని చెప్పటం తగదని వేదముద్ఘోషిస్తుంది. క్రైస్తవ, మహమ్మదీయ, ఆర్యసమాజ, బ్రహ్మసమాజస్థులు సర్వేశ్వరునికి మూర్తిమత్వం కల్పించరాదనీ, ఇది ఈశ్వరాపచారమని చెప్పారు. అయితే, మన సనాతనుల్లో కొందఱు పైన చెప్పిన అప్రాకృతమగు పరమాత్మని సామాన్యబుద్ధిజీవులు తెలిసికోలేరని తలంచి మూర్తిపూజల్ని ప్రోత్సహించారు. విగ్రహారాధన ద్వారా పరమాత్మని పూజించి ముక్తిని పొందవచ్చునని ఉపదేశించారు.

వజ్ర సూచకోపనిషత్తు చాతుర్వర్ణ్యాన్ని ప్రస్తావించి ఇలా అంది. “తేషాం వర్ణానాం బ్రాహ్మణ ఏవ ప్రధాన ఇతి వేదవచనానురూపం.... తత్ర చోద్యమస్తి కో వా బ్రాహ్మణో నామ కిం జీవః కిం దేహః, కిం జాతిః? కిం జ్ఞానం?, కిం కర్మ? కిం ధార్మిక ఇతి?

“బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రవర్ణాల్లో బ్రాహ్మణుడు శ్రేష్ఠుడని వేదవచనానుసారంగా స్పృతి అంటున్నది. అయితే ఎవరు బ్రాహ్మణుడు? జీవుడా? దేహమా? జాతియా? జ్ఞానమా? కర్మయా? లేక ధర్మమా? దేన్నిబట్టి అతడు శ్రేష్ఠుడు?” అని ఉపనిషత్తు ప్రశ్నించి అన్నింటిని ఉపపత్తుల ద్వారా ఖండించింది.

“యః కశ్చిదాత్మానమద్వితీయం జాతిగుణక్రియాహీనం, షడూర్మిషద్భావేత్వాది సర్వదోషరహితం... స్వయం నిర్వికల్పం.... ఏవముక్త లక్షణోయస్సనీవ బ్రాహ్మణ ఇతి శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసానామభిప్రాయః అన్యథా బ్రాహ్మణత్వసిద్ధి ర్నాస్తివ .. ఇత్యుపనిషత్”

“అద్వితీయుడు, జాతిగుణక్రియలకతీడుడు, ఆరు ఊర్ములు, ఆరు భావాల దోషాలు లేనివాడు, నిర్వికల్పుడు, ఇలాంటి లక్షణాలు గలవాడే బ్రాహ్మణుడని శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసాలు చెప్పాయి. ఇవి లేకపోతే బ్రాహ్మణత్వసిద్ధి లేదని కూడ ఉపనిషత్తు అంది.

‘గుణాన్ని అనుసరించే జాతి’ అని మనువు స్పష్టపరిచాడు:

శ్లో॥ శూద్రో బ్రాహ్మణతామేతి బ్రాహ్మణశ్చైతి శూద్రతాం
క్షత్రియాజ్జ్ఞాతమేవం తు విద్యాద్వైశ్యాత్తదైవ చ”

సంస్కారంచేత శూద్రుడు బ్రాహ్మణత్వాన్ని పొందుతాడు. సంస్కార రాహిత్యంచేత బ్రాహ్మణుడు శూద్రత్వాన్ని పొందుతాడు. ఇలాగే క్షత్రియుల్ని వైశ్యుల్ని కూడ గ్రహించాలి.

ఒక్కొక్క జాతికి ఒక్కొక్క విధి నిరూపించబడింది. ఇందువల్ల గుణంవల్లనే జాతి ఏర్పడుతుందనేమాటకి ఆటంకమేమీలేదు. ఎందుకంటే ఎవరే యే గుణాలు కల్గి వుంటారో స్వాభావికంగానే వారాయాకార్యాల్లో ప్రవర్తిస్తారు. అన్ని జాతుల్లోను పైన చెప్పిన నాలుగు గుణాలు గల వారుండటమే ఇందుకు తార్కాణం.

మనువంటాడు:

“యథా కాష్ఠమయో హస్తీ, యథా చర్మమయో మృగః

యశ్చవి ప్రోఽనధీయానస్త్రయస్తే నామ బిభ్రతి.

- కొయ్య ఏనుగు, తోలు మెకం, అధ్యయనంలేని విప్రుడు వీరు ముగ్గురు నామమాత్రధారులే గాని, ఆ పేరుకు తగ్గట్లు పనులు చేయరు. అంటే ఒక వేళ వర్తమానకాలంలో కనిపించే బ్రాహ్మణజాతిలో పుట్టినా వేదాధ్యయనం చేయకపోతే వానిజీవితం వ్యర్థమే గదా!

“యస్య వాఙ్మనసీ శుద్ధే సమ్యగుస్తే చ సర్వదా

సవై సర్వమవాప్నోతి వేదాంతోపగతం ఫలమ్”

- ఎవని మాట అసత్యాలాపాదులచేత చెడకుండా, మనస్సు రాగ ద్వేషాలచేత కలుషితం కాకుండా నిర్మలంగా ఉంటుందో అతనికి సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశత్వ రూపమైన ఫలమందుతుంది. ఇలా చెప్పటం వల్ల జాతి ముఖ్యం కాదని, మనోవాక్కులుశుద్ధంగా ఉండటమే ముఖ్యమని అలాంటి వారికే వేదసారమైన బ్రహ్మజ్ఞానం కలుగుతుందని స్పష్టంగా మనువే అన్నాడు.

గీత చెప్పింది:

“సర్వయోనిషు కౌంతేయ! మూర్తయస్సంభవంతి యాః

తాసాం బ్రహ్మ మహద్వోని రహం బీజప్రదః పితా”

“అర్జునా! దేవ, పితృ, మనుష్య, పశు, పక్ష్యాది సకల యోనుల్లో పుట్టి పలువిధాలైన శరీరాలకు మూలప్రకృతి తల్లి అని, పరమేశ్వరుడైన నేను బీజ ప్రదాత తండ్రి యని తెలిసికో” మన్నాడు పరమాత్మ. సర్వప్రాణుల్లో గల ఆత్మ సాక్షాద్భగవంతుడని చెప్పడమైంది. ఈ సత్యాన్ని వేదాలు చదివే బ్రాహ్మణుడు, యుద్ధంచేసే క్షత్రియుడు, కృషివాణిజ్యాదులు చేసే వైశ్యుడు, పరిచర్యలుచేసే శూద్రుడు. తక్కిన వారెల్లరూ భగవంతుణ్ణి బీజప్రదాతయని కొనియాడక పోతే వారికి మోక్షసీద్ధి లేదని ఖరాఖండిగ తేల్చి చెప్పాడు శేషప్పకవి.

సకల భూతాలకు శాశ్వతమైన బీజరూపం ఆ పరమాత్మయే. “బీజం మాం సర్వభూతానాం విద్ధి” అన్నాడు గీతాచార్యుడు. అంతే గాదు -

శ్లో॥ సమోఽహం సర్వభూతేషు న మే ద్వేష్యోఽస్తి న ప్రియః

యే భజంతి తు మాం భక్త్యా మయి తే తేషు చాప్యహమ్”

“నేను సర్వప్రాణుల్లో సమానంగా ఉన్నాను. నాకు శత్రువు లేడు మిత్రుడు లేడు. (నా ట్టుష్టిలో శ్రేష్ఠుడుగాని నికష్ఠుడుగాని లేడు) ఎవరు నన్ను భక్తితో భజిస్తారో వారందరూ నాలోని వారే. నేనూ వారిలో ఉంటాను. ఇది భగవంతుడు ప్రేమమయుడై పల్కిన సత్యవాక్కు.

“నిన్ను గొనియాడుచుండెనా నిశ్చయముగ వాడు మోక్షాధికారి” అని శతకకర్త భక్తునికి హెచ్చరిక చేయటంలో కూడ పై యంశమే ద్యోతకమవుతోంది.

సీ॥ సకల విద్యలు నేర్చి సభ జయింపఁగ వచ్చు

శూరుఁడై రణమందుఁ బోరవచ్చు

రాజరాజైపుట్టి రాజ్యమేలఁగ వచ్చు

హేమగోదావంబు లియ్యవచ్చు

గగనమందున్న చుక్కల వెంచఁగా వచ్చు

జీవరాసులపేళ్ళు చెప్పవచ్చు

పాష్టాంగ యోగము లభ్యసించఁగ వచ్చుఁ

గఠినమౌ రాల మ్రింగంగవచ్చు

తే॥ దామరసగర్భ! హరిపురందరులకైన

నిన్ను వర్ణింపఁ దరమౌనె వీరజాక్ష!

భూషణవికాస శ్రీధర్మపురనివాస

దుష్టసంహారి వరసింహ దురితదూరి

టీ॥ సకలవిద్యలు - సమస్తమైనవిద్యలు, నేర్చి - చదివి, సభన్ - సభలో, జయించన్ + కన్ + వచ్చున్ - విజయము పొందవచ్చును, శూరుడు + ఐ - శౌర్యముగలవాడై, రణమందున్ - యుద్ధములో, పోరవచ్చున్ - పోరాటము చేయవచ్చును, రాజరాజు + ఐ - రాజులకు రాజై, పుట్టి, రాజ్యము + ఏలన్ + కన్ + వచ్చున్ - పరిపాలించవచ్చును. హేమ - బంగారము, గో - ఆవులను, దానంబులు, ఇయ్యన్ + వచ్చున్.

గగనము + అందు + ఉన్న - ఆకాశమందున ఉన్నట్టి, చుక్కలన్, ఎంచన్ + కాన్ + వచ్చున్ - లెక్కించవచ్చును. జీవరాసుల పేళ్ళు - జీవుల పేళ్ళు, చెప్పన్ + వచ్చున్, స + అష్ట + అంగయోగములు - అష్టవిధములైన అంగములతో కూడిన యోగములను, అభ్యసించన్ + కన్ + వచ్చున్ - నేర్వవచ్చును, కఠినము + ఔ - కొరకరాని, రాలన్, మ్రింగన్ + కన్ + వచ్చున్ - మ్రింగవచ్చును,

తామరనగర్ప - పద్మమునుండి పుట్టిన బ్రహ్మ, హరి - శ్రీమహావిష్ణువు, పురందరులకున్ + ఐన్ - ఇంద్రుడు మున్నగువారికి గూడ, నిన్నున్, వర్ణింపన్ - పొగడుటకు, తరము + ఔనె - సార్వమగునా? నీరజ + అక్ష - పద్మములవంటి కన్నులు గల స్వామీ!

తా॥ విద్యలన్నింటిని నేర్చుకొని సభలలో నెగ్గవచ్చు. పరాక్రమ శాలియై యుద్ధాలు చేయవచ్చు. రారాజై రాజ్యమేలవచ్చు. బంగారాన్ని, ఆవుల్ని దానం చేయవచ్చు. ఆకాశంలోని చుక్కల్ని లెక్కపెట్టవచ్చు. 84 లక్షల జీవరాసుల పేర్లు చెప్పవచ్చు. అష్టాంగ యోగాలభ్యసించవచ్చు. కరుకైన రాళ్ళు మ్రింగవచ్చు. కాని బ్రహ్మ విష్ణుమహేంద్రాది దేవతలకైనా నిన్ను వర్ణింపనలవిగాదు.

వి॥ 'కోటివిద్యలు' కూటికొరకే అంటారు. కూసువిద్యలు కాసు కొరకే అనటం కద్దు. పాట్లకూటికొరకు నేర్చుకునే విద్యలు విద్యలు గావని పై సామెతలు వెల్లడిచేస్తాయి. మరి విద్యలన్నీ అంతేనా అంటే పారమార్థికంగా ఆలోచిస్తే అంతేమరి. అయితే ఏది అసలైన విద్య? అంటే, పోతన ఆంధ్రభాగవతంలో 'చక్రహస్తుని ప్రకటించు చదువు చదువు' అని తెగేసి చెప్పాడు. చక్రహస్తుడంటే ఎవరో గాదు 'సుదర్శన చక్రాన్ని చేతబూనిన ఆ శ్రీహరియే'. ఆయన్ని తెలిసికోగల చదువునే చదవాలి. తక్కిన భోగవిద్యలేవీ అక్కరలేదని భాగవతపురాణం చెప్పింది. శేషపుకవి కూడ ఆ మార్గమే అనుసరణీయమనే ఉద్దేశ్యంతో "సకల విద్యలు నేర్చి సభ జయింపంగ వచ్చు గాని ఓ నరసింహ ప్రభూ! నిన్ను వర్ణింపదరమోనె?" అన్నాడు.

శౌర్యమంటే పరాక్రమం. అది గలవారు యుద్ధంలో తమ సాహసాన్ని ప్రదర్శించవచ్చు. శత్రువుల్ని నిర్జించవచ్చు. కాని ఆ బలం కేవలం పాంచభౌతిక బలమే గాని బుద్ధి బలంగాదు. భగవంతుని లీలల్ని వర్ణించడానికి శరీరబలం పనికి రాదు. జ్ఞానబలమే కావాలి అన్నాడు శేషు.

యోగ వాసిష్ఠం - వైరాగ్య ప్రకరణంలోని ఈ శ్లోకాన్ని గమనించండి.

శ్లో || “తరన్తి మాతంగఘటా తరంగం

రణాంబుధిం యే మహితే న శూరాః

శూరాస్తయేవేహ మనస్తరంగం

దేహేంద్రియాంభోధి మిమంతరన్తి”

- పెక్కు ఏన్గులు, గుట్టలు అనే కెరటాలతో కూడిన యుద్ధమనే సముద్రాన్ని దాటే వారు నిజంగా నాదృష్టిలో శూరులుగారు. మనస్సు అనే కెరటాలతో కూడిన ఈ దేహేంద్రియాలనే సముద్రాన్ని దాటేవారే నా దృష్టిలో శూరులు” అని వసిష్ఠులవారు శ్రీరామచంద్రులవారికి చాల అర్థగర్భితమైన బోధ చేశారు. అంటే మనస్సుని జయించి వాసనారహితులైన వారు మాత్రమే భగవత్తత్వాన్ని తెలియగలరని గూఢార్థం.

రాజరాజై రాజ్యమేలవచ్చుగాని నిన్ను వర్ణింపజాలరు అంటాడు కవి. రాజరాజు అంటే రాజులకు రాజుని ఒకర్థం, దుర్యోధనుడని వేరొక అర్థం వస్తుంది. ధర్మావతారులైన పాండవుల్ని జూదంలో ఓడించి దుర్యోధనుడు అక్రమంగా రాజ్యాన్ని కైవసం చేసుకుని వాళ్ళని అడవిపాల్చేశాడు. అక్షోహిణుల్ని కూడగట్టి ప్రచండయుద్ధం చేశాడు. ధర్మోద్ధరణకై అవతరించిన దేవదేవుడైన శ్రీకృష్ణుని ముందు నిలువజాలక సకుటుంబబాంధవంగా హతుడయ్యాడు. అవతారపురుషుని మహిమని అతడు తెలిసికోలేక పోయాడు. ఎంతటి మహారాజైతే మాత్రం ఏమి ప్రయోజనం?

హేమాన్ని, గోవుల్ని దానం చేయవచ్చు. బలిచక్రవర్తి చేయని దానమేముంది? అభిషేకజలం జారకుండా కలశంలో కులగురువు శుక్రుడడ్డుపడినా అతని కన్ను పాడిచి మూడడుగుల దానం వామనునికి ఇచ్చాడు. ఆ స్వామి మూడవ పాదాన్ని అతని తలపై మోపితే నిట్టనిలువునా పాతాళానికి క్రుంగి పోయాడు. భగవంతుడైన శ్రీహరిమహిమ ఎలాంటిదో తెలియ జాలక పోయాడు.

శతక కవి శేషు ఈ పద్యంలో అష్టాంగయోగాన్ని ప్రస్తావించాడు. యోగాల్ని అభ్యసించటంవల్ల ప్రయోజనం లేదు. వాటిని అనుష్ఠించాలని ఆయన హితబోధ-అష్టాంగయోగాన్ని నిర్వచించిన వాడు పతంజలి. స్కాందపురాణంలో అష్టాంగయోగ వివరణ ఇలా వుంది.

“యమశ్చ నియమశ్చైవ తదైవాసనమేవ చ

ప్రాణాయామస్తథావిప్ర ప్రత్యాహారస్తతః పరమ్”

ధారణా చ తథా ధ్యానం సమాధిశ్చాష్టమౌ మునే”

1. యమం 2. నియమం 3. ఆసనం 4. ప్రాణాయామం 5. ప్రత్యాహారం 6. ధారణ
7. ధ్యానం 8. సమాధి అని యోగాలు ఎనిమిది రకాలు.

1. యమం: “అహింసాసత్యమస్తేయం బ్రహ్మచర్యం దయార్జవమ్
క్షమా ధృతిర్మితాహారః శౌచం చేతి యమా దశ”

1. అహింస 2. సత్యం 3. అస్తేయం - దొంగలించకుండటం 4. బ్రహ్మచర్యం 5. దయ 6. ఆర్జవం - కుటిలత లేకుండటం 7. క్షమ 8. ధృతి - ధారణాశక్తి 9. మితాహారం 10. బాహ్యభ్యంతరశుద్ధి. ఈ పదింటిని యమములు అంటారు.

2. నియమం : తపస్సంతోష మాస్తిక్యం దానమీశ్వరపూజనమ్
“వేదాంత శ్రవణం చైవ హీర్మతిశ్చ జపో వ్రతమ్
ఏతే చ నియమాః ప్రోక్తాః యోగవిద్భిర్మహాత్మభిః”

1. తపస్సు, 2. సంతోషం 3. ఆస్తిక్యం - పరమార్థబుద్ధి 4. దానం 5. ఈశ్వరపూజనం 6. వేదాంతశ్రవణం 7. హీ- (లజ్జ) 8. మతి 9. జపం 10. వ్రతం. ఈ పదింటిని యోగవేత్తలైన మహాత్ములు నియమములన్నారు.

3. అసనం : “స్వస్తికం, గోముఖం, పద్మం, వీరం, సింహాసనం తథా
భద్రం, ముక్తాసనం చైవ, మయూరాసన మేవ చ
సుఖాసనసమాఖ్యం చ నవమం ముని పుంగవ”

1. స్వస్తికం 2. గోముఖం 3. పద్మం 4. వీరాసనం 5. సింహాసనం 6. భద్రాసనం 7. ముక్తాసనం (5,6,7, వీటిని సిద్ధాసనమని హఠయోగ ప్రదీపిక అంది) 8. మయూరాసనం 9. సుఖాసనం - ఇవి గాక ఇంకా ఎన్నో ఉన్నాయి. బ్రహ్మనిష్ఠులకు సిద్ధాసన, పద్మాసనాలు చాలని అంటారు.

4. ప్రాణాయామం : “వర్ణత్రయాత్మకాః ప్రోక్తాః రేచపూరకకుంభకాః
సయేవ ప్రణవః ప్రోక్తః ప్రాణాయామశ్చ తన్మయః”

ఈ ప్రాణాయామం అకార, ఉకార, మకారాక్షరాలతో కూడిన వర్ణత్రయాత్మకమని, రేచకపూరక కుంభకాల్లో ఆ మూడు వర్ణాల్ని ఉచ్చరించాలని అట్టి ఉక్షరత్రయం యొక్క ఐక్యమే ప్రణవమని బ్రహ్మవేత్తలన్నారు.

1. పూరకం : ఎడమ ముకురంద్రం ద్వారా 14 మాత్రల కాలంలో ప్రాణవాయువుని లోపలికి పీల్చి దాన్ని పూరకమంటారు. అలా పీల్చబడ్డ వాయువుని 64 మాత్రలకాలం శ్వాసకోశంలో కుంభించాలి. అంటే నిలిపి ఉంచాలి.

2. రేచకం : 64 మాత్రల కాలం నిలిపే శక్తిలేకపోతే, ఎంతవరకు నిలుప సాధ్యమోతుందో అంతకాలమే నిలిపి, తర్వాత లోపల నిలిపియుంచిన వాయువుని కుడి ముక్కురంద్రం ద్వారా మకారమూర్తియైన పరమశివుని స్మరించి మెల్లమెల్లగా రేచించాలి. అంటే విడిచిపెట్టాలి. ఈ రేచకక్రియ 32 మాత్రల కాలంలో జరగాలి.

మళ్ళీ పై మాత్రల పరిమితితోనే కుడి రంధ్రంనుండి పూరించి, ఎడమ రంధ్రం ద్వారా గాలిని వదలుతూ రావాలి.

3. కుంభకం : “పూరితం ధారయేత్పక్షాచ్ఛతుష్టస్త్వై తు మాత్రయా
ఉకారమూర్తిం తత్రాపి సంస్మరన్ ప్రణవం జపేత్”

- పూరింపబడిన ప్రాణవాయువుని 64 మాత్రల సమయం కుంభించి (అదిమిపట్టి) ఉకారమూర్తియైన శ్రీమన్నారాయణమూర్తిని హృదయ కమలంలో స్మరించి ప్రణవాన్ని (ఓం) జపించాలి. 64 మాత్రల కాలం నిలిపి శక్తి లేకపోతే, ఎంతవరకు నిలువ సాధ్యమోతుందో అంతదాక ప్రణవ జపంతో గూడ నిలిపి, తర్వాత పూరింపబడ్డ వాయువుని చాల నింపాదిగ మకారమూర్తియైన పరమ శివుని స్మరించి కుడి ముక్కు ద్వారా మెలమెల్లగా రేచించాలి. అంటే విడిచిపెట్టాలి.

ఇలాగ నిత్యం అభ్యసించేవారికి ప్రాణజయం కలుగుతుంది. బాహ్యోభ్యంతర శుద్ధి కలుగుతుంది. మరల స్వయంగా ప్రాణవాయువుని ఆరోహణం చేసి ఉదరంలో నిల్పటమే ప్రాణాయామం.

5. ప్రత్యాహారం : మొదటి నాల్గు బహిరంగవసాధనలు. కాగా ఇక్కడ నుండి అంతరంగ సాధన ఆరంభమవుతుంది. ప్రత్యాహారం ఇందులోని భాగం.

“ఇంద్రియాణాం విచరతాం విషయేషు స్వభావతః

బలాదాహరణం తేషాం ప్రత్యాహారస్స ఉచ్యతే”

- శబ్ద స్పర్శ రూపరసగంధ విషయాల్లో ఇంద్రియాలకు స్వాభావికంగా ప్రవేశం కలుగుతుంటుంది. అట్టి చక్షురాది - ఇంద్రియాల్ని విషయాల నుండి బలాత్కారంగా ఆకర్షించటమే ప్రత్యాహారమనబడుతుంది. శుభాశుభకర్మలన్నింటిని ఆ మరణాంతం ఈశ్వరార్పణంగా చేయటమే ప్రత్యాహారమంటారు.

6. ధారణ : ధారణమందు అచలావస్థ కల్గాలి. అప్పుడు ధ్యాన సమాధులు త్వరగా సిద్ధిస్తాయి. భూమి పర్వతాన్ని కదలకుండా నిశ్చలంగా ధరించి వున్నట్లే, సంకల్పాలేవీ లేకుండా ధారణ ఆత్మని పట్టుకుంటుంది. వ్యక్తి ఆకాశంలాగా నిర్మలజ్ఞాన స్వరూపుడై సర్వత్ర వ్యాపించి ఉన్నాడని ధృఢంగా విశ్వసించే భావన ‘ధారణ’ అనిపించుకుంటుంది.

“దేహమధ్యగతే వ్యోమ్ని బాహ్యకాశం తు ధారయేత్

ప్రాణే బాహ్యోనిలం తద్వజ్జ్వలనే చాగ్ని మోదరే

తోయం తోయాంశకే భూమిం భూమిభాగే మహామునే

హయరలవకారాఖ్యం మంత్రముచ్చార యేత్రక్రమాత్

ధారణైషా మయా ప్రోక్తా సర్వపాపవిశోధినీ”

- పైరీతిగానే ఇది అయిదు విధాలు (1) దేహమధ్యంలోని దహరాకాశంతో బాహ్యకాశం కలపటం, ప్రాణవాయువుతో బాహ్యవాయువుని, అగ్న్యంశంతో బాహ్యగ్ని రూపాన్ని, జలాంశతో బాహ్యజలాంశాన్ని, పృథ్వ్యంశతో బాహ్య పృథివ్యంశాన్ని ఐక్యపరచటం 'ధారణ' అవుతుంది.

7. ధ్యానం : ఇది సగుణమని, నిర్గుణమని రెండురకాలు. దీన్నే సాకారమని, నిరాకారమని కూడ అంటారు. సాకారం బాహ్యమయితే నిరాకారం ఆంతరంగికం. జడమైన విగ్రహాల ద్వారా చైతన్య రూపుడైన సర్వేశ్వరుణ్ణి పొందాలనే నెపంతో 'సాకార ధ్యాన' మేర్పడింది. జనాలు ఏ విధంగానైనా దైవ విషయంలో ప్రవర్తించి తీరాలి. అలా ఏర్పరించే సాకార ధ్యానం మౌఢ్యంతోనో, మాంద్యంతోనో, అజ్ఞానంతోనో ఏర్పడింది గాదు. ఉపనిషత్తుల్లోనూ, యోగశాస్త్రాల్లోనూ ఎక్కువ భాగం నిర్గుణ పరబ్రహ్మోపాసనయే కన్పిస్తుంది. శివకేశవజపమే ధ్యానం.

“త్రిలోచనం చతుర్బాహుం నీలగ్రీవం పరాత్పరమ్;

ధ్యాయేన్నిత్యం సదా సోఽహమితి బ్రహ్మవిదాంవర॥”

మూడు కన్నులు గలవాడు, నాలుగుబాహువులు గలవాడు, నీలకంఠుడును, పరాత్పరుడును, కారుణ్య నిధియైనవైన ఈశ్వరుని సదా ధ్యానించాలి.

“అథవా హం హరిస్సాక్షాత్పర్యజ్ఞః పురుషోత్తమః;

సహర్షశీర్షా పురుషస్సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్

విశ్వే నారాయణో దేవో హ్యక్షరః పరమః ప్రభుః

ఇతి ధ్యాత్వా పునస్సన్య హృదయాంభోజమధ్యమే”

శ్రీ మహావిష్ణువు శంఖచక్రగదాది ఆయుధాలు, వనమాలాది ఆభరణాలు ధరించినవాడు. ఆయన వేయితలల్ని, వేయి కన్నుల్ని, వేయి పాదాల్ని గల్గి విశ్వాకారుడై ఉన్నాడు. మరియు ఆయన అక్షరుడు దేవదేవుడు - ప్రభువు పరమ పురుషుడు. ఇలాంటి దివ్య లక్షణాలు గల శ్రీ నారాయణుణ్ణి కూడ ధ్యానించాలి. ఇది బాహ్య ధ్యానక్రియ.

ఇక ఆంతర ధ్యానలక్షణం -

“పరమాత్మాన మానందం పరమాకాశమీశ్వరమ్

ఋతం సత్యం పరబ్రహ్మ సాంబం సంసారభేషజమ్

బ్రహ్మవిష్ణు మహేశానైర్దేయం ధ్యేయవివర్జితమ్

సో ఽహమిత్యాదరేణైవ ధ్యాయే ద్యోగేశ్వరేశ్వరమ్

అయం ముక్తేర్మహామార్గ ఆగమాంతైకసంస్థితః”

- పరమాత్ముడును, పరమానందుడును నైన పరమేశ్వరుణ్ణి ధ్యానిస్తూ ఉంటే అది

ధ్యానమౌతుంది. ఋతుడు, సత్యస్వరూపుడు, పరబ్రహ్మమూర్తి, సాంబుడు, సంసారమహారోగానికి వైద్యుడు, ఊర్ధ్వరేతస్కుడును, విరూపాక్షుడు, నీలకంఠుడనైన పరమేశ్వరుణ్ణి అనగా ఆత్మస్వరూపుణ్ణి దర్శింపగలవారి పాపాలు నశిస్తాయి. త్రిమూర్తులు పరబ్రహ్మస్వరూపాన్ని అంతరాత్మ స్వరూపంగా ధ్యానించే వారు కాబట్టి యోగులు కూడ ఆ పరబ్రహ్మన్ని ఆదరణతో ధ్యానించాలి. ఈ ధ్యానమార్గం వేదాల్లో చాల రహస్యమైంది.

8. సమాధి : మొదటి ఏడు విధుల్ని సంపూర్ణంగా సిద్ధిపొందిన వారికే ఈ సమాధి నిర్విఘ్నంగా సిద్ధిస్తుంది. ఇది కేవలం ఆత్మనిలయం. శాంతి సదనం. ఇది చాల అగాధమైంది.

“సమాధిః సంవిదుత్పత్తిః పరజ్ఞేకతాం ప్రతి,
నాహం దేహో న చ ప్రాణో నేంద్రియాణి తథైవ చ
న మనోఽహం న బుద్ధిశ్చ నైవ చిత్తమహంకృతిః
నాహం పృథ్వీ న సలిలం న చ వహ్ని స్తథాఽనిలః
న చాకాశో న శబ్దశ్చ న చ స్పర్శస్తథా రసః
నాహం గంధో న రూపం చ న మాయాఽహం న సంస్కృతిః
సదా సాక్షి స్వరూపత్వాచ్చివ ఏవాస్మి కేవలః
ఇతి ధీర్యా మునిశ్రేష్ఠ! సా సమాధి రిహోచ్యతే”

“నేను దేహం, ప్రాణం, ఇంద్రియాలు, మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తం, అహంకారం పంచభూతాలు వీటిల్లో ఏదీ కాను. మాయా సంస్కృతి నాకు లేదు. ఎందుకంటే ఇవన్నీ దృశ్యాలు. మరియు జడాలు. నేను చైతన్య స్వరూపుణ్ణి సాక్షిగా ఉన్నాను. నేను నిత్య మంగళ స్వరూపుణ్ణి ఓ మునిశ్రేష్ఠా! ఇలాంటి రూఢియైన దృఢబుద్ధి యేదైతే వుందో అదే సమాధి.

ఇది అష్టాంగ యోగవిధుల స్వరూపం. ఈ విధులన్నింటిని అభ్యసించినంత మాత్రాన ప్రయోజనం లేదు. అనుష్ఠాన పూర్వకంగా ఆచరించాలి. లేక పోతే ప్రయోజనం లేదు. అనుదినం బ్రహ్మ, పరమేశ్వర, ఇంద్రాదిదేవతలు శ్రీహరిని కొలుస్తూ ఉంటారు. అయినా వారికి కూడ విఘ్న స్వరూపం సమగ్రంగా బోధ పడలేదు. సామాన్యుల సంగతి చెప్పాలా? అని కవిగారి ప్రశ్న.

భాగవతమంటుంది -

“మహిత యోగోగ్రదివ్యసమాధి విధుల
నలరు బ్రహ్మాది సురలకు నందరాని

భూరి నిర్వాణ సామ్రాజ్య భోగభాగ్య
ఖేలనంబులు హరినామ కీర్తనములు. -

సీ॥ నరసింహ నీవంటి దొరను సంపాదించి

కుమతి మానవుల నేగొల్పఁజాల
నెక్కుదైత్యర్యంబు లియ్య కున్నను మానెఁ
బొట్టకు మాత్రము పోయరాదె
ఘనము గాదిది నీకుఁ గరువునఁ బోషింపఁ
గష్టమెంతటి స్వల్పకార్యమయ్య
పెట్టఁ బోవక యేల భిక్షమెత్తించెడు
నన్ను బీదను జేసినా విదేమి?

తే॥ విమలకమలాక్ష! వేవిట్లు శ్రమపడంగఁ
గన్నులకుఁ బండువై నీకుఁ గావఁబడునె?
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

69

టీ॥ నరసింహ! - ఓ స్వామీ, నీవంటి దొరను - నీవంటి ప్రభువును, సంపాదించి, కుమతి
మానవులన్ - దుర్బుద్ధులైన మానవులను, నేన్ - నేను, కొల్వన్ + చాలన్ - సేపించలేను.

ఎక్కుడు - మిక్కిలి, ఐశ్వర్యంబు - సంపద, ఇవ్వలేక+ఉన్నను - ఇవ్వలేకపోయినప్పటికి,
మానె, పొట్టకు మాత్రము - కడుపునకైనా, పోయన్+కాదె - ఇవ్వకూడదా?

ఇది, నీకున్, ఘనము+కారు - గొప్పగాదు, కఱవునన్ - క్షామకాలంలో, పోషింపన్ -
కాపాడుట, కష్టమా!, ఎంతటి స్వల్ప కార్యము+అయ్య - చిన్నపని గదా స్వామీ!,

పెట్టన్+పోవక - ఇవ్వలేక, నన్నున్, బిచ్చము+ఎత్తించెడు - అడుక్కుతినేటట్లు చేసితివి,
బీదను+చేసినావు - పేదగా మార్చినావు, ఇది+ఏమి - ఈపనితగునా?

విమల కమల+అక్ష - స్వచ్ఛమైన తెల్లదామరలబోలిన కన్నులు గలవాడా! నేను, ఇట్లు,
శ్రమపడన్+కన్ - కష్టపడుచుండగా, కన్నులకున్, పండువ+బ - వేడుకై, నీకున్, కానన్+పడునె
- కన్పించునో (చాల అన్యాయమని కవిభావన).

తా॥ ఓ నరసింహ ప్రభూ! నీ లాంటి గొప్పదైవాన్ని పొందిననేను నీచమానవుల్ని
అశ్రయించలేను. కోరిన సంపదలన్నీ ఇవ్వకపోతే పోనీ, పొట్టకూటిని సమకూర్చుట నీకేమి
గొప్పగాదు. కఱవు కాలంలో పట్టెడన్నమైనా పెట్టక ఎందుకు హింసిస్తావు! నన్నెందుకిలా
నిరుపేదని గావించావు! ఓ పద్మనయనా! నేనిలా శ్రమ పడ్డం నీ కంటికింపుగా ఉందా?

వి॥ ఈ పద్యంలో భక్తుడు నిష్ఠురోక్తులతో భగవంతుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాడు. నరసింహస్వామి యంతటి ప్రభువుని గొల్చేతాను నీచమానవుల్ని కొలువడు. క్షుత్తిపాసలు లేకుండా చేస్తే చాలు ఆయన్ని అంతకంటే మించి ఏమీ కోరడు. క్షామ పీడితుల్ని పోషించటం ప్రభువు కర్తవ్యం. బీదవాణ్ణి చేసి బిచ్చవానిగా మార్చవద్దని అర్థించాడు. 'స్వామీ! నీకన్నులు స్వచ్ఛమైనవి. నన్నొక్కకంట కనిపెట్టు' మని అతిదీనంగా వేడుకున్నాడు.

భక్తుని శరణాగతి కరుణ రసస్ఫోరకంగా ఉంది.

సీ॥ వనజాతనాభ! నీ వంకజేరితి నేను

గట్టిగా ననుఁ గావు కావు మనుచు

వచ్చినందుకు వేగ వరములియ్యక కాని

లేవఁ బోయిన నిన్ను లేవనియ్య

కూర్చుండఁబెట్టి నీ కొంగు గట్టిగఁ బట్టి

పుచ్చుకొందును జూడు భోగశయన!

ఈవేళ నీకడ్డ మెవరు వచ్చినఁ గాని

వారికైనను లొంగి వణఁకఁబోను

తే॥ గోపగాఢము నీవు నా గుణము తెలిసి

యిప్పుడే నన్ను రక్షించి యేలుకొమ్ము

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

70

టీ॥ వనజాతనాభ - పద్మమును బొడ్డున గలదేవా, నీ వంకన్ - నీ పజ్జ, చేరితిని, నేను, గట్టిగాన్, ననున్, కావు కావుము - రక్షింపు, రక్షింపుము, అనుచున్,

వచ్చిన+అందుకున్, వేగముగాన్ - త్వరగా, వరములు, ఇయ్యక కాని - ఇవ్వకుండాగా, లేవన్+పోయినన్, నిన్నున్, లేవనియ్యను,

కూర్చుండన్+పెట్టి - కూర్చోబెట్టి నీకొంగు - పైపంచ అంచుని, గట్టిగన్+పట్టి - లాగుకొని, భోగశయన - పాముపడగపై శయనించు స్వామీ, పుచ్చుకొందును - గ్రహింతును, చూడము - చూచుచుండుము.

ఈవేళన్ - ఈ సమయములో, నీకున్ - అడ్డము, ఎవరు వచ్చినన్+కాని - ఎదురు ఎవరు వచ్చినప్పటికీ, వారికిన్ + అయినను - అట్లు వారికెవరికైనా, లొంగి - లోబడి, వణఁకఁబోను - భయపడను.

కోపకాడను - నేను కోపిని, నీవు, నా గుణము - నా స్వభావము తెలిసి - తెలిసికొని, ఇప్పుడే, నన్నున్, రక్షించి - కాపాడి, ఏలుకొమ్ము - పరిపాలించుము.

తా॥ ఓ నరసింహ స్వామీ! నన్ను కాపాడుమని నీ పజ్జ చేరాను. నాకు వరాలియ్యకపోతే, నిన్ను కదలనివ్వను. నీకొంగుబట్టి కూర్చోబెడతాను. నిన్ను కాపాడటానికి నాకెదురు ఎవరు వచ్చినా వారికి నేను జంకను. ఓ ప్రభూ! నేనసలే కోపిష్టిని. నా సంగతి తెలిసి నన్నిప్పుడే కాపాడి ఏలుకో -

వి॥ భగవంతుడు భక్తవత్సలుడు. దీనావనుడు కూడ. భక్తులపై ఆయన కెంతటి వాత్సల్యమో ఊహించలేము. స్నేహం, ప్రేమ, వాత్సల్యం అనేవి దివ్య గుణాలు. ఈ గుణాల అమృతవర్షాన్ని ఆయన భక్తులపై కురిపిస్తాడు. అందుకే భక్తులు 'శ్రీహరీ! కావు కావు' మని ఆయన వెంట బడతారు. మేం నీ యాశ్రితులం, మాకు వరాలియ్యకపోతే ఇక్కడ నుండి కదలమని మొఱపెట్టుకుంటారు.

బుద్ధిమంతులు పట్టుదలతో భగవంతుని హృదయాన్ని లీలగా దొంగలించుక పోతారట. భాగవతంలో నారాయణమూర్తి అంబరీషునితో తానే స్వయంగా అంటాడు చూడండి -

“చలమున బుద్ధిమంతులగు సాధులు నా హృదయంబు లీల దొంగిలించి పోవుచుండుదురకిల్చిపభక్తిలతాచయంబులన్
నిలువగఁబట్టి కట్టుదురు నేరుపుతో మదకుంభికైవడిన్
వలలకుఁజిక్కి భక్తజనవత్సలతన్ జనుచుందుఁ దాపసా!”

“పట్టుదల గల సాధువులు నా హృదయాన్ని సుళువుగా దొంగలించుకొని పోతారు. మచ్చలేని భక్తి అనే తీగల సమూహంతో నన్ను కదలకుండా జాగ్రత్తగా బంధిస్తారు. అప్పుడే నేను మదపుటేన్న వలత్రాళ్ళకు చిక్కినట్టుగా బంధితుణ్ణి భక్తజనవాత్సల్యంతో వారి వెంబడి వెళ్తుంటాను” అంటాడు భగవానుడు. ఇది ఆయన భక్త వాత్సల్యం. భక్తుడు స్వామి వెంటబడటం మనం శతక పద్యంలో చూడగలం.

ఋణదాత వద్దకు వచ్చి అప్పుకోరే వారి వైఖరి ఇందులో కన్పిస్తుంది. “దొరా! నీ వద్దకు వచ్చినా, నిన్నే నమ్ముకున్నా. ఈ గండం గట్టెక్కించు. నీవియ్యాల - నేఁబోవాలా” అంటారు. ఋణదాతకు ఋణగ్రస్తుని ఈ మొర భగవంతునియెడ భక్తుని శరణాగతిని తలపిస్తుంది.

సీ॥ ప్రహ్లాదుడే పాటి పైడి కానుకలిచ్చె?

మదగజంబెన్నిచ్చె మౌక్తికములు?

వారదుండెన్నిచ్చె వగలు రత్నంబుల?

హల్య నీకే యగ్రహరమిచ్చె?

ఉడుత నీకేపాటి యూడిగంబులు చేసె?
 ఘనవిభీషణుడేమి కట్టుమిచ్చె?
 పంచపాండవులేమి లంచమిచ్చిరి నీకు?
 ద్రౌపది నీకెంత ద్రవ్యమిచ్చె
 తే॥ నీకు వీరందరయినట్లు నేను కాన?
 ఎందుకని నన్ను రక్షింప విందువదన?
 భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
 దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

71

టీ॥ ప్రహ్లాదుడు, ఏపాటి - వీరకమైన, పైడికానుకలు - బంగారు కాన్కలు, ఇచ్చెన్ - ఇచ్చినాడు?, మదగజంబు - మదించిన ఏనుగు (గజేంద్రుడు), ఎన్ని, మౌక్తికములు - ముత్యాలు, ఇచ్చెన్ - ఇచ్చినాడు!

నారదుడు, ఎన్ని, నగలు - హారాలు, రత్నంబులు - రత్నాలు, ఇచ్చెన్ - ఇచ్చినాడు?, అహల్య, నీకున్, ఏ అగ్రహారము, ఇచ్చెన్ - ఇచ్చినది?

ఉడుత, (రామాయణ సేతు నిర్మాణక్రియ), నీకు+ఏ పాటి, ఊడిగంబులు - సేవలు, చేసెన్ - చేసినది. ఘన - గొప్ప వాడైన, విభీషణుడు, ఏమి కట్టుము + ఇచ్చెన్ - ఇచ్చినాడు?

నీకున్, పంచపాండవులు - ఐదుగురు పాండుపుత్రులు, (ధర్మజ, భీమ, అర్జున, నకుల సహదేవులు) ఏమి లంచము+ఇచ్చిరి? ద్రౌపది, నీకున్, ఎంత ద్రవ్యము, ఇచ్చెన్ - ఇచ్చినది?

నీకున్, వీరు+అందరు+అయిన+అట్లు - వీరెల్లరు నీ వారయినట్లే, నేను, కాన - కాలేనా? ఇందువదన - చంద్రునివంటి మోముగల చల్లని స్వామీ! ఎందుకు+అని - ఏ కారణంగా, నన్నున్, రక్షింపవు - కాపాడవు?

తా॥ ఓ స్వామీ! నీచే కాపాడబడ్డ ప్రహ్లాదుడు నీకెంతబంగారమిచ్చాడు? గజేంద్రుడు ఎన్ని ముత్యాలు పోసినాడు? నారదుడేమైనా నగలు, రత్నాలు ఇచ్చాడా? అహల్య నీకేమైనా అగ్రహారదానం చేసిందా? ఉడుత నీకెంత సేవ చేసింది? ఆ విభీషణుడేమైనా కట్టుమిచ్చాడా?

పంచపాండవులు లంచమేమైనా ఇచ్చారా? ద్రౌపది నీకెంత ద్రవ్యమిచ్చింది? వీరందరి లాంటి వాణ్ణి నేను కానా? ఏమి లేకుండానే వారెల్లరిని కాపాడావు. నన్నెందుకు రక్షించవు ప్రభూ!

ప్రభూ!

మి॥ ఈ పద్యం పురాణకథాప్రపంచితం. ప్రహ్లాదుడు, గజేంద్రుడు, నారదుడు, అహల్య, ఉడుత, విభీషణుడు, పంచపాండవులు, ద్రౌపది - వీరెల్లరు భారత భాగవత శ్రీమద్రామాయణాది పురాణ గ్రంథాలలోని పాత్రధారులు. శ్రీమన్నారాయణుని భక్తబృందంలోని వారలు. 'నేను నీకు వీరివంటి వాణ్ణి' అంటున్నాడు శేషప్పకవి.

ప్రహ్లాదుడు : హిరణ్యకశిపునికి కయాధువుకు పుట్టిన నల్గురు పుత్రుల్లో చివరి వాడు. చిన్నవాడైనా గుణాల్లో మిన్న. అతడు లలితమర్యాదుడు. పరమజితేంద్రియుడు. అతడసురుడైనను నిర్మత్సరుడు. వాసుదేవుడంటే అతనికి అపారమైన భక్తి. భగవంతుని లీలల్ని స్మరించుకుని తన్మయుడయ్యేవాడు. తండ్రి బాల్యంలో విద్యనేర్పడానికి ప్రహ్లాదుణ్ణి చండామార్కుల కప్పజెప్పినాడు. ఈ గురువులు శుక్రతనయులు. ఈ బాలుడు చలించని వైష్ణవభక్తిప్రపూర్ణుడు. అతనికి సకలవిద్యలు కరతలామలకాలు. భౌతిక విద్యల్ని పరిహరించి నిరంతరం విష్ణుమూర్తియందే లగ్నమనస్కుడయ్యాడు.

తండ్రి కుమారుణ్ణి పిలిపించి చదువుని గూర్చి పరీక్షించాడు. ఫలితం శూన్యం. తానాశించినదానికి భిన్నంగా కుమారుడు విష్ణుస్తుతి చేశాడు.

“సర్వమున్నతని దివ్యకళామయమంచు విష్ణునందుల్లము జేర్చి తారడవి నుండుట మేలు నిశాచరాగ్రణీ!” అన్నాడు. తండ్రి దండతాడిత భుజంగుడయ్యాడు. నీహరి ఎక్కడున్నాడూ? అని గద్దించాడు -

“ఇందుగలడందులేడని

సందేహము వలదు చక్రి సర్వోపగతుం

డెందెందు వెదకి చూచిన

నందందే గలడు దానవాగ్రణీ! వింటే” అన్నాడు ప్రహ్లాదుడు.

తనగదతో ఎదుట నున్న స్తంభాన్ని చరిచాడు రాక్షసరాజు. శ్రీహరి నరసింహాకృతితో అందుండి పుట్టి, ఇంటి గడపపైన కూర్చొని తన ఊరుపులపై నుంచుకొని వాని కడుపు చీల్చిపారవైచాడు. ప్రహ్లాదుణ్ణి రక్షించాడు. సకలదేవతాకోటి ఆయన్ని స్తుతించింది.

ప్రహ్లాదుడు “మహాత్మా! సంసారమనేవైతరణి దుస్తరమైంది. అయినా దానికి నేను భయపడను. నీ కీర్తన చాల మహిమాన్వితమైంది. నీ కీర్తనామృతంలో నా మనస్సుని మగ్నం చేశాను. కాని మూడులట్లా గాదు. వారికి విషయాభిలాష మెండు. వారు సంసారచక్రంలో పడి నీ నామకీర్తనం చేయరు. వారిని గూర్చియే నా బాధ నీవు దీన బాంధవుడివి. వారికి నీవేరక్ష. వారిని కాపాడుతండ్రీ!” అని స్వామిని ప్రార్థించాడు. భగవదనుగ్రహానికి పాత్రుడయ్యాడు. అతడు నరసింహస్వామికి ఎలాంటి కాన్కలు సమర్పించలేదు. కేవలం భక్తినే ఆయనికి కాన్కపెట్టాడు. ఈ శతకంలోని 23 వ పద్యం వ్యాఖ్యానం కూడా చూడండి.

2. గజేంద్రుడు : గజేంద్రమోక్షం కూడ భాగవతోపాఖ్యానమే. గజేంద్రుడు పూర్వజన్మలో ద్రవిడ దేశపురాజు. పేరు ఇంద్రద్యుమ్నుడు. విష్ణువ్రతుడు ఒకరోజు తన ఆశ్రమంలో స్నానానంతరం మౌనంగా హరిని ధ్యానిస్తున్నాడు. అక్కడికి అగస్త్యుడు వచ్చాడు.

ధ్యానమగున్నదైన ఇంద్రద్యుమ్నుడతన్ని గమనింపలేదు. అందుకు కోపించి అగస్త్యుడు 'ఏనుగులగా స్తబ్ధుడవై ఉన్నావు కావున గజజన్మమెత్తు' మని అతణ్ణి శపించాడు. అతడే మరుజన్మలో గజేంద్రుడు.

పాలసముద్రంలో త్రికూటపర్వతముండేది. గజేంద్రుడు పత్నీసహితుడై అక్కడే నివాసమేర్పరచుకున్నాడు. వేసవిలో ఎండవేడిమికి తాళలేక చెంతనున్న పద్మసరోవరంలో భార్యలతో విహరింపజొచ్చాడు. దేవలుని శాపంచేత హూహూ అనే గంధర్వుడు ఆ మడుపులో 'మొసలి'గా పడివుండేవాడు. ఆ మొసలి గజేంద్రుని కాలు పట్టుకుని లోపలికి లాగజొచ్చింది. గజేంద్రుడు "రావే ఈశ్వర! కావవే వరద సంరక్షించు భద్రాత్మకా" అని శ్రీహరిని ప్రార్థించాడు. స్వామి అతని ఆక్రందన విని వైకుంఠం నుండి పరుగిడి వచ్చి చక్రాయుధంచేత మొసలిని ఖండించి తన భక్తుడైన గజేంద్రుణ్ణి కాపాడినాడు. "శరణార్థిని నన్నుగావవే" అని మొఱపెట్టుకోవటం తప్ప, గజేంద్రుడు శ్రీహరికిచ్చిన ముత్యాలదండలేవి లేవు - అయినా అతన్ని రక్షించాడు స్వామి.

3. వారడుడు: ఈ వ్యాఖ్యానంలో ఒక మారు వచ్చింది. చూడండి 23వ పద్య వ్యాఖ్యానం.

4. అహల్య : ఈమె గౌతమమహర్షి భార్య. ఒక నాడింద్రుడు కోడిరూపమెత్తి ఆశ్రమం చెంత కూతవేశాడు. మహర్షి తెల్లవారనుందని హుటాహుటి కాలకృత్యాలు దీర్చుకోవడానికి లేచి నదికి వెళ్ళాడు. ఇంద్రుడు గౌతమవేషధారియై పర్లశాల జొచ్చి అహల్యని కూడి తన దారిన పోయాడు. సాంస్కృత్యం దీర్చుకుని వచ్చాడు మునీంద్రుడు. 'ఇప్పుడే గదా మీరు వచ్చి వెళ్ళారు. ఇంతలో మళ్ళీ ఏమిటి ఈరాక' అంది అహల్య. గౌతముడు దివ్యనేత్రంతో చూచాడు. ఇంద్రుని అపచారం. తెలిసికొని అతన్ని సహస్రమర్మాంగమయుణ్ణి చేశాడు. అహల్యని 'రాయివి' కమ్మని శపించాడు. ఆమె శాపావధి కోరింది. త్రేతాయుగంలో శ్రీరామచంద్రుని పాదం సోకి 'యథాస్వరూపం' ధరిస్తావు పొమ్మని గౌతముడనుగ్రహించాడు. విశ్వామిత్రుని వెంట అడవిలో నడచివెత్తున్న రాముని పాదంసోకి 'రాయి' నాతిగా పరిణమించింది. ఆమె అహల్య. వాల్మీకి రామాయణంలో ఇలా అన్నాడు.

"సా హి గౌతమవాక్యేన దుర్నిరీక్ష్యా బభూవ హ

త్రయాణామపి లోకానాం యావద్రామస్య దర్శనమ్

శాపస్యాంతముపాగమ్య తేషాం దర్శనమాగతా"

- గౌతమ శాపం వల్ల శ్రీరాముని దర్శనం అయ్యేదాకా ముల్గ్లకలకు అదృశ్యురాలై

ఉన్న అహల్య రామదర్శనంతో శాపం పోయి వారికి ప్రత్యక్షమైంది. రామలక్ష్మణులు ఆమె పాదాలకు నమస్కరించారు. ఆమె వారికి ఏ యగ్రహారాలివ్వలేదు.

5. ఉడుత : శ్రీమద్రామాయణంలో 'ఉడుత' భక్తి చాల విశిష్టమైంది. చిన్నవాని భక్తిని 'ఉడుతా భక్తి' అనటం లోకసహజం. వానరులు సేతువు నిర్మిస్తుంటారు. లంకలో ప్రవేశించటానికి వార్తిపై సేతునిర్మాణం జరుగుతుంటుంది. కవులు రాళ్ళు తెచ్చి సముద్రంపై పడవేస్తుంటారు. రాతికి రాతికి మధ్య సందు పూడ్చడానికి ఒక ఉడుత ఇసుకని తెచ్చి విదిలిస్తుంటుంది. దాని సహకారం అనిర్వచనీయం. ఆ ఉడుత భక్తి అనన్యదృశ్యం. భగవంతుడు దానిని అనుగ్రహించాడు. అది చేసిన ఊడిగాలేమిలేవు. శ్రీరాముడు ఉడుతని ప్రేమతో వీపుపై నిమిరినందున మూడు చారలు ప్రేమచిహ్నంగా నేర్పడ్డవి. ఆచారలే భక్తికి చిహ్నాలు.

6. విభీషణుడు: విశ్రవసుబ్రహ్మకు కల్గిన ముగ్గురు కుమారుల్లో విభీషణుడు చిన్నవాడు. రావణుడు జ్యేష్ఠుడు. రెండవవాడు కుంభకర్ణుడు. వీరిది రాక్షస వంశం. లంకవీరి నివాసం. వీరి చెల్లెలు శూర్పణఖ. ఈమె శ్రీరామునిపై కన్నువేసింది. శ్రీరాముని ఆజ్ఞపై లక్ష్మణుడామె ముక్కు చెవులు కోసినాడు. అది ఆగ్రహించి అన్నకు తన దీనగాధ చెప్పుకుంటుంది. క్రుద్ధుడైన రావణుడు మారీచుని కనకమృగవేషధారుణ్ణి గావించి దండకాటవిలో శ్రీరామునిపర్లశాలచెంత సంచరించేలా చేశాడు. సీతమనస్సుని ఆ మృగం ఆకర్షించింది. సీతా ప్రేరితుడైన రాముడు దాన్ని తేవాలని వెంట బోయాడు. అది 'హాసీతా! హాలక్ష్మణా!' యని మాయానాదం చేసింది. లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని ఆర్తనాదంగా భావించిన సీతాప్రేరణతో రాముని అన్వేషిస్తూ వెళ్ళాడు. ఆ అదునులో రావణుడు సీతని అపహరించుకుని వెళ్ళి లంకలో అశోకవనంలో నుంచాడు. ఆమెని కైవసం చేసుకొంటూనికి కపటోపాయాలు పన్నాడు. చివరికి కపిసమేతుడైన రామునితో యుద్ధానికి రావణుడు పిద్దపడ్డాడు. సోదరులయెక్కయు, యోధులయెక్కయు అభిప్రాయాలు సేకరించాడు. "సీతాదేవి మహా సాధ్వి. శ్రీరాముడు నారాయణుని అపరావతారుడు. సీతను కొంపోయి రాముణ్ణి శరణువేడు' మని విభీషణుడు అన్నకు హితవు చెప్పాడు. క్రుద్ధుడైన రావణుడు 'రాముని వద్దకి పా'మృని విభీషణుణ్ణి లంకనుండి బహిష్కరించాడు. రావణుడంటాడు

"జానామి శీలం జ్ఞాతీనాం సర్వలోకేషు రాక్షస!

హృష్యంతి వ్యసనే ష్వేతే జ్ఞాతీనాం జ్ఞాతయస్సదా"

విద్యతే గోమ సంవన్దం విద్యతే బ్రాహ్మణే దమః

విద్యతే ప్రీమ చాపల్యం విద్యతే జ్ఞాతితో భయమ్"

“ఓరీ రాక్షసుడా! నర్వలోకాల్లో దాయాదుల స్వభావం నాకు తెలుసు దాయాదులుకష్టాల్లోచిక్కుకుంటేవారు చాలా సంతోషిస్తారు. ఆవుల వద్ద సంతతి వుంది. బ్రాహ్మణునివద్ద ఇంద్రియనిగ్రహముంది. స్త్రీలవద్ద చాంచల్యముంది. జ్ఞాతులవల్ల భయం ఉంది. ఈ మాటలు విని విభీషణుడు లంక విడిచి రాముని చెంత జేరి శరణుగోరినాడు.

శ్రీరాముడతనిభక్తికి మెచ్చి శరణాగతవాత్సల్యంతో అతన్ని లంకాసామ్రాజ్యానికి పట్టాభిక్తుణ్ణిచేశాడు. విభీషణుడు శ్రీరామునికి ఎలాంటి కట్టుకాన్కలు సమర్పించలేదు.

7. పంచపాండవులు : ధర్మరాజు, భీముడు, అర్జునుడు, నకులుడు, సహదేవుడనువారు పాండురాజుకుమారులు. మొదటి ముగ్గురితల్లి కుంతి. తర్వాతి ఇద్దరితల్లి మాద్రీ. ఈ అయిదుగురికి పంచపాండవులని పేరు. మాయజూదంలో రాజ్యనర్వస్వాన్ని కొరవులకప్పజెప్పి, పాండవులు 13 ఏళ్ళ అరణ్యవాసానికిగారు. అనేక కష్టాలనుభవించారు. ఇది ద్వాపరయుగఇతిహాసం. ఈయుగంలో శ్రీమన్నారాయణుడు కృష్ణావతారమెత్తి “ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే” అని శవధం చేశాడు. అధర్మపరాయణులైన కొరవుల్ని మట్టుపెట్టాలనుకున్నాడు. వనవాసగతులైన పాండవులకు అండగా నిలిచాడు. అర్జునునికి సారథియై, పాండవక్షాన వ్యూహాకర్తగా నిలిచి దుర్యోధనుణ్ణి అతని ఆక్షోహాణుల్ని హతమార్చాడు. ధర్మరాజుని హస్తినాపురసార్వభౌముణ్ణి చేసి ద్వారక చేరుకున్నాడు.

ముసలంవల్ల యాదవకులం నాశనమైంది. శ్రీకృష్ణుడు అవతారం చాలించాడు. అర్జునుడు మృతులెల్లరికి సంస్కారాలు నిర్వహించి హస్తినకు తిరిగివచ్చి అన్నతో అంటాడు.

“మన సారథి, మన సచివుడు

మన వియ్యము, మన సఖుండు, మన బాంధవుడున్

మన గురుడు, మనకు దేవర

మనలను విడనాడి చనియె మనుజాధీశా” (ఆం. భాగ)

పాండవులు ధర్మపరాయణులు. వారు భగవానునికి ఏ లంచాలు ఇవ్వలేదు. అయినా ఆ తండ్రియే వారికి సర్వస్వం. ఆయనే గురువు. ఆయనే దైవం. పాండవులు భగవంతునియందు అనన్యభక్తి గలవారు.

8. ద్రౌపది : ఈమె ద్రుపదరాజు కూతురు. పాండవపత్ని. కొరవులు నిండుకొలుపులో ఈమెని వలువలూడ్చి మానభంగం చేయాలని సంకల్పిస్తారు - ఆమె

“గోవింద! ద్వారకావాసిన్! కృష్ణ! గోపీజనప్రియ!

కొరవై: పరిభూతాం మాం కిం న జానాసి కేశవ!” అని ఆర్తనాదం చేస్తుంది. “నేను

ద్వారకలో మాత్రమే ఉంటానా? గోపీజనులకు మాత్రమే ప్రియుణ్ణా!” అని పరమాత్మ మనుసులో వితర్కించుకుంటాడు. అక్కడ అపచారం జరగబోతోంది. భక్తురాలికి అర్థం కాలేదు. అంతలో మెరుపు మెరిసినట్లొక భావన ఆమెలో కలి

“కృష్ణ! కృష్ణ! మహాయోగిన్ విశ్వాత్మాన్ విశ్వభావన
ప్రపన్నాం పాహి గోవింద! కురుమధ్యేవసీదతీమ్”

అని బిగ్గరగా ప్రార్థిస్తుంది. స్వామి విశ్వాత్ముడు. విశ్వభావనుడు. ఈ భావం భక్తురాలిలో గల్గిందని తెలిసినవెంటనే పరమాత్మ ఆమెని సంరక్షించాడు. ద్రౌపది మానభంగానికి గురికాలేదు. ఆమె పరమాత్మకు సమర్పించుకున్న ద్రవ్యమేది లేదు.

ఈ పై పేర్కోబడ్డ భక్తులెల్లరు శరణాగతులు మాత్రమే. వారు భగవంతునికి సమర్పించుకొన్నది తమ అనన్యభక్తియే. వారివలెనే శేషప్రకవి కూడ భగవానునికి ఏమీ సమర్పించుకోలేదు. రక్షింపమని వేడుకున్నాడు. అదే భక్తికుసుమం. పద్యం మూమూలుగానే సాగింది. కాని భారత భాగవత రామాయణాల్ని తనలో ఇముడ్చుకుంది. విశాల భావగర్భితంగా ఉంది.

అవతారిక :- ఈ దిగువ పద్యం కూడ అలాంటిదే.

సీ॥ వాంఛతో బలిచక్రవర్తిదగ్గరఁజేరి

భిక్షమెత్తివేల బిడియపడక!

అడవిలో శబరి తీయని ఫలాలందియ్యఁ

జేతులొగ్గివేల సిగ్గుపడక!

వేడ్కతో వేవేగ విదురు నింటికి వేగి

విందుగొంటివదేమి వెలితి పడక?

అడుకులల్పము కుచేలుఁడు గడించుకుఁ దేఁగ

బొక్కపొగితివేల లెక్కఁగొనక?

తే॥ భక్తులకు నీవు పెట్టుట భావ్యమౌను

వానినాశించితిని తిండివాడఁవగుచు

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

72

టీ॥ వాంఛతోన్ - కోరికతో, బలిచక్రవర్తి దగ్గరన్ - చెంత, చేరి - భిక్షము + ఎత్తితిని + విల - ముష్టి విందుకెత్తావు? బిడియపడక - సిగ్గుపడకుండ,

అడవిలోన్ - అడవియందు, శబరి - అను పేరుగల భక్తురాలు, తీయని ఫలాలు - తియ్యని

పండ్లు, అంది + ఇయ్యన్ - చేతికందియ్యగా, సిగ్గుపడక, చేతులు, ఒగ్గితివి + ఏల? - చాపినావెందుకు ?

వేడ్కతోన్ - సంతోషముతో, వేవేగన్, వేగన్ + వేగన్ - తొందర తొందరగా, విదురు + ఇంటికిన్ - విదురుని ఇంటికి, ఏగి - వెళ్ళి, వెలితిపడక, కక్కుర్తి అనుకోకుండ, విందున్, కొంటివి, అది + ఏమి - ఏమాచర్య?

కుచేలుడు, అడుకులు, అల్పము - చాలకొద్దిగా, గడించుకు + తేగన్ - సంగ్రహించుకొనితేగా, లెక్క + కొనక - సరకు చేయకుండ, బొక్కుసాగితివి + ఏల? తిన్నావెందుకు?

భక్తులకున్, నీవు, పెట్టుట, భావ్యము + ఔను - తగును. తిండివాడవు + అగుచున్ - తిండిపోతువై, వారికిన్, ఆశించితివి, - వారిచ్చేదాన్ని కోరినావు -

తా॥ ఓ స్వామీ! కోరికోరి బలిచక్రవర్తివద్దకు వెళ్ళి నిస్సందేహంగా బిచ్చమెత్తావెందుకు? శబరి తియ్యని పండ్లస్త్రే సిగ్గుపడిచి చేయిచాపావు. విదురునింటికిపోయి విందారగించావు. కుచేలుడు అడుకులుతెస్తే నమిలావు. మామూలుగానైతే నీవుగదా భక్తులకివ్వాలి? అది మానుకొని తిండిపోతువై వారిచ్చింది గ్రహించావు - ఇది చాల విచిత్రం.

వి॥ శేషపు ఈ పద్యంలో శ్రీనరసింహస్వామిని నిండాస్తుతి చేస్తున్నాడు. నాల్గు సీసపాదాల్లో నల్లరు పురుణపురుషులప్రస్తావన చేయబడింది.

తొలిపాదంలో శ్రీమన్నారాయణుని 'వామనావతార' వర్ణన వుంది. స్వామి ఈ అవతారంలో బలిచక్రవర్తి అనే రాక్షసుణ్ణి మూడడుగుల దానమడిగాడు. భక్తునివద్ద బిచ్చమెత్తావుగదా అని కవి అంటున్నాడు.

బలిచక్రవర్తి :- నర్మదానదీతీరాన కచ్చసి తీర్థంలో బలిచక్రవర్తి అనే రాక్షసరాజు అశ్వమేధయాగం ప్రారంభించాడు. అతని గురువు శుక్రాచార్యుడు, ఇంకా ఇతర ఋత్విజులు యజ్ఞకార్యం నిర్వర్తిస్తున్నారు.

కశ్యపమహర్షికి అదితిగర్భాన శ్రీమన్నారాయణుడు వామనాకృతితో జన్మించాడు. తన సంతానాన్ని రక్షింపుమని శ్రీహరిని అదితి ప్రార్థించిన కారణంవల్ల, ఆయన అనుగ్రహించి ఆమె గర్భంలో ప్రవేశించి పుత్రుడై పుట్టాడు. వామనుడు బలిచక్రవర్తి చేస్తున్న యజ్ఞశాలకువచ్చి మూడడుగుల స్థలం దానం చేయమని అర్థించాడు - ఒక్క అడుగు ఆకాశంపైన, మరొక్క అడుగు భూమండలంపైన ఉంచాడు. మూడవ అడుగు బలిచక్రవర్తి తలపైనిడి అతన్ని సాతాళానికి అదిమినాడు. మూడడుగులడిగి ముల్లోకాల్ని ఆక్రమించాడు శ్రీహరి.

బలి మొదట వామనునితో అన్నమాటలు

“పరచేలంబులో మాడలో పలములో వన్యంబులో గోవులో
హరులో రత్నములో రథంబులో విమ్మష్టాన్నంబులో కన్యలో
కరులో కాంచనమో నికేతనములో గ్రామంబులో భూములో
ధరణీఖండమో కాక యేమడిగెదో ధాత్రీసురేంద్రోత్తమా!”

అందుకు ప్రతిగా వామనమూర్తి “రాజేంద్రా! అడిగింది లేదనకుండా ఇచ్చే దాతల్లో నీవు మేటివి. అందుకే నిన్ను యాచిస్తున్నాను. నిన్ను ఎక్కువ అడగను నా అడుగులతో మూడడుగుల నేల మాత్రమే ఇవ్వు” అని అడిగాడు. ఇది వామనుడడిగిన భిక్ష.

2. శబరి చరిత్ర :- ఈ తపస్విని గూర్చి అన్యత్ర 23వ పద్యం వ్యాఖ్యానంలో వ్రాయడమైంది. పాఠకులు గమనింప మనవి.

3. విదురుడు :- వ్యాసమహర్షికి దాసిగర్భాన జన్మించినవాడు విదురుడు. యమునికి ఆపరావతారుడు. మహానీతికోవిదుడు. మహాభారతంలో ‘విదురనీతి’ సుప్రశస్తమైంది. ఇతన్ని ‘పాండవ పక్షపాతి’ అంటాడు దుర్యోధనుడు. నిజానికి ఇతడు ధర్మపక్షపాతి.

శ్రీకృష్ణుడు కురుపాండవుల మధ్య సందిచేయటానికి హస్తినకు రాయబారిగా వచ్చినపుడు విదురునింట విడిదిచేశాడు. కౌరవులెంత ప్రార్థించినా వారి అతిథిగా నుండటానికి నిరాకరించాడు. పరమాత్మ భక్తపక్షపాతి. ‘రాజా - పేద’ అనే భేదభావం సర్వసమునికెందుకుంటుంది? కవి యీ విషయాన్నే మూడవ చరణంలో గుర్తుచేశాడు.

4. కుచేలుడు :- ఇతడు పేద బ్రాహ్మణుడు. శ్రీకృష్ణునికి సహపాతి. అభిమానధనుడు. వైరాగ్యసంపన్నుడు. శాంతుడు. మరియు బ్రహ్మవేత్త. అతని భార్య ఉత్తమసాధ్వి. గంపెడంతమంది పిల్లలు వాళ్ళకి..... ఆకలిమంటచే నకనకలాడేవాళ్ళు. ‘అమ్మా! మాకు పట్టెడన్నం పెట్టమ్మా’ అని జాలిగా అడిగేవాళ్ళు. అప్పుడామె ‘మనల్ని పేదతనం పీడిస్తోంది. నీ బాల్యస్నేహితుని చూచి ఈ దుఃఖ సముద్రాన్ని తరించే ఉపాయమేదో ఆలోచించ’మని భర్తని కోరింది. అడుకులు నడుముకు బిగించుకుని ద్వారకకేగి, అతడు శ్రీకృష్ణుణ్ణి దర్శించాడు. పరమాత్మ పర్యంకం దిగివచ్చి, అతన్ని అంతఃపురానికి కొంపోయి సవర్యుల చేశాడు. అతడు తెచ్చిన పీడికెడు అడుకులు తిన్నాడు. ఇర్వురు తమ విద్యాభ్యాసకాలం నాటి ముచ్చట్లు చెప్పుకున్నారు. కుచేలుడు ఆ రాత్రికి కృష్ణునింట విడిదిచేసి, షడ్రసోపేత భోజనంచేసి, సంతుష్టాంతరంగుడై ఏమి కోరకనే తిరిగి స్వస్థానానికి వచ్చాడు. తన యిల్లు మహావైభవోపేతంగా ఉంది. భార్య నవరత్నాలంకార శోభితయై కన్పించింది. కొంతకాలం ఆయన్నే స్మరిస్తూ బంధాల నుండి విముక్తుడై కడపట మోక్షం పొందాడు.

“భక్తుడిచ్చింది అల్పమైనా భగవంతుని అనుగ్రహం అనల్పం!” అంటున్నాడు కవి. భగవంతుడు భక్తునికివ్వటం పరిపాటి. కాని ఇక్కడ భగవంతుడే భక్తులనుండి ఆహారం స్వీకరించాడు. ఆయన భోజన ప్రియుడని కవి నిందాస్తుతి చేశాడు.

సీ॥ స్తంభమందుదయించి దానవేంద్రునిఁ ద్రుంచి

కరుణతోఁ బ్రహ్లాదుఁ గాచినావు

మకరిచేఁజిక్కి సామజము దుఃఖింపంగఁ

గృహయుంచి వేగ రక్షించినావు

శరణంచు నా విభీషణుఁడు నీ చాటుకు

వచ్చినప్పుడె లంకనిచ్చినావు

ఆ కుచేలుఁడు చేరెడడుకుల ర్పించిన

బహుసంపదలనిచ్చి పంపినావు

తే॥ వారివలె నన్నుఁ బోషింప వశముగాదె

ఇంతవలపక్షమేల శ్రీకాంత! నీకు?

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహారి వరసింహ! దురితదూరి!

73

టీ॥ స్తంభమందున్ - కంబములో, ఉదయించి - పుట్టి, దానవ + ఇంద్రునిన్ - రాక్షసరాజగు హిరణ్యకశిపుని, ద్రుంచి - చంపి, కరుణతోన్ - దయతో, ప్రహ్లాదున్ - ప్రహ్లాదుని, గాచినావు - రక్షించినావు.

మకరిచేన్ - మొసలిచే, చిక్కి - పట్టుబడి, సామజము - ఏన్ను (గజేంద్రుడు), దుఃఖింపన్ + కన్ - విలపింపగా, కృప + ఉంచి - దయగల్గి, వేగన్ - శీఘ్రముగా, రక్షించినావు - కాపాడినావు.

శరణు + అంచున్ - కాపాడుమని, ఆ విభీషణుఁడు, నీ చాటుకున్ - నీ చెంతకు, వచ్చిన + అప్పుడె - చేరిన సమయమందే, లంకన్ + ఇచ్చినావు - లంకారాజ్యానికి అభిషిక్తుని చేసినావు.

ఆ కుచేలుడు, చేరెడు, అడుకులు, అర్పించినన్ - ఇవ్వగా బాహుసంపదలన్ - ఎక్కువ సిరులు, ఇచ్చి, పంపినావు.

వారివలెన్ - పై వారిని మాదిరిగా, నన్నున్, పోషింపన్ - రక్షించుటకు, వశము + కాదె - సౌధ్యముగాదా, శ్రీకాంత - లక్ష్మీనాథా! నీకున్, ఇంతవలపక్షము - ఇంత పక్షపాతము, ఏల - ఎందుకు?

తా॥ కంబాన పుట్టి ధుర్మార్గుడైన హిరణ్యకశ్యపుని చంపి ప్రహ్లాదుణ్ణి కాపాడావు. మొసలికి చిక్కి అలమటించిన గజేంద్రుణ్ణి కాపావు. శరణని దగ్గరచేరిన రావణసోదరుణ్ణి విభీషణుణ్ణి రక్షించి లంకారాజ్యం కట్టబెట్టావు. ఆ కుచేలుడు చేరెడడుకులు తెస్తే వాటి నారగించి అపారసంపదలతనికిచ్చావు. నేనూ వారివంటి వాణ్ణేగదా! పక్షపాతమేల? ఓ లక్ష్మీదేవా! నన్ను కూడ ఏలుకో!

వి॥ అచ్చంగా ఇది పూర్వ పద్యాన్ని అనగా 72ని పోలిందే. ఆ పురాణ పురుషుల

పేర్లలో కుచేలుని పేరు పునరావృత్తమయింది. ముందటి పద్యంలో నిందాస్తుతి ఉండగా నీ పద్యంలో వ్యాజస్తుతి చోటుచేసుకుంది. భావంలో మార్పులేదు. 71వ పద్యంలో పేర్కొనబడిన ప్రహ్లాదుడు, గజేంద్రుడు, విభీషణుడు కూడ ఇందులో కూడ పేర్కొనబడినారు. చెప్పిన తీరులో భేదం ఉన్నందున ఇది దోషంకాదు.

సీ॥ వ్యాసుడే కులమందు వాసిగా జన్మించె ?

విదురుడే కులమందు వృద్ధిపొందె ?

కర్ణుడే కులమందు ఘనముగా వర్ధిల్లె?

నా వసిష్ఠుడెందు ననతరించె?

నింపుగా వాల్మీకి యే కులంబునఁ బుట్టె?

గుహుడను పుణ్యుడే కులమువాడు?

శ్రీశుకుండెచ్చటఁ జెలఁగి జన్మించెను?

శబరి యే కులమందు జన్మయొందె?

తే॥ నే కులంబున వీరు జన్మించినారు?

నీ కృపాపాత్రులకు జాతినీతులేల?

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

74

టీ॥ వ్యాసుడు, ఏ కులమందున్ - ఏ జాతిలో, వాసిగాన్ - ప్రసిద్ధిగా, జన్మించెన్ - పుట్టెను? విదురుడు, ఏ కులమందు, వృద్ధిన్ + ఒందెను - అభివృద్ధి చెందినాడు?

కర్ణుడు, ఏ కులమందు, ఘనముగాన్ - వైభవముగా, లేక గొప్పగా, వర్ధిల్లెన్ - పెరిగెను. ఆ వసిష్ఠుడు, ఎందున్ - ఎక్కడ, అనతరించెన్ - పుట్టెను?

ఇంపు + కాన్ - ప్రియముగా, వాల్మీకి, ఏ కులంబునన్, పుట్టెన్, గుహుడు, అనుపుణ్యుడు - అనుపేరుగల పుణ్యాత్ముడు, ఏ కులమువాడు - ఏ జాతికి చెందినవాడు?

శ్రీశుకుండు, - శుకమహర్షి ఎచ్చటన్, చెలఁగి - అతిశయించి, జన్మించెను - పుట్టెను, శబరి, ఏ కులమందు, - జన్మము + ఒందెను - జన్మించెను?

ఏ కులంబునన్ - ఏ కులములో, వీరు - పైన చెప్పిన పురాణ పురుషులు, జన్మించినారు - పుట్టినారు? నీ, కృపాపాత్రులకున్ - నీ దయని చూరగొన్నవారికి, జాతి నీతులు + ఏల - కులధర్మాలెందుకు?

తా॥ వ్యాసుని కులమేది? విదురుడే కులంలో పెరిగాడు? కర్ణుడెక్కడ పుట్టి గొప్పవాడైనాడు? వసిష్ఠుని జన్మప్రకారమేమిటి? .. శుకమహర్షి ఏ కులంలో పుట్టాడు?

శబరి కులమేది? వీరందఱు ఏ కులాల్లో పుట్టి పెరిగి పెద్దవారైనారు? నీదయకు పాత్రులైన వీరికి కులధర్మాలెందుకు?

వి॥ ఈ పద్యంలో కవి చాతుర్వర్ణ్యానికి సరైన వివరణ ఇచ్చాడు. 67వ పద్యంలో దీని ప్రస్తావన జరిగింది. అక్కడ వర్ణధర్మానికిచ్చిన నిర్వచనాన్ని, వ్యాఖ్యానాన్ని పరిశీలిస్తే ఈ పద్యంలో నిక్షిప్తమైన నిగూఢార్థం బోధపడుతుంది.

“జన్మనా జాయతే శూద్రః సంస్కారాద్విజ ఉచ్యతే”

పుట్టటం శూద్రుడుగానే పుడతాడు. సంస్కారంవల్ల బ్రాహ్మణుడవుతాడని మనువు చెప్పిన మాట. ఇది అక్షరాలా సత్యమని ప్రస్తుతపద్యం రుజువు చేస్తోంది. ఈ సిద్ధాంతానికి దిగువ పాత్రలు ప్రతీకలు.

1. వ్యాసుడు - ఈయనకు కృష్ణుడు, ద్వైపాయనుడు, పారాశర్యుడు, వేదవ్యాసుడు, బాదరాయణుడు అనే పేర్లున్నాయి. పరాశరుడనే ముని మహాతపోధనుడు. ఒకరోజు యమునానదిలో పడవ నడుపుతున్న దాశరాజు కూతురు సత్యవతిని చూస్తాడు. వ్యామోహితుడవుతాడు. ఆమె చేపకు పుట్టింది. మత్స్యగంధి. మహర్షికావిషయం చెప్పింది. నేను సోకితే నీవు యోజనగంధివై పోతావని చెప్పి ఆమెని ఒప్పించాడు. వారి సాంగత్య ఫలితంగా పుట్టిన కొడుకే ‘వ్యాసుడు’. పరాశరుని కొడుకు కాబట్టి ‘పారాశర్యుడ’య్యాడు. నల్లగా ఉంటాడు కాబట్టి కృష్ణుడు. ద్వీపంలో పుట్టాడు కాబట్టి ‘ద్వైపాయనుడ’య్యాడు. బదరీక్షేత్రాన్ని స్థానంగా వరించాడు కాబట్టి ‘బాదరాయణుడ’య్యాడు. చిక్కుబడ్డ వేదాల్ని చతుర్వేదాలుగా వర్గీకరించాడు గాబట్టి ‘వేదవ్యాసుడు’ అయ్యాడు.

గీత, అర్జున విషాదయోగంలో “సంకరో నరకాయైవ కులఘ్నానాం కులస్యచ, పతంతి పితరోహ్యేషాం లుప్త పిండోదక క్రియాః” - “వర్ణసాంకర్యం నరకం కలిగిస్తుంది. కులనాశకం. సాంకర్యం చేసినవారి పితృదేవతల పిండోదకాలకు భంగం. వారుకూడా అధోగతులవుతారు” అంది. వ్యాసుని జన్మప్రకారమే చాలు గీత చెప్పిన వర్ణసాంకర్యం అర్థరహితమనటానికి, ఆ పరమపురుషుడు బెస్త వనిత కడుపున పుట్టాడు. వేదాల్ని విభజించాడు. బ్రహ్మసూత్రాలు రచించాడు, అష్టాదశపురాణాల్ని వ్రాశాడు. మహాభారతం (జయం) రచించాడు. మహాభాగవత సృష్టించేశాడు. వేదవ్యాసుడుగా విశ్వవిఖ్యాతి గాంచిన ‘యుగపురుషుడు’య్యాడు. ఆయన సంస్కారబలమే ఆయన్ని ద్విజోత్తముణ్ణి చేసింది.

2. విదురుడు :- ఈ నీతికోవిదుణ్ణి గూర్చి 72వ పద్యంలో వివరించడమైంది. అతని విజ్ఞానం, శాస్త్రపరిజ్ఞానం అనితరసాధ్యం. జన్మప్రకారం చూద్దామా అంటే కురుకులంలో దానికి పుట్టాడు. అతని తండ్రి వ్యాసుడే.

అతడెంత శాస్త్రకోవిదుడో అంత వినయసంపన్నుడు. ఒక్క సందర్భాన్ని వివరించి వదిలేస్తాను. ఒకనాటి రాత్రి ధృతరాష్ట్రానికి నిద్ర పట్టదు. అతనికి సమస్తధర్మాలు పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పేవాడు విదురుడే. గుడ్డిరాజు నిద్రపట్టలేదని అతన్ని పిలిపించుకున్నాడు. మృత్యువుని గూర్చి చెప్పమన్నాడు. “దీన్నిగూర్చి సనత్కుజాతుడనే మహాముని అవుతే చాలా చక్కగా వివరిస్తాడు” అని విదురుడన్నాడు. ‘అదేదో నీవే చెప్పరాదా’ అంటాడు ఆ రాజు. ‘నాకు చెప్పటానికేమి అభ్యంతరం లేదు కాని ఈ ధర్మాన్ని - మార్గాన్ని చెప్పటానికి ‘నా కులం’ అడ్డొస్తోంది. సప్రభావ్మాణుడైన సనత్కుజాతుడే దీనికర్హుడంటాడు విదురుడు. అతడు ధ్యానస్థిమితలో చనుడై స్మరించినంతనే ఆ మహర్షి అక్కడికి వచ్చి ‘రాజు సందేహాలు’ అన్నింటికీ యథోచితంగా జవాబులిస్తాడు - జయనామక మహాభారతం (సంస్కృతం)లో ఈ ఘట్టం ‘సనత్కుజాతీయపర్వం’గా వాసికెక్కింది. కవిత్రయంలో నొకడైన తిక్కన భగవద్గీతని, సనత్కుజాతీయాన్ని ఆంధ్రీకరించలేదు.

దాసీపుత్రుడైన విదురుని వినయశీలమెంత గొప్పదో ఈ ఘట్టం వ్యక్తీకరిస్తుంది. “కులంలో గొప్పదనంలేదు. ఉన్నదంతా గుణంలోనే” అని విదురజీవితం నిరూపించింది.

3. కర్ణుడు :- ఇతనిది లోకప్రసిద్ధమైన జీవితగాథ. ‘కర్ణుడాద్భుతనే భారతసంహిత’ అనే నానుడి వుంది. ఇతని జన్మప్రకారం మహాభారతంలో విశిష్టమైంది. చాతుర్వర్ణానికి మినహాయింపు. ఇతనిపేరు చెప్పగానే ‘దానకర్ణుడు’ గుర్తుకు వస్తాడు.

పాండురాజుపత్ని కుంతి. ఈమె పెళ్ళికాకముందే దుర్యోనునివల్ల సంతానప్రాప్తి అనే వరం పొందింది. సూర్యుని ఆహ్వానించి వరాన్ని పరీక్షించింది. సద్యోగర్భంలో సుతుడుదయించాడు. అతడే కర్ణుడు. ఆమె కన్యాత్వం దూషితంగాకుండ సూర్యుని వరంవల్ల ఆమె కర్ణం నుండి పుట్టాడని, అందుకే కర్ణుడయ్యాడని ఐతిహ్యం.

సలలితమైన పుట్టుకవచంతోనూ, నిసర్గమైన కుండలయుగళంబుతోనూ ఆయన పుట్టాడు. ఈ బాలుణ్ణి ఎత్తుకొని ఇంటికేగితే బంధువులందరు నవ్వుతారని ఆమె ఒక మందసంలో బాలుణ్ణిపెట్టి నదిలో వదిలింది. ఆ పెట్టె సూతునికి దొరికితే, అతడు దాన్ని తన భార్య రాధకిచ్చి అందులోని కుమారుణ్ణి పోషింపమన్నాడు. ఆమె బిడ్డని గారాబంతో పెంచింది. సూతునికి దొరికిన ఆ కొడుకు సూతనందనుడని, రాధ పెంచినందున ‘రాధేయుడ’ని విఖ్యాతుడయ్యాడు.

కుమారాస్త్రవిద్యా పరీక్ష ముగిసిన తర్వాత అజేయుడైన అర్జునుని అందరూ ప్రశంసించారు. కర్ణుడు వచ్చి అర్జునుడు ప్రదర్శించిన విద్యను ప్రదర్శించి ద్వంద్వ యుద్ధం చేస్తానని రంగమధ్యంలో నిలిచాడు - నన్నయ అంటాడు

“సాల ప్రాంశు నిజోజ్జ్వలత్కవచు శశ్వత్కుండలోద్భాసితన్
బాలార్క ప్రతిమున్ శరాసనధరున్ బద్ధోగ్ర నిష్ఠ్ఠింశు శౌ
ర్యాలంకారు సువర్ణవర్ణు ఘనుఁ గర్ణాఘ్నన్ జగత్కర్ణ పూ
ర్ణలోలద్గుణుఁజూచి చూపఱు ప్రభుతాశ్చర్యులైరచ్చటన్”

భీముడు కర్ణుణ్ణి చూచి “అర్జునునితో యుద్ధం చేయటానికి నీవెవరవు? నీ తల్లిదండ్రులెవరు? నీవు దొరవైతే అతనితో పోరవచ్చు”నంటాడు. దుర్యోధనుడు కల్పించుకుని

“కులముగలవాఁడు శౌర్యము గలవాఁడును నధికసేన గలవాఁడును భూ

తలమున రాజును నామము విలసిల్లఁగఁ దాల్చు మూడు విధములఁ బేర్కొన్”

“కులం, శౌర్యం, అధికసేన అనే మూడు లక్షణాల్లో ఏదన్నా వాడు రాజే. ఒకవేళ ఇతన్ని నీవు రాజు గాదంటావో ఇదో ఇప్పుడే అంగరాజ్యమిచ్చి అభిషేకిస్తున్నానని కర్ణుణ్ణి అంగరాజ్యాధిపతిని చేస్తాడు. అది చూచి సూతుడు మహానందభరితుడై కుమారుణ్ణి ఆలింగనం చేసుకుంటాడు. భీముడు కర్ణుణ్ణి సూతకుల సంభవునిగా గుర్తించి “నీకులానికి తగ్గట్టు చిల్లకోల (ప్రతోదం) తీసుకుని రథంతోలుకో పో - అర్జునునితో యుద్ధమేమిచేస్తా”వని గేళిచేస్తాడు. “శూరులజన్మం, సురుల జన్మం, ఏఱుల జన్మం ఎవరికెలుక? లేడికడుపున పులి పుడుతుందా? ఇంత దివ్యతేజంగల ఇతడు అధమాన్వయంలో పుడతాడా?” అని దుర్యోధనుడు ఎదిరిస్తాడు.

అందరిమధ్య తన్నట్లు అంగరాజ్య పట్టాభిషిక్తుణ్ణి చేసినందుకు కర్ణుడు జీవితాంతం కృతజ్ఞుడుగా నుంటానని దుర్యోధనునికి మాట ఇస్తాడు. అతడామాట తప్పలేదు. కుంతి ప్రాధేయపడ్డ, కృష్ణుడభ్యర్థించినా పాండవపక్షం చేరడానికి ‘ససేమిరా’ అతడంగీకరించలేదు.

పరశురామ శాపగ్రస్తుడైనా, బ్రాహ్మణవేషాన వచ్చి ఇంద్రుడు కవచ కుండలాల్ని అపహరించినా, రాధేయుడని చులకనచేసినా, దైవోపహతుడని లోకం కోడైకూసినా ‘దానకర్ణుడు’ గానే నిలిచిపోయాడు. కురుపతి స్నేహానికి కట్టుబడిపోయాడు. కురుక్షేత్రంలో కౌరవపక్షాన రెన్నాళ్ళు పోరి యుద్ధరంగాన అర్జునుని అస్త్రం సోకి అసువులు కోల్పోయిన అమరజీవి కర్ణుడు. అతడు పుట్టింది కుంతీ సూర్యులకే అయినా పెరిగింది రాధ ఒడిలో - సూతకులంలో.

4. **వసిష్ఠుడు :-** వసిష్ఠుడు బ్రహ్మర్షి. బ్రహ్మ మానసపుత్రుల్లో ఒకడు. మహా తపస్సంపన్నుడు. ఇక్ష్వాకు వంశస్థులకు పురోహితుడు. వైవస్వత మన్వంతరాన సప్తర్షుల్లో ఒకడు. ఇతని భార్య అరుంధతి. ఇతనికి శక్తి మొదలైనవారు నూర్గురు కొడుకులు. ఇతడు దక్షప్రజాపతి కూతురగు ‘ఊర్జను’ వినాహమై, ఆమెయందు రజాడు, గోత్రుడు, ఊర్ధ్వబాహువు, సవనుడు, అనఘుడు, సుతపుడు, శుక్రుడు అను ఏడ్గురు పుత్రుల్ని

కన్నాడు. వారు స్వాయంభువ మవ్వంతరాన సప్తర్షులుగ నుండేవారు. ఇతడు తొల్ల బ్రహ్మమానసపుత్రుడై వుండి, నిమిశావంచేత ఆ శరీరానికి నాశం కలుగగా, మిత్రావరుణులకు మరల జన్మించాడు.

ఒకప్పుడు మిత్రావరుణులకు ఊర్వశిని జూచి రేతఃస్థలనమైంది. దాన్ని ఒక కుంభంలోకి చేర్చగా అందుండి వసిష్ఠుడును, అగస్త్యుడును పుట్టారు. కనుక వీరిద్వరికి 'కుంభజులు' అని పేరు.

5. వాల్మీకి :- ఈయనకాపేరు ఎలా వచ్చిందో ఎవ్వరూ సరిగా చెప్పలేకపోయారు. వల్మీకమంటే 'పుట్ట'. 'వల్మీకాత్ ఉత్థితః' - పుట్టనుండి బయట పడ్డాడు అని 'వాల్మీకి' శబ్దానికర్థం చెప్పవచ్చు.

'వల్మీకుడు' ఒక ఋషి. 'వల్మీకస్య అపత్యం పుమాన్' వాల్మీకి అంటే 'వల్మీకుని కుమారుడని మరొక అర్థం.

వాల్మీకికి 'నాకు జాతుడు' అనే మరో పేరు చెబుతారు. 'నాకు' అంటే కూడ 'పుట్ట' అనే అర్థం. 'వల్మీక శబ్దానికి బదులు 'నాకు' శబ్దం వాడవచ్చు. పుట్టకు పర్యాయపదాలుముందు చేర్చి అందుండి పుట్టిన వాడు అని ఈయనను చాలా గ్రంథాలు పేర్కొన్నాయి. ఉదా:- అంచితవామలూరు జననాంతరసీమల (కంకంటి).

'ప్రాచేతసుడు' ఇది కూడ వాల్మీకికి వేరొక పేరు. 'వేదః ప్రాచేతసాదాసీత్, సాక్షాద్రామాయణాత్మనా" 'వేదం ప్రాచేతసుని ముఖం నుండి రామాయణం పేరుతో అవతరించింది' అని అంటారు. భృగువు సంతానం భార్గవుడైనట్లే, ప్రచేతసుని సంతానం 'ప్రాచేతసుడు' అనే వ్యుత్పత్త్యర్థం చెప్పారు. అయినా ఈ ప్రచేతసుడెవరో తెలీదు.

ఈ వాల్మీకి ద్వాపరయుగానికి చెందినవాడని విష్ణుపురాణ మంటుంది. కలియుగానికి చెందినవాడని చారిత్రక కథనం. ఎటొచ్చి మన మహాపురుషుల జన్మప్రకారాలు మనకు అందకపోవటానికి మనవారి చారిత్రక దౌర్భాగ్యమే కారణం. వాల్మీకి జీవిత చరిత్రని తెల్పే కథలిలా ఉన్నాయి.

ఒకటి. 'రత్నాకరుడు' అనే పిల్లవాడు ఇంటినుండి తప్పించుకుని వెళ్లి అడవిలో బోయగూడెంలో పడ్డాడు. గూడెందొర చనిపోయాక దానికి తానే అధిపతి అయ్యాడు. ఇతడు దారులు కొట్టేవాడు. నారదుని ఎదిరించాడు. ఆయన 'నీవు చేసే పాపపు పనుల్లో నీ భార్య భాగం పంచుకుంటుందేమో అడిగిరమ్మ'ని బోయనడిగాడు. ఇక్కడ నుండి రెండవ కథ ఆరంభమవుతుంది.

ఒక పర్యాయం సప్తర్షులు అడవిలో నడిచివెళ్తూ బోయకంట పడ్డారు. బోయవాడు వారిని హింసించాడు. వారు కాషాయధారులు. వారివద్ద సామ్రేమి లేదు. 'నీవు చేసే పాపకార్యాల్లో నీ భార్యపుత్రులకు వాటావుందేమో!' కనుగొని రమ్మన్నారు. అతడు వెళ్ళి

భార్యనడిగితే 'నీవు తెచ్చే వస్తువుల్లో మాకు భాగం కాని నీవుచేసే పాపకార్యాలతో మాకేమి పని?' అందానడ. బోయ ఋషుల వద్దకు వచ్చి తలదించుకున్నాడు. "తనకు జ్ఞానోదయమైంది. జీవహింస చేయ"నని శపథం చేశాడు. అతన్ని ఆశీర్వదించి వారు తమ దారినపోయారు.

"మరా మరా" అనే శబ్దోచ్ఛారణచేస్తూ అక్కడే జప సమాధిలో కూర్చున్నాడు బోయ. అతనిపై పుట్ట పెరిగింది. 'మరా' అనేది రామనామమైంది. ఆయన తపోనిధియై పుట్టనుండి బయటపడ్డాడు. తమసా నదీతీరంలో ఆశ్రమాన్ని నిర్మించుకొని ఆ నదిలో రోజూ సాంధ్యకృత్యం తీర్చుకునేవాడు. ఒకరోజు తమస నుండి శిష్యులతో ఆశ్రమానికి తిరిగి వస్తుండగా బోయవాని బాణం సోకి క్రౌంచమిడునంలో మగపక్షి చెట్టునుండి క్రిందపడి గిలగిలకొట్టుకొని అసువులు బాసింది - దాన్ని చూచిన మునినోటినుండి, అప్రయత్నంగా -

"మానిషాద! ప్రతిష్ఠాం త్వమగమః శాశ్వతీస్సమాః

యత్రోంచ మిధునాదేక మవధీః కామమోహితమ్"

- "ఓ నిషాదుడా! నీవు ఈ క్రౌంచపక్షుల జంట నుండి కామమోహితమైన మగపక్షిని కాలాల్పాన. కావున చిరకాలం నీవు అప్రతిష్ఠకు గురౌతావు" అన్నాడు.

ఇది అనుష్టుప్ శ్లోకం. శ్లోకం నుండి వెల్పడింది కాబట్టి శ్లోకమైంది. తర్వాత బ్రహ్మ సాక్షాత్కరించి 'రామకథని' వ్రాయమని వాల్మీకిని ఆదేశించాడు. వాల్మీకి అదికవి అయ్యాడు - ఆయన రచించిన 'శ్రీమద్రామాయణం' అది కావ్యమైంది -

ఇప్పటికీ ఇదే కథ జగత్ప్రసిద్ధంగా ఉంది. వాల్మీకిది నిజంగా ఏ కులమో చెప్పగల వారెవ్వరూ లేరు. అంతా ఊహకల్పితం. ఇదే వాస్తవాన్ని శేషపు కూడ చెప్పాడు.

6. గుహుడు :- సరయూ నదీతీరంలో శృంగబేరపురం వుంది. చెంచురాజు గుహుడు దాని కధిపతి. 14 ఏండ్ల అరణ్యవాసానికి వచ్చిన రామలక్ష్మణుల్ని చూచి ప్రణమిల్లి, వారి సంగతి తెలిసి మిక్కిలి ఖిన్నుడవుతాడు. అన్నదమ్ములారోయి అతనివద్దనే ఉండి కాలకృత్యాలు దీర్చుకుంటారు. మరునాడుదయమే ఆ గుహునిచేత మట్టిపాలు దెప్పించి సీతాదేవి నెఱికురులకు పట్టించి తానూ, సౌమిత్రియూ జడలు దాల్చారు. అక్కడనుండి రథమెక్కి పోరాదని తలంచి 'సుమంతుణ్ణి అయోధ్యకు మరలిపొమ్మ'ని చెప్పి చిత్రకూటంవైపు పయనమౌతారు - ఒక్క రాత్రి గుహుడు శ్రీమన్నారాయణుని అవతారమైన శ్రీరాముని సేవించినందుకు దైవసాయుజ్యం పొందాడు. భవరోగ విముక్తుడయ్యాడు.

7. శ్రీశుకుడు :- ఒకప్పుడు వేదవ్యాసుడు మేరు పర్వతాగ్రంలోగల కర్ణికారవనంలో శివుని గూర్చి మోరతపం చేశాడు. శివుడు ప్రత్యక్షమయ్యాడు. వ్యాసుడు "పరమశివా!

నీరు, గాలి, అగ్ని, అకాశం, భూమి అనే పంచభూతాలతో సమానశక్తిగల పుత్రుణ్ణి ప్రసాదించు”మని ప్రార్థించాడు. వరమిచ్చి శంకరుడు అదృశ్యమయ్యాడు.

ఒకరోజు వ్యాసుడు యజ్ఞం చేయడానికి ‘అరణి’ని తీసుకుని అగ్నికై మఢించాడు. ఆ సమయంలో ఘృతాచి అనే అవ్వరస కన్పించింది. ఆమెని చూచి ఆయన కామపరవశుడయ్యాడు. శాపభయంతో ఆమె చిలువ అయింది. అయినా కామోద్రేకంలో అతని వీర్యం అరణిపైననే పడింది. దివ్యతేజోధనుడైన కుమారుడందుండి వెలువడ్డాడు. చిలుక రూపంలో ఉన్న ఘృతాచికి కల్గినందుచేత ఆ బాలుడు శ్రీశుకుడయ్యాడు.

ఆకాశగంగ శ్రీశుకునికి మంగళస్నానం చేయించింది. ఆకాశం నుండి జింకతోలు, దండం అతని ఎదుటపడ్డాయి. పుష్పవృష్టి కురిసింది. దేవదుండుభులు మ్రోగాయి. శివపార్వతులే వచ్చి బాలునికి ఉపనయనం చేశారు. బాలుడు బృహస్పతివద్ద వేదశాస్త్రాలధ్యయనం చేశాడు. తండ్రివద్ద సాంఖ్యయోగం నేర్చాడు. అతడు నేరుగా బ్రహ్మచర్యాశ్రమం నుండి సన్న్యాసాశ్రమం ప్రవేశించాడు. జనకునివద్ద ఉపదేశం పొందాడు. శ్రీశుకుడు ప్రథమాశ్రమంలోనే సుష్టిరజ్ఞాన మార్జించినవాడు గాబట్టి నేరుగా సన్న్యాసం స్వీకరించాడు. అతడు సదా దిగంబరుడు. స్త్రీపురుషభేదం లేనివాడు. మహాజితేంద్రియుడు. గోవుపాలు పితికినంత సమయం కూడా అతడొకచోట ఉండడు. లోకసంచారి.

“ససంహితాం భాగవతం కృత్వానుక్రమ్య చాత్మజం

శుకమధ్యాపయామాస నివృత్తినిరతం మునిమ్”

- వ్యాసుడు భాగవతాన్ని రచించి తన పుత్రుడు, నివృత్తి నిరతుడైన శ్రీశుకునిచే చదివించాడు. ఆ శుకుడే గంగానదీ తీరాన పరీక్షిన్నరేంద్రునికి ఏడునాళ్ళు శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసమర్థాల్ని బోధించాడు - ఇది శ్రీశుకుని జన్మవ్రకారం.

8. శబరి :- ఈమె శ్రీమద్రామాయణంలో పాత్రధారిణి. శ్రీరాముని అనుగ్రహానికి పాత్రురాలైంది. ఈమె చరిత్రని గత పద్యాల్లో చెప్పడం జరిగింది. చూడండి 23వ పద్యం వ్యాఖ్యానం.

ఇంతవరకు పరిచయం చేసిన రామాయణ భారత భాగవత శరణాగతులెల్లరు భగవదనుగ్రహపాత్రులు. వీరవ్వరూ జన్మతః ఉత్తమ కులజులు గారు. అయినా జాతిధర్మంతో నిమిత్తం లేకుండానే లోకంలో ఉత్తమ భక్తులయ్యారు. కులంతో పనిలేదు గుణమే మిన్నయని వారు చాటినారు “సన్ను వారినలెనే కృపాంతరంగుడనై కాపాడు”మని శతక కవి నరసింహస్వామికి నివేదించుకున్నాడు.

సీ॥ వసుధాస్థలంబున వర్ణహీనుఁడు గాని

బహుళదురాచారపరుఁడు గాని

తడిపి కాసీయని ధర్మశూన్యుఁడు గాని
చదువనేరని మూఢజనుఁడు గాని
సకల మానవులు మెచ్చని కృతఘ్నుఁడు కాని
చూడ సొంపును లేని శుంఠకాని
యప్రతిష్ఠలకు లోనైన దీనుఁడు గాని
మొదటికే మెఱుంగని మోటుగాని

తే॥ ప్రతిదినము నీదు భజనచేఁ బరగునట్టి
వానికి వంక లేదయ్య! వచ్చు ముక్తి
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

75

టీ॥ వసుధాస్థలంబునన్ - భూస్థలంపై వర్ణహీనుఁడు + కాని - జాతి తక్కువ వాడైనను,
బహుళ - మిక్కిలి, దుర్ + అచారపరుఁడు + కాని - చెడ్డ ఆచారాలు గలవాడైనను,

తడిపి - తడిచేసి, కాసు + ఈయని - చిల్లిగవ్వవైన ఇవ్వని, ధర్మశూన్యుఁడు - ధర్మము
లోపించినవాడు, కాని - అయిననూ, చదువన్ + నేరని - చదువురాని, మూఢజనుఁడు + కాని
- అజ్ఞానియైననూ,

సకలమానవులు - సమస్తప్రజలు, మెచ్చని, కృతఘ్నుఁడు - చేసిన మేలు మరచువాడు, కాని
- అయిననూ, చూడన్ - చూచుటకు, సొంపునులేని - అందము లేనట్టి, శుంఠ + కాని -
దద్దమ్ముకానీ,

అప్రతిష్ఠలకున్ - చెడ్డకీర్తికి, లోను + ఐన, దీనుఁడు + కాని - దౌర్భాగ్యుడైననూ, మొదటికిన్
- అసలుకు, ఏమి + ఎఱుగని - ఏమి తెలియని, మోటు + కాని - మొరటు వాడైననూ,
ప్రతిదినము - నిత్యము, నీదు, భజనచేన్ - సంకీర్తనచేత, పరగు + అట్టివానికిన్ - సాగువానికి,
ఏవంక - ఎలాటి మచ్చ, లేదు + అయ్య! - లేదుతండ్రి, ముక్తి - మోక్షము, వచ్చున్ - కలుగును.

తా॥ ౬ నరసింహస్వామి! ఈ నేలపై కులహీనుడైనా, చెడ్డ నీతిగలవాడైనా,
దురాచారుడైనా, కాసివ్వని ధర్మశూన్యుడైనా, చదువురాని మొద్దయినా, చేసిన మేలు
మరచేవాడైనా, అందంలేని శుంఠైనా, కీర్తిప్రతిష్ఠలు లేనివాడైనా ఏమీ తెలిని మందమతియైనా
రోజూ నీ కీర్తనపాడితే వానికెలాంటి వంక ఉండదు. వానికి ముక్తి తప్పక లభిస్తుంది.

వి॥ నామకీర్తన చేసేవారికి వినాశం లేదంటున్నాడు కవి. ఈ పద్యంలో “వర్ణహీనుఁడు,
దురాచారపరుఁడు, ధర్మశూన్యుఁడు, మూఢజనుఁడు, కృతఘ్నుఁడు, శుంఠ, దీనుఁడు,
మోటు” అనే అష్టవికృష్టలు పేర్కొబడ్డారు. వీరందరు భ్రష్టులు.

వర్ణవ్యవస్థనిగూర్చి గతపద్యాల్ని వ్యాఖ్యానించే సందర్భంలో చెప్పడమైంది. గుణకర్మల

ప్రాతిపదికపైనే వర్ణమేర్పడిందని వివరించాము. వర్ణహీనుడంటే తనకు నియతమైన గుణాన్ని, కర్మని పరిత్యజించి నడచుకునేవాడని అర్థం.

“ఉత్పన్న కులధర్మాణాం మనుష్యాణాం జనార్దన!

నరకే నియతం వాసో భవతీత్యనుశుశ్రమ”

(గీత - 1 - 44)

జాతిసాంకర్యహేతువులైన దోషాలవల్ల జాతిధర్మాలు, కులధర్మాలు నశిస్తాయి. కుల ధర్మాలు నశించిన మానవులకు శాశ్వత నరకవాసం కల్గుతుందని గీత ఉద్ఘాటించింది.

శ్రోత్రియధర్మాన్ని వదిలినవాడు ద్విజుడుగాడు. క్షాత్రధర్మాన్ని వదలినవాడు క్షత్రియుడు గాడు. కృషిగోరక్షావాణిజ్యాదులు వదలినవాడు వైశ్యుడు గాడు. సేవా ధర్మాన్ని మరచినవాడు శూద్రుడుగాడు.

సంస్కారంచేత శూద్రుడు బ్రాహ్మణత్వం పొందుతాడు. సంస్కారరాహిత్యంచేత బ్రాహ్మణుడు శూద్రత్వాన్ని పొందుతాడు. ఇట్లే క్షత్రియుడును, వైశ్యుడును అని గ్రహించమన్నాడు మనువు. వర్ణహీనుడంటే ఈ నియమాన్ని ఉల్లంఘించినవాడని అర్థంచేసుకోవాలి.

2. బహుళ దురాచార పరులంటే సంస్కారాల్ని, సంస్కృతిని దిగజార్చిన వారని అర్థం. ‘మడి - మట్ర’ శుద్ధంగా ఉండాలంటారు. కట్టు, బొట్టు, జపం, వ్రతం, తపం వగైరా అంతా ఆచారపరంపరలో భాగమే. ఇవేవి లేకపోతే వాళ్ళంతా దుష్టాచారపరులే - రుక్మిణీదేవి అంటుంది.

“ప్రథముల్ దేవగురుద్విజన్మబుధసేవల్ దానధర్మాదులున్

గతజన్మంబున నీశ్వరున్ హరి జగత్కళ్యాణుఁ గాంక్షించి చే

సితినేనిన్ వసుదేవనందనుఁడు నాచిత్రేఘఁడ౯గాక ని

ర్జితులై పోదురుగాక సంగరములోఁ జేదీశముఖ్యాధముల్”

ఆచారాలు, విద్యుక్తధర్మాలు అన్నీ వచ్చాయి ఈ వద్యంలో. అయితే ఆమె వాటిని జన్మాంతరంలో చేసివుంటే శ్రీకృష్ణుడు నాకు భర్త అవుతాడంది. అంటే గత జన్మలో పుణ్యాచార పరులైతే, ఇహజన్మకి, ఇహజన్మలోనైతే భవిష్యజన్మకి అవి తోడ్పాటయని భావించాలి.

3. ధర్మశూన్యుడు : ధర్మమంటే ఏది! దేనివల్ల ఈ జగత్తు ధరింపబడుతోందో అది ధర్మం. ఇది వర్ణాశ్రయమా! గుణాశ్రయమా! అనే వారున్నారు. ఎక్కువమంది గుణాశ్రయాన్నే అనుష్ఠిస్తారు. సైన్యంలో చేరదలచిన వారికి ఎత్తు, ఒడ్డు, పొడవు, దేహబలం ముఖ్యం. ఈ కొలతలు సరిపోతే ఏ జాతివాడైనా రిక్రూట్మెంట్కు అర్హుడే. అతని విద్యుక్త ధర్మం దీనరక్షణ - అవసరమైనపుడు యుద్ధరంగంలోకి దూకాలి. ఆ ఎగిసిదూకే గుణంలేనివాడు

ఎంతగొప్ప వర్ణానికి చెందినా ధర్మశూన్యుడే. యథాశక్తి పేదలకి, అన్నార్తులకి, బట్టజాలని వారికి తోడ్పడటం కలవారి ధర్మం. సంఘంలో అనాద్యుతికి గురైన వారిని దయాల్ప బుద్ధితో చూడకపోతే ధర్మశూన్యులంగానే మిగిలిపోతాము.

4. మూఢుడు :

“చదువనివాడజ్ఞాండగు

చదివిన సదసద్వివేకచతురత గల్గున్

చదువగ వలయును జనులకు

చదివించెద నార్యులొద్దఁ జదువుము తండ్రి!”

హిరణ్యకశిపుడు ప్రహ్లాదునితో అన్నమాటలివి. చదువు రానివాడు అజ్ఞాని. చదువువల్ల ఏదిమంచో, ఏది చెడ్డో తెలిసికోగల్గుతాము.

“క్షణశః కణశఞ్చైవ విద్యా మర్థం చ సాధయేత్

క్షణే నష్టే కుతో విద్యా కణే నష్టే కుతో ధనమ్”

- క్షణక్షణం విద్య నేర్వాలి. కణకణం డబ్బు కూడబెట్టాలి. క్షణం వృథాగా గడిపితే విద్యలేదు. కణం జారవిడిస్తే ధనంలేదని పై శ్లోకానికి తాత్పర్యం. మౌఢ్యం పోవాలంటే విద్యాధనాలు రెండూ కావాలి. ఏ దేశం ఈ రెండింటిని సమృద్ధిగా గల్గివుందో ఆ దేశం సంపన్నదేశం. ఇవి లేని దేశాలు ఆర్థికంగానేగాక అన్నిరంగాల్లో వెనకబడ్డదేశాలు. ‘విద్యా నామ నరస్య రూపమధికం’ అన్నాడు భర్తృహరి. విద్యావంతుడు జ్ఞానస్వరూపుడై వెలుగొందుతాడు. విద్య లేకపోతే మూఢుడే మరి.

5. కృతఘ్నుడు :- చేసిన మేలు మరిచేవాణ్ణి కృతఘ్నుడని, మరువనివాణ్ణి కృతజ్ఞుడని అంటారు. కృతఘ్నుణ్ణి ఎవ్వరూ మెచ్చరు.

6. శుంఠ :- వికృతాకారుడైన శుంఠుణ్ణి మొద్దుమొగంవాడంటారు. వ్యక్తికి రూపం గౌరవభాజన మవుతుంది. మూర్ఛిమత్వం లేనివాణ్ణి శుంఠ అంటారు.

7. దీనుడు :- ఇతడు అప్రతిష్ఠలకు లోనైన మందభాగ్యుడు. నలుగురిచే చీకొట్టబడ్డవాడు. చేయరాని పనులుచేస్తే అప్రతిష్ఠగల్గుతుంది.

8. మోటు :- ఏమీ తెలియనివాణ్ణి ‘మోటువాడ’ంటారు. ‘మోటుదనం’ అజ్ఞానానికి చిహ్నమేగాని ‘విద్రోహానికి’ చిహ్నంగాదు. ఎవ్వరికి కూడ ఈ మోటువారివల్ల అపకారమేమి జరుగదు.

ఈ ఎనిమిది రకాల సంఘజీవుల్ని గూర్చి వివరించిన తర్వాత చివర శేషప్రకవిగారు ‘వీరికి వెనులుబాటు’ కల్పించారు. వీరు ఎన్ని అవకతవకలకి పాల్పడ్డా, విష్ణునామ సంకీర్తన చేసేవారైతేచాలు ‘భగవత్కృప’కు పాత్రులవుతారు. ఇది విశిష్టాద్వైతుల

శరణాగతి తత్త్వం. “పాపోఽహం, పాపకర్మాహం పాపాత్మా పాపసంభవః” అంటేచాలు వారికి ముక్తి కైవసమవుతుందని పద్యంలో కవి అభిప్రాయపడ్డాడు.

సీ॥ ఇభకుంభముల మీఁద కెగిరెడి సింగంబు

ముట్టునే కుఱుచైన మూషికమును?

నవచూతపత్రముల్ నములుచున్న పికంబు

కొఱుకునే జిల్లేడు కొనలు నోట?

అరవిందమకరంద మనుభవించెడి తేటి

పోవునే పల్లెరు పూలకడకు?

లలితమైన రసాల ఫలముఁ గొర్కెడి చిల్క

మెసవునే భ్రమత మమ్మెత్తకాయ?

చీ॥ ఇలను నీ కీర్తనలు పాడ నేర్చినతఁడు

పరులకీర్తనఁ బాడునే యరసి చూడ

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

76

టీ॥ ఇభకుంభములమీదికిన్ - ఏన్న కుంభస్థలముపైకి, ఎగిరెడి - దూకునట్టి, సింగంబు - సింహము, కుఱుచ + ఐన - చిన్నదైన, మూషికమును - ఎలుకను, ముట్టునే - తాకునా? (తాకదు).

నవచూత పత్రముల్ - కొత్తమామిడాకులను, నములుచున్ + ఉన్న, పికంబు - కోయిల, నోటన్ - నోటితో, జిల్లేడు కొనలు, కొఱుకునే? - (కొఱకదు).

అరవింద - పద్మాలలోని, మకరందము - తేనెని, అనుభవించెడి - ఆస్వాదించునట్టి, తేటి - తుమ్మెద, పల్లెరు పూవుకడకున్ - పల్లెరకు పూచిన పూలచెంతకు, పోవునే - వెళ్ళునా! (వెళ్ళదు).

లలితము + ఐన - ఇంపైన, రసాలఫలమున్ - మామిడి పండును, కొర్కెడి - కొరికి తినునట్టి, చిల్క - చిలుక, భ్రమతను - భ్రాంతిపడి, ఉమ్మెత్తకాయన్, మెసవునే - తినునా? (తినదు).

ఇలను - ఈ భూమిపై, నీ కీర్తనలు, పాడన్ - పాడుటకు, నేర్చిన + అతఁడు నేర్చుకొన్న మానవుడు, పరుల కీర్తనన్ - ఇతరులను గొలుచు పాటలను, అరసి చూడన్ - బాగా ఆలోచించిచూడగా, పాడునే - పాడునా? (పాడదు).

తా॥ ఓ నరసింహప్రభూ! ఏనుగుగండస్థలంపైకి ఎగబ్రాకే సింహం చిట్టెలుకని పట్టుకోదు. లేమావిచిగుళ్ళు కొరికే కోకిల జిల్లేడు కొనల నాసించదు. తామరలోని తేనె

జాబ్బుకునే జంటిగ పల్లెరు పూలపై వ్రాలదు. మామిడిపళ్ళు తినే చిలుక ఉమ్మెత్తకాయల్ని తినదు. అలాగే సదా నీ కీర్తనల్ని ఆలాపించే భక్తులు అన్యకీర్తనల్ని ఆలాపించరు.

వి॥ ఈ పద్యంలో కవి ప్రథమపాదంలో సింహాన్ని, ద్వితీయపాదంలో కోయిలని, తృతీయపాదంలో తేటిని, చతుర్థపాదంలో చిలుకని దృష్టాంతాలుగా గ్రహించాడు. తొలిపాదంలో జంతువుల్ని (సింహం - ఎలుక) మలిపాదాల్లో వక్షుల్ని కీటకాన్ని (కోయిల, తేనేటిగ, చిల్క) ఉపమానాలుగా స్వీకరించి హరికీర్తనాయత్తచిత్తునితో పోల్చి అభివర్ణించాడు. లోకంలో అడవిజంతువులకు రాజైన సింహం మదపుటేస్లలపైకి విజృంభిస్తుందిగాని చిట్టెలుక పైకిపోదు. తిక్కన విరాటపర్వంలో ఉత్తరగోగ్రహణ సందర్భాన అర్జునుడు కౌరవసేనపై విరుచుకపడ్డప్పుడు “సింగంబాకటితో గుహంతరమునంజేడ్పాటుమైనుండి మాతంగస్పృశితయూథదర్శనసముద్యత్కోదమై ఒప్పునోజన్” అంటాడు. గుహలో మగతగా ఉన్నసింహం గజయూథంపైకి ఎగిసినట్లు అనేది అక్కడి పోలిక. ఈ ఉపమ అర్థవంతమైనట్లే శతకపద్యంలోని తొలి దృష్టాంతం ఔచిత్యశోభితంగా ఉంది.

కోయిల మావిచిగుళ్ళు కొరికితే కషాయ కంఠకలకంఠరథూకల కాకలీధ్వని' వినిస్తుంది. వాటిని కొరకటంవల్ల గొంతులో కఫం పోయి మధురస్వరం వెలువడుతుంది. జిల్లేడు కొనలు కొరికితే ఆ నాదం రాదు.

జమ్మని ఝంకారంచేస్తూ కొలని తామరలపై వ్రాలి తేనే నాస్వాదించు తుమ్మెద పల్లెరు పూలపై వ్రాలదన్నాడు కవి. కవితా ప్రపంచంలోని తేటి కథ ఇది. కాని నిజప్రపంచంలో తుమ్మెద ఎలాంటి పువ్వుమీదనైన వ్రాలుతుంది. తేనే సేకరిస్తుంది. కవి సమయాల్ని తార్కికంగా చూడరాదు.

మామిడి పళ్ళని కొరికి ఆస్వాదించే చిలుక ఉమ్మెత్తకాయల్ని కొరకదనేది మరొక దృష్టాంతం. నిజానికి చిలుకలాస్వాదించని పండ్లేమున్నాయి? చిలుక కొట్టిన పండు చాలా రుచిగా ఉంటుందని లోకప్రతీతి. భాగవతావతారికలో పోతన ‘శుకముఖ సుధాద్రవమున మొనసియున్న భాగవత పురాణఫలరసాస్వాదన పదవిగనుడు’ అంటాడు. ఇక్కడ శ్లేషతో గూడిన రూపకముందనుకోండి! శుకమహర్షి నోటినుండి వెల్వడిన భాగవతం రసార్థ ఫలమని ఒకర్థం. చిలుక కొరికిన పండు రసార్థమని వేరొక అర్థం ద్వనిస్తాయి. ఏమైనా చిలుక ఉమ్మెత్తకాయల్ని కొరకదంటున్నాడు శతకకవి.

ఈ దృష్టాంతాలన్ని తేటగీతిలోని విష్ణు సంకీర్తన చేసే భక్తునికి పోలికలు. విష్ణునామ కీర్తన చేసే శరణాగతుడు ‘అన్యకీర్తనలు’ చేయడని తాత్పర్యం. “విష్ణుచింతలేని విబుధుండు విబుధుడే పాదయుగముతోడి పశువుగాక” అన్నాడు పోతన ప్రహ్లాద చరిత్రలో.

ఏమైనా శతకంలోని ఈ 76వ పద్యం పోతన్నగారి సుప్రసిద్ధ పద్యం ‘మందార

మకరంద'ని పుణికి పుచ్చుకుంది. దృష్టాంతాలు తారుమారు కావచ్చు. కాని శబ్దసిద్ధి, అర్థసిద్ధి రెండూ మేళవించాయి.

సీ॥ మందార మకరంద మాధుర్యమునఁదేలు
మధుపంబు నోవునే మదనములకు?

నిర్మలమందాకినీవీచికలఁదూగు
రాయంచ చనునె తరంగిణులకు?

లలితరసాల పల్లవఖాదియై చొక్కు
కోయిల సేరునే కుటజములకు?

బూర్ణేందుచంద్రికాస్ఫురితచకోరకం
బరుగునే సాంద్రనీహరములకు?

తే॥ అంబుజోదరదివ్యపాదారవింద

చింతనామృతపానవిశేషమత్త

చిత్తమేరీతి నితరంబుఁ జేరనేర్పు?

వినుతగుణశీల! మాటలు వేయునేల?

(భాగ॥ ప్రహ్లాద చరిత్ర)

శేషప్రకవి పద్యంలోని తేట గీతి మొదటిపాదంలో మేము అర్థము చెప్పిన పద్ధతిలో యతి పోయింది. పాడన్+నేర్చిన అనికాక పాడన్+ఏర్చిన అని విడదీస్తే ఈ దోషం పోతుంది. ఏర్పు అనగా (కావలసినదానిని) ఏఱు, ఎన్ను అని సూ.ని. అర్థం వ్రాసింది. పాడన్ - పాడుటకు ఏర్చిన+అతఁడు - ఎంచుకొనిన మానవుఁడు అని అర్థం కుదురుతుంది.

సీ॥ పర్యేశ! నీపాదసరసిజద్యయమందుఁ

జిత్తముంపఁగలేను జెదరకుండ

నీవైన దయయుంచి నిలిచియుండెడియట్లు

చేసినన్నిపుడేలు సేవకుఁడను

వనజలోచన! నేను వట్టి మూర్ఖుఁడఁజామ్మి

నీ స్వరూపముఁజూడ వేర్పు వేగ

తనకుమారులకుగ్గు తల్లిపోసినయట్లు

భక్తిమార్గంబను పాలుపోసి

తే॥ ప్రేమతో నన్ను బోషించి పెంచుకొనుము

ఘనత కెక్కించు నీ దాసగణములోన

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!

దుష్టనంహార! నరసింహ! దురితదూర!

టీ॥ సర్వ + ఈశ - అన్నింటికి ప్రభువైన ఓ దేవా! నీ - నీయుక్త, పాద - అడుగులనెడు, సరసిజద్వయమందున్ - రెండు పద్మాలయందు, చెదరక + ఉండన్ - కదలకుండ, చిత్తమున్ - మనస్సును, ఉంపన్ + కన్ + లేను - ఉంచజాలను,

నీవు + ఐనన్ - కనీసము నీవేయైనా, దయ + ఉంచి, నిలిచి ఉండెడు + అట్లు - నిలిచేవిధముగా, నన్నున్, ఇప్పుడు + ఏలు - ఇప్పుడు కాపాడుము, సేవకుడను - భృత్యుడను.

వనజలోచన - పద్మములవంటి కన్నులుగల స్వామీ, నేను, వట్టి, మూర్ఖుడన్ + చుమ్మి - అవివేకినినమా! వేగన్ - త్వరగా, నీ స్వరూపమున్ - నీ రూపమును, చూడన్ - చూచుటకు, నేర్పు - నేర్పుము.

తల్లి, తన కుమారులకున్ - తన కొడుకులకు, ఉగ్గు - వనపోసిన + అట్లు, భక్తిమార్గంబు + అనుపాలు - పోసి, ప్రేమతోన్ - నన్నున్, పోషించి - పెంచి, పెంచుకొనుము - పెద్దవానిని చేయుము. నీ దాసగణములోనన్ - నీ భృత్యకోటిలో, ఘనతకున్ - పేరుకు, ఎక్కించు - ఎక్కించుము.

తా॥ ఓ నరసింహప్రభూ! అంతటికి నీవే అధికారివి. నీ పాదపద్మాలపై నా మనస్సుని కదలకుండ ఉంచలేకున్నాను. మనసుని కుదురుగా నిలిచేటట్లు నీ దాసుడనైన నన్ను కాపాడు. కమలనయనా! నీ ఆకృతి చూడని మూర్ఖుణ్ణి. తల్లి పాలిచ్చి బిడ్డని పోషించే విధంగా భక్తిమార్గమనే పాలుపోసి నీవు ప్రేమతో పోషించు. నీ భృత్యగణంలో నా పేరు నిల్పు.

వి॥ కవి విష్ణుభక్తునితో అధ్యవసాయించెంది తన అశక్తతని చాటుకున్నాడు. అయినా భగవంతుడు కరుణించాలి అని వేడుకొంటున్నాడు. సామాన్యంగా భక్తులు భగవంతుణ్ణి తండ్రిగా పేర్కొంటారు. ఆయనకూడా నేనీ జగత్తుకు తండ్రిని అని చెప్పాడు. పితాహమస్య జగతః అని, తల్లి తండ్రి - ఇద్వారి ప్రేమలు అవ్యాజములే అయినా తల్లి ప్రేమ మరీ సుకుమారం. తండ్రి తన చెప్పినమాట వినాలంటాడు. వినకపోయినా కరుణించవలసిందే అంటుంది తల్లి. శ్రీరాముడు 'సకృదేవ' - శ్లోకంలోనూ, సీత పాపానాంవా శ్లోకంలోనూ ఈ తత్త్వమే ప్రకటించారు. కనుక, ఇక్కడ కవి - చిత్తం పాదాలమీద ఉంచలేడు యోగమార్గం అవలంబించలేడు, మూర్ఖుడు కనుక జ్ఞానమార్గం ఆశ్రయించలేడు. ఇక మిగిలింది భక్తి. ఆ భక్తి కూడా భగవదనుగ్రహంవల్లనే కలగాలి. కనుక నీవైన దయయుంచి నిలిచియుండెడునట్లు చేసి నన్నిప్పుడేలు, నేను నీ సేవకుడను అని చెప్పుకున్నాడు. కొడుకులో ఏ అర్హతా లేకపోయినా తల్లి పాలుపోసి బ్రతికించి పెంచుతుంది. నీవు కూడా తల్లిలా అవ్యాజకారుణ్యంతో భక్తి కరిగించి నిలపటమనే పాలుపోసి పెంచి నీ భక్తుల పట్టికలో నన్ను చేర్చి పనిచేయించుకొమ్మని వేడుకొంటున్నాడు. వీడు పనికిరాడు అని పనివానిని తీసివెయ్యకుండా పనినేర్చి పని ఇచ్చి పనిచేయించి పోషించే యజమానురాలిలా అన్నమాట.

“తన కుమారులకుగ్గు తల్లిపోసినయట్లు భక్తిమార్గంబును పాలుపోసి ప్రేమతో నన్ను

పోషించు" అనే చరణంలో ఉపమాలంకారముంది. తల్లి ఉగ్గుపాలు పోయటం ఉపమానం. దైవం భక్తునిలో భక్తియనేపాలు పోయటం ఉపమేయం. పోషించుట తుల్యధర్మం. 'అట్లు' ఉపమానాచకం. రెండు వస్తువులకు సాదృశ్య సంపద చెప్పబడింది - అలం - ఉపమ.

సీ॥ జీమూతవర్ణ! నీ మోముతో సరిరాక

కమలారి యతి కళంకమునఁ బడియె

సాగపైన నీనేత్ర యుగముతో సరిరాక

వళిన బృందము నీళ్ళ నడుమఁజేరె

కవిరాజ వరద! నీ గళముతో సరిరాక

పెద్ద శంఖము బొబ్బ పెట్టఁదొడగె

శ్రీవతీ! నీ దివ్యరూపుతో సరిరాక

పుష్పబాణుఁడు నీకుఁ బుత్రుఁడయ్యె

తే॥ ఇందిరాదేవి! నిన్ను మోహించి విడక

నీకుఁ బట్టమహిషి యయ్యె నిశ్చయముగ

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహారి నరసింహ! దురితదూర!

78

టీ॥ జీమూత వర్ణ! - మేఘమునంటి వన్నెగలవాడా? నీ మోముతోన్ - నీ ముఖముతో, సరిరాక - సమానము కాజాలక, కమల + అరి - తామరల శత్రువైన చంద్రుడు, అతి - మిక్కిలి, కలంకమునన్ - మచ్చలో, పడియెన్ - పడెను.

సాగసు + ఐన - అందమైన, నీ, నేత్రయుగముతోన్ - కళ్ళజంటతో, సరిరాక - పోలికలేక, వళిన బృందము - పద్మములగుంపు, నీళ్ళ నడుమన్ - నీటిమధ్య, చేరెన్ -

కవిరాజ వరద - గజేంద్రుని బ్రోచిన వాడా, నీ గళముతోన్ - నీ గొంతుతో, సరిరాక - పోలికలేక, పెద్దశంఖము, బొబ్బ, - అరపు, పెట్టన్ + తొడగెన్ - పెట్టసాగినది.

శ్రీవతీ! - లక్ష్మీదేవికి భర్తైన స్వామి, నీ దివ్యరూపుతోన్ - మంగళకరమైన నీ రూపముతో, సరిరాక - తూగక, పుష్పబాణుడు - పూల బాణము దాల్చు మన్మథుడు, నీకున్, పుత్రుడు + అయ్యెన్ - కుమారుడైనాడు.

ఇందిరాదేవి - లక్ష్మీదేవి, నిన్నున్ -, మోహించి - ప్రేమించి, విడక - విడిచిపెట్టుకుండ, నీకున్, పట్టమహిషి - పట్టపురాణి, నిశ్చయముగన్, తప్పక, అయ్యెన్ - అయింది -

తా॥ ౬ స్వామి! నీది మబ్బురంగు. నీ ముఖ సౌందర్యంతో చంద్రుడు మచ్చగల వాడైనాడు. అందమైన నీ కళ్ళతో సరితూగజాలక తామరలు నీటి మధ్య దాగాయి. గజేంద్రుని కాపాడిన నీ గొంతుకతో సరిరాక శంఖము పెడబొబ్బ పెడుతోంది.

లక్ష్మీనాథుడవైన నీతో పోలజాలక మనమధుడు నీ కొడుకయ్యాడు. లక్ష్మీదేవి నిన్ను ప్రేమించి నీ పట్టపురాణి అయింది. ఇది నిజం -

వి॥ ఇందు నారాయణుని దివ్యావతార వర్ణన ఉంది. శేషప్పకవి పరమాత్ముని ముఖాన్ని, నేత్రద్వయాన్ని, గళభాగాన్ని, దివ్యరూపాన్ని నాల్గు సీసపాదాల్లో అభివర్ణించాడు. రూపవర్ణనని కవులు రెండు విధాలుగా చేస్తారు. 1. ఆపాదమస్తకం, 2. ముఖపాద పర్యంతం.

కవి ఈ పద్యంలో రెండో పద్ధతి నవలంబించాడు. శ్రీహరి మోముతో సరితూగలేక పోవటంవల్ల చంద్రబింబంలో మచ్చ ఏర్పడిందట! స్వామి ముఖం చంద్రబింబాన్ని మించిందని భావం. ఆయన జీమూత వర్ణుడు. నీలమేఘం లాంటి దేహచ్ఛాయ అతనిది. నారాయణస్తోత్రంలో స్వామిని

“నవనీరద సంకాశ కృతకలికల్మషనాశి
యమునా తీరవిహార, ధృతకౌస్తుభమణిహార!
మంజుల గుంజాభూష మాయామానుష వేష

జలరుహదళనేత్ర జగదారంభక సూత్ర” అని అభివర్ణించడం జరిగింది. కొత్త మబ్బులాంటి నిగనిగలాడే దేహం, కౌస్తుభాన్ని, అనేక మనోజ్ఞాభరణాల్ని, పద్మదళనేత్రాల్ని ధరించి మాయామానుష వేషంతో స్వామి యమునాతీరంలో విహరిస్తాడట.

ఆయన రెండు కళ్ళని చూచి ‘మేం పోలమే, అనుకోని’ పద్మాలు కొలను మధ్య చేరాయట. వాటికి జలగండం పొంచివుందని కవి భావన.

ఆ స్వామి గజేంద్రుని కాచినవాడు. ఆయన గొంతుతో తూగలేక శంఖం ఆలయాల్లో నిత్యం పెడబొబ్బ పెడుతోందట. ఆ గొంతు శంఖాన్ని అధిగమించిందని భావం.

అందాన్ని చెప్పవలసివస్తే మొదట గుర్తుకు వచ్చే అందగాడు ‘మనమధుడు’. అంతకంటే అందగాడు శ్రీహరి. అందుకే మనమధుడు ఆయన పుత్రుడయ్యాడని కవి ఊహించాడు. ఆ రూపం మదనాకృతిని మించిందని భావన.

ఇక్కడ ‘పుష్పబాణుడు’ అంటే ‘మనమధు’డని అర్థం. ఆయనకి చెరకుగడ విల్లు. ‘అరవిందం, అశోకం, చూతం, నవమల్లక, నీలోత్పలం’ అనే అయిదు పూల బాణాలు. అందుకే అతన్ని పుష్పబాణుడనటం.

శ్రీహరికి లక్ష్మీదేవి పట్టపురాణి అయింది. భాగవత పురాణంలో ఈ కథ వుంది.

‘దేవదానవులు మందర పర్వతాన్ని కవ్వంగానూ, వాసుకిని తాడుగానూ చేసుకుని పాలకడలిని చిలికారు. మొదట కాలకూట విషం పుట్టింది. దాన్ని తాగి శివుడు గరళశంకుడయ్యాడు. కామధేనువు పుట్టింది బ్రహ్మవాదులు గైకొన్నారు. బలిచక్రవర్తి

ఉచ్చైఃశ్రవాన్ని, ఇంద్రుడు ఐరావతాన్ని, విష్ణువు కౌస్తుభాన్ని, దేవతలు అప్పరఃస్త్రీలని సంగ్రహించారు.

తర్వాత పుట్టింది లక్ష్మి. ఆమె అందాలరాశి. ఆమె సౌందర్యాన్ని చూచి ప్రకృతి పులకించింది. గంధర్వులు గానం చేశారు. అప్పరసలు నాట్యం చేశారు. దిక్పాలురు చేతులు కట్టుకుని నిలిచారు. ఆ దేవి లేచింది. తామర పూలదండ తీసుకుంది. ముల్లోకాల అందచందాలు ఆమె ముఖంలో మూర్తీభవించాయి. చెక్కిళ్ళపై కుండలాల కాంతులు తళతళలాడాయి. కాళ్ళ అందెలు మదురంగా ధ్వనించాయి. అనురూపుడైన భర్తని వరించాలనుకుంది, కదిలే బంగారు తీగెలా వుండాలేమి. గంధర్వుల్నిచూచి తగిన వరుణ్ణి ఎంచుకోలేకపోయింది. తపోధనుల్ని, త్యాగధనుల్ని, ధర్మపరాయణుల్ని, ఋషిపుంగవుల్ని ఒక్కరేమిటి అందరిని ఓరగంట చూసింది. వారందరిలో ఏదో ఒకతోపం కన్పించింది.

అందరిలోనూ తనకు విష్ణుమూర్తియే తగిన వరుడని నిశ్చయించుకుంది. ఆయనవద్ద మంగళకరమైన గుణాలన్నీ ఉన్నాయి. ఆయన సర్వశుభగుణశోభితుడు. ప్రాకృత గుణాలతన్ని అంటువు.

బ్రహ్మ ఇచ్చిన తామరపూలదండ శ్రీహరి మెడలో వేసింది. అతనివక్షఃస్థలాన్ని తనకు ఉనికిపట్టు చేసుకోవాలని అభిలషించింది. శ్రీహరి ఆమెని ఆప్యాయంగా పరిగ్రహించాడు. గరుడగంధర్వకిన్నరులు దుందుభులు మ్రోగించారు. బ్రహ్మ, శివుడు మొదలైన దేవతలు పూలవాన కురిపించారు. శ్రీదేవి హరికి పట్టమహిషి అయింది -

స్వామి అనుగ్రహాన్ని లక్ష్మీదేవి అలాగా చూరగొందని కవి అభివర్ణించాడు. ఈ పద్యంలో అలంకారం పర్యాయోక్తి.

దివ్యరూపు భక్తకవిప్రయోగం కనుక సాధువు.

సీ॥ హరిదాసులను వాదులాడకుండినఁ జాలు

సకల గ్రంథంబులు చదివినట్లు

భిక్షమియ్యంగఁ దప్పింపకుండినఁ జాలు

చేముట్టి దానంబు చేసినట్లు

మించి పజ్జనుల వంచించకుండినఁ జాలు

నింపుగా బహుమానమిచ్చినట్లు

దేవాగ్రహారముల్ దీయకుండినఁ జాలు

గనకకంబపుగుళ్ళు గట్టినట్లు

తే॥ ఒకని వర్షాశనము దీయకున్నఁ జాలుఁ

బేరుకీర్తిగ సత్రముల్ పెట్టినట్లు

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!

దుష్టసంహార! వరసింహ! దురితదూర!

79

టీ॥ హరిదాసులను - శ్రీహరి భృత్యులను, నిందలు - ఆరోపణలు లేదా నిష్ఠురోక్తులు, ఆడక + ఉండినన్ + చాలు - పక్కకుంటే చాలు, సకలగ్రంథములు - గ్రంథాలన్నింటిని, చదివిన + అట్లు -

భిక్షము - ముష్టి ఇయ్యన్ + కన్ - ఇవ్వటాన్ని, తప్పింపక + ఉండినన్ + చాలు - మాన్పించకపోతే చాలు, చేముట్టి - చేతితోపట్టి, దానంబు, చేసినటులు,

మించి - మితిమారి, సత్ + జనులన్ - మంచివారిని, వంచించక + ఉండినన్ + చాలున్ - మోసగించకుంటే చాలు, ఇంపుగాన్ - ప్రియముగా, బహుమానము + ఇచ్చిన + అట్లు - ఉడుగరలిచ్చినంత.

దేవ + అగ్రహారములు - దేవాలయపు మాన్యములు, తీయక + ఉండినన్ + చాలున్ - తీసివేయకుంటే చాలు, కనక - బంగారుతోడి, కంబము + గుళ్ళు - కంబాలుగల ఆలయాలను, కట్టిన + అట్లు - నిర్మించినంత.

ఒకని, వర్ష + ఆశనము - సాంవత్సరికపు బత్తెము, తీయక + ఉన్నన్ + చాలున్ - తప్పించకుంటే చాలు, పేరు కీర్తిగన్ - పేరు ప్రఖ్యాతులతో, సత్రముల్ - అన్నసత్రాలు, పెట్టిన + అట్లు - ఏర్పాటు చేసినంత -

తా॥ ఓ వరసింహస్వామీ! విష్ణుభక్తుల్ని నిందించకుండా వుంటే అది సకల శాస్త్రాలు చదివినంత గొప్ప. దానధర్మాలు మాన్పించకపోతే, తాను చే జేతులా దానంచేసినట్లే. మంచివారిని మోసగించకుంటే చాలు మంచి బహుమానాలిచ్చినంత. దేవాలయ మాన్యాల్ని తీసివేయకుంటే చాలు బంగారు దేవళాలు నిర్మించినంత పుణ్యం. ఒకరి వార్షికాన్ని పాడుచేయకపోతే చాలు గొప్పగా సత్రాల్ని నిర్మించినంత మంచిది.

మి॥ సమాజంలోని 'కలుష వర్తనుల' స్వభావాలెలా వుంటాయో కవి ఈ పద్యంలో అచ్చుగుద్దినట్లు చెప్పాడు. ఈ వ్యవహారాలు ముఖ్యంగా గ్రామసీమల్లో సాగుతుంటాయి. హరిదాసుల్ని వేధించేవారూ, భిక్షుకుల్ని ఏడ్పించేవారూ, సజ్జనుల్ని వంచించేవారూ, దేవాలయ భూముల్ని కబ్జాచేసేవారూ, సాంవత్సరికాదాయాన్ని హరించేవారూ - వీరందఱు దుష్ట వర్తనులు. గ్రామ ప్రాంతాల్లో వున్న వీరికి వేరే వ్యాపకముండదు. ఈర్ష్యలూ, ద్వేషాలూ వీరికెక్కువ. అందుకే ఇలాంటి పనులకు పాల్పడుతారు.

ఇలాంటి దుర్మార్గుల గురించి భాస్కర శతకకర్త చాలా చక్కగా చెప్పాడు.

“ఊరక సజ్జనుండొదిగి యుండిననైన దురాత్మకుండు ని
ష్కారణ మోర్వలేక యపకారము సేయుట వాని విద్యకా
చీరెలు నూరుటంకములు చేసెడివైనను బెట్టెనుండగాఁ
జేరి చినిగిపోఁగొరుకు చిమ్మటకేమి ఫలంబు భాస్కరా!”

సజ్జను లెవ్వరికి అపకారం చేయరు. ఒదిగి వుంటారు, అయినా దుర్మతులు వారికి అపకారం చేయటానికే యత్నిస్తారు. ఇందుకు దృష్టాంతంగా కవి చెప్పిన 'చిమ్మట' (రిల్ల) సమయోచితంగా ఉంది. పెట్టెలో దాచిన విలువైన పట్టుచీరెల్ని కూడ 'రిల్ల' కొరికిపాడు చేస్తుంది. అందువల్ల దాని అంగద తీరదు. ఏమైనా "స్వభావో దురతిక్రమః" అనేది వాస్తవం.

ఈ సీస పద్యమందు పేర్కొబడిన వారెల్లరు గీత - పదహారవ అధ్యాయంలో గీతాచార్యుడు పేర్కొన్న రాక్షసులే.

"ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ జనా న విదురాసురాః

న శౌచం నాపిచాచారో న సత్యం తేషు విద్యతే"

(గీ - 16 - 7)

- అసుర స్వభావంగల ప్రజలు ధర్మవృత్తి అంటే ఏమో, అధర్మవృత్తి అంటే ఏమో తేడా ఎఱుగరు. వారిలో శుచిత్వంగాని, ఆచారంగాని, సత్యంగాని వుండవు.

"ఏతాం దృష్టి మవష్టభ్య నష్టాత్మానోఽల్పబుద్ధయః

ప్రభవన్యుగకర్మాణః క్షయాయ జగతోఽహితాః"

(గీ - 16 - 9)

- ఈ అవలక్షణాలు గలవారు అల్పబుద్ధులు, క్రూరకర్ములు మరియు లోక కంటకులు. వీరు ప్రపంచవినాశనానికే వుడతారు.

"కామమాశ్రిత్య దుష్పూరం దంభమానమదాన్వితాః

మోహద్వహీత్వాఽసద్రాహన్ ప్రవర్తంతేఽశుచివ్రతాః"

(గీ - 16 - 10)

- 'వారు తనివిదీరని కామంతో, దంభం, అభిమానం, మదంగలవారై అవివేకంవల్ల చెడ్డపట్టుదలకు గురై నీచవృత్తుల్లో ప్రవర్తిస్తారు -

ఇలాంటివారినిగూర్చి శేషప్ప పద్యంలో చెప్పాడు. వారెల్లరు భగవంతుని దృష్టిలో దోషులు. వారికి నరకమే గతి -

దేవాగ్రహారాలు :- పూర్వం రాజులు, జమిందారులు ఆలయాల పోషణ కొరకు మాన్యపు భూములు ఏర్పాటు చేసేవారు. అర్చనాది సద్విధులన్ని ఆ భూముల నుండి వచ్చే ఆలయంలో జరిగేవి. ఈ భూములపై నియుక్తులైన ధర్మకర్తలుండేవారు. చాలాచోట్ల గ్రామాలయ ధర్మకర్తలు రాబడిని స్వాహాచేస్తూ, ధర్మవిరుద్ధంగా ప్రవర్తించటం అనవాయితీ అయింది. ఇలాంటి వారిని పల్లెలో 'గుడిని - లింగాన్ని' మింగినోడు అని నిందించేవారు.

భగవంతుని సాము ఆయన కర్పింపకుండ భుజించిన వాణ్ణి గీత “స్తేన ఏవసః” అంది. వాడు దొంగే అని అర్థం.

వర్షాశవము :- కొందఱు, అరిబేనులు, దరిబేనులు, పిచ్చుకుంటులు, జోగులు, జంగాలు వగైరా సంవత్సరానికి ఒక్కమారు ‘ఆమణి’ కాలంలో ధాన్యం కొరకు ఇంటింటికి వస్తారు. వారు అత్యల్ప యాచకులు. వారికిచ్చే సాంవత్సరికదానమే ‘వర్షాశవం’. దాన్ని అడ్డుకునేవారు పరమదుష్టులు. ఇదికాక, కవులు, పండితులు, గాయకులు, ఇతర విద్యాలవారు, దేవాలయములు, మఠములు మొదలయిన వ్యక్తులకూ సంస్థలకూ సంవత్సరానికి ఒకమారు ఒక వ్యక్తికి కాని ఒక సంస్థలోని కొందరికి కాని ఒక సంవత్సరం ఆహారానికి ఎంత ఖర్చవుతుందో అది ఇచ్చేవారుంటారు. ఇట్టివి ప్రారంభించిన వారు మధ్యలో ఇవ్వటం మానరు. అశనం అని పేర్కొనకపోయినా ‘వార్షికం’ అని పేర్కొని సన్మానంగా, తమ దగ్గరికి రాకపోయినా గతకాలంలో ఇంటికి మనియార్డరు రూపంలో పంపే దాతలూ, జమీందారులూ, రాజులూ ఉండేవారు. ఇప్పుడూ ఉన్నారు. ఇట్టి వాటిని అడ్డుకోరాదని కవి భావన. ఇట్టి వారిని ఆదుకుంటే అన్నసత్రాలు కట్టించినంత పుణ్యమన్నాడు కవి.

సీ॥ ఇహలోకసౌఖ్యము లిచ్చగించెదమన్న
దేహమెప్పటికిని స్థిరతనొంద
దాయుష్యమున్న పర్యంతంబు పటుతయు
నొక్కతీరుననుండ దుర్విలోస
బాల్యయువత్వదుర్బలవార్ధకములును
మూటిలో మునిగెడి మురికి కొంప
భ్రాంతితో దీనిఁ గాపాడుదమనుకొన్నఁ
గాలమృత్యువుచేతఁ గోలుపోవు
తే॥ నమ్మరాదయ్య! ఇది మాయనాటకంబు
జన్మమికనొల్ల వన్నేలు జలజనాభ!
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
దుష్ట సంహార! నరసింహ! దురితదూర!

80

టీ॥ ఇహలోక సౌఖ్యములు - భూలోక సౌఖ్యములు, ఇచ్చగించెదము+అన్నన్ - ఇష్టపడదామన్నచో, దేహము - శరీరము, ఎప్పటికిని, స్థిరతన్ - శాశ్వతత్వమును, ఒందదు - పొందదు.

ఆయుష్యము - ఆయుర్దాయము, ఉన్న పర్యంతంబు - ఉన్నంతదాక, పటుతయు - పటుత్వము, ఉర్విలోనన్ - ప్రపంచములో, ఒక తీరున - ఒకేవిధముగా ఉండదు.

బాల్య - బాల్యము, యువత్వ - జవ్వనము, దుర్బల - బలహీనమైన, వార్తకములును - ముసలితనములును, మూటిలోన్ - పై మూడింటిలో, మునిగిడి, ముటికికొంప - (శరీరం) చెడుస్థలము.

బ్రాంతితోన్ - ఆశతో, దీనిన్ - ఈ శరీరమును, కాపాడుదము+అనుకొన్న - సంరక్షించుదాము లెమ్మనుకుంటే, కాలమృత్యువు చేతన్ - కాలమనే మృత్యువుచేత (కాలం తీరిపోగా దాపురించే చావు చేత), కోలుపోవున్ - దిగజార్చబడును.

ఇది - ఈజన్మ, నమ్మరాదు+అయ్య - నమ్మకూడనిది తండ్రీ, మాయనాటకంబు - మాయలోడి ఆట, జలజనాభి - పద్మమును బొడ్డున దాల్చిన ప్రభూ! ఇకన్ - ఇకమీద, జన్మము - పుట్టుట, ఒల్లన్ - కోరను, నన్ను + ఏలు - నన్ను కాపాడుము.

తా॥ ఓ నరసింహ స్వామీ! ఈ ప్రాపంచిక సుఖాల్ని అసిద్ధామనుకుంటే, దేహం శాశ్వతమైందిగాదు. ఇది బాల్యం, యౌవనం, వార్తకమునే మూడింటితో కొట్టుమిట్టాడే మురికికొంప. దీన్ని కాపాడుకుందాం లెమ్మనుకుంటే ఏనాడో ఒకనాడు ఇది అనుకోకుండా మృత్యువాత పడుతుంది. ఈ జీవితం మాయనాటకం. దీన్ని నమ్మరాదు. ఇక నాకు జన్మేవద్దు. నన్ను కాపాడుతండ్రీ!

వి॥ కవి పునర్జన్మ రాహిత్యాన్ని ఆహ్వానించాడీ పద్యంలో. శరీరం, ఆయుర్దాయం, బాల్యయౌవనవృద్ధాప్యాలు అశాశ్వతమైనవని, జీవితం మాయనాటకమని, కాలమొక మృత్యువై ఎప్పుడు కబళిస్తుందో తెలియదని జగత్సత్యాల్ని చక్కగా శేషప్ప ఉద్బోధించాడు.

దేహం పంచభూతవినిర్మితం. మట్టికుండలాంటిది. ఎప్పుడు కింద పడి పగిలిపోతుందో ఎవ్వరూ చెప్పలేరు. పాంచభౌతికసుఖాలు శాశ్వతమైనవి గావు -

భగవత్పాదులు భజగోవిందంలో అంటారు.

శ్లో॥ “నశినీదళగళజల మతితరళం తద్వజ్జీవిత మతిశయచపలమ్

విద్ధి వ్యాద్యభిమానగ్రస్తం లోకం శోకహతం చ సమస్తమ్

“తామరాకు మీద నీటిబొట్టు ఎంత క్షణభంగురమో, జీవితం కూడ అంతే. ఈ ప్రపంచమంతా రోగాలతో దురభిమానాలతో నిండింది. ఇదంతా దుఃఖభాజనమే సుమా!”

బొందిలోని ప్రాణం అశాశ్వతమైంది. తామరాకు మీది నీటిబొట్టు అనటం చాల అర్థవంతం. ఆయుర్దాయంలో పటుత్వమందమా అది అసలే హుళిక్కి. దేహచక్రం బాల్యం, యౌవనం, ముసలితనం మూడింటితో కొట్టుమిట్టాడుతుంది. అది మురికి కొంప. దేహాన్ని మురికి కొంప అని అధ్యవసాయం చేయటం అర్థవంతమైన పోలిక.

ఆశతో దీన్ని కాపాడుకోవాలనుకుంటే కాలానికి అది బలికాక తప్పదు. ఆంధ్రమహాభారతం - మహాప్రస్థానపర్వారంభంలో ధర్మరాజు అర్జునునితో 'నాయనా! మహాప్రస్థానానికి సమయం దగ్గర పడింది. కాలుడు సమస్తభూతాల్ని పాకం చేశాడు. కర్మ పరిత్యాగమే మన ప్రస్తుతకర్తవ్యం. నీ అభిప్రాయం చెప్పు' అని అడిగాడు. అర్జునుడంటాడు.

కం॥ కాలము నేమన వచ్చును?

కాలము కాలంబ పోలుగాకొంటికినీ

లీలలు గలవే లెస్సగ

నాలోచించితిది హితము, నభిమతమునగున్ -

'కాలానికి దీటైంది ఏముంది? దానికదే సాటి. మరిదేనికైనా అలాంటి విలాసాలున్నాయా? లేవు. కాలమే మృత్యువు. అది ఎప్పుడూ పొంచేవుంది. కాబట్టి జీవితాన్ని నమ్మకూడదు. ఇదొక మాయా నాటకం.

గీతలో భగవానుడు "కాలోఽస్మి లోకక్షయకృత్ ప్రవృద్ధో లోకాన్ సమాహర్తుమిహ ప్రవృత్తః" అన్నాడు. ఆయన లోక సంహారానికై విజృంభించిన కాలుడట. ప్రాణుల్ని సంహరించడానికి పుట్టాడట.

చివర శతకకర్త 'జన్మమిక నొల్ల నన్నేలు' మని స్వామిని ప్రార్థించాడు. అంటే పునర్జన్మ వద్దన్నాడు. ప్రపంచంలో మహాపురుషులెల్లరు పునర్జన్మ వద్దనే అన్నారు. కాళిదాసాది సంస్కృత కవులు, సోతన వంటి ఆంధ్రకవులు 'రాకపోకలు' వద్దన్నారు. శేషప్పకూడ ఆ జాబితాలోనివాడే. అయితే, ఆశ్చర్యమేమంటే పూర్ణయోగాన్ని అనుష్ఠించి ప్రబోధించిన అరవింద మహర్షి సనాతన ధర్మాన్ని సర్వాంధ్ర లోకంలో వ్యాప్తికావించిన సద్గురుమలయాళ స్వాముల వారూ మాత్రం 20వ శతాబ్దంలో పునర్జన్మ కావాలని భగవంతుణ్ణి ప్రార్థించారు - దీనానాథ కుటుంబ శోక దహనార్చిని బాపే దిక్కెవ్వరు? పూర్ణయోగులెల్లరు. పూర్ణపురుషునిలో సాయుజ్యం చెందితే ఈ లోకంలో దీనుల్ని కాపాడే దిక్కెవ్వరు?' అని వారు ప్రశ్నించారు. దీన్ని బట్టి 'పునర్జన్మని' నిరసించిన వారున్నారు. ఇచ్చగించిన వారున్నారు. ఉభయులూ మహాపురుషులే మరి!

సీ॥ వదనంబు నీ నామభజన గోరుచునుండు

జిహ్వా నీ కీర్తనల్ సేయఁగోరు

హస్తయుగ్మము నిన్ను నర్చింపఁగోరును

కర్ణముల్ నీమీద కథలుగోరు

తనువు నీసేవయే ఘనముగాఁగోరును
 నయనముల్ నీ దర్శనంబుఁగోరు
 మూర్ధము నీపాదముల మ్రొక్కఁగాఁగోరు
 ఆత్మ నీదైయిండు నరసి చూడ

తే॥ స్వప్నములనైన నేవేళ సంతతమును
 బుద్ధి నీ పాదములయందుఁ బూని యుండు
 భూషణవికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!
 దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

81

టీ॥ నదనంబు - మోము, నీ నామభజన - నీయొక్క నామసంస్మరణ, కోరుచుండున్,
 జిహ్వా - నాలుక, నీ కీర్తనల్ - నీ పాటలు, చేయన్+కోరున్ - చేయడానికి తహతహపడును.
 హస్తయుగ్మము - చేతుల జంట, నిన్నున్, అర్చింపన్ - సేవించుటకు కోరును, కర్ణముల్
 - చెవులు, నీ మీదన్ - నీపై కథలు, కోరున్.

తనువు - దేహము, నీ సేవయే - నీ ఊడిగమే, ఘనము+కాన్ - గొప్పదిగా కోరును,
 నయనముల్ - కండ్లు, నీ దర్శనంబున్ - నీ చూపునే కోరున్.

మూర్ధము - తల, నీ పాదములన్ - నీ అడుగులను, మ్రొక్కన్+కాన్ - నమస్కరించుటనే
 కోరున్, ఆత్మ - ప్రత్యగాత్మ, నీదై+ఉండున్, అరసిచూడన్ - ఆలోచించి చూచినచో,

స్వప్నములన్ + ఐనన్ - నిద్రావస్థలందున్నను, ఏవేళన్ - ఏ సమయములలోనైనను,
 సంతతమును - ఎల్లప్పుడు, బుద్ధి - చిత్తము నీ పాదములయందున్ - నీ పాదాలపై,
 పూని+ఉండున్ - ఆసక్తమగును.

తా॥ ఓ నరసింహ స్వామీ! నా మోము నీ భజనని, నాల్కనీ కీర్తనని, చేతులు నీ
 పూజని, చెవులు నీ కథల్ని, దేహం నీ సేవల్ని, కళ్ళు నీ దర్శనాన్ని, శిరస్సు నీ
 పాదాభివందనాన్ని, ఆత్మ నీ అధీనాన్ని ఆశిస్తుంటాయి. కలలోనైనా, మెలకువనైనా అన్ని
 వేళల్లో నా మనస్సు నీ పాదధ్యానంలోనే లగ్నమై ఉంటుంది.

వి॥ అనన్యభక్తుని చేష్టలందులో అభివ్యక్తమయ్యాయి. చేష్టలంటే భక్తుని యొక్క
 భక్తిపూర్వక ప్రవృత్తి నివృత్తులు - ప్రవృత్తి శారీరకమైతే, నివృత్తి మానసిక మవుతుంది.
 ముఖాద్యవయాల ద్వారా ప్రతీయమానమయ్యే సభక్తికచర్యలు సాకారోపాసనకు ప్రతీకలు.
 కాగా ఎల్లవేళల్లోనూ ఆత్మ భగవంతుని యందధీనమై, మనస్సు స్వామి సోపానానాసక్తం
 కావటం నిరాకారోపాసనకు ప్రతీక, భక్తుడు మొదట సగుణారాధకుడై, అభ్యాసం
 బలపడిన మీద నిర్గుణారాధకుడుగా పరిణతి చెందాలి. దీన్నే వేదాంతులు 'క్రమముక్తి'
 అని చెప్పారు.

ఈ పద్యంలో భక్తుని యొక్క అనన్యప్రేమ, భక్తి అభివ్యక్తమవుతున్నాయి. అతడు భగవంతుని పాదారవిందాల్ని ఆశ్రయించిన ఏకాంత భక్తుడు. తాను భగవంతుని నుండి ఏ వస్తువుని కోరలేదు. కడకు ముక్తిని కూడ అపేక్షించలేదు.

“ఏకాంతినో యస్య న కంచనార్థం వాంఛంతి యే వై భగవత్ప్రసన్నాః

అత్యద్భుతం తచ్చరితం సుమంగళం గాయంతు ఆనందసముద్రమగ్నాః”

- భగవచ్చరణాగతులు భౌతికంగా దేన్నీ కోరరు. తుదకు మోక్షాన్ని కావాలనరు. కేవలం ఆ భగవంతుని (శ్రీహరి) దివ్యమంగళమయమైన లీలల్ని పాడుకుంటూ ఆనందరసవార్దిలో మునిగి వుంటారు.

శేషపు ఆ భగవంతుణ్ణే స్తుతించాడు. ఇదే అనన్య భావన. ఈ అనన్యత అనేది మహామహిమాన్విత సాధనం. నిజమనోభావనతో చరాచర ప్రపంచంలో ఒకే ఒక ప్రేమయుక్తి దర్శిస్తూ, మనస్సులోకి అతన్ని తప్పవేరొకర్ని కలలో కూడ రానివ్వకుండటమే అనన్యత. ఈ అనన్యభక్తులు ఏ విధమైన అన్య ప్రయోజనాల్ని కోరరు. ఇతరుల్ని ఆశ్రయించరు. అన్యదేవతల్ని బుద్ధిలోనికి చొరనివ్వరు. అన్యమనస్కతతో చేస్తే అది ఉపాసనయే కాదు. వైష్ణవులు విష్ణుమూర్తిని, శైవులు పరమేశ్వరుణ్ణి అనన్యశ్రయంతై కొలుస్తారు. అందుకే వీరు అనన్య భక్తులు -

గీతలో భగవానుడు ఇలాంటి భక్తుల్ని గూర్చియే చెప్పాడు -

“భక్త్యాత్మనన్యయా శక్యః” అనన్యభక్తిచేతనే నన్ను తెలిసికోవడానికి వీలవుతుంది అని (గీ|| - 54).

“భక్త్యా మా మభిజానాతి యావాన్యశ్చాస్మి తత్త్వతః

తతో మాం తత్త్వతో జ్ఞాత్వా విశతే తదనంతరమ్”

(గీ - 18-55)

- “భక్తిచేతనే మానవుడు తానెంతటి వాడో ఎట్టివాడో యథార్థంగా తెలుసుకుంటాడు. ఇలా వాస్తవంగా నన్ను గూర్చి తెలిసిన తర్వాతనే నాలో ప్రవేశిస్తాడు అని భగవానుడన్నాడు. నారదపాంచరాత్రంలోని ఈ స్తోత్రం పరిశీలిస్తే శతకకవి భక్తుడు దేన్ని వాంఛించాడో విస్పష్టమవుతుంది.

“ధర్మార్థకామమోక్షేషు నేచ్ఛా మమ కదాచన

త్వత్పాదపంకజాస్వాదజీవితం దీయతాం మమ-

“ఓ స్వామీ! నాకు చతుర్విధ పురుషార్థాలైన ధర్మార్థకామమోక్షాల పట్ల ఎప్పుడూ ఆసక్తిలేదు. నిరంతరం నీ పాదపద్మాల్ని ఆస్వాదించే జీవితాన్ని మాత్రమే ప్రసాదించు” అనేది శ్లోకతాత్పర్యం. “సంతతమును బుద్ధి నీపాదములయందు బూనియుండు” అనే శతకకవి వాక్కులో భగవచ్చరణారవిందామృతపానమే ద్యోతకమవుతోంది.

సీ॥ పద్మాక్ష! మమతచేఁ బరము నందెదమంచు

విష్ణువీగదమయ్య వెట్టినంటి

మాస్వతంత్రంబైన మదము కండ్లకుఁగప్పి

మొగముపట్టదు కామమోహములకు

బ్రహ్మదేవుండైనఁ బైడి దేహముగల్గఁ

జేసివేయక మమ్ముఁ జెఱచెనతఁడు

తుచ్చమైనటువంటి తోలెమ్ముకలతోడి

ముఱికి చెత్తలు చేర్చి మూటకట్టె

తే॥ నీ శరీరాలు పడిపోవు టెఱుఁగకేము

కాముకుల మైతి మిఁక మిమ్ముఁ గానలేము

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

82

టీ॥ పద్మ+అక్ష - పద్మముల వంటి కన్నులు గలవాడా, మమతచేత - ప్రేమచేత, పరమును - పుణ్యలోకమును, అందెదము + అంచున్ - పొందగలమని, వెట్టిన+అంటి - మతి భ్రాంతి గల్గి, విష్ణువీగదము+అయ్య - గర్వింతుము స్వామీ,

మా స్వతంత్రంబు+ఐన - మాకుసొంతమైన, మదము - అహంకారము, కండ్లకున్ + కప్పి - కళ్ళకావరించి, కామమోహములకున్ - కామమునకు, మోహమునకు, మొగము పట్టదు - ముఖము తిరగదు,

బ్రహ్మదేవుండు+ఐనన్ - బ్రహ్మ అయినా, పైడి దేహము - బంగారుశరీరము, కల్గన్+జేసి - కల్పించివేయక వదలక అతడు - ఆ బ్రహ్మ, మమ్మున్, చెరచెన్ - పాడుచేసెను, తుచ్చము+అయినటువంటి - నీచమైనట్టి, తోలు + ఎమ్ముకలతోడి - చర్మం, ఎముకలతో, మురికి చెత్తలు - చేర్చి - కూర్చి, మూటకట్టెన్ - ఈ శరీరాన్ని ముద్దచేసినాడు.

ఈ శరీరాలు, పడిపోవుట - రాలిపోవుటను, ఎఱుగక - తెలియక, ఏము - మేము, కాముకులము+ఐతిమి - కామంగలవారమైనాము. మిమ్మున్, కానన్ + లేము - చూడలేము.

తా॥ నరసింహస్వామీ! పద్మమువంటి కన్నులు గలవాడా! ప్రేమవల్లనే స్వర్గమందగలమని భ్రాంతిపడి గర్వించాము - మాకు జన్మసిద్ధమైన అహంకారం కళ్ళకు గప్పి, కామమోహాలవల్ల మొగం వాచింది. కనిసం బ్రహ్మదేవుడైనా బంగారు శరీరము ఇవ్వకుండా హేయమైన తోలు ఎముకలు కట్టబెట్టి, మురికిచెత్త మూటకట్టాడు. ఈ తమవులు రాలిపోతాయని తెలీదు. మేము కాముకులం. నిన్ను జూడలేం -

వి॥ ఒక తత్త్వదర్శియైన భక్తుని ఆత్మనివేదనావస్తా ఇందభివర్ణింపబడింది. తత్త్వదర్శి అంటే సత్యాన్ని వాస్తవంగా దర్శించినవాడు. నిత్యానిత్యవస్తుపరిజ్ఞానం గలవాడని పండితార్థం. నిత్యమేది? అనిత్యమేది?

సీసపద్యంలోని పెద్ద పాదాలన్నింట అనిత్యవస్తువర్ణన వుంది. అనిత్యవస్తువేదో గాదు శరీరమే అని తేటగీతి ఆరంభంలో స్పష్టంచేసినాడు. అసద్వస్తుస్వరూపం ఎలా వుందో చూడమంటున్నాడు. మమతచేతనే పరమైన పుణ్యలోకసిద్ధి కల్గుతుందనుకోవటం మొదటిది. ఇది మనోగతమైన భ్రాంతి. దీనివల్ల పెరిగింది అహంకారంతప్ప వేరేమి కాదు.

కళ్ళకు బైర్లుకమ్మి ముఖం కామమోహపరివ్యాప్తం కావటం రెండవది. ఇది కూడ అనిత్యతాచిహ్నమే. కామమోహాలు సత్యవస్తుదర్శనానికి ప్రతిబంధకాలు.

పోనీ సృష్టికర్త అయినా బంగారు దేహాన్ని ఇచ్చాడా అంటే, ఆయన మరీ తోలు, ఎముకల్ని ప్రాగుచేసి చెత్తకుప్పని తయారు చేశాడు. ఈ శరీరమే చెత్తకుప్ప. అందులోనూ దుర్గంధపూరితం. అనిత్యవస్తువు. బంగారం పాడుకాదు, త్రుప్పుపట్టుదు, స్థిరమైనది, దుర్గంధమురాదు. దానితో ఈ శరీరాన్ని నిర్మిస్తే శాశ్వతముగా రోగం వార్తక్యం మొదలయినవి లేకుండా ఉండేది, ప్రాణం పోయినా దానికి విలువ ఉండేది అని కవిభావం.

ఈ శరీరం ఎప్పుడో కుప్పకూలిపోవటం తథ్యమని తెలియక కాముకులమయ్యామని భక్తుల ఆవేదన. ఇదే అనిత్యవస్తుస్వరూపం.

ఈ అసద్వస్తువుని గీత సాంఖ్యయోగంలో ఇలా చెప్పింది.

శ్లో॥ అంతవంత ఇమే దేహో నిత్యస్యోక్తాశ్శరీరీణః

అనాశినోఽప్రమేయస్య తస్మాద్భృథ్యస్య భారత!

- ఓ అర్జునా! నిత్యుడు, నాశరహితుడు, అప్రమేయుడునైన దేహియొక్క (ఆత్మ) ఈ దేహాలు నశిస్తాయని చెప్పబడ్డాయి. ఆత్మమాత్రమే శాశ్వతం.

చిట్టచివర శతకకర్త 'ఇంక మిమ్ము కానలేము' - అన్నాడు. దేహాత్మభావన తొలగినంతవరకు ఆత్మసాక్షాత్కారం కాదు. పరమాత్మభావన దృఢపడదు. ఆత్మ శాశ్వతమైంది. దానికి వినాశనం లేదు - అంటూ గీతాచార్యుడు -

“న జాయతే మ్రియతే వా కదాచి

న్నాయం భూత్వా భవితా వా న భూయః

అజ్ఞో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణో

న హన్యతే హన్యమానే శరీరే”

(గీత - సాంఖ్యం)

- ఈ ఆత్మ ఎప్పుడూ పుట్టదు. దానికి చావులేదు. ఒకప్పుడు లేకుండి కొత్తగా ఇప్పుడు కల్గేదిగాదు. దీనికి జననమరణాలు లేవు. శాశ్వతమైంది. పురాతనమైంది. శరీరం చంపబడ్డా ఆత్మచంపబడదు - అని చెప్పాడు.

ఇదే శ్లోకం కఠోపనిషత్తులోనూ వుంది. స్వస్వరూపజ్ఞానం లేనందువల్లనే శరీరమే సర్వస్వమని నమ్ముకొని, స్వర్గసుఖాలపై ఆశపించుకుని మురికి చెత్త అనే జ్ఞానం కొరవడి జీవించాము. ఆత్మ స్వరూపుడవైన నిన్ను కనలేని దౌర్భాగ్యులమైతిమని భక్తుడు నిర్వేదం చెందాడు. ప్రపత్తిలో నిర్వేదం దీర్ఘశరణాగతికి ప్రతీక అని విశిష్టాద్వైతుల సిద్ధాంతం. పశ్చాత్తాపం పాపపరిహారం అని కవి సూచ్యార్థసూచనచేశాడు.

“కాముకులమైతిమి” అన్నాడు కవి. విషయవాంఛలు గలవారు కాముకులవుతారు. వీరు స్వర్గాభిలాషులు. వీరు జన్మకర్మలవల్లనే స్వర్గసుఖం కల్గుతుందని భావిస్తారు. కాముకులకు శారీరకమానసికసుఖం కావాలి. అది స్వర్గప్రాప్తికి దక్కేఫలం. అది అశాశ్వతమైంది. పారమార్థికదృష్టితో పరిశీలిస్తే, స్వర్గసుఖాలు అజ్ఞానులు మాత్రమే అభిలషిస్తారు. ఆత్మజ్ఞులు మోక్షసిద్ధిని మాత్రమే అపేక్షిస్తారు. ఈ సత్యాన్ని కూడ గీత సాంఖ్యయోగంలో చాల విస్తృతంగా చెప్పటం గమనార్హం.

“కామాత్మానః స్వర్గపరా జన్మకర్మఫలప్రదామ్

క్రియావిశేషబహుళాం భోగైశ్చర్యగతింప్రతి”

- దారోషణ, ధనేషణ, పుత్రేషణ అనే ఈషణత్రయంతో ఒంటినిండా కోరికల్ని పెంచుకున్నవారే కామాత్ములు లేక కాముకులు. వీరిని కామపిశాచం ఆవరించి వుంటుంది. హృదయంలో భగవంతునికి స్థానమియ్యాలిగాని కామాదిదుష్టవృత్తులకి గాదు. దైవాత్ములు, కరుణాత్ములు, పరమాత్ములు కావాలిగాని కామాత్ములు, క్రోధాత్ములు కారాదు.

‘శేషప్ప’ చెప్పిన ఈ పద్యంలో భక్తులు ‘కూలిపోయే శరీరాల్ని నమ్ముకుని భగవత్సాక్షాత్కారానికి దూరమైతిమే’ అని విచారవ్యగ్రమనస్కులయ్యారు.

సీ॥ గరుడవాహన! దివ్యకౌస్తుభాలంకార!

రవికోటితేజ! సారంగవదన!

మణిగణాన్వితహేమమకుటాభరణ! చారు

మకరకుండల! లనన్మందహాస!

కాంచనాంబర! రత్నకాంచీవిభూషిత!

సురవరాచ్ఛిత! చంద్రసూర్యనయన!

కమలనాభ! ముకుంద! గంగాధరస్తుత!

రాక్షసాంతక! నాగరాజశయన!

తే॥ పతితపావన! లక్ష్మీశ! బ్రహ్మజనక!

భక్తవత్సల! సర్వేశ! పరమపురుష!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! పరసింహ! దురితదూర!

83

టీ॥ గరుడవాహన - గరుత్మంతుని వాహనముగా గలవాడా!, దివ్యకౌస్తుభ+అలంకార! - దేదీప్యమానమైన కౌస్తుభమును అలంకారముగా తాల్చినవాడా!, రవికోటితేజ - కోటి సూర్యులంతటి ప్రకాశముగలవాడా, సారంగవదన - వానకోయిలవంటి అందమైన మోము గలవాడా,

మణిగణ - మణుల సమూహముతో, అన్విత - కూడినట్టి, హేమమకుట - బంగారుకిరీటమును, ఆభరణ - అలంకారముగా గలవాడా!, చారు - సుందరమైన, మకరకుండల - మకరకుండలములు గలవాడా!, లసత్ - వెలుగొందుచున్న, మందహాస! - చిరునవ్వుగలవాడా!

కాంచన+అంబర - బంగారు పట్టువస్త్రము దాల్చినవాడా, రత్నకాంచీవిభూషిత - రత్నాలు తాసిన మొలనూలిచే అలంకరింపబడిన వాడా! సురవర+అర్చిత - దేవతాశ్రేష్ఠులచే పూజింపబడినవాడా!, చంద్రసూర్యనయన - చంద్రుని, సూర్యుని కన్నులుగాఁ గలవాడా!

కమల నాభ - కమలమును బొడ్డున ధరించినవాడా, ముకుంద, గంగాధరస్తుత - గంగని తలపైతాల్చిన శివునిచే కొనియాడఁబడిన వాడా!, రాక్షస+అంతక - రాక్షసులను మట్టుపెట్టిన వాడా!, నాగరాజశయన - ఆదిశేషుని పడకగా గలవాడా,

పతితపావన - పాపులను రక్షించువాడా!, లక్ష్మీ+ఈశ - రమాదేవికి భర్తయైనవాడా, బ్రహ్మజనక - బ్రహ్మదేవునికి తండ్రియైన వాడా, భక్తవత్సల - భక్తులయెడ ప్రేమ గలవాడా, సర్వ+ఈశ - చరాచరవిశ్వానికి అధిపతివైనవాడా, పరమపురుష - ఆదిదేవా!

తా॥ ఓ నరసింహమూర్తీ! నీకు గరుత్మంతుడు వాహనం. కౌస్తుభం ధరించావు. కోటి సూర్యుల తేజస్సు నీది. సారంగవదనుడవు. బంగారు కిరీటం తాల్చావు. మకర కుండలాలు ధరించావు. చక్కని చిరునవ్వుతో, పట్టుపుట్టం, రత్నాల మొలనూలు ధరించి వెల్గుతున్నావు. దేవతలు నిన్నుర్చిస్తారు. సూర్యచంద్రులే నీకు కళ్ళు. నీ బొడ్డున కమలముంది. నీవు ముకుందుడవు. శివుడు నీ స్తోత్రం చేస్తాడు. రాక్షసుల్ని మట్టుపెట్టావు. ఆదిశేషుడు నీ పడక. పాపుల్ని రక్షిస్తావు. లక్ష్మీ నీ యిల్లాలు. బ్రహ్మనీ కొడుకు. నీవు భక్తవత్సులుడవు. సర్వేశ్వరుడవు. పరమపురుషుడవు - నీకు నమస్కారం -

వి॥ ఈ పద్యంలో అన్నీ విష్ణునామసంబోధనలే. మనోజ్ఞభావబంధురాలే. ఈ సంబోధనలు శతక పద్యాలన్నింట పరివ్యాప్తాలే - ఏదో ఒక పద్యంలో తారసపడ్డవే. అందువల్ల ప్రత్యేక వ్యాఖ్యానమేమి అవసరం లేదు. విశ్వంభర భగవాన్ సాక్షాన్నారాయణ మూర్తి సాక్షాత్కరించినా అన్పించేటట్లు కవిశేషువు ఈ పద్యరచన చేశాడు.

సీ॥ పలుమాటు దశరూపములు ధరించితివేల?

నేకరూపముఁ బొందవేల నీవు?

నయమున క్షీరాబ్ధినడుమఁ జేరితివేల?

రత్నకాంచనమందిరములు లేవె?

పన్నగేంద్రునిమీఁదఁ బవ్వళించితివేల?

జలతారుపట్టమంచములు లేవె?

తెక్కులు గల పక్షి నెక్కి సాగితివేల?

గజతురంగాందోళికములు లేవె?

తే॥ వనజలోచన! ఇటువంటి వైభవములు

సాగసుగా నీకుఁ దోచెనో సుందరాంగ!

భూషణవికాస శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్ట సంహార! నరసింహ! దురితదూర!

84

టీ॥ పలుమాటు - అనేకవర్ణాయాలు, దశరూపములు - దశావతారాలు (పది), ధరించితివి + ఏల - ఎందుకెత్తావు? నీవు, ఏకరూపమున్ - ఒకే ఆకారమును, పొందవు+ఏల - ఎందుకు తాల్చావు?

నయమునన్ - చక్కగా, క్షీర+అబ్ధి - పాలసముద్రము యొక్క, నడుమన్ - మధ్యని, ఏల చేరితివి - ఎందుకు చేరావు? రత్నకాంచన - రత్నాలు, బంగారము, తాసిన, మందిరములు - మేడలు, లేవే - లేవా?

పన్నగ+ఇంద్రునిమీఁదన్ - ఆదిశేషునిపై, ఏల పవ్వళించితివి - ఎందుకు పడుకొంటివి? జలతారు - జలతారు తెరల, పట్టమంచములు, లేవె?

తెక్కులుగల, పక్షిని - గరుత్మంతుని, ఎక్కి, సాగితిన్, + ఏల - ఎందుకు ప్రయాణిస్తున్నావు? గజ - ఏనుగులు, తురంగ - గుఱ్ఱములు, ఆందోళికములు - పల్లకీలు లేవే - లేవా?

వనజలోచన - తామరకన్నులుగలస్వామీ, సుందర+అంగ - అందగాడా! ఇటువంటి వైభవములు - ఇలాంటి వైభోగాలు (సాగసులు), సాగసు+కాన్ - అందంగా, తోచెనో - తోచినవా?

తా॥ ఓ నరసింహస్వామీ! పది అవతారాలెత్తడమెందుకు? ఒక్కరూపం చాలదా? పాలసముద్రం మధ్యకేల పోయావు? రతనాలు పొదిగిన బంగారు భవనాలు లేవా? పాముపై పవ్వళించావు - జలతారు పట్టమంచాలు లేవా? పక్షినెక్కావు ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, పల్లకీలు లేవా ఊరేగడానికి? ఓ పద్మనేత్రా! ఓ అందగాడా! ఈ సంపదలు నీకు సాగసనిపించాయా?

వి॥ శ్రీహరి లోకోద్ధరణకై అనేకావతారాలెత్తాడు. లోకంలో ప్రసిద్ధంగా మనం చెప్పుకునే అవతారాలు పది. వీటిని దశావతారాలంటారు.

“స ఏష ఆద్యః పురుషః కల్పే కల్పే సృజత్యజః

అత్యన్యే వాత్మనాత్మానం సంయచ్ఛతి చ పాతి చ ॥”

(భాగ. ద్వితీయస్కంధం)

- భగవంతు డాదిపురుషుడు. జన్మాదిరహితుడు. అయినప్పటికీ ప్రతి కల్పంలోనూ తన్ను తానే సృష్టించుకొని పోషించుకుని సంహరించుకుంటాడు. ఆయన ఒకరికి పుట్టడు - ఒకరిచే సంహరింపబడడు.

అతడు పరిశుద్ధుడు, జ్ఞానమయుడు - సర్వాంతర్యామి, సత్యమూర్తి, పరిపూర్ణుడు, ఆద్యంతరహితుడు, నిత్యుడు, నిర్వికారుడు. భాగవతంలో 23 అవతారాలు ఎత్తినట్లుంది. వరాహపురాణంలో 12 అవతారాలెత్తినట్లుంది. ఏమైనా లోక ప్రసిద్ధమైనవి దశావతారాలు - స్వామి 12 మాసాల్లో ప్రతి అవతారాన్ని శుద్ధద్వాదశినాడే పూజిస్తే సంతోషించటం విశేషం.

1. వరాహావతారం : చైత్రశుద్ధ ద్వాదశిన ఈ అవతారాన్ని పూజించాలి. ఈ అవతారంలో హిరణ్యాక్షుణ్ణి వధించి నీటిలో మునిగిన భూదేవి మద్దరించాడు.

2. పరశురాముడు : వైశాఖ శుద్ధ ద్వాదశినాడు పరశురాముని పూజించాలి. ఈ అవతారంలో అధర్మపరాయణులైన క్షత్రియుల్ని 21 మార్లు వెదికి వెదికి తన గొడ్డలిచే మట్టుపెట్టాడు.

3. శ్రీరామావతారం : జ్యేష్ఠ శుద్ధ ద్వాదశినాడు శ్రీరాముని పూజించాలి. శ్రీరాముడు లోకకంటకులైన రావణాది రాక్షసుల్ని చంపి లోకాన్ని నిష్కంటకం చేశాడు.

4. శ్రీకృష్ణావతారం : ఆషాఢ శుద్ధ ద్వాదశినాడు శ్రీకృష్ణుని పూజించాలి. శ్రీకృష్ణుడు అధర్మపరాయణులైన కంసాదుల్ని, కౌరవుల్ని తుదముట్టించి ధర్మోద్ధరణచేశాడు. “ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే” అని ఎలుగెత్తి చాటాడు.

5. బుద్ధావతారం : శ్రావణ శుద్ధ ద్వాదశి నాడు బుద్ధుని పూజించాలి. ఈ అవతారంలో ధర్మబోధచేసి ‘అహింసా పరమో ధర్మః’ అన్నాడు. కరుణాంతరంగుడుగా విశ్వవిఖ్యాతి గాంచాడు.

6. కల్కావతారం : భాద్రపద ద్వాదశినాడు కల్కిమూర్తిని పూజించాలి. ఈ అవతారంలో ధర్మస్థాపన చేశాడు.

7. పద్మనాభస్వామి : ఆశ్వయుజ ద్వాదశినాడు పద్మనాభస్వామిని పూజించాలి. ఈ మూర్తి గజేంద్రుని మకరి బారి నుండి రక్షించాడు.

8. వామనావతారం : కార్తీక ద్వాదశి నాడు వామనమూర్తిని పూజించాలి. ఈ అవతారంలో బలిచక్రవర్తిని మూడడుగుల దానంతో పాతాళానికి దిగదొక్కాడు.

9. మత్స్యావతారం : మార్గశిర శుద్ధ ద్వాదశినాడు మత్స్యమూర్తిని పూజించాలి. వేదాల్ని పరిరక్షించాడు.

10. కూర్మావతారం : పుష్యశుద్ధ ద్వాదశి నాడు కూర్మరూపుని పూజించాలి. ఈ అవతారంలో దేవదానవులు అమృతానికై సముద్రాన్ని మఢించేటప్పుడు వీవుపై మందర పర్వతాన్ని వహించాడు.

11. వరాహార్చన : మాఘశుద్ధ ద్వాదశిన వరాహార్చన చేయాలని పురాణం ఆదేశించింది.

12. నృసింహావతారం : ఫాల్గుణ శుద్ధ ద్వాదశి నాడు నృసింహుని పూజించాలి. హిరణ్యకశిపుని సంహరించాడు.

పై నాటిలో పద్మనాభస్వామి, వరాహార్చనల్ని మినహాయిస్తే, తక్కిన పది సుప్రసిద్ధమైన అవతారాలు అందరెరిగినవే.

అనేకావతారాలెత్తటం దేనికి? ఒక్క స్వరూపంతోనే ఉంటే మేలుకదా! అంటున్నాడు శతకకర్త. అనేకంగా భాసించే ఈ విశ్వమంతా ఏకాంశలోనే దాగివుంది. “మయి సర్వమిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ (గీత 7-7) ఈ సమస్తమైన చిద్వస్తువులన్నీ దారంలో పాదుగబడ్డ మణులవలె అంతర్యామియైన నాలోనే కూర్చబడ్డాయి అన్నాడు గీతాచార్యుడు. వివిధ కాలాల్లో ఎన్నో అవతారాలెత్తిన స్వామి భిన్నభిన్నంగా కన్పించినా ఏకైక రూపుడే. బ్రహ్మాండ భాండంలో ఉన్న బ్రహ్మరుద్రాది దేవతలు, అవతారాలు అన్నీ కూడ అనభిజ్ఞములే.

“విష్ణుభ్యాసమిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్ (గీ. 10-42) “నేను ఈ జగత్తునందు ఒకే ఒక అంశంతో వ్యాపించి వున్నాను” అని భగవానుడన్నాడు. విశ్వరూప సందర్శనయోగంలో స్వామిలో చరాచర జీవకోటి అంతా మూస బోసినట్లు కన్పిస్తే అర్జునుడు దిగ్భ్రాంతుడయ్యాడు. కాబట్టి శ్రీమహావిష్ణువు ఎప్పుడూ ఏకరూపుడే. భక్తునికి ఏకత్వంలో అనేకంగా కన్పిస్తాడు. కాని ఆ అనేకత్వంలో ఉన్నది ఏకత్వమే. పరమార్థమెరిగిన వారికి బహుత్వబోధ ఉండదు -

పాలసముద్రమైనా బంగారు మేడలైనా, ఆదిశేషుడైనా, జలతారు పట్టమంచాలైనా, గరుత్మాంతుడైనా గజతురంగాందోళికలైనా యోగేశ్వరుడైన భగవంతునికి సమానమే. ఆయన సుఖదుఃఖాలకు అతీతుడు. సమత్వం యోగం ఉచ్యతే” అన్నంటిని సమానంగా చూడటమే ‘సమత’ యోగము అన్నాడు గీతాచార్యుడు. ఆయన ప్రాయోగికంగా చేసి చూపించాడు. లోకంలో కార్యసాధకుణ్ణి గూర్చి చెప్పేటప్పుడు భర్తృహరి చెప్పిన పద్యాన్ని గుర్తుచేస్తుంటారు.

“ఒకచో నేలనుబవ్వళించు నొకచో నొప్పారు పూసెజ్జెపై
నొకచో శాకములారగించు నొకచో మత్స్యజ్జ శాల్వోదనం
బొకచోఁ బొంత ధరించు నొక్కకతఱిన్ యోగ్యాంబరశ్రేణి లె
క్కకు రానీయఁడు కార్యసాధకుడు దుఃఖంబున్ సుఖంబున్మదిన్”

“నరజన్మ నెత్తిన కార్యసాధకుని సమతే ఇలా వుంటే జగత్కర్త సమతని గూర్చి వేరే చెప్పాలా? ఆయన సర్వసముడు.

“పన్నగేంద్రుని మీద పవ్వళించితవేల జలతారు పట్టెమంచములు లేవె?” అన్నాడు శతకకర్త. పన్నగేంద్రుడంటే శేషుడని అర్థం. ఇతనికి అనంతుడు అనే మరో పేరుంది. భగవంతునికి శేషుడనే పేరుంది. భాగవతంలో దేవకీదేవి చేసిన స్తోత్రం ఇలా వుంది.

నష్టే లోకే ద్విపరార్థావసానే మహాభూతేష్వాదిభూతంగతేషు

వ్యక్తేఽవ్యక్తం కాలవేగేన యాతే, భవానేకః శిష్యతే శేషసంజ్ఞః

“బ్రహ్మాండమైన ప్రళయం ఏర్పడ్డప్పుడు శేషసంజ్ఞగల నీవొక్కడవే మిగులుతావు”. దీన్నిబట్టి నిత్యశక్తిమంతుడైన శ్రీకృష్ణుడు శేషుడవుతున్నాడు. భగవంతుని సత్తాయే తనపాస్సు. శ్రీకృష్ణుని ఆద్యంశం అనగా భగవత్స్వరూపం శేషుడే. అందుకే త్రేతాయుగంలో శేషుడు లక్ష్మణుడై భగవదవతారుడైన. రామునికి తమ్ముడుగా అనుగమించాడు. ద్వాపరయుగంలో బలరాముడై శ్రీకృష్ణభగవానునికి అగ్రజుడుగా వ్యవహరించాడు. లక్ష్మణసేవగాని, బలరాముని సోదర ప్రేమగాని భగవత్ప్రేంకర్యములే. భగవంతునికి కైంకర్యం చేసే ఉద్దేశ్యంతోనే ఆదిశేషుడు శ్రీహరికి పెజ్జగా, ఆసనంగా, తలగడగా, గొడుగుగా, విసనకట్టగా సేవచేస్తాడు. ఈ అనంత సేవాసుఖానికంటే జలతారు పట్టెమంచాల పవ్వళింపు సుఖప్రదమేమికాదు. శేషతల్పమే శ్రీహరికి అనంతవైభవోపేతం - అది తన సత్తా గనుక.

సీ॥ తిరువతిష్ఠలమందుఁ దిన్నగా నేనున్న

వేంకటేశుడు మేత వేయలేఁడా?

పురుషోత్తమునకు నేఁ బోయినఁ జాలు జ

గన్నాథుఁడన్నంబుఁ గడపలేఁడా?

శ్రీరంగమునకునేఁ జేరఁబోయినఁజాలు

స్వామి గ్రాపము పెట్టి సాకలేఁడా!

కాంచీపురములోనఁ గదిసి నేఁ గొలుపున్నఁ

గరివరదుఁడు పాట్ల గడపలేఁడా?

తే॥ ఎందుఁబోవక నేను నీ మందిరమున
నిలిచితిని నీకు నా మీద నెనరులేదు
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

85

టీ॥ తిరుపతిస్థలమందు, తిన్నగాన్ - కుదురుగా, నేను+ఉన్నన్ - నేనున్నచో, వేంకట+ఈశుడు
- వేంకటేశ్వరస్వామి, మేత - తిండి, వేయన్+లేడొ - పెట్టలేడా? (పెట్టగలడు).

పురుష+ఉత్తమునకున్ - పూరిజగన్నాథక్షేత్రానికి, నేన్ - నేను పోయినన్ + చాలు -
వెళ్ళినచాలు, జగత్+నాథుడు - ఈ పేరుగల స్వామి, అన్నంబున్ - ఆహారమును, కడపన్ +
లేడొ - సమకూర్చలేడా (సమకూర్చును).

శ్రీరంగమునకున్ - ఈక్షేత్రమునకు, నేన్ - నేను, చేరన్ + పోయినన్ + చాలు - చేరినచో,
స్వామి - శ్రీరంగనాథుడు, గ్రాసము - తిండి, పెట్టి, సాకన్ + లేడొ - సాకజాలడా?
(సాకగలడు).

కాంచీపురములోనన్ - కంచిక్షేత్రములో, కదిసి - చేరి, నేన్ - నేను, కొలువు + ఉన్నన్ -
సేవించుచున్నచో, కరివరదుఁడు - గజేంద్రుని కాపాడి వరములొసంగిన శ్రీహరి, వరదరాజస్వామి,
పొట్టన్ + కడపన్ + లేడొ - పొట్టపోషింపలేడా? (పోషింపగలడు).

ఎందున్ - ఎక్కడికి కూడ, పోవక - వెళ్ళక, నేను, నీ, మందిరమునన్ - గుడిలోనే, నిలిచితిని,
నీకున్, నా మీదన్, నెనరు - ప్రేమలేదు.

తా॥ ఓ నరసింహ ప్రభూ! తిరుపతిలోనే వుంటే వేంకన్న ఇంతతిండిపెట్టేవాడే - పూరి
వెళ్ళితే జగవన్నాథుడు పట్టడన్నం సమకూర్చేవాడే. శ్రీరంగం వెళితే రంగేశుడు గ్రాసమిచ్చి
కాపాడేవాడే. కంచికి వెళ్ళితే శ్రీహరి నా పొట్టకింత తిండిపెట్టేవాడే. ఎక్కడికి పోయినా నా
పూటగడుస్తుంది. అయితే నేను ఎక్కడికి పోకుండా నీ మందిరాన్నే కాచుక కూర్చున్నా.
నా మీద దయలేదు నీకు -

వి॥ శతకకవి పేరు శేషప్ప. శేషప్ప, శేషప్ప అనే పేర్లు రాయలసీమ వాడుకలోనివి. దీన్ని
బట్టి ఈ కవి కడపజిల్లా వాడుగాని అనంతపురం జిల్లా వాడుగాని కావాలి. తిరుపతిలో
నేనుంటే వేంకటేశ్వర స్వామి నాకింత మేత వేయడా? అనే మాటని బట్టి, కవి జీవిత
చరిత్రకారులు 'శేషప్పని' తిరుపతి వాసి గావచ్చని ఊహించారు. ఈ ఉపపత్తియే
సిద్ధాంతమైతే, తర్వాతి చరణాల్ని బట్టి పూరిజగన్నాథానికో, శ్రీరంగక్షేత్రానికో, కాంచీ
పురానికో చెందిన వాడని కూడ వాదించవలసివస్తుంది. తెలుగులో కవి జీవితచరిత్రలపైన
భిన్నాభిప్రాయాలున్నాయి. ఇందుకు కారణం ఆ కవులే. కృత్యావతారికలలో నిర్దుష్టమైన
జీవితకాలాల్ని వారు చెప్పలేదు.

‘ధర్మపురి’ తెలంగాణలోని కరీంనగర్ జిల్లాలో గోదావరీనదీతీరాన ఉంది. ఈ ఊరిలో ‘ఉగ్రనరసింహస్వామి’ వేంచేసి వున్నాడు. అక్కడి ఆలయంలో స్వామి నిత్యపూజలందుకుంటున్నాడు. శతకంలోని మకుటాన్ని బట్టి ‘ధర్మపురి’కి చెంది వుండవచ్చునని మరో ఊహ. తిరుపతి వాడనడానికంటే ‘ధర్మపురవాసి’ అనటం సహేతుకమేమో - భావి పరిశోధకులు నిర్ణయించాలి.

తిరుపతి, శ్రీరంగం, కాంచీపురం - ఈ మూడు క్షేత్రాలు భారతదేశంలోని దక్షిణాపధానికి చెందినవి - కాగా పూరి ఉత్తరాపధానికి చెందింది. శ్రీవైష్ణవం ఉత్తరదక్షిణ భారతావని యందంతట వ్యాప్తిలో ఉందని ఈ పద్యం చాటుతోంది. వైష్ణవభక్తికి ఎల్లలులేవు -

సీ॥ తార్క్ష్యవాహన! నీవు దండిదాతవటంచుఁ

గోరి వేడుక నిన్నుఁ గొల్పవచ్చి

యర్థిమార్గమును నే ననుసరించితివయ్య

లావైన పదునాల్గు లక్షలైన

వేషముల్ వేసి నా విద్యా ప్రగల్భతఁ

జూపసాగితి నీకు సుందరాంగ!

ఆనందమైన నే నడుగ వచ్చిన దిచ్చి

వాంఛఁదీర్చుము నీలవర్ణ! వేగ

తే॥ నీకు నా విద్య హర్షంబు గాకయున్న

తేపతేపకు వేషముల్ దేను జుమ్మి!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! వరసింహ! దురితదూర!

86

టీ॥ తార్క్ష్యవాహన - గరుడని వాహనముగా గలవాడా, దండిదాతవు - గొప్పదాతవు, అట+అంచున్ - అనుకొని, కోరి, వేడుకన్ - ప్రీతితో, నిన్నున్, కొలువన్+వచ్చి - సేవించుటకై అరుదెంచి, అర్థిమార్గమును - యాచక పద్ధతిని, అనుసరించితిని + అయ్య, లావు+అయిన - గొప్పవైన, పదునాల్గు లక్షలు+ఐన్ - వేషముల్ + వేసి - వేషాలుగట్టి, నా, విద్యాప్రగల్భతన్ - విద్యాపటిమను, నీకున్, చూపన్+సాగితిని - చూపించ వలెననుకొంటిని, సుందర+అంగ - అందమైన అవయవములు గలవాడా!

ఆనందము+ఐనన్ - సంతోషమైతే, నేను, అడుగవలసినది - నేను కోరిదేనినడుగ దలంచితిన్ దానిని, ఇచ్చి, వాంఛ - కోర్కె, తీర్చుము - నెరవేర్చుము, నీలవర్ణ - నల్లని దేహచ్ఛాయ గల స్వామీ! వేగన్ - త్వరగా.

నీకున్, నా విద్య - హర్షంబు - సంతోషము, కాక+ఉన్నన్ - కలిగించకపోతే, తేపతేపకున్
- మాటి మాటికి, వేషముల్ - నేను వేయవేషాలు, తేను సుమీ - తీసుకొని రాను సుమా!

తా॥ ఓ స్వామీ! నీవు గరుడవాహనుడవు. మరియు గొప్ప దాతవని నమ్మి నిన్ను
యాచక పద్ధతిలో సేవింపవచ్చాను. నేను వైపుణ్యంతో పెక్కు వేషాలు ప్రదర్శిస్తున్నాను.
ఇవి సంతోషాన్ని గల్గిస్తే, నేను కోరిన కోర్కెల్ని నెరవేర్చు - నేనడిగింది ఇవ్వు. నా విద్య
నచ్చకపోతే, ఇంక మాటిమాటికి ఈ వేషాలు కట్టను.

వి॥ భగవంతుడు మహాదాత. భక్తుడెప్పుడూ యాచకుడు మరియు అర్థి. అర్థి
ఏమాసిస్తాడో భగవంతునికి తెలియందిగాదు. వేషాలుగట్టి నాటక ప్రదర్శనలు చేయనవసరం
లేదు. భక్తుడు కష్టపరంపరలో చిక్కుకుంటే స్వామి అయాచితంగానే రక్షిస్తాడు. అంబరీషుని,
ప్రహ్లాదుని, అక్రూరుని, ద్రువుని, కుబ్జుని, రుక్మిణీదేవిని ఆయన కాపాడలేదా? వారి
నుండి ఆయన ఏ ప్రతిఫలాన్ని ఆశించాడు? వారు ఎలాంటి వేషాలు తాల్చలేదు.
అయినా, భగవంతుని అపారకృపామహిమని చూరగొని ధన్యులయ్యారు.

కాబట్టి బహువిధవేషాలతో సర్వేశ్వరుని అనుగ్రహం లభించదు. మంత్రాలకు
చింతకాయలు రాల్తాయా? లేదు. అలాగే కృత్రిమ వేషాలతో, పన్నాగాలతో భగవంతుని
దయని చూరగొనలేము. అసలే ఆయన జగన్నాటక సూత్రధారి. మన అటలేమి
సాగుతాయి?

భక్తి ప్రదర్శనకు విచిత్ర వేషధారణ పనిలేదు. వేషాలు కేవలం సామాన్యుల కనువిందుకే
గాని భక్తి భావ ప్రదర్శనకుగావు. “భక్తి మీది వలపు. బాహ్యంబుతో పాత్తు పాయలేను
నేను బసవలింగ’ అంటాడొక శైవభక్తుడు. భక్తిరేవ గరీయసీ అంటాయి నారదభక్తి
సూత్రాలు. భక్తి మరియు వైదికధ్యాయిత మాత్రమే భగవత్ప్రీతి పాత్రాలవుతాయి.
తదన్యమేది ప్రయోజనకారి గాదు.

ఇక్కడ వేషాలు వేయటమంటే జన్మలెత్తటం. ప్రభువు వినోదం కోసం సృష్టి స్థితి
లయాలు కల్పిస్తాడు. ఈ జీవులు ఆయన వినోదంకోసం ఆడుతున్నారు. ఇక వేషాలు
తేను అనటం ఈ జనన మరణ చక్రం చాలు అనటం. అడుగ వచ్చింది మోక్షం.
వేషాండ్రకు దాతలు, వారు అభినయంలో కలిగించిన ఆనందాన్ని బట్టి అడిగిందిస్తారు.
నేనలా నీకు ఆనందం కలిగించిన పక్షంలో నేనడిగినదిమ్మని చమత్కారంగా
అడుగుతున్నాడు కవి.

సీ॥ అమరేంద్రవినుత! నే నతిదురాత్ముడ నంచుఁ

గలలోనగైనను కనులఁబడవు

నీవు ప్రత్యక్షమై నిలువకుండిన మానె

దొడ్డగా నొక యుక్తి దొరకెనయ్య!

గట్టి కొయ్యను దెచ్చి ఘనముగా ఖండించి

నీ స్వరూపము జేసి నిలుపుకొందు

ధూపదీపములిచ్చి తులసితో పూజించి

నిత్యనైవేద్యముల్ నీమముగను

తే॥ నడుపుచును నిన్నుఁ గొలిచెద నమ్మి బుద్ధి

నీ ప్రపంచంబు గలిగె నా కింతె చాలు

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

87

టీ॥ అమర+ఇంద్ర వినుత - దేవేంద్రునిచే బొగడ బడినవాడా! నేను, అతి - మిక్కిలి, దుర్ + ఆత్ముడన్ + అంచున్ - మిక్కిలి చెడ్డ వాడనని, కలలోనన్+ఐనను - స్వప్నములోకూడ, కనులన్+ పడవు - కండ్లకు కన్పించకున్నావు -

నీవు, ప్రతి+ అక్షము+ఐ - దర్శనమిచ్చి, నిలువక + ఉండినన్ + మానె - నిలువక పోయినచో పోనిమ్ము ఒక యుక్తి - ఒక్క ఉపాయము, దొడ్డ+కాన్ - గొప్పగా, దొరికెన్ + అయ్య - దొరికింది స్వామీ,

గట్టికొయ్యను - గట్టికట్టని, తెచ్చి, ఘనముగాన్ - బాగుగా, ఖండించి - చెక్కి, నీ స్వరూపమున్ + చేసి - నీరూపును గావించి, నిలుపుకొందున్ - ఎదుట పెట్టుకొందును.

ధూపదీపములు - ధూపము, హారతి ఇచ్చి, తులసితోన్ - తులసి మొక్కతో, పూజించి, నిత్యనైవేద్యముల్ - ప్రతిదినము సమర్పించు నైవేద్యము (భగవంతునికిచ్చేవస్తువు), నీమముగను - నియమప్రకారముగా.

నడుపుచును - కాంచుచూ, బుద్ధిన్ - మనసులో నమ్మి, నిన్నున్, కొలిచెదన్ - ఆరాధింతును, ఈ ప్రపంచము - ఈ లోకము కలిగెన్ - కలిగినది, నాకున్, ఇంతె చాలు.

తా॥ ఓ ప్రభూ! నీవు ఇంద్రునిచే స్తుతింపబడినవాడవు. నేను మిక్కిలి చెడ్డ వాడనని భావించి నాకు కలలో కూడ కన్పించకున్నావు. నీవు కన్పించకపోతే పోనీ నాకొక ఉపాయం తట్టింది. గట్టి కర్రనొక దాన్ని తెచ్చి, నీ రూపం చెక్కి నా యెదుట బెట్టుకుని దానికి ధూపదీపాలు, నిత్యనైవేద్యాలు సమర్పిస్తూ మనసారా కొలుస్తాను. మంచి లోకమే దొరికింది. ఇంతెచాలు -

వి॥ ఈ పద్యంలో భక్తుని సగుణారాధనపద్ధతి చెప్పబడింది. అది గట్టికొయ్యను దెచ్చి, ఘనముగా ఖండించి, నీ స్వరూపముచేసి నిలుపుకొందు' అనే చరణంలో కన్పిస్తుంది.

భగవంతుని యందు మనసుని కేంద్రీకరించి చేసే ఆరాధనాపద్ధతులు రెండు (1) సగుణారాధన (2) నిర్గుణారాధన. వీటినే సాకార, నిరాకారోపాసనలంటాము. గుణాలతో

కూడింది సగుణం. సత్త్వం, రజస్సు, తమస్సు అనేవి మూడూ గుణాలు. వీటిల్లో ఏది కల్గి చేసినా అది సగుణమే అవుతుంది. సగుణారాధకుల్లో, తామసిక, రాజసిక, సాత్విక భక్తులు ముగ్గురూ ఉన్నారు.

తిన్నడు కరకుట్లని పరమశివునికి నివేదించి ఆరగించమంటాడు. చెప్పు కాలిని గుర్తుగా పట్టి, తన కంటిని స్వామికంటి కమర్చే ప్రయత్నం చేస్తాడు. ఇది తామసిక భక్తి -

యాగాలు చేయటం, పశువధ, కాళికాదేవికిచ్చే జంతుబలులు, రజోగుణ ప్రధానమైన భక్తికి తార్కాణాలు - ఆలయాల్ని శుభ్రపరచి, గంధపుష్పాక్షతలతో విగ్రహాన్ని అర్చించటం సాత్విక భక్తికి నిదర్శనం. ఈ మూడూ సగుణారాధనలోని భూమికలే - భక్తివిషయంలో ఇవి ప్రారంభదశలు - వ్యక్తి నిష్ఠమైన పూజావిధులు. ఇవి ఈ స్థాయిలో ఆగిపోకుండా తాత్వికనిష్ఠగా పరిణతి చెందాలి. తత్త్వజ్ఞానానికి వివేకం, వైరాగ్యం, శమం, దమం, ఉపరతి, తితిక్ష, సమాధానం, శ్రద్ధ, ముముక్షుత్వం అనే నవవిధలక్షణాలు తోడవ్వాలి.

సగుణారాధకుడు పెద్దగా శ్రమ పడనవసరం లేదు. కాని ఇతనికి తన భక్తిని ప్రదర్శించే ఆలంబనం కావాలి. అంటే ఇతడు పరావలంబన పరుడు. తీగే సాగటానికి ఒక కట్ట ఆధారమైనట్లే, సగుణ భక్తుడు ఏదో ఒక స్వరూపాన్ని ఆధారంగా చేసుకుని భగవంతుని దివ్యధామాన్ని చేరవలసి వుంటుంది. భక్తిపూర్వకంగా ఒక పూలమాల సమర్పించటానికి ఆలయంలోని స్వామి విగ్రహమో, పాదపూజ చేయటానికి గురుపాదమో వీరికి అవశ్యం కావాలి. ఇవే ఆలంబనాలు. ఈ ఆలంబనాలపై భగవద్విశ్వాసం లేకపోతే సగుణోపాసనకూడ నిరర్థకమే. ఏకలవ్యుడు ద్రోణుని మట్టి బొమ్మ నాధారంగా పెట్టుకొని ధనుర్విద్యనభ్యసించాడు. ఇతని గురుభక్తి సగుణం.

సగుణోపాసన తీగెవంటి దన్నాము. ఆధారంలేకుండా అది ప్రాకలేదు. ప్రాకాలంటే పందిరి కావాలి. అలాగే ప్రారంభంలో సాధకుని ఆరాధనకు (లేక) ఉపాసనకు ఒక వ్యక్తిగాని, బొమ్మగాని, రాతి విగ్రహం గాని ఆధారంగా ఉండాలి. శతక పద్యంలో భక్తుడు 'గట్టి కొయ్య' బొమ్మని మలచుకొని దానికి ధూపదీపాలు, నైవేద్యాలు సమర్పించడం సగుణారాధనలో భాగమే.

దేశకాల పాత్రాదులతోను, మత భేదాలతోను నిమిత్తం లేకుండా విశ్వమంతట అన్ని దేశాల్లో, అన్ని మతాల్లో ఈ సగుణారాధన వుంది. ముస్లిం సహోదరులు విగ్రహం లేకపోయినా, మసీదులోగాని, 'ఈద్గా' ఎదుటగాని 'సమాజు' చేస్తారు. క్రైస్తవులు తల్లి ఒడిలో పాదుగబడ్డ బాల ఏసుని కొల్వడానికి 'చర్చి'కి వెళ్తారు. ఇదంతా సగుణారాధనయే - ఈ వాస్తవాలు తెలిక అన్యమతస్థులు హైందవ మతంలోని మూర్తి పూజని విమర్శిస్తుంటారు.

శతకకర్త అభివర్ణించిన భక్తుడు రజోగుణారాధనతో ఆగిపోలేదు. 'నిన్ను కొలిచెద నమ్మి బుద్ధి' అన్నాడు. ధూపదీపనైవేద్య సమర్పణలనే బాహ్యక్రియతో మాత్రమే అతడాగిపోకుండ, బుద్ధిగతారాధన చేస్తాడు. ఇదే నిర్గుణారాధన. దీనికి బాహ్యవలంబన లేని ఉండపు. కేవలం స్వావలంబనమే ఆధారం. అనగా బుద్ధిని ఆలంబనంగా గ్రహించి భగవంతుణ్ణి ధ్యానించటమన్నమాట. సగుణారాధన బాహ్యంగా జరిగితే నిర్గుణారాధన ఆంతర్యంలో జరుగుతుంది. సగుణం కరచరణాద్యవయవాలతో, వాక్కుతో జరిగే ఉపాసనకాగా నిర్గుణం బుద్ధిగతమై, ఉపకరణరహితమై సాగే ధ్యానమౌతుంది. ఇది సామాన్యులకు సాధ్యంకాదు. ప్రారంభంలో సాధకుడు శిఖరారోహకుని లాగా సగుణోపాసనతో సాధన ఆరంభించి, విశుద్ధమైన శిఖరాగ్రసదృశమైన నిర్గుణావస్థని చేరుకోవాలి. ఇది దేహేంద్రియాలతో కైవసమయ్యే సాత్తుగాదు. ఆరుబయల నిశ్చలంగా కూర్చోని, మనస్సుని సంయమపరచి, దాన్ని బుద్ధిగతంచేసి, ఆ బుద్ధిని ఆత్మలో జోనిపి జ్ఞానేత్రంతో పరమపురుషుని దర్శించటమే నిర్గుణారాధన అనిపించుకుంటుంది. ఇది చాలా కష్టసాధ్యమైంది. నిర్గుణోపాసకులు జన్మతః జ్ఞానులు, కర్మమార్గావలంబులు కారు. భగవాన్ రమణమహర్షి రామకృష్ణపరమహంస, సద్గురు మలయాళ స్వాములవంటి వారు ఈ కోవకు చెందిన వారు.

సగుణానికైనా నిర్గుణానికైనా ఏకాగ్రత కావాలి. గీతలో ఈ ఏకాగ్రతని గూర్చి భగవానుడు చెప్పిన మాట.

“యోగీ యుంజీత సతత మాత్మానం రహసి స్థితః

ఏకాకీ యతచిత్తాత్మా నిరాశీరపరిగ్రహః”

- ధ్యానయోగాన్ని అభ్యసించే యోగి ఏకాంతంలో ఒంటరిగా కూర్చోని దేహేంద్రియాల్ని స్వాధీనపరచుకొని, ఆశలేనివాడై, ఇతరులనుండి దేన్నీ స్వీకరించకుండా ఎల్లప్పుడూ మనస్సుని ఆత్మయందే నెలకొల్పాలి.

కొయ్యబొమ్మతో ఆరాధన ప్రారంభించి, బుద్ధిగత ధ్యానంతో తాదాత్మ్యం చెందిన శతకరభక్తుడు నిజమైన ఆత్మారాముడు. సగుణ నిర్గుణారాధకుడు. అతనిది ఉత్కృష్ట ప్రపంచం.

సీ॥ భువనేశ! గోవింద! రవికోటి సంకాశ!

పక్షివాహన! భక్త పారిజాత!

అంభోజభవరుద్రజంభారిసన్నత!

సామగానవిలోల! సారసాక్ష!

వనధిగంభీర! శ్రీవత్సకౌత్సుభవక్ష!
 శంఖచక్రగదాపిశార్ఙ్గహస్త!
 దీనరక్షక! వాసుదేవ! దైత్యవినాశ!
 నారదార్చిత! దివ్యనాగశయన!
 తే॥ చారునవరత్నకుండలశ్రవణయుగళి
 విబుధవందితపాదాబ్జ విశ్వరూప!
 భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!
 దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

88

టీ॥ భువన + ఈశ - లోకములకు ప్రభువైనవాడా, గోవింద - గోపాలకా, రవికోటి సంకాశ - కోటిసూర్యులతో సమానమైనవాడా, వక్షివాహన - గరుడుని వాహనముగాగలవాడా, భక్తపారిజాత - భక్తులపాలిటి పారిజాతమువంటివాడా, అంభోజభవ - బ్రహ్మ, రుద్ర - శివుడు, జంభారి - జంభుడను రాక్షసుని జంపిన ఇంద్రుడు మొదలైనవారిచే, సత్ + నుత - బాగుగా కొనియాడబడువాడా! సామగానవిలోల - సామగానమందాసక్తిగలవాడా, సారస + అక్ష - పద్మములవంటి కన్నులు గలవాడా,

వనధిగంభీర - సముద్రమువలె గంభీరమైనవాడా!, శ్రీవత్స - శ్రీవత్సనును పేరుగల పుట్టుమచ్చ, కౌస్తుభవక్ష - కౌస్తుభము వక్షస్థలమున గలవాడా, శంఖచక్రగద + అపిశార్ఙ్గ హస్త - చేతులందు శంఖము, సుదర్శనమును, గదను, కత్తిని, ధనుస్సును గలవాడా! దీనరక్షక - దీనులను కాపాడువాడా, వాసుదేవ - వసుదేవుని కుమారా, దైత్యవినాశ - రాక్షసుల మట్టుపెట్టినవాడా, నారద + అర్చిత - నారదునిచే సేవింపబడువాడా, దివ్యనాగశయన - దివ్యమైన పామును పడకగా గలవాడా,

చారు - సుందరమైన, నవరత్నకుండల - 9 రకాల రత్నాలు తాపిన పోగులను, శ్రవణయుగళ - రెండు చెవులందు గలవాడా! విబుధ - పండితులచే, వందిత - నమస్కరింపబడిన, పాద + అబ్జ - పాదపద్మములుగలవాడా! విశ్వరూప - సమస్తము తన రూపమే అయిన స్వామి-

తా॥ ఓ స్వామీ! నీవు లోకపాలకుడవు. గోపాలకుడవు. కోటిసూర్యులతో సమానుడవు. గరుడవాహనుడవు. భక్తులపాలిటి పారిజాత వృక్షానివి. బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదులచే ప్రస్తుతింపబడువాడవు. సామగాన ప్రియుడవు. పద్మలోచనుడవు. సముద్రమువలె గంభీరుడవు. శ్రీవత్సవక్షుడవు. కౌస్తుభవక్షుడవు. శంఖం, చక్రం, గద, కత్తి, ధనుస్సు చేతుల ధరించిన వాడవు. దీనరక్షకుడవు. వాసుదేవుడవు. రాక్షసాగతకుడవు. నారదునిచే కొనియాడఁదగినవాడవు. పన్నగశయనుడవు. చెవుల నవరత్నకుండలాలు తాల్చినవాడవు. నీ పాదపద్మాలకు పండితులెప్పుడూ నమస్కారం చేస్తారు. నీవు దురితదూరుడవు. నీకిదే మా నమస్కారం.

వి॥ శ్రీమన్నారాయణుని స్వరూపవర్ణన ఈ పద్యంలోని సంబోధనలన్నింటియందు రూపుదాల్చింది. కేవల హరినామ సంబోధనలతో ప్రార్థించిన పద్యాలలో నిది మూడవది. 1, 83, 88.

ఈ సంబోధనలన్నీ అర్థగర్భితమైనవి. విష్ణునహస్రనామ శ్లోకాలవలె పారాయణయోగ్యమైన పద్యాలివి. వీటి శైలి ధారాశుద్ధిశోభితం -

సీ॥ నాగేంద్రశయన! నీ నామమాధుర్యంబు

మూడు కన్నుల సాంబమూర్తి కెరుక

పంకజాతాక్ష! నీ బలపరాక్రమ మెల్ల

భారతీపతియైన బ్రహ్మకెరుక

మధుకైటభారి! నీ మాయసమర్థత

వసుధలో బలిచక్రవర్తి కెరుక

పరమాత్మ! నీదగు పక్షపాతిత్వంబు

దశశతాక్షులపురందరున కెరుక

తే॥ వీరికెరుకగు నీ కథల్ వింతలెల్ల

వరుల కెరుకన్న వెవరైన వచ్చిపోరె?

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! వరసింహ! దురితదూర!

89

టీ॥ నాగ + ఇంద్రశయన - ఆదిశేషుని పతాకగాగల స్వామి! నీ - నీయొక్క నామమాధుర్యంబు - పేరులోని రుచి, మూడు కన్నుల సాంబమూర్తికిన్ - త్రినేత్రుడైన శివునికి, ఎఱుక - తెలియును.

పంకజాత + అక్ష - పద్మముల బోలిన కన్నులు గలవాడా! నీ, బలపరాక్రమము + ఎల్లన్ - సమస్త బలశౌర్యాలు, భారతీపతి + అయిన బ్రహ్మకున్ - సరస్వతీదేవి భర్తయైన బ్రహ్మకు, ఎఱుక - తెలియును.

మధుకైటభ + అరి - మధుకైటభు లనురాక్షసులను హతమార్చినవాడా! నీ, మాయసమర్థత - మాయయందలి నైపుణ్యము, వసుధలోన్ - భూమిలో బలిచక్రవర్తికిన్ - ఈ పేరుగల దానవరాజుకు, ఎఱుక - తెలియును.

పరమ + ఆత్మ - ఉత్కృష్టమైన ఆత్మగల స్వామి! నీది + అగు, పక్షపాతబుద్ధి, దశశత + అక్షుల - పదిమార్గ (వేయి) కన్నులుగల, పురందరునకున్ - దేవేంద్రునికి, ఎఱుక - తెలియును.

వీరికిన్ - పైన చెప్పిన వారందరికి, ఎఱుక + అగు కథలు - తెలిసిన కథలన్నీ, వింతలు +

ఎల్లన్ - ఆశ్చర్యకరమైనవన్నీ, నరులకు + ఎఱుక - మానవులెల్లరికి తెలియును, అన్నన్ - అనినచో, ఎవరు + ఐనన్ - ఎవ్వరైననూ, నవ్విపోరె - నవ్వుకుండా ఉంటారా? (నవ్వుతారు).

తా॥ ఓ నాగరాజశయనా! నీ నామరుచి సాంబశివునికి తెలుసు. పద్మాక్షా! నీ బలపరాక్రమాలు వాణీధవుడగు బ్రహ్మకు తెలుసు. మధుకైటభరాక్షసుల చంపిన నీ మాయాశక్తి బలిచక్రవర్తికి తెలుసు. నీ పక్షపాత వైఖరి సహస్రాక్షుడైన ఇంద్రునికి తెలుసు. వీరికి తెలిసిన నీ కథలలోని మర్మాలు సామాన్య మానవులకు తెలుసును అని పలికితే ఎవ్వరైనా నవ్వరా తండ్రీ!

వి॥ శ్రీమన్నారాయణుని నామమాధుర్యం పరమశివునికి, ఆయనబలపరాక్రమాలు బ్రహ్మదేవునికి, ఆయనమాయాచతురత బలిచక్రవర్తికి, ఆయనపక్షపాతవైఖరి మహేంద్రునికి కరతలామలకం. అంతేగాని వారికి తెలిసిన కథామర్మం జనులందరికి తెలియదంటున్నాడు శేషప్ప.

1. నారాయణునినామమాధుర్యం పరమేశ్వరునికి తెలిసినంత మరెవ్వరికీ తెలీదు. పార్వతి కైలాసంలో రామనామవైశిష్ట్యాన్ని అడిగిందట.

“ఇతి సం సార్థిత శృశ్వన్మహాదేవో మహేశ్వరః

ఆనందభరిత స్వాంతే పార్వతీమిదమ బ్రవీత్”

- పరమేశ్వరుడు పార్వతీదేవిచే ప్రార్థింపబడ్డవాడై, మహానందమునొంది ఇలా అన్నాడట.

“శ్రీరామ రామ రామేతి రమే రామే మనోరమే

సహస్రనామ తస్తుల్యం రామనామ వరాననే!”

- “సుందరముఖీ! పార్వతీ! ‘శ్రీరామ, రామా, రామా’ అంటూ మనోహరుడైన రామునియందే నేను సదా రమిస్తున్నాను. ఆ రామనామం సహస్రనామానికి సమానమైంది”.

2. శ్రీపతిబలపరాక్రమాలు పరమేష్ఠికెరుక అంటున్నాడు కవి - బ్రహ్మచేసిన విష్ణుస్తుతి :-

“నమోఽస్త్యనంతాయ సహస్రమూర్తయే

సహస్రపాదాక్షిరోరుభాహవే

సహస్రనామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే

సహస్రకోటియుగధారిణే నమః”

- “అంతంలేనట్టి, వేయి రూపాలతో ప్రకాశిస్తున్నట్టి, వేయి పాదాలు, వేయి కన్నులు, వేయి తలలు, వేయి తొడలు, వేయి భుజాలు, వేయి నామాలు కలిగి వున్న శాశ్వతుడైన పరమపురుషునికి నమస్కారం. సహస్రకోటియుగాల్ని ధరించిన శ్రీవిష్ణుదేవునికి నమస్కారం”

ఇవి బ్రహ్మపల్కిన పల్కులు - వీటినిబట్టి ఆ శ్రీహరి బలపరాక్రమాలెంతటివో వక్కాగా తెలిసినవాడు బ్రహ్మ ఒక్కడేయని స్పష్టమవుతోంది.

3. విష్ణుమాయ బలిచక్రవర్తికెటుక:- ఈ కథని 72 వ పద్యంలో వివరించడమైంది.

4. శ్రీహరి పక్షపాతం ఇంద్రుని కెటుక.

సీ॥ అందరేమైన నిన్నడుగవచ్చెదరంచు

క్షీరసాగరమందుఁ జేరినావు,

నీ చుట్టు సేవకుల్ నిలువకుండుటకునై

భయదసర్పముమీఁదఁ బండినావు

భక్తబృందము వెంటఁబడి చరించెదరంచు

నెగిరిపోయెడి పక్షివెక్కినావు

దాసులు నీ ద్వారమాసింపకుంటకై

మంచి యోధుల కాపునుంచి నావు

తే॥ లావుగలవాఁడనైతి వేలాగు నేను

నిన్నుఁ జూతును? నాతండ్రి! నీరజాక్ష!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

90

టీ॥ అందరు - ఎల్లరు, ఏమి + ఐనన్ - ఏదైనా, నిన్ను, అడుగవచ్చెదరు + అంచున్ - యాచింపవత్తురని, క్షీరసాగరమందున్ - పాలకడలిని చేరినావు -

నీచుట్టు, సేవకుల్ - భృత్యులు, నిలువక + ఉండుటకున్ + ఐ - నిలుచుకోరాదని, భయదసర్పము మీఁదన్ - భయంకరమైన ఆదిశేష సర్పముపై, పండినావు - పండుకున్నావు -

భక్తబృందము - భక్తుల సమూహము, వెంటన్ + పడి, చరించెదరు + అంచున్ - తిరుగుదురని, ఎగిరిపోయెడి - లేచిపోవునట్టి, పక్షిన్ - గురుత్మాంతుని (గద్ద), ఎక్కినావు -

దాసులు - సేవకులు, నీ ద్వారము - వైకుంఠపు వాకిలిని, ఆశింపక + ఉంటకై - కోరకుండ నుండవలెనని, మంచి యోధులన్ - గట్టి భటులను (జయవిజయులు), కాపునుంచినావు - కాపలా పెట్టినావు -

నా తండ్రి! - మా నాన్నా, నీరజ + అక్ష - పద్మములవంటి కన్నులుగల స్వామీ! లావు + కలవాడవు + ఐతి - మహాబలశాలివైనావు, ఏలాగు - ఏవిధంగా, నిన్నున్ + చూతును - నిన్ను దర్శింపగలను ?

తా॥ ఓ ప్రభూ! నీ భక్తులేమైనా అడగటానికి వస్తారేమో అని పాలసంద్రం చేరావు. నీ చుట్టూ సేవకులు నిలువకుండా వుండటానికి పెద్దసర్పంపై పడుకున్నావు. భక్తులు

వెంటబడతారని తలంచి వారికి చిక్కకుండటానికి గద్ద (గరుత్మంతుని) నెక్కావు. భృత్యులు నీ గడప తొక్కకుండ నుండటానికి జయవిజయులనే ద్వారపాలుర్ని కాపలా పెట్టావు - ఇంత బలాధ్యుడవయ్యావు గదా! నిన్నెలా చూడగలను తండ్రీ! -

వి॥ శ్రీ మహావిష్ణువు క్షీర సాగరశయనుడు. పన్నగశయనుడు. గరుడ వాహనుడు. మరియు జయవిజయ ద్వారపాలక సేవితుడు. అందుకే ఆయన లావుగలవాడు. సామాన్య భక్తుడాయన్నీ ఎలా పొందగలడు? ఎలా చూడగలడు? ఇవి కవిగారి ప్రశ్నలు - పాలసంద్రంలో పడుకున్నా, పాముపై పడుకున్నా, పక్షిమీద కూర్చున్నా - భగవంతుడు సర్వాంతర్యామి. సర్వసులభుడు. కేకవేస్తే పరుగెత్తుకుంటూ వస్తాడు - ఎవరడ్డుకున్నా నిలువడు. ఇందుకు గజేంద్రమోక్ష కథయే ఆనవాలు -

క॥ అడిగెదనని కడువడిఁ జను

నడిగినఁ దను మగుడ నుడువఁడని నడ యుడుగున్

వెడవెడ, సిడిముడి తడబడ,

నడుగిడు, నడుగిడదు జడిమ నడుగిడు నెడలన్

- “తన మగడు హడావిడిగా ఎక్కడికిపరుగు తీస్తున్నాడో తెలిసికోవాలని లక్ష్మీదేవి ఆయన వెంట పడింది. ఆ వేగంలో ఆయన జవాబు చెప్పడని ఆగిపోతుంది. మళ్ళీ తడబాటుతో ముందు కడుగిస్తుంది. ఏమైనా చెప్పేవాడు గాదని ప్రబ్రతతో నిలిచిపోతుంది” -

ఆ స్వామి భక్తజన రక్షకుడు. భార్యనే లెక్కచేయడు - ఇక లోకాన్ని ఏం లెక్కచేస్తాడు. ఎక్కడున్నా ఆర్తజనావనుడే - దేవదేవుని గూర్చిన ఈ కథలన్నీ గత వ్యాఖ్యానాల్లో తారసిల్లినవే - ఇక ఇంతదాక రాని కథాంశమొకటుంది - అదే జయవిజయులనే ద్వారపాలకుల గాథ -

ద్వారపాలకులు :- జయుడని, విజయుడని పేరుగల యీ ఇద్దరు వైకుంఠంలో శ్రీహరి వాకిలివద్ద కాపలాకాండు.

సనకసనందునాదులు బ్రహ్మమానసపుత్రులు. ముల్లోకాలు తిరుగుతుంటారు. ఆద్యులైనా ఆయిదారేళ్ళ బాలురలాగా ఉంటారు. కట్టుబట్టులు దాల్చరు. దినమొలతోనే శ్రీహరిని చూడాలని వైకుంఠం వెళ్ళరు. జయవిజయులు చూచి సామాన్య బాలకులనుకొని లోనికి పోకుండా వారిని అడ్డగించారు.

ఆ మునులు కోపించి “మీరు రజోగుణులు. భగవంతునివద్ద నుండటానికి అనర్హులు. రాక్షసులై పుట్టండి” అని ద్వారపాలకుల్ని శపించారు. శాపం సోకింది.

క్రిందపడ్డారు. మునులు వారి దీనావస్థని చూచి “మూడు జన్మాలు ఈ శాపం భరించి ‘విముక్తులై’ తిరిగి ఇక్కడికి రావచ్చు”నని అనుగ్రహించారు.

భగవంతుని పొందడానికి ఎన్నో ఉపాయాలు. కామంతో, భయంతో, ద్వేషంతో, భక్తితో భగవంతుని అనుగ్రహాన్ని పొందవచ్చు -

1. **హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులు :-** వీరు రాక్షస సోదరులు. దితికి కశ్యపునికి పుట్టినవారు. విష్ణువు వరాహవతారమెత్తి హిరణ్యాక్షుణ్ణి సంహరించి, భూమిని ఉద్ధరించాడు. ఆయనే నరసింహవతారమెత్తి ‘హిరణ్యకశిపుని’ వధించి ప్రహ్లాదుని కాచాడు - వీరు జయవిజయులే.

2. **రావణ కుంభకర్ణులు :-** జయవిజయులు మళ్ళీ పుట్టారు. ఈ ఇద్దరు విశ్రవసునికి కైకపికి రావణకుంభకర్ణులుగా జన్మించారు. వీరు రాక్షసులు. మహాపద్రవాలు కల్పించారు. అప్పుడు శ్రీమహావిష్ణువు రామావతారమెత్తి వారిని సంహరించాడు.

3. **శిశుపాలదంతవక్త్రులు :-** జయవిజయులే, మళ్ళీ జన్మించారు. చేదినాథుడు దమహాసునికి శ్రుతశ్రవసకూ శిశుపాలుడు పుట్టాడు. శ్రుతదేవకూ కారూషకుడయిన వృద్ధశర్మ అన్నవానికి దంతవక్త్రుడు జన్మించాడు. ఈమె కుంతి తరువాతిది. వీరు శ్రీకృష్ణునికి బద్ధవిరోధులు. స్వామి చక్రాయుధాన్ని ప్రయోగించాడు. వారి పాపాలు పటాపంచలయ్యాయి. శాపం తీరింది జయవిజయులకి - వారు విరోధ భావంలోనే సదా భగవంతుణ్ణి ధ్యానించారు. అందువల్ల భగవంతునిలో లీనమయ్యారు. మళ్ళీ వైకుంఠంలో ద్వారపాలకులయ్యారు. భాగవతంలో

“వక్రంబింతయు లేక పాయని మహావైరంబునన్ నిత్యజా
తక్రోధస్మరణంబులన్ విరళితోద్యత్పావసంఘాతులై
చక్రచ్చిన్నశిరస్సులై మునివచశ్శాపావధిప్రాప్తులై
చక్రింజేరిరి వారు పార్శ్వచరులై సారూప్యభావంబునన్” పోతన వ్రాసిన పద్యమిది -
భగవంతుడు అభిమానాలకు అతీతుడు. అద్వితీయుడు. అతనికి క్రోధం లేదు. ద్వేషం లేదు. అతని దండన లోకకళ్యాణార్థమే. భగవంతునికి హింసాభావం లేదని భక్తులు గ్రహించాలి.

భగవంతుని మీద మనస్సు లగ్నం కావటమే ప్రధానం. అది భక్తిభావం కావచ్చు, భయం కావచ్చు, స్నేహం కావచ్చు - ద్వేషం కావచ్చు - కామన కావచ్చు - మరీ, విరోధభావం ఎక్కువ తన్మయుణ్ణి చేస్తుంది - ఇది భ్రమరకీట న్యాయం లాంటిది. తుమ్మెద పురుగుని తెచ్చి రంధ్రంలో బంధిస్తుంది. ఆ పురుగు భయంతో, ద్వేషంతో తుమ్మెదదని భావిస్తుంది. తుమ్మెదగా మారిపోతుంది. అలాగే పరమాత్ముని ద్వేషించేవారు

“హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులు, రావణకుంభకర్ణులు, శిశుపాల దంతవక్త్రులు”. సమస్త పాపాల్ని భగవంతునిమీది ద్వేషంతోనే పరిహరించుకున్నారు. పరమాత్మలో లీనమయ్యారు.

భగవంతుని కథలు చాల లాపైనవే. అయినా ఆయన భక్తజనమందారుడు. సులభసాధ్యుడు. ఆ ప్రభుదర్శనానికై కవి శేషపు తహతహపడ్డాడు. అతడు ధన్యజీవి - ‘భగవంతుణ్ణి నేనెలా చూడగలను’ అని పరితపించేవారే నిజంగా చూడగలరు. భగవత్పాయుజ్యాన్ని పొందగలరు.

సీ॥ నీ కథల్ చెవులలో సోకుట మొదలుగా

పులకాంకురము మేనఁ బుట్టు వాఁడు

నయమైన నీదివ్యనామకీర్తనలోన

మగ్నుడై దేహంబు మరచువాఁడు

ఫాలంబుతో నీదు పాదయుగ్మమునకుఁ

ప్రేమతో దండ మర్పించువాఁడు

హో పుండరీకాక్ష! హో రామ! హరి! యంచు

వేడ్కతోఁ గేకలు వేయువాఁడు

తే॥ చిత్తకమలంబునను నిన్ను జేర్చువాఁడు

నీదులోకంబు నందుండు నీరజాక్ష!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

91

టీ॥ నీ కథల్, చెవులలోన్, సోకుట - తగులుట, మొదలు + కాన్ - ప్రారంభమైనంతనే, పులక + అంకురములు - శరీరమున గగుర్పాటు, పుట్టువాఁడు - కలిగినటువంటివాడు, నయము + ఐన - (నునుపైన) మంచిదైన, నీ దివ్యనామకీర్తనలోనన్ - పవిత్రమైన నీ నామోచ్చారణలో, మగ్నుఁడు + ఐ - మునిగినవాడై, దేహంబు - శరీరమును, మరచువాఁడు - మరచిపోవువాడును,

ఫాలంబుతోన్ - నొనటితో, నీ పదయుగ్మమునకున్ - నీకాళ్ళ జంటకు, ప్రేమతోన్ - ప్రీతితో, దండము - నమస్కారము, అర్పించువాఁడు - చేయువాడును,

హో పుండరీక + అక్ష - పద్మముల బోలిన కన్నులుగల ఓ స్వామీ, హో రామ! - ఓ రామా, హరి!, అంచున్, వేడ్కతోన్ - ఆనందముతో కేకలు, వేయువాడు,

చిత్తకమలంబునను - మనస్సెడి పద్మమునందు, నిన్నున్ చేర్చువాడు, నీరజ + అక్ష - కమలములవంటి కన్నులుగల స్వామీ!, నీదు లోకమునందున్ + ఉండును -

తా॥ ఓ స్వామీ! నీ కథలు చెవిసోకగానే పులకరించేవాడు, నీ నామ సంకీర్తనలో మైమరచేవాడు, తలవంచి నీకు సాగిలపడేవాడు, ఓ వుండరిక నయన! ఓ రామ! ఓ హరి! అని బిగ్గరగ కేకలు వేసేవాడు, మనస్సులో నిన్నే ఆరాధించేవాడు నీ లోకాన్ని చేరుకుంటాడు (ముక్తివొందుతాడు).

సీ॥ నిగమగోచర! నేను నీకు మెప్పుగునట్లు
 లెస్సగాఁ బూజింపలేను సుమ్మి
 నాకుఁ దోచిన భూషణములు పెట్టెదమన్నఁ
 గొస్తుభమణి నీకుఁ గలదు ముందె
 భక్త్యభోజ్యముల నర్పణముఁ జేసెదనన్న
 నీవు పెట్టితె సుధ నిర్జరులకుఁ
 గలిమి కొలదిగఁ గానుకల నొసంగెదమన్న
 భార్గవీదేవి నీ భార్యయ్యె
 తే॥ అన్ని గలవాఁడ వఖిలలోకాధిపతివి
 నీకు సాములు పెట్ట నేనెంతవాఁడ!
 భూషణవికాస! శ్రీధర్మపుర నివాస!
 దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

92

టీ॥ నిగమగోచర - వేదాలచే తెలియబడు వాడ! నేను, నీకు, మెప్పు + అగునట్లు - ఒప్పదమగునట్లుగా, లెస్సగా - మిక్కిలి, పూజింపలేను + సుమ్మి - పూజింపలేను సుమా! నాకున్, తోచిన భూషణములు - నచ్చిన ఆభరణాలు, పెట్టెదన్, అన్నన్ - సమర్పించుదామనుకుంటే, కొస్తుభమణి, నీకున్ - ముందెకలదు - భక్త్యభోజ్యములు - తినుబండారాలు, అర్పణము + చేసెదన్ + అన్నన్ - సమర్పించుదామనుకుంటే, నిర్జరులకున్ - దేవతలకు, సుధ - అమృతమును నీవు పెట్టితే - నీవే వడ్డించితివి గదా!
 కలిమికొలది - సిరులమేరకు, కానుకలను, ఒసంగెదన్ + అన్నన్ - ఇద్దాములెమ్మనుకుంటే, భార్గవీదేవి - భృగుమహర్షికూతురైన లక్ష్మీదేవి, నీ భార్య, అయ్యెన్ - అయింది.
 అన్ని + కలవాడవు - సమస్తం కల్గినవాడవు, వఖిలలోక + అధిపతివి - సమస్తలోకాలకు ప్రభుడవు, నీకున్, సాములు పెట్టన్ - ఆభరణాలు సమర్పించటానికి, నేను, ఎంతవాఁడన్ - ఏ పాటివాడను? (చాలను).

తా॥ ఓ నరసింహప్రభూ! వేదవేద్యా! నీకు ప్రీతిగల్గునట్లు నేను నిన్ను పూజించజాలను. హారాలు తొడుగుతామనుకుంటే కొస్తుభమణి నీకు ముందే వుంది. తినుబండారాలు

సమర్పిద్దామనుకుంటే అసలు దేవతలకే అమృతం త్రాగనిచ్చిన వాడివి. పోనీ సిరులైనా సమకూరుద్దామంటే నీభార్య లక్ష్మీదేవి ఆయె. లోకాలన్నింటికీ నీవే ప్రభువువి. నీ వద్ద అంతా వుంది. నీకు సొమ్ములు పెట్టడానికి నేనే పాటివాణ్ణి ? (నేను చాలను).

వి॥ భగవంతుడు వేదవేద్యుడు - ఆయనకి మెప్పుగునట్లు నేనేమి సమర్పించుకోలేనని తన అశక్తతని భక్తుడు వ్యక్తం చేస్తున్నాడు. ఆభరణాలిద్దామనుకుంటే, సర్వాభరణాల్ని మించిన కౌస్తుభమణి ఆయన వద్దవుంది. భక్త్యభోజ్యాది చతుర్విధాహారాలు నివేదిద్దామనుకుంటే, ఆయన దేవతలకు అమృతాన్నే పంచినవాడు. తన ఆహారాలు అమృతాన్ని మించుతాయా? పోనీ, కాన్కలేవైనా ఇద్దామనుకుంటే శ్రీదేవి ఆయన యిల్లాళాయె. అన్నింటిని గల్గిన స్వామికి తానేమి సమర్పించగలడు? ఇలా తన అశక్తతని వినయపూర్వకంగా నివేదించాడు భక్తుడు.

అయితే, ఈ భక్తునికి ఇంకా జ్ఞానోదయం కాలేదు. సగుణారాధకుడుగా ఉన్నాడు. కాని కీటుకు తెలియలేదు. అసలు స్వామి అల్పసంతుష్టుడు. భక్తుల నుండి ఆయన ఎలాంటి భోగభాగ్యాలు కోరడు. భక్తితో ఏ స్వల్ప వస్తువు నొసంగినా తాను సంతుష్టి నొందుతానని గీతలో భగవానుడే అన్నాడు.

“పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి
తదహం భక్తుప్రహృతమశ్నామి ప్రయతాత్మనః”

“ఎవడు నాకు భక్తితో ఆకునుగాని, పువ్వునిగాని, పండునిగాని, నీటినిగాని సమర్పిస్తాడో, అలాంటి భక్తిభావప్రదత్తాల్ని నేను ప్రీతితో ఆరగిస్తాను” ఇది భగవద్వాక్యం.

పైన తెల్పిన పత్రపుష్పదులు, బీదలకు, ధనవంతులకు, పండితులకు, పామరులకు అందరికీ అందుబాటులో నుండే వస్తువులు. భత్రప్రీతిని పొందటానికి దేన్నయినా భక్తితో, ప్రీతితో సమర్పిస్తే చాలు. శక్తి హీనులు పెద్ద పెద్ద నైవేద్యాలు భగవంతునికి సమర్పించలేకపోయామే’ అని దిగులు చెందరాదు. ఎందుకంటే భగవంతుడు, భక్తిని, హృదయశుద్ధిని ప్రధానంగా భావిస్తాడే గాని భక్తుడిచ్చే వస్తువుల్ని గాదు. వాస్తవంగానైతే ఆయనకి ఏ వస్తువుతోనూ పనిలేదు. ఆయనవద్ద అన్నీ వున్నాయి. బ్రహ్మాండాలన్నీ ఆయన కుక్షిలో నిక్షిప్తమై ఉంటే అతనికేమి కొరత? ఆయన పెట్టినవి రెండే షరతులు-

1. ఇచ్చేవాడు పరిశుద్ధుడై ఉండాలి.
2. ఇచ్చేవాణ్ని పరమ భక్తితో ఇవ్వాలి.

భక్తుని నిర్మల భక్తి, నిర్మల హృదయం మాత్రమే భగవంతుడు కోరతాడు. భక్తి, హృదయశుద్ధి అనేవి రెండు మోక్షప్రమాణానికి టికెట్టు వంటివి.

“యమేవైష వృణుతే తేనలభ్య స్తప్యైవ ఆత్నా వివృణుతే తనూం స్వామ్” అనే ఉపనిషద్వాక్యం ఈ సత్యాన్నే చెప్పింది.

భగవంతునికి ‘విదురుడు, ద్రౌపది’ భక్తితో పత్రాన్ని ఇచ్చి కృతార్థులయ్యారు. గజేంద్రుడు పూవునిచ్చి, శబరి ఎంగిలివండిచ్చి, రంతిదేవుడు తోయమిచ్చి కృతార్థులయ్యారని మనం పురాణాల్లో చదివాము -

మోహినీ అవతారం:- ‘భక్త్యభోజ్యాలిద్దామనుకుంటే స్వామి దేవతలకే అమృతంబోసిన వాడుగదా’ అన్నాడు కవి.

ఆహారాలు చతుర్విధాలు 1. భక్ష్యం, 2. భోజ్యం, 3. లేహ్యం, 4. చోష్యం - కొరికి తినదగ్గది భక్ష్యం. అరిసెలు, రొట్టెలు వగైరాలు - భోజ్యమంటే నమిలితినేది - అన్నం కూరలు వగైరాలు - లేహ్యమంటే నాకి చప్పరించి తినేది - పచ్చళ్ళు వగైరాలు - చోష్యమంటే జాజ్జుకొని ఆరగించే చారు, పాలు, మజ్జిగ వగైరాలు - ఈ నాలుగు చేరితే అది సంపూర్ణాహారమని చెబుతారు. ఇవేమీ భగవంతుని కవసరంలేదని భావిస్తున్నాడు కవి భక్తుడు. ఎందుకంటే ఆయన అమృతం పోసినవాడని.

- “దేవదానవులు సముద్రాన్ని మధించారు. సురకు అధిదేవత ‘వారుణీదేవి’ పుట్టింది. ఆమెని దైత్యులు స్వీకరించారు. తర్వాత ఆయుర్వేద ప్రవర్తకుడు ‘ధన్వంతరి’ పుట్టాడు. అతని చేతిలో అమృతభండముంది. ‘అది నాకు - నాకు’ అని దైత్యులు తమలోదాము కలహించారు. ఇంతలో మహావిష్ణువు ‘జగన్మోహినీ’ అవతారమెత్తాడు. ఆమె అపూర్వ సౌందర్యవతి. ఆమె అందాన్ని, ఓయ్యారాన్ని చూచారు దైత్యులు. కామవాంఛతో పరవశించారు. ఆమె ఓరచూపుల చూసింది. మాటిమాటికి ముసిముసి నవ్వులోలికించింది. వాళ్ళు చిత్తయిపోయారు. న్యాయంగా అమృతం అందరికీ పంచిపెట్టమని అర్థించారు.

అప్పుడామె ‘నేను మంచి చేసినా, చెడ్డచేసినా మీరు కిమ్మనకూడదు. అలాగైతే అమృతం పంచుతానంది. వాళ్ళంతా తలలూపి అందుకంగీకరించారు. దేవదానవులు అమృతంకోసం బారులు తీరారు. ఆమె “క్రూరులైన రాక్షసులకు అమృతం పోస్తే పాముకు పాలుపోసినట్లు” అని మదిలో భావించింది. ఉభయుల్ని వేరు వేరు పంక్తుల్లో కూర్చోబెట్టింది. దేవతలకు పోయటం మొదలు పెట్టింది. మాట యిచ్చారు కాబట్టి దైత్యులు నోరు మెదపలేదు. ఆమెని చూస్తూ అన్నీ మరిచారు. ‘రాహువు’ గమనించాడు. దేవతావేషం దాల్చి దేవతల్లో కూర్చున్నాడు. సూర్యచంద్రులు ‘వాడు రాక్షసు’డని మోహినికి కన్నుగీటారు. రాహువు అంతదాక గుటకవేయలేదు. శ్రీహరి సుదర్శనచక్రంతో రాహువు శిరం ఖండించాడు. వాని గొంతులోకి అమృతం దిగలేదు. శిరస్సుతెగి కిందపడింది.

బ్రహ్మ రాహువుని గ్రహంగా మార్చాడు. గ్రహమై కూడ పాత పగతో రాహువు సూర్యచంద్రుల్ని 'అమావాస్య, పౌర్ణమిలందు' మ్రింగుతున్నాడు. దేవతలు అమృతం పుచ్చుకున్న తర్వాత దైత్యులు చూచుచుండగానే జగన్నోహిని శ్రీహరి అయ్యాడు. ఇది భాగవత పురాణగాథ.

సీ॥ నవసరోజ దళాక్ష! నన్ను బోషించెడి

దాతపు నీ వంచు ధైర్యపడితి

నా మనంబున నిన్ను నమ్మినందుకుఁ దండ్రీ!

మేలు నాకొనరింపు నీలదేహ!

భలిభళి! నీయంత ప్రభువు నెక్కడఁజూడఁ

బుడమిలో నీపేరు పొగడవచ్చు

ముందుఁ జేసిన పాపములు నశింపఁగఁజేసి

నిర్వహింపుము నన్ను నేర్పుతోడఁ

తే॥ బరమ సంతోషమాయె నా ప్రాణములకు

నీ ఋణముఁ దీర్చుకొననేర నీరజాక్ష!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

93

టీ॥ నవసరోజదళ + అక్ష! - కొంగ్రొత్త తామర రేకుల వంటి కన్నులుగల వాడా!, నన్ను, బోషించెడి - పెంచెడి, దాతపు - ధర్మాత్ముడవు, నీవు, అంచున్, ధైర్యపడితిన్ - ధైర్యముగల వాడనైనాను,

తండ్రీ, నా మనంబునన్ - నా మనస్సులో, నిన్నున్, నమ్మినందుకున్ - విశ్వసించినందులకు, నీలదేహ! - నల్లని శరీరచ్ఛాయగలదేవా!, మేలు - మంచి, నాకున్ + ఒనరింపుము - నాకు చేయుము -

భలిభళి! - బాగుబాగు, పుడమిలోన్ - భూమిలో, నీ + అంతప్రభువున్ - నీవంటి స్వామిని, ఎక్కడన్ + చూడన్ - ఎక్కడ కానలేదు, నీ పేరున్ - నీ నామమును, పొగడవచ్చున్,

ముందు, చేసిన పాపములు - పూర్వం చేసిన పాపాలన్నింటిని, నశింపన్ + కన్ + చేసి , రూపుమాపి, నన్నున్, నేర్పుతోడన్, నిర్వహింపుము - భరింపుము (కాపాడుము)

నీరజ + అక్ష - పద్మములవంటి కన్నులు గలవాడా!, నా ప్రాణములకున్, పరమసంతోషము - మిక్కిలి ఆనందము, ఆయెన్ - కలిగెను, నీ ఋణమున్ - నీ అప్పుని, తీర్చుకొనన్ + నేరన్ - తీర్చుకోజాలను.

తా॥ ఓ నరసింహస్వామి! కొంగ్రొత్త తామరరేకుల్ని బోలిన కళ్ళునీవి. నన్ను పోషించే ధర్మాత్ముడవని ధైర్యపడ్డాను. నిన్ను నమ్మినందుకు నాకు ఉపకారం చేయి. ఓ నల్లనయ్య! బాగు బాగు - నీయంతవానిని ఈ లోకంలో నేను చూడలేదు. నిన్నెంతగానైనా పొగడవచ్చు. నా పూర్వపాపాలన్నింటిని ద్రుంచి నేచ్ఛుతో నన్ను కాపాడు. నా ప్రాణానికెంతో హాయిగా ఉంది. నీ ఋణమెన్నటికీ తీర్చుకోలేను.

వి॥ ఈ పద్యంలో కవి శ్రీమన్నారాయణుని గొప్పదనాన్ని పొగడటం గొప్ప విశేషం. స్వామి మహాదాత, ఆదిదేవుడు, సనాతన పురుషుడు కూడ. ఈ ప్రపంచానికి ఆయనే ప్రభువు. మహాజ్ఞాత కూడ. కవి ఆ సర్వేశ్వరుణ్ణి పూర్తిగా నమ్మినాడు. ఇంక అతనికి కొదవేమున్నది - గీతలో భక్తునికి భగవానుని హామి కూడ అదే -

“మయ్యేవ మన అధర్వ మయి బుద్ధిం నివేశయ

నివసిష్యసి మయ్యేవ అత ఊర్ధ్వం న సంశయః (గీత - 12 - 8)

- భగవంతునియందే మనస్సుని స్థిరంగా నిల్పాలి. ఆయనయందే బుద్ధిని ప్రవేశపెట్టాలి. తర్వాత అక్కడే ఉండిపోతావు. సందేహం లేదు.

ప్రారబ్ధ సంచితాగామి పాపాలన్ని పటాపంచలు గావాలంటే ఆయన్నే నమ్మాలి. అదే ప్రాణానికి హాయి. “నా పాపాలన్నింటిని నశింపజేయుమా” అని కవి వాచ్యంగా భగవంతుణ్ణి అర్థిస్తున్నాడు. ప్రస్తుతి అనేది నవవిధ భక్తిభేదాల్లో ఒకటి. పుడమిలో నీ పేరు పొగడవచ్చు’ అంటున్నాడు. నామ సంకీర్తన వైష్ణవ శరణాగతికి మూలాధారం.

సీ॥ ఫణుల పుట్టలమీదఁ బవ్వళించినయట్లు

పులుల చోటులఁ జేరఁ బోయినట్లు

మకరి వర్గంబున్న మడుగుఁ జొచ్చినయట్లు

గంగదాపున నిండ్లు గట్టినట్లు

చదలభూమిని మంచి చాపఁబరచినట్లు

ఓటు బిందెలఁబాలనుంచినట్లు

వెట్టి వానికి బహునిత్రమిచ్చిన యట్లు

కమ్మగుడిసెల యందుఁ గాల్చినట్లు

తే॥ స్వామి! నీ భక్తవరులు దుర్జనుల తోడఁ

జెలిమి చేసినట్లయ్యినఁ జేటు వచ్చు

భూషణ వికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

టీ॥ ఫణుల పుట్టలమీదన్ - పాములు కాపురమున్న పుట్టలపై, పవ్వళించిన + అట్లు - పడుకొన్నట్లు, పులుల చోటులన్ - పులులగుహలను, చేరన్ + పోయిన + అట్లు - సమీపించినట్లు

మకరివర్గంబు - మొసళ్ళగుంపు, ఉన్న - నివసించుచున్న మడుపు - చెలుపు, చొచ్చిన + అట్లు - ప్రవేశించినట్లు, గంగదాపునన్ - గంగానది యొడ్డున, ఇండ్లు, కట్టిన + అట్లు,

చదలభూమిని - చెదలుండే నేలపై, చాప, పరచిన + అట్లు, ఓటు బిందెలన్ - చిల్లులున్న బిందెలలో, పాలన్, ఉంచిన + అట్లు

వెట్టివానికి - బహువిత్తము - బోలెడంతసొమ్ము, ఇచ్చిన + అట్లు, కమ్మగుడిసెలన్ - తాటాకు గుడిసెలలో, మందు, కాల్చిన + అట్లు,

స్వామి! - ప్రభూ, నీ భక్తనరులు - శ్రేష్ఠులైన నీ భక్తులు, దుర్జనులతోడన్ - చెడ్డవారితో, చెలిమి - స్నేహం, చేసిన + అట్లు + అయ్యినన్ - చేసినచో, చేటువచ్చున్ - ప్రమాదము కల్గును,

తా॥ ఓ నరసింహ స్వామి! పాములున్న పుట్టలపై పడుకొన్నట్లు, పులులున్న గుహలోనికి చొచ్చినట్లు, మొసళ్ళుండే చెరువులో దూకినట్లు, గంగ ఒడ్డున ఇల్లు కట్టుకున్నట్లు, చెదలున్న నేలపై చాపపరచినట్లు, తాటిపాకలో మందుసామగ్రి కాల్చినట్లు, నీ భక్తులు దుర్జనులతో చెలిమిచేస్తే ప్రమాదం తప్పదు.

వి॥ ఈ పద్యంలోని భావమంత సాగసుగా ఉందో ఔపమ్యం (పోలిక) కూడ అంతే సాగసుగా ఉంది. అలతి, అలతి పదాల్లో భావసౌందర్యాన్ని అందరికీ పట్టియిచ్చేటంత సులభ సుందరంగా అమరింది ఈ పద్యం.

భక్తులు దుర్మార్గులతో చెలిమి చేయరాదు. ఇది వర్ణనీయాంశం. ఉపమేయం. దీనికి పోలికలుగా కవి 'పాముల్ని, పులుల్ని, మొసళ్ళని, గంగొడ్డుని, ఓటు బిందెల్ని, వెట్టివాణ్ణి, తాటాకు గుడిసెల్లో కాల్చేమందుని గ్రహించాడు. ఇవన్నీ ఉపమానాలు - దుర్మార్గుల స్నేహంతో భక్తునికి జరిగే ప్రమాదమెలాంటిదో ఈ పోలికలవల్ల విస్పష్టమైంది. ఉపమానోపమేయాల్లోని తుల్యధర్మం - ప్రమాదం - దాన్ని చెప్పే ఉపమానాచకం 'అట్లు'.

'చీమలు పెట్టిన పుట్టలు పాముల కిరవైనయట్లు' అన్నాడు కవి వేమన. వాటిపై పవ్వళిస్తే పాము కాటుకు గురికాక తప్పదు. తెలిసి చేసినా, తెలియక చేసినా ఇది ప్రమాదకరమే. పులులుండే గుహ భయంకరమైంది. అందులో జొచ్చితే అది గాంధ్రించి పైబడి చంపుతుంది. రక్తపారణ చేస్తుంది.

మడుగులోని మొసలి అందులో దిగినవాని కాళ్ళపట్టి ఈడ్చుకునిపోయి మింగేస్తుంది. గంగవప్టాంగితే, దాని ధాటికి ఒడ్డుపైనున్న యిల్లు కొట్టుకొని పోతుంది. సంపద నీళ్ళపాలవుతుంది. చెదలనేలపైన చాపపరిస్తే, క్షణంలో చిల్లులు పడుతుంది. చెదలు శరీరానికి సోకుతుంది. చెదల నేలపైన, వెదురు కుదురుపైన పవ్వళించరాదంటారు.

చిల్లుల బిందెలో పాలు పోస్తే, అవి కారిపోతాయి. అవివేకికి సొమ్ము విలువ తెలీదు. వాడి చేతికిస్తే, పిచ్చోడి చేతికి పిస్తోలిచ్చినట్లు - తాటాకు పాకలో మందుపేలిస్తే, అది కాలిపోతుంది.

ఈ పోలికలన్నీ జగత్సత్యాలు. అందరికీ తెలిసినవి. పామరులకు కూడ బోధపడతాయి.

భక్తులకు దుర్జనసాంగత్యం తగదనడానికి మన పౌరాణిక సాహిత్యంలో 'గుణనిధి, నిగమశర్మల' జీవిత చరిత్రలే తార్కాణాలు -

ఈ పద్యంలోని మూడవ పాదంలో కవి 'చెదల భూమిని' అని ప్రయోగించవలసిన చోట చదలభూమిని ప్రయోగించాడు. చెదల అంటే చాపలున్న పదంలోని చాళ్ళోయతి కుదరదు. చదలఅని ఉచ్చారణనుబట్టి కవి ప్రయోగించాడనీ ఛందోనిర్బంధంవల్ల చదల అనే కవి వాడాడనీ గ్రహించాలి. చదలు అంటే ఆకాశం అనే అర్థం. చెద పురుగులు అని అర్థం లేదు.

తేటగీతి రెండవపాదంలో అయ్యన సరికాదు. అయిన అని ఉండాలి. అలా ఉంటే గణం పోతుంది. కనుక అయ్యన అని అసాధువైనా ఉండకతప్పదు. భక్త కవి ప్రయోగమనుకోవాలి.

సీ॥ దనుజ సంహర! చక్రధర! నీకు దండంబు,

ఇందిరాధిప! నీకు వందనంబు,

పతితపావన! నీకు బహునమస్కారముల్,

నీరజాతదళాక్ష! నీకు శరణు,

వాసవార్చిత! మేఘవర్ణ! నీకు శుభంబు,

మందరధర! నీకు మంగళంబు

కంబుకంధర! శార్ఙ్గకర! నీకు భద్రంబు

దీనరక్షక! నీకు దిగ్విజయము

తే॥ సకల వైభవములు నీకు సార్వభౌమ!

నిత్యకళ్యాణములు నగు నీకు నెప్పుడు,

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహర! నరసింహ! దురితదూర!

95

టీ॥ దనుజసంహర - రాక్షసులను మట్టుపెట్టినవాడా!, చక్రధర - సుదర్శనమను చక్రమును తాల్చిన వాడా!, నీకు, దండంబు - నమస్కారము, ఇందిర + అధిప! - లక్ష్మీదేవి భర్తవైన ప్రభూ, నీకున్, వందనంబు - నమస్కారము.

పతితపావన - పాపులను కాపాడువాడా! నీకున్, బహునమస్కారముల్ - పెక్కు

నమస్కారాలు, నీరజాతదళ + అక్ష - తామరరేకులను బోలిన కన్నులు గలవాడా, నీకున్, శరణు- నమస్కారము.

వాసవ + అర్చిత - ఇంద్రునిచే పూజింపబడువాడా!, మేఘవర్ష - మబ్బురంగు గలవాడా, నీకున్, శుభంబు - మేలగుగాక, మందరధర - మందరగిరిని వీపుపై మోసినవాడా, నీకున్, మంగళంబు,

కంబుకంధర! - శంఖమువంటి కంధరము అనగా కంఠము గలవాడా!, శార్ఙ్గకర! - శార్ఙ్గమును పేరుగల విల్లు చేత ధరించిన వాడా! నీకున్, భద్రము - శుభము, దీనరక్షక! - దీనులను కాపాడువాడా!, నీకున్, దిక్ + విజయము - దిక్కులన్నింట విజయమగుగాక.

సార్వభౌమ! - మహారాజా! నీకున్, సకలవైభవములు - నిత్యకళ్యాణములును - నిరంతర శోభనాలు, ఎప్పుడున్ - ఎల్లప్పుడు, అగున్,

తా॥ ఓ నరసింహస్వామీ! రక్కసుల్ని చంపిన నీకు నమస్కారం. లక్ష్మీనాథా! నీకు వందనం. పాపుల్ని రక్షించు ప్రభూ! నీకు నమస్కృతులు. పద్మదళాక్ష! నీకు శరణు, ఇంద్రపూజిత! మేఘవర్ష! నీకు శుభం. మందరగిరిధారీ! నీకు మంగళమగుగాక. శంఖం వంటి గొంతుగల స్వామీ! ధనుర్ధారీ! నీకు భద్రమగుగాక. దీనజనరక్షకా! నీకు విజయమగుగాక. మహారాజా! నీకెల్లప్పుడూ కళ్యాణమగుగాక - సకలసంపదలు కలుగుగాక -

వి॥ ఈ పద్యంలో మకుటంలోని సంబోధనలు గాక తక్కినవి పన్నెండు -

1. దనుజసంహర, 2. చక్రధర, 3. ఇందిరాధిప, 4. పతితపావన
5. నీరజాతదళాక్ష, 6. వాసవార్చిత, 7. మేఘవర్ష, 8. మందరధర,
9. కంబుకంధర, 10. శార్ఙ్గకర, 11. దీనరక్షక, 12. సార్వభౌమ.

వీటిల్లో ఒక్క 'మందరధర' అనేది తప్ప తక్కినవన్నీ గ్రంథవ్యాఖ్యానంలో పలుమార్లు తారసపడ్డవే. 'మందరధర' అనగా మందర పర్వతాన్ని వీపుపై మోసిన వాడని అర్థం.

కూర్మావతారం :- దేవదానవులు మందర పర్వతాన్ని కన్యంగానూ, వాసుకిని కన్యం తాడుగానూ చేసి సముద్రాన్ని మధించుటకు పూనుకున్నారు. శ్రీహరి వాసుకి ముఖభాగాన్ని పట్టుకున్నాడు. దేవతలు ఆ భాగాన్నే పట్టుకున్నారు. రాక్షసులు సహించలేకపోయారు. 'మేం స్వాధ్యాయశ్రుత సంపన్నులం. జన్మకర్మ విఘాతులం. మేం వాసుకి తోక పట్టుకోం, ముఖాన్నే పట్టుకుంటాం' అని పట్టుబట్టారు.

శ్రీహరి చిరునవ్వునవ్వి వాసుకి తలని వదలి తోకపట్టుకున్నాడు. దేవతలు ఆయన్నే అనుసరించారు. రాక్షసులు తలపట్టుకున్నారు. ఉభయులు సముద్రాన్ని మధించారు.

పర్వతం చాల బరువైంది. దాని క్రింద ఆధారమేమీ లేదు. దేవదానవులు ఎంతటి బలం వుపయోగించి తరచినా, అది మునిగిపోసాగింది. వారి ప్రయత్నం వ్యర్థం కాజొచ్చింది. అందరూ హతాశులయ్యారు. అది గ్రహించి శ్రీహరి కూర్మరూపం ధరించి మునిగిపోతున్న

మందర పర్వతాన్ని ఎత్తాడు. అది పైకి తేలింది. దేవదానవులు సంతోషించి మరల మధించడానికి ఉద్యమించారు. భగవంతుడు నీటిలో కూర్మరూపంతో ఉండి దేవరాక్షసుల్లో ప్రవేశించి వారి బలవీర్యాల్ని వృద్ధిచేశాడు. మందరపర్వతంమీద మరో పర్వతంలాంటి తన చేయిపెట్టాడు. అది చూచి బ్రహ్మాండ్రాదులు ఆయన్ని స్తుతిస్తూ పూలవాన కురిపించారు. ఎంతో శ్రమించి దేవదానవులు సముద్రాన్ని చిలికారు. అమృతం పడలేదు. వాళ్ళు విసిగిపోయి ప్రయత్నంనుండి విరమించాలనుకున్నారు. అప్పుడు స్వయంగా విష్ణుదేవుడే సముద్రాన్ని మధించసాగాడు. తర్వాత హాలాహలాదులు పుట్టాయి.

ఈ పద్యంలో 'మందరధర' అనే సంబోధన స్వామి ఎత్తిన కూర్మావతారాన్ని సూచిస్తుంది.

సీ॥ మత్స్యావతారమై మడుగులోపలఁజొచ్చి

సోమకాసురుఁ డ్రుంచి చోద్యముగను

దెచ్చి వేదములెల్ల దేవభాసురులకు

మెచ్చి ఇచ్చితి నీవు మేలునొంద

నా వేదములనియ్య నాచార నిష్ఠల

ననుభవించుచు నుండు రఘనిసురులు

సకలపాపంబులు సమసిపోవునటంచు

మనుజులందరు నీదు మహిమఁదెలిసి

తే॥ యుందురిటువంటివారు నీ యునికిఁ దెలియ

వారలకు వేగ మోక్షంబు వచ్చు ననఘ!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ దురితదూర!

96

టీ॥ మత్స్య + అవతారము + ఐ - చేప ఆకారమును ధరించి, మడుగు లోపలన్ - సముద్రము లోపలికి, చొచ్చి - ప్రవేశించి, సోమక + అసురున్ - సోమకుడను రాక్షసుని, త్రుంచి - చంపి, చోద్యముగను - ఆశ్చర్యముగా, వేదములు + ఎల్లన్ - నాల్గు వేదాలను, తెచ్చి, నీవు, దేవభాసురులకు - దేవతలకు, బ్రాహ్మణులకు, మేలు పొందన్ - మేలగునట్లు, మెచ్చి, ఇచ్చితివి.

· ఆ వేదములన్, ఇయ్యన్ - ఇచ్చినందువల్ల, అవనిసురులు - బ్రాహ్మణులు, ఆచారనిష్ఠలన్ - నియమనిష్ఠలను, అనుభవించుచున్ + ఉందురు - అనుభవించుచున్నారు.

సకలపాపంబులు - పాపాలన్నీ, సమసిపోవును - అంతమగును, అటంచున్ - తలంచి, మనుజులందరు - మానవులెల్లరు, నీదుమహిమన్ - నీ ప్రభావమును, తెలిసియుందురు -

తెలిసికొని మనలుకొంటున్నారు - ఇటువంటివారు, అనఘ - పాపరహితా, నీ + ఉనికి - నీవుండేతావు తెలియువారలకు - తెలిసిన వారికి, వేగన్ - త్వరగా, మోక్షంబు వచ్చున్ - ముక్తి కల్గును -

తా|| ఓ నరసింహస్వామి! మత్స్యావతారమెత్తి, మడుగులో చొచ్చి, సోమకాసురుణ్ణి చంపివేదాల నుద్ధరించావు. వాటిని దేవతలకు, బ్రాహ్మణులకు అప్పగించావు. బ్రాహ్మణులు నియమాచారాలతో వాటిని అనుభవిస్తున్నారు. సకల పాపాలు వైదొలగుతాయని ఇలాంటి వారెల్లరు నీ మహిమల్ని గూర్చి తెలిసికుంటున్నారు. నిన్ను బాగా తెలిసినవాళ్ళకి ముక్తి త్వరగా లభిస్తుంది స్వామి!”

వి|| ఈ పద్యంలో శ్రీహరి ధరించిన మత్స్యావతార విశిష్టత ఉంది. స్వర్గమర్త్య లోకాల్లో వేదాలవల్ల ఎంతమేలు జరిగిందో కూడ కవి అభివర్ణించాడు.

మత్స్యావతారం :- గత కల్పాంతంలో బ్రహ్మ నిద్రించినందువల్ల నైమిత్తిక ప్రళయం కల్గింది. లోకమంతా జలమయమైంది. బ్రహ్మముఖం నుండి వేదాలు వెలువడ్డాయి. సోమకుడనే రాక్షసుడు (హయగ్రీవుడు) వాటిని దొంగిలించాడు. శ్రీహరి మత్స్యావతారమెత్తాడు.

సత్యవ్రతుడనే రాజు విష్ణుభక్తుడు. కేవలం నీటితోనే జీవిస్తాడు. కావున ‘జలవ్రతుడు’ అనే పేరు గడించాడు. ఒకరోజు ‘కృతమాల’ అనే నదీ తీరంలో నీటిని దోసిట్లో పోసుకొని ఆచమిస్తుండగా చిన్నచేప ఒకటి అందులో తేలింది. అతడు దాన్ని నదిలో వేశాడు. ‘తమ జాతిని తామే చంపుకొని తినే మా చేపలమధ్య విడిస్తే అవి నన్ను చంపితున్నవా?’ అని ఆ చేప రాజుని ప్రశ్నించింది. అతడు దాన్ని కమండలంలో పెట్టాడు. అది కమండలమంత పెరిగింది. తర్వాత గంగాళంలోను, సరస్సులోను ఉంచితే అది వాటంత పెరిగింది. సముద్రంలో వదిలాడు. “మొసళ్ళవల్ల నాకు హాని కల్గదా?” అని అది రాజుని ప్రార్థించింది. ఈ పరిస్థితిలో ఆ రాజుకు ‘ఈ చేప మత్స్యావతారమెత్తిన నారాయణుడు’ అనే భావన కల్గింది.

మత్స్యరూపంలోనున్న భగవంతుడు ‘అయ్యా! రాజా నేటికి ఏడవరోజు జలప్రళయం కల్గుతుంది. నీవద్దకొక నావని పంపుతాను. దానిపైన ఔషధాల్ని, నానా బీజాల్ని పడేయ’ మన్నాడు. సత్యవ్రతుడు అలాగే చేశాడు.

భగవంతుడు మత్స్యావతారమెత్తి సముద్రమధ్యం నుండి సత్యవ్రతునికి జ్ఞానోపదేశం చేశాడు. ఆరాజు ఆత్మతత్త్వం తెలుసుకున్నాడు. బ్రహ్మ నిద్ర మేల్కొన్నాడు. శ్రీహరి సోమకుని చంపి, వాడు దొంగిలించిన వేదాల్ని బ్రహ్మకిచ్చాడు. సత్యవ్రతుడు జ్ఞాన విజ్ఞాన పారంగతుడైనాడు. అతడే ఈ కల్పంలో వైవస్వతమనువయ్యాడు.

“అవతారం హరేర్మోఽయం కీర్తయేదన్వహం నరః

సంకల్పాస్తస్య సిద్ధ్యంతి సయాతి పరమాం గతిమ్” (భాగవతం. అ.స్కం)

ప్రతిదినం ఈ శ్రీహరి మత్స్యావతారాన్ని స్తుతిస్తే నరుని సంకల్పాలు సిద్ధిస్తాయి. అతడు పరమపదాన్ని పొందుతాడు’ అని ఫలశ్రుతి చెప్పబడింది.

పునరుద్ధరింపబడ్డవేదాల్ని దేవతలు స్వర్గంలో ప్రచారంచేసి నైష్ఠికాచారాన్ని వ్యాప్తిచేశారు. భూలోకంలో ధరణీదేవులుగా కీర్తింపబడ్డ బ్రాహ్మణులు వేదవిజ్ఞానాన్ని, సంస్కృతిని పెంపొందించి, ఆచార వ్యవస్థని నెలకొల్పారని ప్రతీతి. భగవంతుని కృపయే ఇదంతా. ఆయన ఉనికి తెలిసిన వారికి ముక్తి కొంగుబంగారమవుతుందని కవిగారంటున్నాడు.

సీ॥ కూర్మావతారమై కుధరంబు క్రిందను

గోర్కెతో నుండవా కొమరు మిగుల!

వరహావతారమై వనభూములనుజొచ్చి

శిక్షింపవా హిరణ్యాక్షు నపుడు!

నరసింహమూర్తివై నరభోజను హిరణ్య

కశిపునిఁద్రుంపవా క్రాంతిమీర!

వామనరూపమై వసుధలో బలిచక్ర

వర్తనణంపవా వైరమూని!

తే॥ ఇట్టి వసులెల్లఁ జేయఁగా నెవ్వరికిని

దగును నరసింహ! నీకె గాఁదగును గాక!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

97

టీ॥ కూర్మ + అవతారము + ఐ - తాబేటి రూపమునుదాల్చి, కుధరంబు క్రిందను - భూమికి దిగువ, కొమరు మిగులన్ - అతిశయమైన ప్రీతితో, కోర్కెతోన్ + ఉండవా? - కోరి ఉన్నావు గదా!

వరహా + అవతారము + ఐ - వరాహపుటవతారమెత్తి, వనభూములను - అడవి నేలలను, చొచ్చి - ప్రవేశించి, అపుడు, హిరణ్యాక్షున్ - హిరణ్యాక్షుడను రక్కసుని, శిక్షింపవా? - దండించలేదా!,

నరసింహమూర్తిని + ఐ - నరసింహావతారమెత్తి, నరభోజను - మానవులను తినెడి, అసురుడైన, హిరణ్యకశిపునిన్, క్రాంతిమీఱన్ - తేజోవంతముగా, త్రుంపవా! - చంపలేదా?

వామన రూపము + ఐ - మరుగుజ్జు రూపమెత్తి, వసుధలోన్ - భూమిపై, వైరము + ఊని - సగబట్టి, బలిచక్రవర్తిన్ - బలియను రాక్షసరాజుని, అణంపవా? - పాతాళానికి అణచలేదా!

నరసింహ! - నరసింహస్వామి! ఇట్టి పనులు + ఎల్లన్ - పైన చెప్పిన కార్యములన్నింటిని, చేయన్ + కాన్ - చేయుటకు, ఎవ్వరికిన్ + తగును - ఎవరికి చేయశక్యమగును? - నీకె - నీ ఒక్కనికే, కాన్ + తగును + కాక - చేయ సాధ్యమగును గాని,

తా॥ ఓ నరసింహస్వామి! కూర్మావతారుడవై మందర పర్వతం క్రిందనున్నావు. వరహావతారుడవై సముద్రానఁజొచ్చిన హిరణ్యాక్షుని శిక్షించావు. నరసింహావతారుడవై హిరణ్యకశిపుని చంపావు. వామనుడవై బలిచక్రవర్తిని పాతాళానికి అదిమావు. ఈ పనులన్నీ చేయడానికి నీకు గాక ఇంకెవరికి చెల్లు? (ఎవ్వరికీ సాధ్యంకాదు).

వి॥ శేషు కవి ఈ పద్యంలో శ్రీహరి అజేయ పరాక్రమాన్ని వర్ణించాడు. ఆయన ఎత్తిన అవతారాల్ని ఏకరువు పెట్టాడు. గత పద్యాల్లో వచ్చిన వర్ణనలే ఇవి.

1. కూర్మాతార వర్ణనని గూర్చి 95వ పద్యంలో ఉంది.
2. నరసింహావతారవర్ణన గూర్చి 73వ పద్యంలో ఉంది.
3. వామనావతార వర్ణన గూర్చి 72వ పద్యంలో ఉంది.

ఒక్క వరాహావతార కథని మాత్రమే ఈ వ్యాఖ్యానంలో వివరించవలసి వుంది.

వరాహావతారం :- కశ్యప ప్రజాపతికి దితి గర్భంలో నూరేండ్లకు కవలు పుట్టారు. వారే హిరణ్యాక్ష, హిరణ్యకశిపులు. జయవిజయులే అదిదైత్యులై జన్మించారు. వారు ఉక్కువంటి శరీరంగల్గి కొండలవలె పెరిగారు. పెద్దవాడు హిరణ్యకశిపుడు - రెండవవాడు హిరణ్యాక్షుడు. ఇతడు దేవతల్ని పైతం గడగడలాడించాడు. సముద్రంలో అట్టడుగున కాపురముండేవాడు. భూమి పాతాళాన మునిగి వుంది. సృష్టికాలంలో అది అలా మునిగిపోయింది. మనువు 'దాన్ని ఉద్ధరించమని బ్రహ్మని' ప్రార్థించాడు. బ్రహ్మకేమి చేయాలో తోచలేదు. అప్పుడు శ్రీహరి బ్రహ్మముకుపుటముల నుండి బొటనవ్రేలంత చిన్న వరాహమై పుట్టి చూస్తుండగానే పెద్ద ఏనుగుంత అయి ఆకాశానికి ఎగిరాడు. బ్రహ్మాదులు ఆశ్చర్యచకితులయ్యారు.

అంతట ఆ వరాహమూర్తి ఎగిరి సముద్రంలో దూకాడు. తన దంతాలతో భూమిని పైకి లేపాడు. అక్కడ దాగివున్న హిరణ్యాక్షుడు 'ఒరే! మూర్ఖా! బ్రహ్మ పాతాళవాసులకై ఈ భూమిని సృజించాడు. దీనితో నీకేమి పనిరా పందీ!" అని అరిచాడు. వాని బెడబొబ్బలు విని స్వామి క్రుద్ధుడైనాడు. ఉభయులకు భయంకర యుద్ధం జరిగింది. ఆది వరాహమూర్తి చివరకు ఆ రాక్షసుణ్ణి మట్టుపెట్టాడు.

అప్పుడు దేవతలు -

“నమో నమస్తేఽఖిలయజ్ఞతంతవే స్థితౌ గృహీతామలసత్త్వమూర్తయే

దిష్ట్యా హృతోఽసౌ జగతామరుంతుదస్త్వత్పాదభక్త్యా వయ మిశ నిర్వృతా”

- “నీవు అఖిల యజ్ఞ ప్రవర్తకునివి. శుద్ధ సాత్వికమూర్తివి. మేము నీ పాదసేవకులం. ఇదే నమస్కరిస్తున్నాం. జగాలకు ఉపద్రవం కల్గించే వానిని చంపి మాకు శాంతి ప్రసాదించావు. నీకు నమస్కారం” అని ప్రస్తుతించారు.

ఆదివరాహమూర్తి యథాప్రకారం శ్రీహరియై వైకుంఠం ప్రవేశించాడు.

“ఏతన్మహాపుణ్యమలం పవిత్రం ధన్యం యశస్యం పరమాయురాశిషాం
ప్రాణేంద్రియాణాం యుధి శౌర్యవర్ధనం వారాయణోఽంతే గతిరంగశృణ్వతామ్”

- ఈ చరిత్ర ఎంతో పుణ్యప్రదమైంది. పవిత్రమైంది. ధన్యమైంది. కీర్తినిస్తుంది. దీన్నింటే ఆయుస్సు పెరుగుతుంది. కోరికలు సిద్ధిస్తాయి. యుద్ధంలో శౌర్యం పెరుగుతుంది. అవసానంలో వైకుంఠాన్ని చేరుస్తుంది.

ఈ పద్యంలో రెండవపాదంలో ‘వరాహావతారమై’ అని ప్రయోగించవలసిన చోట వరహావతారమై అని ప్రయోగించాడు. వరాహావతారమై అంటే చందోభంగం, వరహావతారమని వాడుకలో అంటారు. వరహాలు అని పేరు పెట్టుకొంటారు. వరాహముద్రగల నాణెమునకు పూర్వం వరహా అని పేరు, వరహా అంటే నాలుగు రూపాయలని వాడుక అయింది. ఈ వాడుకనుబట్టి కవి ఇలా ప్రయోగించాడు.

సీ॥ లక్ష్మీశ! నీ దివ్యలక్ష్మణ గుణములు

వివఙ్గాలకెప్పుడు వెట్టివైతి

నా వెట్టి గుణములు నయముగా ఖండించి

నన్ను రక్షింపుమో వ/నవేత్ర!

నిన్ను నే నమ్మితి నితరదైవముల నే

నమ్మ లేదెప్పుడు నాగళయన!

కాపాడినను నీవె కష్టపెట్టిన నీవె

నీపాదకమలముల్ నిరతమేను

తే॥ నమ్మియున్నాను నీ పాదవళినభక్తి

వేగ దయచేసి రక్షించు వేదవేద్య!

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

98

టీ॥ లక్ష్మీ + ఈశ - లక్ష్మీదేవికి భర్తయైన స్వామి, నీ, దివ్య - మంగళకరమైన, లక్ష్మణ - లక్ష్మణాలతో కూడిన, గుణములు - వినన్ + చాలక - వినలేక, ఎప్పుడు - వెట్టిని + ఐతిన్ - పిచ్చివాడనైనాను.

నా వెట్టిగుణములు - నాయొక్క పిచ్చి స్వభావాలు, నయము + కాన్ - ఒప్పదముగా,
ఖండించి - చేదించి, నన్నున్ + రక్షింపుము, నళినేత్ర - పద్మముల వంటి కన్నులు గల ప్రభూ.

నిన్నున్, నేన్, నమ్మితిన్, నాగశయన - పామును పడకగా గల్గిన స్వామి, ఎప్పుడు -
ఎప్పుడైననూ, ఇతర దైవములన్ - అన్యదేవతలను, ఏన్ - నేను, నమ్మలేదు.

కాపాడినను - రక్షించిననూ, కష్టపెట్టిననూ - బాధపెట్టిననూ, నీవె - నీవె దిక్కు, నీ
పాదకమలముల్ - నీ పాదపద్మములను, నిరతము - ఎల్లప్పుడు, ఏను - నేను,

నమ్మి + ఉన్నాను - విశ్వసించి ఉన్నాను, నీ పాద నళినభక్తిన్ - నీయొక్క పాదపద్మములపై
భక్తిని, వేగన్ - శీఘ్రముగా, దయచేసి - కరుణించి, రక్షించు - కాపాడుము, వేదవేద్య -
వేదములచే తెలియబడినవాడా!

తా॥ ఓ నరసింహస్వామి! శ్రీదేవి మగడవైన నీ దివ్యగుణాల్ని ఎప్పుడూ విననందువల్ల
పిచ్చివాణ్ణయ్యాను. ఆ పిచ్చిగుణాల్ని పోగొట్టి కాపాడు. ఓ పద్మనేత్రా! నేను నిన్నుతప్ప
మరెవ్వరిని ఏనాడూ నమ్మలేదు. కాపాడినా, కష్టపెట్టినా నీదే భారం. నీ పాదపద్మాల్ని సదా
నమ్ముకున్నాను. నీ పాదార్చననే నాకు అనుగ్రహించి రక్షించుదేవా!

సీ॥ అమరేంద్రవినుత! నిన్ననునరించినవారు

ముక్తిబొందిరి వేగ ముదముతోడ

నీ పాదపద్మముల్ నెఱ నమ్మియున్నాను

నాకు మోక్షంబిప్పు నళినేత్ర!

కాచి రక్షించు వన్ గడతేర్చు వేగమే

నీ సేవకునిఁ జేయు నిశ్చయముగఁ

గాపాడినను నీకుఁ గైంకర్యపరుఁడనై

చెలఁగి నీపనులను జేయువాఁడ

తే॥ ననుచుఁ బలుమాటలు వేడెద నజ్ఞనాభ!

నాకుఁ బ్రత్యక్షమగు నిన్నె నమ్మినాను

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహారి! నరసింహ! దురితదూరి

99

టీ॥ అమర + ఇంద్ర - దేవేంద్రునిచే, వినుత - కొనియాడబడిన ప్రభూ, నిన్నున్,
అనునరించినవారు - వేగన్ - త్వరగా, ముదముతోడన్ - సంతోషముతో, ముక్తిన్ -
మోక్షమును, పొందిరి.

నీ, పాదపద్మముల్ - తామరలనుబోలిన అడుగులను, నెఱన్ - బాగుగా, నమ్మి + ఉన్నాను, నళినేత్ర - పద్మములవంటి కన్నులు గలవాడా, నాకున్, మోక్షంబు + ఇవ్వు - ముక్తి నొసగుము.

కాచి - కాపాడి, నన్ - నన్ను, రక్షించు - కష్టాలనుండి గట్టెక్కించుము, నిశ్చయముగన్ - తప్పక, నీ సేవకునిన్ - నీ భృత్యుని, చేయు - కావింపుము,

కాపాడినను - రక్షించావో, నీకున్, కైంకర్యపరుడను + ఐ సేవాసక్తుడనై, చెలగి - ప్రయత్నించి, నీ పనులను, చేయువాడన్,

అనుచున్, అబ్బినాభ! - పద్మమును బొడ్డున తొల్పిన స్వామి! పలుమాటు - పెక్కు పర్యాయాలు, వేడెదన్ - ప్రార్థింతును, నాకున్ - ప్రత్యక్షము + అగు - నాకండ్లకగుపించుము, నిన్నె, నమ్మినాను -

తా|| ఓ సరసింహప్రభూ! నీవు దేవేంద్రునిచే స్తుతింపబడ్డవాడవు. నిన్ననుసరించే వారు వెంటనే మోక్షాన్ని పొందారు. నిన్నే నమ్ముకున్నాను. నాకూ ముక్తిని ప్రసాదించు. నన్ను చేరదీసి నీ దాసుని చేసికో. అప్పుడు నన్ను నీకే అర్పించుకుని నీ సేవలే చేస్తాను. నిన్ను ఎన్నిమార్లయినా ప్రార్థిస్తాను. సాక్షాత్కరించు తండ్రి! నిన్నే నమ్ముకున్నాను -

సీ|| శేషప్ర యనుకవి చెప్పిన పద్యముల్

చెవుల కానందమై చెలఁగుచుండు

నే మనుజుండైన నెలమి నీ శతకము

భక్తితో విన్న సత్యలము గలుగుఁ

జెలఁగి యీ పద్యముల్ చేర్చి వ్రాసినవారు

కమలాక్షుకరుణను గాంతురెప్పుడు

వింపుగాఁబ్రస్తుకం బెప్పుడు పూజించిన

దురితజాలంబులు దొలఁగిపోవు

తే|| నిద్ది పుణ్యాకరంబని యెప్పుడు జనులు

కష్టమనక పఠించినన్ గలుగు ముక్తి

భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస!

దుష్టసంహార! సరసింహ! దురితదూర!

100

టీ|| శేషప్ర + అను కవి - ఈ పేరుగల కవి, చెప్పిన, పద్యముల్, చెవులకున్, ఆనందము + ఐ - సంతోషము గూర్చుననై, చెలఁగు చుండున్ - ఒప్పారు చుండును.

ఏ మనుజుండు + ఐనన్ - ఏ మానవుడైనప్పటికిని, ఎలమిన్ - ప్రీతితో, ఈ శతకమున్ - ఈ నరసింహ శతకమును, భక్తితోన్ - భక్తి భావముతో, విన్నన్ - శ్రవణము చేసినచో, సత్సలము - మంచి ఫలితము (పుణ్యము), కలుగున్ -

చెలగి - బాగా ప్రయత్నించి, ఈ పద్యముల్ - ఈ శతక పద్యాలను, చేర్చి - కూర్చి వ్రాసిన వారు - కమల + అక్షు - పద్మాక్షుడైన శ్రీహరియొక్క, కరుణను - దయను, కాంతురు + ఎప్పుడు - సదా పొందగలరు.

ఇంపు + కాన్ - బాగుగా, పుస్తకంబు - ఈ శతకమును, ఎప్పుడు - పూజించినచో - పూజచేసినచో, దురితజాలంబులు - పాపాలు, తొలగిపోవున్ - దూరమగును.

ఇద్ది - ఈ గ్రంథము, పుణ్య + ఆకరంబు - పుణ్యాలకు జన్మస్థానము, అని, ఎప్పుడు - ఎల్లప్పుడూ, జనులు - ప్రజలు, కష్టము + అనక - పఠించినచో - చదివినచో, ముక్తి - మోక్షము, కలుగున్ - సిద్ధించును -

తా|| ఓ నరసింహప్రభూ! శేషపు అనేకవి వ్రాసిన పద్యాలు చెవులకింపు గొల్పుతాయి. ఎవ్వరైనా ఈ శతకాన్ని భక్తితో వింటే మంచి ఫలితం కలుగుతుంది. ప్రీతితో దీన్ని కూర్చి వ్రాస్తే శ్రీహరి కృపకు సదా పాత్రులవుతాడు. పూజచేస్తే బాధలన్నీ తొలగిపోతాయి. పుణ్యప్రదమైన ఈ శతకకృతిని నిత్యం పఠిస్తే ముక్తి సిద్ధిస్తుంది.

వి|| ఈ పద్యంలో ఫలశ్రుతి వుంది. 'మంగళాంతాని' అనేది అలంకారశాస్త్ర నిర్దేశం. భారతీయ కవి పుంగవులు, సాహిత్యకారులు అనాది నుండి శాస్త్ర నియమాన్ని ఉల్లంఘించకుండా పాటించారు.

శేషపుకవి కూడ పూర్వకవి సంప్రదాయాన్ని విస్మరించలేదు. ఈ శతకంలో ప్రతిపద్యం శ్రవణానందసంధాయకం. కవి 'చెవులకానందమై చెలగుచుండు'నని ఆత్మప్రత్యయంతో చెప్పాడు. కుల, మత, వర్గ, లింగ విక్షత లేకుండా ఈ కృతిని ఎవ్వరైనా చదువవచ్చు. ఇందులో ప్రతిపాదించబడ్డ 'విష్ణుతత్వాన్ని' జీర్ణించుకోవచ్చు. శ్రీమన్నారాయణుని కృపకు పాత్రులు గావచ్చు.

పుస్తకమేదైనా విజ్ఞానదాయకం. దాన్ని భద్రపరచుకోవాలి. బుద్ధి వికాసానికి, సంస్కృతి విలసనానికి పుస్తకమే మూలాధారం. ధీజడిమని మాన్చి, చిత్తవిస్ఫూర్తి గల్గించే పుస్తకాన్ని చాల జాగ్రత్తగా కాపాడుకోవటం ధీమంతుల లక్షణం.

శ్రీ నరసింహశతకం పరమపూజ్యమైన కృతి. దీన్ని అనుదినం పారాయణం చేస్తే సమస్త పాపాలు వైదొలగుతాయని కవి శేషపు చెప్పాడు. దీన్ని చదువుతుంటే విష్ణుణ్ణి

ఆకర్ణించినట్లుంటుంది. ఇది వాసుదేవమయం. 'వసతి - దీవ్యత' ఇతి వాసుదేవమని వ్యుత్పత్త్యర్థం. 'వసతి - ఎల్లప్పుడు ఉంటుంది, దీవ్యత - వెల్లుతుంటుంది' అదే వాసుదేవం. 'వాసుదేవుడు' అనగా శ్రీకృష్ణుడు, శ్రీమన్నారాయణుడు, శ్రీనరసింహస్వామి. ఆయన త్రిమూర్త్యాత్మకుడు. నరసింహ శతకాన్ని నిత్యం పారాయణంచేస్తే 'వాసుదేవం జరగద్యోనిం నేమి నారాయణం హరి" అన్నట్లు ముక్తి కైవసమౌతుంది.

ఈ శతకంలోని ప్రతిపద్యంలో కవి శేషప్పగారి 'అంతఃకరణ ప్రవృత్తి' అభివ్యక్తమైంది.

“ఓం సర్వేషాం స్వస్తిర్భవతు

ఓం సర్వేషాం శాంతిర్భవతు

ఓం సర్వేషాం పూర్ణం భవతు

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః

అనుబంధం - 1

శ్రీ నరసింహశతక నీతులు

నీతి	పద్యం
తప్పపడనేమి సద్భక్తి తక్కువోనె?	2
చెటుకునకు వంకపోనేమి చెడునెతీపి	
కాలమంతయు వృథాగడుపువాడు వసుధలో నెల్లవృర్థుడు	8
అర్థివాండ్రకివ్వక హాని చేయుటకంటె వసనాభి తినుటమేలు	10
ఆడుబిడ్డల సొమ్మునవహరించుటకంటె బండగట్టుక నూతబడుటమేలు	10
పరకాంతలఁబట్టి బల్మిఁగూడుటకంటె బడబాగ్ని కీలలఁబడుట మేలు	10
దొంగపనులు చేయుటకంటె కొంగుతో ముష్టెత్తు కొనుటమేలు	10
హరి భక్తులతో జగడమాడుటకంటె చావుమేలు	10
గార్భభంబునకేల కస్తూరి తిలకము	11
మర్కటంబునకేల మలయజంబు	11
మార్జాలమునకేల మల్లె పువ్వుల బంతి	11
దుర్జనులకు మధురమైన హరినామ మంత్రమేల?	11
ప్రజలు దుర్జనులైన ప్రభునితప్పు	12
భార్య గయ్యాలైనఁ బ్రాణనాథునితప్పు	12
కూతురు చెడుగైన మాత తప్పు	12
చెవిటివానికి సత్కథాశ్రవణమేల ?	13
తుదకు దొంగలకిత్తురో దొరలకొనొ	
తెనె జంటిగలియ్యవా తెరువరులకు?	15
తుచ్చులకు ముక్తి దొరుకుట దుర్లభము	17
ఏ క్షణంబొ మరణము నిశ్చయము	20
మూర్ఖజనుని కష్టపెట్టిన నీకేమి కడుపునిండు?	22
వదరుబోతుల మాట వాసికెక్కు	26
దుష్టులకు జ్ఞానబోధ తెలిపి సజ్జనులఁ జేయవేడెద చతురుడైన	28
భక్తిలేని మానవుడు రెండు పాదాల మహిషము	30
సతతము భక్తి (హరియందు) నిల్పుట ముక్తి కొఱకె	31
ధనమెన్నటికి శాశ్వతంబు గాదు	32
ఘనమైన సకల భాగ్యంబులెంత గల్గిన గోచిత్రమైన గొనుచుఁబోడు	32

వెట్టి కుక్కల భ్రమలన్ని విడిచి (హరి) భజన చేసెడి వారికి బరమ సుఖము	32
కాయమెంత భయానఁ గాపాడిననుగాని ధాత్రిలోనది చూడఁ దక్కుబోదు	37
కోటివైద్యులు గుంపుగూడి వచ్చినఁగాని మరణమయ్యెడి వ్యాధి మాన్పలేరు	37
జీవుని ప్రయాణ కాలంబు సిద్ధమైన నిలుచునా దేహము ?	37
జందెమింపుగవేసి సంధ్య వార్చిననేమి భ్రహ్మమందకకాడు బ్రాహ్మణుండు	38
కాషాయవస్త్రాలు గట్టి కప్పిన నేమి, ఆసపోవక కాడు యతివరుండు	38
మత్తులైనట్టి దుర్జాతి మనుజులెల్ల నిన్నుఁగనలేరు మొదటికే నీరజాక్ష!	40
జీవకోట్లని బోషింప నీవెగాని వేరె ఒకదాత లేడు	44
ఉదరపోషణకునై ఒకరినే నాసింప	46
వేయి కష్టాలు వచ్చిన వెఱవనయ్య!	50
బొందిలోనుండు వ్రాణముల్ పోయినంత కాటికేగాని కొఱగాదు గవ్వకైన	52
దుష్టకార్యము లొనరించు దుర్జనులకు	
ఘనతరంబైన నరకంబు గట్టుముల్లె	53
ప్రజల జంతుల హింసించు పాతకుండు	
కాలకింకర గదలచేఁ గష్టమొందు	54
పరమభక్తుడు ధన్యుడు - వాని గనుగొనుటే పుణ్యము	56
కుజనులను దెచ్చి హరిసేవ కొఱకుఁబెట్ట	57
వాంఛతోఁ జేతురే భక్తవరుల వలెను ?	
అతిలోభులను బిచ్చమడుగ బోవుట రోత	62
తన ద్రవ్య మొకరింట దాచరోత	62
గుణహీనుడగువాని కొలువు గొల్పుట రోత	62
ఒరుల పంచల క్రిందనుండ'రోత	62
భాగ్యవంతుల తోడఁబంతమాడుట రోత	62
గుఱిలేని బంధులఁగూడ రోత	62
ఆదాయములు లేక అప్పుదీయుట రోత	62
జారచోరులఁగూడఁ జనుట రోత	62
శరణుఁ జొచ్చిన వాని సవరించవలెగాని	
పరిహరించుట బిరుదు గాదు	66
నీ (హరి) కృపాపాత్రులకు జాతినీతులే?	74
హరిదాసులను నిందలాడకుండినఁ జాలు సకల గ్రంథంబులు చదివినట్లు	79
సజ్జనుల వంచింపకుండినఁజాలు నింపుగా బహుమానమిచ్చినట్లు	79
దుర్జనులతోడఁ జెలిమి చేసినట్లయిన చేటువచ్చు	94

అనుబంధం - 2
శతకంలోని సామెతలు

పద్యం	పద్యం
గార్లభంబునకేల కస్తూరితిలకంబు? 11	జిహ్వాతో చాడీలు చెప్పుచుండు 16
మర్కటంబునకేల మలయజంబు? 11	చుట్టములమీది భ్రమదీసి చూరబెట్టు 21
శార్దూలమునకేల శర్కరాపూపంబు? 11	అతివిద్య నేర్చుట అన్నవస్త్రములకే 31
సూకరంబునకేల చూతఫలము? 11	సతిని పెండ్లాడుట సంసార సుఖముకే31
మార్జాలమున కేల మల్లెపువ్వుల బంతి? 11	ఘనముగాఁ జదువుట కడుపు కొఱకె31
గుడ్డగూబకునేల కుండలములు? 11	పంజరంబునఁగాక బట్టియుంచినలెస్స 57
మహిషంబునకునేల మంచి వస్త్రంబులు? 11	పలుకునే వింతైన చిలుక పలుకు
బక సంతతికినేల పంజరంబు 11	గార్లభంబును దెచ్చి కళ్ళమింపుగ నేయఁ 57
పసరకంబు బందైన పసుల కాపరితప్పు 12	దిరుగునే గుఱ్ఱంబు తీరుగాను
కోతికి జలతారు కుళ్ళాయి యేటికి? 13	ఎనుపసాతును మానటటీడు శిక్షించిన57
విరజాజి పూదండ విధవకేల? 13	నడచునే మదవారణంబు వలెను
ముక్కిడి తొత్తుకు ముత్తైంపు సత్తేల? 13	పెద్దపిట్టకు మేతపెట్టి పెంచినఁ గ్రొప్పి57
అద్దమేటికి జాత్యంధునకును? 13	సాగునే వేటాడు డేగ వలెను?
మాచకమ్మకునేల మౌక్తిక హారముల్? 13	వెట్టివానికి నేల వేదాక్షరంబులు? 63
క్రూరచిత్తునకు సద్గోష్ఠలేల? 13	మోటువానికి మంచి పాటలేల?
ఱంకుబోతుకునేల బింకంపు చేష్టలు? 13	పశుల కాపరికేల పరతత్త్వబోధలు? 63
వావి యేమిటి దుష్టవర్తనునకు? 13	విటకానికేలనో విష్ణుకథలు?
మాటనిలుకడ సుంకరమోటుకేల? 13	వదరుశుంఠలకేల వ్రాత పుస్తకములు? 63
తనయాలి చేష్టఁ దప్పెన్నడెవ్వడు 14	తిరుగు ద్రిమ్మరికేల దేవపూజ?
పెఱకాంత రంకెన్న పెద్దలంత 14	ద్రవ్యలోభికి నేల దాతృత్వ గుణములు? 73
లక్షాధికారైన లవణమన్నమెకాని మెఱుగు 15	దొంగబంటుకు మంచి సంగతేల?
బంగారంబు మ్రింగఁబోడు	తనకుమారుల కుగ్గు తల్లి బోసినయట్లు 77
దాతదగ్గఱజేరి తనముల్లె చెడునట్లు 16	

అనుబంధం - 3

1. ఈ శతకంలో ప్రయోగింపబడ్డ శ్రీహరి నామ సంబోధనలు

క్ర.సం.	నామం	పద్య సంఖ్య	పద సంఖ్య
1.	1. శ్రీమనోహర, 2. సురార్చిత, 3. సింధుగంభీర, 4. భక్తవత్సల, 5. కోటిభానుతేజ, 6. కంజనేత్ర, 7. హిరణ్యకశ్యపాంతకశూర!, 8. సాధురక్షణ, 9. శంఖచక్రహస్త, 10. ప్రహ్లాద వరద, 11. పాపధ్వంస, 12. సర్వేశ, 13. క్షీరసాగరశయన, 14. కృష్ణవర్ణ, 15. పక్షివాహన, 16. నీలభ్రమర కుంతలజాల, 17. పల్లవారుణ పాదపద్మయుగళ, 18. చారుశ్రీచందనాగురుచర్చితాంగ, 19. కుందకుట్మలదంత, 20. వైకుంఠధామ, 21. భూషణవికాస, 22. శ్రీధర్మపురనివాస, 23. దుష్టసంహార, 24. నరసింహ, 25. దురితదూర.	1వ పద్యం	24
2	పద్మలోచన	2వ పద్యం	1
3	నరసింహ	3వ పద్యం	4
4	శేషశయన	4వ పద్యం	1
5	నీలవర్ణ	5వ పద్యం	1
6	పద్మనాభ	6వ పద్యం	1
7	కృష్ణవర్ణ	7వ పద్యం	1
8	కృష్ణవర్ణ	7వ పద్యం	1
9	కృష్ణవర్ణ	7వ పద్యం	1
10	జలజదళనేత్ర	10వ పద్యం	1
11	జలజదళనేత్ర	10వ పద్యం	1
12	జలజదళనేత్ర	10వ పద్యం	1
13	జలజదళనేత్ర	10వ పద్యం	1
14	జలజదళనేత్ర	10వ పద్యం	1

15	జలజదళనేత్ర	10వ పద్యం	1
16	శ్రీరమానాథ	16వ పద్యం	1
17	భోగివయన, నళిననేత్ర, కమలనాభ	17వ పద్యం	3
18	నీలమేఘశ్యామ, తోయజాతాక్ష, బ్రహ్మరుద్రవినుత	18వ పద్యం	3
19	నీలమేఘశ్యామ, తోయజాతాక్ష, బ్రహ్మరుద్రవినుత	18వ పద్యం	3
20	నీలమేఘశ్యామ, తోయజాతాక్ష, బ్రహ్మరుద్రవినుత	18వ పద్యం	3
21	నీలమేఘశ్యామ, తోయజాతాక్ష, బ్రహ్మరుద్రవినుత	18వ పద్యం	3
22	ఇభరాజవరద, మునిజనార్పిత, మోక్షదాయక	22వ పద్యం	3
23	పంకజాతాక్ష	24వ పద్యం	1
24	పక్షివాహన	26వ పద్యం	1
25	భువనరక్షక, సురవరాంబిత, శ్రీరమాధిప, పద్మలోచన	30వ పద్యం	4
26	నరసింహ, అబ్బదళనేత్ర	33వ పద్యం	2
27	నరసింహ 3, లక్ష్మీశ, దానవాంతక, కోటిభానుతేజ, గోవింద 3, సర్వేశ, సన్నగాధిపశాయి, పద్మనాభ, మధువైరి 3, లోకేశ, నీలమేఘశరీర, నిగమవినుత	35వ పద్యం	18
28	నరసింహ, భోగివయన	39వ పద్యం	2
29	నీరజాక్ష	40వ పద్యం	1
30	పద్మనాభ, సూర్యశశినేత్ర	41వ పద్యం	2
31	తాపసార్పిత, ఉరగశయన	42వ పద్యం	2
32	నళినదళనేత్ర	43వ పద్యం	1
33	నళినదళనేత్ర	43వ పద్యం	1
34	దనుజారి	45వ పద్యం	1
35	కమలలోచన	46వ పద్యం	1

36	కువలయశ్యామ	47వ పద్యం	1
37	హరి	48వ పద్యం	1
38	నరసింహ, దైత్యసంహార, రత్నబూషితవక్ష, మారకోటి స్వరూప, పద్మలోచన, సురవినుత, నాగశయన	55వ పద్యం	7
39	భానుతేజ	56వ పద్యం	1
40	మోహనాంగ	58వ పద్యం	1
41	పక్షివాహన, కమలనాభ, బ్రహ్మజనక, శేషశయన	59వ పద్యం	4
42	నళినగళనేత్ర	61వ పద్యం	1
43	ఆదిలక్ష్మీశ	62వ పద్యం	1
44	ఆదిలక్ష్మీశ	62వ పద్యం	1
45	నాతండ్రి, నాదాత, నా యిష్టదైవమా, నారసింహ, నిగమగోచర స్వామి, ముక్తిదాయక, కమలనాభ	64వ పద్యం	8
46	పంకజాక్ష	66వ పద్యం	1
47	నరసింహ, విమలకమలాక్ష	69వ పద్యం	1
48	వనజాతనాభ, భోగశయన	70వ పద్యం	2
49	ఇందువదన	71వ పద్యం	1
50	శ్రీకాంత	73వ పద్యం	1
51	సర్వేశ, వనజలోచన	77వ పద్యం	2
52	జీమూతవర్ణ, కరిరాజవరద, శ్రీపతి	78వ పద్యం	3
53	జలజనాభ	80వ పద్యం	1
54	పద్మాక్ష	82వ పద్యం	1
55	గరుడవాహన, దివ్యకౌస్తుభాలంకార, రవికోటితేజ, సారంగవదన, మణిగణాన్విత హేమమకుటాభరణ, చారుమకరకుండల, లసన్మందహాస, కాంచనాంబర, రత్నకాంచీవిభూషిత, సురవరార్చిత, చంద్రసూర్యనయన, కమలనాభ, ముకుంద,		

	గంగాధరసుత, రాక్షసాంతక నాగరాజశయన,		
	పతితపావన, లక్ష్మీశ, బ్రహ్మజనక, భక్తవత్సల,		
	సర్వేశ, పరమపురుష	83వ పద్యం	21
56	వనజలోచన, సుందరాంగ	84వ పద్యం	2
57	తార్జ్యవాహన, సుందరాంగ	86వ పద్యం	2
58	అమరేంద్ర వినుత	87వ పద్యం	1
59	భువనేశ, గోవింద, రవికోటి సంకాశ,		
	పక్షివాహన, భక్తపారిజాత, అంభోజ భవరుద్ర		
	జంభారి సన్నుత, సామగానవిలోల, సారసాక్ష,		
	వనధిగంభీర, శ్రీవత్సకౌస్తుభవక్ష,		
	శంఖచక్రగాదిసిశౌర్జ హస్త, దీనరక్షక,		
	వాసుదేవ, దైత్యవినాశ, నారదార్చిత,		
	దివ్యనాగశయన, చారు నవరత్నకుండల		
	శ్రవణయుగళ, విబుధవందిత పాదాబ్జ, విశ్వరూప, 88వ పద్యం		18
60	నాగేంద్రశయన, పంకజాక్ష,		
	మధుకైటభారి, పరమాత్మ	89వ పద్యం	4
61	నీరజాక్ష	90వ పద్యం	1
62	హృపుండరీకాక్ష, హారామ, హరి, నీరజాక్ష	91వ పద్యం	4
63	నిగమగోచర	92వ పద్యం	1
64	నవసరోజదళాక్ష, నీలదేహ, నీరజాక్ష	93వ పద్యం	3
65	దనుజసంహర, ఇందిరాధిప, పతిత పావన,		
	వాసర్చిత, మేఘవర్ణ, మందరధర,		
	కంబుకంధర, శార్ఙ్గకర, దీనరక్షక, సార్వభౌమ	95వ పద్యం	11
66	అనఘ	96వ పద్యం	1
67	నరసింహ	97వ పద్యం	1
68	లక్ష్మీశ, నళిననేత్ర, వేదవేద్య	98వ పద్యం	3
69	అమరేంద్రవినుత, నళిననేత్ర, అబ్జనాభ	99వ పద్యం	3

అనుబంధం - 4

2 నామావళి - అకారానుక్రమణిక

అనఘ, అబ్జదళనేత్ర, అబ్జనాభ, అంభోజభవరుద్రజంభారిసన్నత,
 అమరేంద్రవినుత, ఆదిలక్ష్మీశ, ఇందువదన, ఇందిరాధిప,
 ఇభరాజవరద, ఉరగశయన,
 కంజనేత్ర, కంబుకంధర, కమలనాభ, కమలలోచన, కరిరాజవరద,
 కాంచనాలంకార, కృష్ణవర్ణ, కువలయశ్యామ, కోటిభానుతేజ,
 గంగాధరసుత, గరుడవాహన, గోవింద,
 చారుశ్రీచందనాగురు చర్చితాంగ, చారుమకరకుండల, చారునవరత్న కుండలశ్రవణ
 యుగళ,
 జలజదళనేత్ర, జలజనాభ, జీమూతవర్ణ,
 తాపసార్చిత, తార్పవాహన, తోయజాతాక్ష, దనుజారి, దనుజసంహర,
 దానవాంతక, దివ్యనాగశయన, దీనరక్షక, దురితదూర, దుష్టసంహర, దైత్యవినాశ,
 దైత్యసంహర,
 నరసింహ, నళిననేత్ర, నళినదళనేత్ర, నవసరోజదళాక్ష, నాగశయన,
 నాగరాజశయన, నాతండ్రి, నాదాత, నాగేంద్రశయనా, నారసింహ, నాయిష్టదైవమా,
 నిగమవినుత, నిగమగోచర, నీరజాక్ష, నీరజాతదళాక్ష,
 నీలమేఘశ్యామ, నీలమేఘశరీర,
 పంకజాక్ష, పంకజాతాక్ష, పతితపావన, పద్మలోచన, పద్మనాభ పన్నగాధిపశాయి,
 పరమపురుష, పరమాత్మ, పల్లవారుణ, పాదపద్మయుగళ, ప్రహ్లాద వరద, పక్షివాహన,
 పాపధ్వంస,
 బ్రహ్మరుద్రవినుత, బ్రహ్మజనక, భక్తపారిజాత, భక్తవత్సల, భానుతేజ,
 భువనరక్షక, భూషణవికాస, భోగశయన, భోగిశయన
 మణిగణాన్వితహేమమకుటాబరణ, మంధరధర, మధువైరి, మదుకైటభారి,
 మారకోటిస్వరూప, ముక్తిదాయక, మునిగణార్చిత, మేఘవర్ణ, మోహనాంగ,
 రత్నభూషితవక్ష, రవికోటిసంకాశ,
 లక్ష్మీశ, లసన్మందహాస, లోకేశ
 వనజనాభ, వనజలోచన, వనధిగంభీర, వాసవార్చిత, విబుధవందిత

పాదాబ్జ, విమలకమలాక్ష, విశ్వరూప, వైకుంఠధామ
 శంఖచక్రహస్త, శార్ఙ్గకర, శ్రీకాంత, శ్రీధర్మపురనివాస, శ్రీపతి, శ్రీమనోహర,
 శ్రీరమానాథ, శ్రీరమాధిప,
 శ్రీవత్సకౌస్తుభవక్ష, శేషశయన
 సర్వేశ, సాధురక్షణ, సామగానలోల, సారంగధర, సారసాక్ష, సార్వభౌమ, సింధుగంభీర,
 సుందరాంగ, సురార్చిత, సురవరార్చిత, సూర్య శశినేత్ర, స్వామి,
 హరి, హోవుండరీక, హారామ, హిరణ్యకశ్యపాంతక,
 క్షీరసాగర శయన



అనుబంధం - 5

పద్యానుక్రమణిక

నిషయం	పద్యసంఖ్య	గోతమీ స్నానానఁ గడతేరుదామంటె	9
అంత్యకాలమునందు నాయాసమున నిన్ను	35	చిత్తశుద్ధిగ నీకు సేవఁ జేసెదఁగాని	7
అడవి పక్షుల కెవ్వడాహార మిచ్చెను?	44	జందెమింపుగవేసి సంధ్యవార్చిననేమి?	38
అతిశయంబుగఁగల్గలాడ నేర్చితిఁగాని	24	జీమాతవర్ణ! నీ మోముతో సరిరాక	78
అతివిద్య నేర్చుట యన్న వస్త్రములకే	31	తనువులో ప్రాణముల్ తరలిపోయెడివేళ	17
అతిలోభులను భిక్షుడుగఁ బోవుట రోత	62	తల్లిగర్భము నుండి ధనముఁ దేడెవ్వడు	15
అందరేమైన నిన్నుడుగ వచ్చెదరంచు	90	తల్లిదండ్రులు భార్యతనయులావులు బావ	21
అధిక విద్యావంతు ల ప్రయోజకులైరి	26	తాపసార్చిత నేను పాపకర్ముడనంచు	42
అమరేంద్ర వినుత! నిన్నునుసరించిన వారు	99	తార్వహహన నీవు దండిదాతవటంచు	86
అమరేంద్ర వినుత! నేనతి దూరాత్ముడనంచు	87	తిరుపతి స్థలమందు దిన్నగా నేనున్న	85
అర్థివాండ్రకునీక హాని చేయుట కంటె	10	దనుజారి నావంటిదాస జాలము నీకు	45
అవనిలోఁగల యాత్రలన్ని చేయగవచ్చు	27	దనుజ సంహార! చక్రధర నీకు దండంబు	95
ఆదినారాయణా! యనుచు నాలుకతోడ	4	ధీరత పరుల నిందింప నేర్చితిఁగాని	34
ఆయురారోగ్య పుత్రార్థ సంపదలన్ని	36	దేహమున్న వఱకు మోహసాగరమందు	40
ఇభకుంభముల మీది కెగరెడి సింగంబు	76	ధరణిలోపల నేను తల్లిగర్భమునందు	43
ఇభరాజ వరద! నిన్నెంత పిల్చిన గాని	22	ధరణిలో వేయెండ్లు తనువు నిల్వఁగఁబోదు	32
ఇలలోన నే జన్మమెత్తినప్పటినుండి	41	నరసింహ! నీ దివ్యనామ మంత్రము చేత	3
ఇహలోక సౌఖ్యము లిచ్చుగించెదమన్న	80	నరసింహ! నాకు దుర్లభములే మెండాయె	33
ఉర్విలో నాయుష్షమున్న పర్యంతంబు	25	నరసింహ నిన్ను నేనమ్మినందుకు చాల	39
ఐశ్వర్యములకు నిన్నునుసరింపగలేదు	5	నరసింహ! నా తండ్రి నన్నేలు నన్నేలు	55
కమలలోచన! నన్నుఁగన్న తండ్రివి గాన	46	నరసింహ! నీవంటి దొరను సంపాదించి	69
కర్ణయుగ్మమున నీ కథలు సోకినఁ జాలు	29	నవనరోజుదళాక్ష! నన్నుఁ బోషించెడి	93
కాయమెంత భయాన కాపాడినను గాని	37	నా తండ్రి! నాదాత! నా యిష్టదైవమా	64
కువలయశ్యామ! నీ కొలువుసేసిన నాకు	47	నాగేంద్రశయన! నీ నామ మాదుర్యంబు	89
కూటికోసమునే కొఱగాని జనులచే	51	నిగమగోచరి నేను నీకు మెప్పుగునట్లు	92
కూర్మావతారమై కుధరంబు క్రిందను	97	నిగమాది శాస్త్రముల్ నేర్చిన ద్విజుడైన	58
కోతికి జలతారు కుళాయి యేటికి?	13	నీ కథల్ చెవులలో సోకుట మొదలుగా	91
గరుడవాహన! దివ్యకౌస్తుభాలంకార!	83	నీకు దాసుడనంటి నిన్ను నమ్మితి నంటి	60
గార్దభంబునకేల కస్తూరి తిలకంబు	11	నీ భక్తులను కండ్ల నిండఁ జూచిన రెండు	56

నీమీద కీర్తనల్ నిత్యగానముచేసి	23	మానంబుగాయ సమర్థుడొక్కడు లేడు	14
నీలమేఘశ్యామ! నీవె తండ్రివి మాకు	18	లక్ష్మీశ! నీ దివ్యలక్షణగుణములు	98
నేనెంత వేడిన నీకేల దయరాదె?	66	లోకమందెవడైన లోభిమానపుడున్న	16
పచ్చిచర్మపు తిత్తి పసలేదు దేహంబు	52	వదనంబు నీనామ భజన గోరుచునుండు	81
పంజరంబునఁగాకి బట్టియిచ్చినలెప్పు	57	వనజాతనాభ! నీవంకఁజేరితినేను	70
పద్మలోచన సీసపద్యముల్ నీమీద	2	వసుధాస్థలంబున వర్ణహీనుడుగాని	75
పద్మాక్ష! మమతచేఁ బరము నందెదమంచు	82	వాంఛతో బలిచక్రవర్తి దగ్గరఁజేరి	72
పరులద్రవ్యముమీద బ్రాంతినొందినవాడు	54	వ్యాసుడేకులమందు వాసిగా జన్మించె	74
పలుమారు దశరూపములు ధరించితివేల	84	విద్యనేర్చితనంచు విష్ణువీగఁగ లేదు	61
పసరంబు బందైన పసులకాపరితప్పు	12	వెట్టివానికినేల వేదాక్షరంబులు?	63
ప్రహ్లాదుడేపాటి పైడికానుకలిచ్చు	71	వేదముల్ చదివెడు విప్రవర్యుండైన	67
పక్షిపాహన! నేను బ్రతికినన్ని దినాలు	59	వేమాటు నీకథల్ వినుచునుండెడివాడు	65
పాంచభౌతికము దుర్భరమైన కాయంబి దెప్పుడో	20	శ్రవణరంధ్రముల నీ సత్కథల్ పాడంగ	8
పుండరీకాక్ష! నా రెండుకన్నుల నిండ	49	శ్రీమనోహర! సురార్చిత! సింధు గంభీర!	1
ఫణుల పుట్టలమీదఁ బవ్వళించినయట్లు	94	శేషప్ప' యనుకవి చెప్పిన పద్యముల్	100
బలురోగములకు నీపాద తీర్థమెగాని	50	సలక విద్యలు నేర్చి సభజయింపఁగ వచ్చు	68
బ్రతికినన్నాళ్ళు నీ భజన తప్పను గాని	19	సర్వేశ! నీపాద సరసిజద్వయమందు	77
భుజబలంబునఁ బెద్దపులులఁ జంపంగవచ్చు	28	సాధుసజ్జనులతో జగడమాడినఁ గీడు	53
భువనరక్షక! నిన్నుఁ బోగడనేరని నోరు	30	స్తంభమందుదయించి దానవేంద్రునిద్రుంచి	73
భువనేశ! గోవింద! రవికోటి సంకాశి	88	హరిదాసులను నిందలాడకుండినఁ జాలు	79
మత్స్యావతారమై మడుపు లోపలఁ జొచ్చి	96	హరి నీకుఁబర్యంకమైన శేషుడు చాల	48
మందుడనని నన్ను నిందఁజేసిన నేమి?	6		

అనుబంధము - 6

శ్రీ నరసింహస్వామి అష్టోత్తర శతనామావళి

- | | |
|-----------------------------------|-----------------------------|
| 1 ఓం అనఘాయనమః | 26 ఓం నారసింహాయనమః |
| 2 ఓం అబ్జదళనేత్రాయనమః | 27 ఓం నిగమవినుతాయనమః |
| 3 ఓం అంబోజభవరుద్రజంభారినన్మతాయనమః | 28 ఓం నిగమగోచరాయనమః |
| 4 ఓం ఆదిలక్ష్మీశాయనమః | 29 ఓం నీరజాక్షాయనమః |
| 5 ఓం ఇందువదనాయనమః | 30 ఓం పతితపావనాయనమః |
| 6 ఓం ఇభరాజ వరదాయనమః | 31 ఓం పద్మనాభాయనమః |
| 7 ఓం కంజనేత్రాయనమః | 32 ఓం పరమపురుషాయనమః |
| 8 ఓం కంబుకంధరాయనమః | 33 ఓం పరమాత్మనేనమః |
| 9 ఓం కమలనాభాయనమః | 34 ఓం పల్లవరుణ |
| 10 ఓం కాంచనాలంకారాయనమః | పాదపద్మయుగళాయనమః |
| 11 ఓం క్షృష్ణ వర్ణాయనమః | 35 ఓం ప్రహ్లాదవరదాయనమః |
| 12 ఓం కువలయశ్యామాయనమః | 36 ఓం పక్షివాహనాయనమః |
| 13 ఓం కోటిభానుతేజాయనమః | 37 ఓం పాపధ్వంసాయనమః |
| 14 ఓం గరుడవాహనాయనమః | 38 ఓం బ్రహ్మరుద్రవినుతాయనమః |
| 15 ఓం గోవిందాయనమః | 39 ఓం బ్రహ్మజనకాయనమః |
| 16 ఓం చారుశ్రీచందనాగురు | 40 ఓం భక్తపారిజాతాయనమః |
| చర్చితాంగాయనమః | 41 ఓం భక్తవత్సలాయనమః |
| 17 ఓం చారుమకరకుండలాయనమః | 42 ఓం భానుతేజాయనమః |
| 18 ఓం చారునవరత్నకుండల | 43 ఓం భువన రక్షకాయనమః |
| శ్రవణయుగళాయనమః | 44 ఓం భూషణవికాసాయనమః |
| 19 ఓం జీమూత వర్ణాయనమః | 45 ఓం భోగేశయనాయనమః |
| 20 ఓం తాపసార్చితాయనమః | 46 ఓం మణిగణాన్విత |
| 21 ఓం దనుజారిణే నమః | హేమమకుటాభరణాయనమః |
| 22 ఓం దనుజసంహారాయనమః | 47 ఓం మందరధరాయనమః |
| 23 ఓం దీనరక్షాయనమః | 48 ఓం మధువైరిణే నమః |
| 24 ఓం దురితదూరాయనమః | 49 ఓం మధుకైటభారి భంజనాయనమః |
| 25 ఓం దుష్టసంహారాయనమః | 50 ఓం మారకోటి స్వరూపాయనమః |

- | | |
|---------------------------------|------------------------------|
| 51 ఓం ముక్తిదాయకాయనమః | 80 ఓం సారంగధరాయనమః |
| 52 ఓం మునిగణార్చితాయనమః | 81 ఓం సారసాక్షాయనమః |
| 53 ఓం మేఘవర్షాయనమః | 82 ఓం సార్వభౌమాయనమః |
| 54 ఓం మోహనాంగాయనమః | 83 ఓం సింధు గంభీరాయనమః |
| 55 ఓం రత్నభూషిత వక్షాయనమః | 84 ఓం సుందరాంగాయనమః |
| 56 ఓం రవికోటి సంకాశాయనమః | 85 ఓం సురార్చితాయనమః |
| 57 ఓం అస్మత్సందహాసాయనమః | 86 ఓం సూర్యశరీరనేత్రాయనమః |
| 58 ఓం లోకేశాయనమః | 87 ఓం సుందరగాత్రగాయనమః |
| 59 ఓం వనజనాభాయనమః | 88 ఓం సురార్చితాయనమః |
| 60 ఓం వనజలోచనాయనమః | 89 ఓం సురవరార్చితాయనమః |
| 61 ఓం వనధిగంభీరాయనమః | 90 ఓం స్వామినే నమః |
| 62 ఓం వాసవార్చితాయనమః | 91 ఓం హరయే నమః |
| 63 ఓం విబుధవందితాయనమః | 92 ఓం హేమంధరీకాయనమః |
| 64 ఓం పరమపాదాబ్జాయనమః | 93 ఓం హేరామాయనమః |
| 65 ఓం విమల కమలాక్షాయనమః | 94 ఓం హిరణ్యకశ్యపాంతకాయనమః |
| 66 ఓం విశ్వరూపాయనమః | 95 ఓం క్షీరసాగర శయనాయనమః |
| 67 ఓం వైకుంఠధామాయనమః | 96 ఓం విష్ణవేనమః |
| 68 ఓం శంఖచక్ర హస్తాయనమః | 97 ఓం వష్ట్యారాయనమః |
| 69 ఓం శార్ఙ్గకరాయనమః | 98 ఓం భూతకృతేనమః |
| 70 ఓం శ్రీకాంతాయనమః | 99 ఓం భూతభృతేనమః |
| 71 ఓం శ్రీదర్మపురవాసినే నమః | 100 ఓం భూతభావనాయనమః |
| 72 ఓం శ్రీపతయేనమః | 101 ఓం పూతాత్మనేనమః |
| 73 ఓం శ్రీరమానాథాయనమః | 102 ఓం పరమాత్మనేనమః |
| 74 ఓం శ్రీరమాధిపతయే నమః | 103 ఓం అవ్యయాయనమః |
| 75 ఓం శ్రీవత్సకొస్తుభ వక్షాయనమః | 104 ఓం క్షేత్రజ్ఞాయనమః |
| 76 ఓం సర్వేశాయనమః | 105 ఓం ప్రధానపురుషేశ్వరాయనమః |
| 77 ఓం సర్వేశ్వరాయనమః | 106 ఓం శ్రీమతే నమః |
| 78 ఓం సాధురక్షణాయనమః | 107 ఓం ఈశ్వరాయనమః |
| 79 ఓం సామగాన విలోలాయనమః | 108 ఓం హిరణ్యగర్భాయనమః |

: ఓం తత్సత్ :

అనుబంధము - 7

శ్రీపావని సేవా సమితి ప్రచురణలు

1. శ్రీకృష్ణ శతకము : గోపీనయనోత్పలార్చిత వ్యాఖ్యా - జగత్కళ్యాణ సంహిత
సహితము వ్యాఖ్యాత : మహాకవి శ్రీ ఉత్పల
సత్యనారాయణాచార్య వెల. రూ. 75/-
2. భక్తరామదాసు ప్రణీతము : మానసోల్లాసవ్యాఖ్య - వ్యాఖ్యాత ఆచార్య ఎం. కుల శేఖరరావు
దాశరథి శతకము వెల. రూ. 50/-
3. యథావాక్కుల అన్నమయ్య : వ్యాఖ్యాత : డా॥ ముదిగొండ వీరభద్రయ్య
ప్రణీతము సర్వేశ్వర శతకము వెల. రూ. 50/-
4. శ్రీ బద్దెనకవి ప్రణీతము : వివేకానందినీ వ్యాఖ్య - వ్యాఖ్యాత "ఆంధ్రవ్యాస"
సుమతి శతకము బ్రహ్మశ్రీ ఏలూరిపాటి అనంతరామయ్య వెల. రూ. 50/-
5. శ్రీ ధర్మపురి శేషు ప్రణీతము : జనప్రియవ్యాఖ్య - వ్యాఖ్యాత: విద్వాన్, కసిరెడ్డి వెంకటపతిరెడ్డి
శ్రీ నరసింహ శతకము వెల రూ. 50/-
6. బమ్మెర సోతనామాత్య ప్రణీతము: గోపీనయనోత్పలార్చిత వ్యాఖ్యాసహితము
గజేంద్రమోక్షము వ్యాఖ్యాత "మహాకవి" శ్రీ ఉత్పల సత్యనారాయణాచార్య
సంస్కృతమూల సహితము వెల రూ. 100/-

మా రాబోవు ప్రచురణలు

1. శ్రీ నారాయణ శతకము వ్యాఖ్యాత : శ్రీమాన్ కె.వి. రాఘవాచార్య
2. శ్రీ కాళహస్తిశ్వర శతకము .. వ్యాఖ్యాత : "ఆంధ్రవ్యాస" శ్రీ ఏలూరిపాటి
అనంతరామయ్య
3. భర్తృహరి (నీతి శతకము) వ్యాఖ్యాత : డా॥ రవ్వాశ్రీహరి
4. భాస్కర శతకము వ్యాఖ్యాత : డా॥ తిరుమల శ్రీనివాసాచార్య
5. వేమన శతకము .. వ్యాఖ్యాత : డా॥ కసిరెడ్డి వెంకటరెడ్డి

ప్రాప్తిస్థానం

శ్రీ పావని సేవాసమితి

శ్రీసాయి నిలయము

ఎస్.ఆర్.టి. 270, సనత్నగర్, హైదరాబాద్ - 500 018

ఫోన్ : 3702898

